

Łukasz Sternowski

**Skutek bezpośredni umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską
w ramach Wspólnej Polityki Handlowej**

Rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową
dra hab. Marcina Górskiego, prof. UŁ
w dyscyplinie nauki prawne

Łódź 2024

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
1. EWOLUCJA KOMPETENCJI I PROCEDURY ZAWIERANIA PRZEZ WSPÓLNOTY EUROPEJSKIE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ PRZED WEJŚCIEM W ŻYCIE TRAKTATU Z LIZBONY	12
1.1. UWAGI WSTĘPNE	12
1.2. KOMPETENCJE EWG I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE TEWG	14
1.2.1. BUDOWANIE WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W OKRESIE PRZEJŚCIOWYM	14
1.2.2. ZAKOŃCZENIE OKRESU PRZEJŚCIOWEGO I „URUCHOMIENIE” WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ	17
1.2.2.1. ZAKOŃCZENIE OKRESU PRZEJŚCIOWEGO I POSTANOWIENIA ART. 113 TEWG. ZAKRES PRZEDMIOTOWY WPH	17
1.2.2.2. KOMPETENCJA EWG W DZIEDZINIE WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ	19
1.2.2.3. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	21
1.3. KOMPETENCJA EUROPEJSKIEJ WSPÓLNOTY GOSPODARCZEJ I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE JAE	23
1.3.1. JEDNOLITY AKT EUROPEJSKI	23
1.3.2. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	23
1.4. KOMPETENCJA WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE TRAKTATU USTANAWIAJĄCEGO WSPÓLNOTĘ EUROPEJSKĄ (W BRZMIENIU NADANYM PRZEZ TRAKTAT Z MAASTRICHT)	24
1.4.1. TRAKTAT Z MAASTRICHT	24
1.4.2. ZAKRES PRZEDMIOTOWY WPH	25
1.4.3. KOMPETENCJE WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ	26
1.4.4. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW W RAMACH WPH	27
1.5. KOMPETENCJA WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE TRAKTATU USTANAWIAJĄCEGO WSPÓLNOTĘ EUROPEJSKĄ (W BRZMIENIU NADANYM PRZEZ TRAKTAT Z AMSTERDAMU)	27
1.5.1. TRAKTAT Z AMSTERDAMU	27
1.5.2. WPLYW NEGOCJACJI DOTYCZĄCYCH USTANOWIENIA WTO NA WSPÓLNĄ POLITYKĘ HANDLOWĄ	28
1.5.3. OPINIA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI 1/94 I JEJ WPLYW NA WSPÓLNĄ POLITYKĘ HANDLOWĄ	29
1.5.4. KOMPETENCJE WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ W RAMACH WPH	30
1.5.5. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	32
1.6. KOMPETENCJA WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE TRAKTATU USTANAWIAJĄCEGO WSPÓLNOTĘ EUROPEJSKĄ (W BRZMIENIU NADANYM PRZEZ TRAKTAT Z NICEI)	33
1.6.1. TRAKTAT Z NICEI. ZAKRES PRZEDMIOTOWY WPH	33
1.6.2. KOMPETENCJE UNII EUROPEJSKIEJ	35
1.6.3. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	37
1.7. KOMPETENCJA UNII EUROPEJSKIEJ I PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W ŚWIETLE TRAKTATU KONSTYTUCYJNEGO	40
1.7.1. TRAKTAT KONSTYTUCYJNY	40
1.7.2. WPH W PRACACH KONWENTU	40
1.7.2.1. WPH W OBRADACH GRUP ROBOCZYCH	40
1.7.2.2. WPH W PROJEKCIE TRAKTATU PRZEDSTAWIONYM PRZEZ KONWENT	41
1.7.3. WSPÓLNA POLITYKA HANDLOWA W OSTATECZNEJ WERSJI TRAKTATU KONSTYTUCYJNEGO	42
1.8. WNIOSKI	44
2. WPLYW TRAKTATU Z LIZBONY NA KOMPETENCJE I PROCEDURĘ ZAWIERANIA PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ	46
2.1. UWAGI WSTĘPNE	46
2.2. KOMPETENCJE ZEWNĘTRZNE UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	47
2.2.1. KOMPETENCJE UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH	47
2.2.2. UMOWY ZAWARTE PRZEZ UNIĘ WIĄŻĄ INSTYTUCJE UNII I PAŃSTWA CZŁONKOWSKIE	48
2.2.3. KOMPETENCJE UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	54
2.3. PROCEDURA ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH PRZEZ UE W RAMACH WPH	57

2.3.1.	PROCEDURA ZAWIERANIA PRZEZ UE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH NA PODSTAWIE ART. 218 TFUE	57
2.3.2.	SPECYFIKA PROCEDURY ZAWIERANIA PRZEZ UE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WPH	63
2.4.	NOWE ELEMENTY ZAKRESU PRZEDMIOTOWEGO WPH (HANDLOWE ASPEKTY WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ I BEZPOŚREDNIE INWESTYCJE ZAGRANICZNE) – IDENTYFIKACJA GŁÓWNYCH PROBLEMÓW	66
2.4.1.	NOWE ELEMENTY ZAKRESU PRZEDMIOTOWEGO WPH W ŚWIETLE JEJ CELÓW	66
2.4.2.	GŁÓWNE PROBLEMY W ZAWIERANIU UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH PRZEZ UE W RAMACH WPH W KONTEKŚCIE „HANDLOWYCH ASPEKTÓW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ”	68
2.4.3.	GŁÓWNE PROBLEMY W ZAWIERANIU UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH PRZEZ UE W RAMACH WPH W KONTEKŚCIE „BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH”	73
2.5.	WNIOSKI	76
3.	SKUTEK BEZPOŚREDNI POSTANOWIEŃ UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH ZAWIERANYCH PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ	79
3.1.	UWAGI WSTĘPNE	79
3.2.	POJĘCIE SKUTKU BEZPOŚREDNIEGO	80
3.2.1.	UWAGI WPROWADZAJĄCE	80
3.2.2.	SAMOWYKONALNOŚĆ NORM PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO	81
3.2.3.	SKUTEK BEZPOŚREDNI PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ	84
3.3.	SKUTEK BEZPOŚREDNI POSTANOWIEŃ UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH, KTÓRYCH STRONĄ JEST UNIA EUROPEJSKA	91
3.3.1.	KOMPETENCJA UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH	91
3.3.2.	KOMPETENCJA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI DO INTERPRETOWANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH ZAWIERANYCH PRZEZ UE	94
3.3.2.1.	KOMPETENCJA TS DO INTERPRETOWANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH ZAWIERANYCH W RAMACH KOMPETENCJI UE	94
3.3.2.2.	KOMPETENCJA TS DO INTERPRETOWANIA UMÓW MIESZANYCH	94
3.4.	SKUTEK BEZPOŚREDNI UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH OBJĘTYCH WYŁĄCZNĄ KOMPETENCJĄ UE	100
3.5.	UMOWY MIESZANE	104
3.5.1.	ISTOTA UMÓW MIESZANYCH	104
3.5.2.	UMOWY MIESZANE JAKO INTEGRALNA CZĘŚĆ PRAWA UE	107
3.5.3.	SKUTEK BEZPOŚREDNI UMÓW MIESZANYCH	109
3.6.	SKUTEK BEZPOŚREDNI GATT 47 W ŚWIETLE ORZECZNICTWA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI	113
3.6.1.	UWAGI WSTĘPNE NA TEMAT GATT/WTO	113
3.6.2.	BRAK SKUTKU BEZPOŚREDNIEGO GATT 47	114
3.6.3.	WYJĄTKI FEDIOL I NAKAJIMA	118
3.6.4.	DALSZA ODMOWA SKUTKU BEZPOŚREDNIEGO GATT PRZEZ TS	120
3.7.	SKUTEK BEZPOŚREDNI GATT 94 W ŚWIETLE ORZECZNICTWA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI	124
3.7.1.	BRAK SKUTKU BEZPOŚREDNIEGO GATT 94	124
3.8.	WNIOSKI	131
4.	ZAWIERANIE PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W DZIEDZINIE HANDLOWYCH ASPEKTÓW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ	133
4.1.	UWAGI WSTĘPNE	133
4.2.	ZAKRES WYŁĄCZNYCH KOMPETENCJI UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W DZIEDZINIE HANDLOWYCH ASPEKTÓW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W ŚWIETLE WYROKU TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWIE C-414/11 DAICHI SANKYO	134
4.2.1.	UWAGI WSTĘPNE NT. TRIPS. „HANDLOWE ASPEKTY” WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ	134
4.2.1.1.	RYS HISTORYCZNY	136
4.2.1.2.	PRZEDMIOT TRIPS	138
4.2.1.3.	SKUTEK BEZPOŚREDNI TRIPS W ŚWIETLE PRAWA WSPÓLNOTOWEGO PRZED WEJŚCIEM W ŻYCIE TRAKTATU Z LIZBONY	139
4.2.2.	ZAKRES KOMPETENCJI UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W DZIEDZINIE WPH. WYROK TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWIE C-141/11 DAICHI SANKYO	146
4.2.2.1.	OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO	147
4.2.2.2.	STANOWISKO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI	149
4.2.2.3.	WPLYW WYROKU W SPRAWIE C-414/11 DAICHI SANKYO NA STOSOWANIE TRIPS	152

4.2.2.4.	WPLYW WYROKU W SPRAWIE C-414/11 DAIICHI SANKYO NA PRAKTYKĘ KRAJOWĄ W ZAKRESIE STOSOWANIA TRIPS – PRZYKŁAD HISZPANII.....	155
4.2.3.	CHARAKTER KOMPETENCJI UE DO PRZYJMOWANIA ŚRODKÓW KARNYCH DOTYCZĄCYCH NARUSZEŃ PRAW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ	157
4.3.	SPRECYZOWANIE KOMPETENCJI UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W DZIEDZINIE HANDLOWYCH ASPEKTÓW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W RAMACH WPH W ŚWIETLE OPINII TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI 3/15 W SPRAWIE TRAKTATU Z MARRAKESZU.....	164
4.3.1.	ARGUMENTY KOMISJI ZA WYŁĄCZNYM CHARAKTEREM KOMPETENCJI UE.....	164
4.3.2.	ARGUMENTY PAŃSTW CZŁONKOWSKICH PRZECIWKO WYŁĄCZNEMU CHARAKTEROWI KOMPETENCJI UE 165	
4.3.3.	OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO.....	165
4.3.3.1.	CHARAKTER KOMPETENCJI UNII DO ZAWARCIA TRAKTATU Z MARRAKESZU.....	166
4.3.4.	ARGUMENTACJA TRYBUNAŁU	169
4.3.5.	„HANDLOWE ASPEKTY WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ” – KOMPETENCJE DO DZIAŁAŃ ZEWNĘTRZNYCH A KOMPETENCJE WEWNĘTRZNE UE.....	171
4.4.	SPRECYZOWANIE ZAKRESU KOMPETENCJI UE DO ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W DZIEDZINIE HANDLOWYCH ASPEKTÓW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W RAMACH WPH W ŚWIETLE INNYCH ORZECZEŃ TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI.....	174
4.4.1.	WYROK W SPRAWIE C-114/12 ORGANIZACJE NADAWCZE – POTWIERDZENIE KOMPETENCJI UE DO NEGOCJOWANIA UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH.....	174
4.4.2.	WYROK C-137/12 CAS – SZEROKA INTERPRETACJA ZAKRESU WPH.....	176
4.4.3.	WYROK C-66/13 GREEN NETWORK – ZAWARCIE UMOWY PRZEZ PAŃSTWO CZŁONKOWSKIE Z PAŃSTWEM TRZECIM.....	177
4.5.	WNIOSKI	180
5.	ZAWIERANIE PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W RAMACH WSPÓLNEJ POLITYKI HANDLOWEJ W DZIEDZINIE BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH.....	182
5.1.	UWAGI WSTĘPNE.....	182
5.2.	UMOWA Z KANADĄ (CETA).....	183
5.2.1.	SKUTEK BEZPOŚREDNI CETA	184
5.2.2.	SYSTEM ROZSTRZYGANIA SPORÓW. OPINIA TS 1/17.....	184
5.3.	UMOWA Z KOREĄ (EUSKFTA)	187
5.3.1.	STRUKTURA UMOWY	188
5.3.2.	TYMCZASOWE STOSOWANIE	191
5.3.3.	ZAKRES KOMPETENCJI I TYMCZASOWEGO STOSOWANIA.....	191
5.3.3.1.	ROLA PARLAMENTU W IMPLEMENTACJI EUSKFTA	192
5.3.4.	SKUTEK BEZPOŚREDNI EUSKFTA.....	193
5.4.	UMOWA Z SINGAPUREM (EUSFTA)	193
5.4.1.	STRUKTURA UMOWY	195
5.4.2.	OPINIA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI 2/15.....	199
5.4.2.1.	OPINIA RZECZNIK GENERALNEJ.....	200
5.4.2.2.	ARGUMENTACJA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI.....	202
5.4.2.2.1.	PODZIAŁ KOMPETENCJI.....	202
5.4.2.2.2.	OCHRONA INWESTYCJI	206
5.4.2.2.3.	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ.....	207
5.4.3.	KONSEKWENCJE DLA UMÓW UE Z SINGAPUREM	208
5.5.	NOWA PRAKTYKA ZAWIERANIA UMÓW HANDLOWYCH NOWEJ GENERACJI.....	209
5.6.	LEGITYMACJA PROCESOWA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ FINANSOWA W SPORZE O WYKONANIE POSTANOWIEŃ BIT. 212	
5.7.	WNIOSKI	213
	PODSUMOWANIE	215
6.	BIBLIOGRAFIA	221
7.	WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH.....	239
7.1.	AKTY PRAWA PIERWOTNEGO UE.....	239
7.2.	UMOWY MIĘDZYNARODOWE.....	240

7.3. DYREKTYWY	240
7.4. ROZPORZĄDZENIA	241
7.5. DECYZJE	243
8. WYKAZ ORZECZEŃ	243
8.1. ORZECZENIA TS	243
8.2. OPINIE TS	249
8.3. ORZECZENIA SĄDÓW KRAJOWYCH.....	250
9. WYKAZ ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH	250

Wykaz skrótów

ACTA	Anti-Counterfeiting Trade Agreement (pol. Umowa handlowa dotycząca zwalczania obrotu towarami podrabianymi)
ASEAN	Association of South East Asian Nations (pol. Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej)
BIT	Bilateral Investment Treaties (pol. Umowy o popieraniu i wzajemnej ochronie inwestycji)
BIZ	Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne
CAS	Conditional Access System (pol. System dostępu warunkowego)
CEO	Chief executive officer (pol. Dyrektor zarządzający)
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement (pol. Kompleksowa umowa gospodarczo-handlowa)
DSU	Dispute Settlement Understanding (pol. System rozstrzygania sporów)
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
EKPC	Europejska Konwencja Praw Człowieka
EUSFTA	EU-Singapore Free Trade Agreement and Investment Protection Agreement (pol. Umowa o wolnym handlu między UE a Singapurem)
EUSKFTA	EU-South Korea Free Trade Agreement (pol. Umowa o wolnym handlu między UE a Koreą Południową)
EWG	Europejska Wspólnota Gospodarcza
WE	Wspólnota Europejska
FDI	Foreign Direct Investment (pol. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne)
GATS	General Agreement on Trade in Service (pol. Układ ogólny w sprawie handlu usługami)
GATT	General Agreement for Tariffs and Trade (pol. Układ Ogólny w Sprawie Cel i Handlu)
IPC	Intellectual Property Committee (pol. Komitet własności intelektualnej)
ISDS	Investor-State Dispute Settlement (pol. rozstrzyganie sporów między inwestorem a państwem)

JAE	Jednolity Akt Europejski
KE	Komisja Europejska
KPE	Konwencja o udzielaniu patentów europejskich
KWPT	Konwencja wiedeńska o prawie traktatów
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (pol. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
OJ	The Official Journal of the European Union (pol. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej)
PE	Parlament Europejski
RE	Rada Europejska
SN	Sąd Najwyższy
SPC	Supplementary Protection Certificate (pol. Dodatkowe świadectwo ochronne)
TA	Traktat z Amsterdamu
TEWG	Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą
TFUE	Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej
TK	Traktat Konstytucyjny
TL	Traktat z Lizbony
TM	Traktat z Maastricht
TN	Traktat z Nicei
TPC	Trade Policy Committee (pol. Komitet ds. Polityki Handlowej)
TPRM	The Trade Policy Review Mechanism (pol. mechanizm przeglądu polityki handlowej)
TRIPS	Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (pol. Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej)

TS	Trybunał Sprawiedliwości (także jako Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich – do 30 listopada 2009 r. oraz Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – od 1 grudnia 2009 r., zależnie od kontekstu)
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TUE	Traktat o Unii Europejskiej
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską
UE	Unia Europejska
WIPO	The World Intellectual Property Organization (pol. Światowa Organizacja Własności Intelektualnej)
WPH	Wspólna Polityka Handlowa
WPZiB	Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa
WTO	The World Trade Organization (pol. Światowa Organizacja Handlu)

Wstęp

W zakresie Wspólnej Polityki Handlowej Unia Europejska zawiera umowy handlowe z państwami trzecimi. Jednakże w związku z tym, że zarówno zakres WPH, jak i kompetencje Unii w tym zakresie ulegały zmianom wraz z wchodzeniem w życie kolejnych Traktatów, pojawił się szereg problemów dotyczących stosowania postanowień umownych przez państwa członkowskie oraz wywodzenia przez jednostki uprawnień z tych umów. Mając na uwadze, że zachowanie przejrzystości i pewności unormowań prawnych ma kluczowe znaczenie dla zachęcenia inwestorów do podejmowania działalności w Unii, istotnym jest przeprowadzenie rozważań w tym zakresie. Niniejsza rozprawa poświęcona jest umowom wchodzącym w zakres nowych elementów Wspólnej Polityki Handlowej, tj. handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Przedmiot rozprawy dotyczy skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej. W celu zweryfikowania tezy głównej rozprawy postawiono pytania badawcze dotyczące zakresu przedmiotowego WPH, charakteru kompetencji Unii do zawierania umów międzynarodowych, a także praktyki zawierania umów w określonych dziedzinach. Zagadnienie badawcze, które stanowi przedmiot rozprawy, koncentruje się na analizie skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej.

Badanie literatury przedmiotu oparte zostało na identyfikacji istotnych prac naukowych oraz analizie dyskusji, teorii oraz stanowisk dotyczących tematyki rozprawy, które zostały opublikowane w językach polskim oraz angielskim. Analiza literatury oraz odniesienie się do stanowisk przedstawionych przez przedstawicieli doktryny pozwoliły na ukazanie złożoności badanego zagadnienia.

Praca powstawała w latach 2015-2024. Początkowo jej promotorem był prof. dr hab. Jan Barcz, a następnie dr hab. Marcin Górski. Autor rozprawy pragnie w tym miejscu złożyć podziękowania obu promotorom za merytoryczną opiekę oraz wsparcie podczas prowadzonych badań.

Teza główna rozprawy brzmi: umowy międzynarodowe zawierane przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w obecnym stanie prawnym powinny być uznane za odnoszące skutek bezpośredni. Aby zweryfikować postawioną tezę, należało postawić następujące pytania badawcze:

- 1) Jaki jest zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej?
- 2) Jakimi kompetencjami do zawierania umów dysponuje Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Handlowej?
- 3) Jaka jest praktyka zawierania umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej?
- 4) Czy umowy z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej odnoszą skutek bezpośredni?
- 5) Czy umowy z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych odnoszą skutek bezpośredni?

W rozprawie zastosowano głównie metodę dogmatycznoprawną, która posłużyła do analizy postanowień prawa pierwotnego. W zakresie badania orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej posłużono się metodą empiryczną, natomiast w celu przeanalizowania i wyjaśnienia kontekstu rozwoju Wspólnej Polityki Handlowej wykorzystano metodę historycznoprawną.

Stan prawny stanowiący podstawę rozważań pracy: 30.06.2024 r.

Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz podsumowania. Każdy z rozdziałów rozpoczyna się wprowadzeniem, które przedstawia pokrótce zagadnienia poruszone w danym rozdziale oraz kończy wnioskami. **Rozdział pierwszy** (Ewolucja kompetencji i procedury zawierania przez Wspólnoty Europejskie umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony) zawiera analizę zakresu Wspólnej Polityki Handlowej oraz kompetencji UE w tym zakresie w stanie prawnym przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony. **Rozdział drugi** (Wpływ Traktatu z Lizbony na kompetencje i procedurę zawierania przez Unię Europejską umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej) poświęcony jest zmianom, jakie Traktat z Lizbony wniósł w zakresie kompetencji UE w tym obszarze. **Rozdział trzeci** (Skutek bezpośredni postanowień umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską) przedstawia analizę zagadnienia skutku bezpośredniego. Omówiono w nim zarówno samo

pojęcie skutku bezpośredniego, jak i relację pomiędzy prawem Unii Europejskiej a prawem międzynarodowym. **Rozdział czwarty** (Zawieranie umów międzynarodowych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej) zawiera pogłębioną analizę skutku bezpośredniego TRIPS, które jako część porozumień WTO (*World Trade Organization*). stanowią fundament wprowadzający minimalny poziom ochrony własności intelektualnej w państwach będących jego stronami. W dalszej części rozdziału zawarto rozważania w przedmiocie kompetencji UE do zawierania umów w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w świetle opinii Trybunału 3/15. **Rozdział piąty** (Zawieranie umów międzynarodowych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w dziedzinie bezpośrednich inwestycji zagranicznych) ukazuje istotę dwustronnych umów handlowych w kontekście przyjętej przez Unię strategii handlowej. W rozdziale tym ukazano zmianę w praktyce zawierania przez UE umów handlowych oraz wyjaśniono, z czego ona wynika.

Odpowiedzi na pytania badawcze oraz tezę główną zostały przedstawione w podsumowaniu.

1. Ewolucja kompetencji i procedury zawierania przez Wspólnoty Europejskie umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony

1.1. Uwagi wstępne

Niniejszy rozdział ma na celu przedstawienie ewolucji zakresu przedmiotowego WPH oraz kompetencji Wspólnoty w ramach WPH, począwszy od Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą (TEWG)¹, poprzez Jednolity Akt Europejski (JAE)², Traktat z Maastricht (TM)³, Traktat z Amsterdamu (TA)⁴, Traktat z Nicei (TN)⁵ do Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy (TK)⁶.

Powyższa analiza została przedstawiona w szerszym kontekście⁷ ukazującym sytuację gospodarczą w Europie i na świecie na przestrzeni lat, w tym przede wszystkim utworzenie Światowej Organizacji Handlu. Zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej ulegał zwiększaniu wraz z postępującą liberalizacją handlu światowego. Traktat z Lizbony podsumował dotychczasową ewolucję w tej dziedzinie, co jest tematem rozważań w rozdziale drugim niniejszej pracy.

Zakres przedmiotowy WPH na przestrzeni lat znacząco zmienił się w stosunku do tego zawartego w TEWG. Pierwotnie WPH obejmowała zmiany stawek celnych, zawieranie umów celnych i handlowych, ujednoczenie działań liberalizacyjnych, polityki eksportowej i działań

¹ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą podpisany 25.03.1957 r., wszedł w życie 1.01.1958 r., OJ C 224, 21.10.1992.

² Jednolity Akt Europejski podpisany 28.02.1986 r., wszedł w życie 1.07.1987 r., Dz.U. L 29.06.1987.

³ Traktat o Unii Europejskiej podpisany 7.02.1992 r., wszedł w życie 1.11.1993 r., Dz.U. C 191, 29.07.1992.

⁴ Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej podpisany 2.10.1997 r., wszedł w życie 1.05.1999 r., Dz.U. C 340, 10.11.1997.

⁵ Traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty podpisany 26.02.2001 r., wszedł w życie 1.02.2003 r., Dz.U. C 80, 10.03.2001.

⁶ Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany 29.10.2004 r., nie wszedł w życie.

⁷ Zob. G. Mazur, Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej, Warszawa 2017, s. 14 i nast.

chroniących handel podejmowanych w sytuacjach, w których dochodzi do dumpingu lub subsydiowania. Pierwszej znaczącej zmiany zakresu przedmiotowego WPH dokonano w Traktacie z Amsterdamu, przyznając Radzie uprawnienia do rozszerzenia działań w obszarze WPH, zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlu usługami oraz ochrony własności intelektualnej. Dalsze zmiany zakresu przedmiotowego WPH zawarte w Traktacie z Nicei skutkowały objęciem wprost umów międzynarodowych w dziedzinie handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej zakresem WPH.

Równoległe do rozwoju zakresu przedmiotowego WPH, ewoluowały również kompetencje EWG/WE w tej dziedzinie. W wyroku z dnia 31 marca 1971 r. w sprawie 22/70 ERTA⁸ Trybunał Sprawiedliwości potwierdził wyłączność kompetencji EWG w zakresie WPH. Następnie w opinii 1/94 Trybunał uznał wyłączną kompetencję WE w odniesieniu do handlu towarami oraz dzieloną kompetencję w przedmiocie regulacji świadczenia usług oraz praw własności intelektualnej. Dopiero na mocy Traktatu z Lizbony WPH została ponownie – w znacznie poszerzonym zakresie przedmiotowym – podporządkowana kompetencjom wyłącznym Unii Europejskiej⁹.

Poruszone w niniejszym rozdziale problemy są przedmiotem obszernej literatury naukowej¹⁰. Niemniej przedstawienie tych zasadniczych zagadnień było konieczne jako punkt wyjścia dla prawidłowej analizy głównego zagadnienia niniejszej rozprawy.

⁸ Wyrok Trybunału z dnia 31 marca 1971 r., 22/70 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1971:32. Więcej nt. wyroku zob.: D. S. Collinson, *The foreign Relations Powers of the European Communities: A Comment on Commission v. Council*, *Stanford Law Review* 1971, s. 956-972; J. A. Winter, *Common Market Law Review* 1971, s. 550-556; J. Temple Lang, *The ERTA Judgment and the Court's Case-law on Competence and Conflict*, *Yearbook of European Law* 1986, s. 183-218; P. Mengozzi, *The EC External Competencies: From the ERTA Case to the Opinion in the Lugano Convention*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 213-217; P. Eeckhout, *Bold Constitutionalism and Beyond*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 218-223.

⁹ Zob. rozdział 2 niniejszej pracy.

¹⁰ Z ważniejszych prac nt. kompetencji UE wskazać można na następujące: P. Craig, G. De Burca, *EU LAW. Text, Cases, and Materials*, Oxford 2020; S. Garben, I. Govaere (red.), *The Division of Competences between the EU and the Member States. Reflections on the Past, the Present and the Future*, Oxford 2017; M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspektyprawne*

1.2. Kompetencje EWG i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle TEWG

1.2.1. Budowanie Wspólnej Polityki Handlowej w okresie przejściowym

Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą wprowadził 12-letni okres przejściowy (do 31 grudnia 1969 r.), mający prowadzić do ustanowienia unii celnej¹¹. Okres ten został skrócony na mocy rozporządzenia Rady z 28 czerwca 1968 r.¹² - zakończył się 1 lipca 1968 r. Zadaniem okresu przejściowego było zacieśnienie współpracy między państwami członkowskimi EWG w działaniach z zakresu handlu zewnętrznego, aby tym samym stworzyć odpowiednie warunki dla „uruchomienia” Wspólnej Polityki Handlowej.

Regulacje dotyczące okresu przejściowego zawarte były w art. 111 TEWG, który miał następujące brzmienie:

„Następujące przepisy, bez uszczerbku dla art. 115 i 116 mają zastosowanie w okresie przejściowym:

1. Państwa członkowskie koordynują swoje stosunki handlowe z państwami trzecimi

i instytucjonalne. Warszawa 2012; A. Kuś, Kompetencje Wyłączne Unii Europejskiej w Zakresie Wspólnej Polityki Handlowej Unii Celnej, Lublin 2012; M. Claes, B. de Witte, Competences: codification and contestation, [w:] A. Łazowski, S. Blockmans (red.), Research Handbook on EU Institutional Law, Cheltenham 2016; S. Garben, I. Govaere, The Division of Competences between the EU and the Member States. Reflections on the Past, the Present and the Future, Oxford 2017. Z ważniejszych prac nt. ewolucji WPH wskazać można na następujące: M. Bungenberg, Ch. Herrmann (red.), Common Commercial Policy after Lisbon, Berlin 2013; M. Hahn, G. Van der Loo (red.), Law and Practice of the Common Commercial Policy. The first 10 years after the Treaty of Lisbon, Boston 2020; M. Czermińska, Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Znaczenie dla ochrony jednolitego rynku wewnętrznego i międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego, Toruń 2019; M. Górski, Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne, Warszawa 2012; G. Mazur, Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej, Warszawa 2017.

¹¹ J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Integracja Europejska, Warszawa 2015, s. 206.

¹² Rozporządzenie Rady (EWG) nr 950/68 z dnia 28 czerwca 1968 r. w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej, Dz.U. L 172, 22.07.1968, s. 1-402.

w celu uzyskania do końca okresu przejściowego, warunków niezbędnych do wdrożenia wspólnej polityki w dziedzinie handlu zewnętrznego. Komisja przedkłada Radzie wnioski dotyczące procedury wspólnych działań, których należy przestrzegać w okresie przejściowym oraz w sprawie osiągnięcia jednolitości ich polityk handlowych.

2. Komisja przedkłada Radzie zalecenia dotyczące negocjacji taryfowych z państwami trzecimi w odniesieniu do wspólnej taryfy celnej.

Rada upoważnia Komisję do rozpoczęcia takich negocjacji.

Komisja prowadzi rokowania w porozumieniu ze specjalnym komitetem powołanym przez Radę w celu wspierania Komisji w tym zadaniu oraz w ramach dyrektyw, które Rada może wydać.

3. Wykonując uprawnienia przyznane na mocy niniejszego artykułu, Rada stanowi jednomyślnie podczas dwóch pierwszych etapów, na w kolejnych większością kwalifikowaną głosów.

4. Państwa członkowskie, w porozumieniu z Komisją podejmują wszelkie niezbędne środki, w szczególności środki mające na celu dostosowanie obowiązujących umów taryfowych z państwami trzecimi, aby wejście w życie wspólnej taryfy celnej nie było opóźnione.

5. Państwa członkowskie dążą do zapewnienia możliwie jak największej zgodności między sobą w odniesieniu do list liberalizacyjnych w relacjach z państwami trzecimi lub grupami państw trzecich. W tym celu, Komisja wydaje stosowne zalecenia państwom członkowskim.

Jeżeli państwa członkowskie zniosą lub zmniejszą ograniczenia ilościowe w odniesieniu do państw trzecich, informują o tym uprzednio Komisję i zapewniają takie samo traktowanie państwom członkowskim”.

Jak wspomiano, stosownie do postanowień art. 111 ust. 1 TEWG, w okresie przejściowym Wspólnota „budowała” dopiero Wspólną Politykę Handlową, a państwa członkowskie

zobowiązane zostały jedynie do koordynacji swojej działalności w tym zakresie¹³. Jednocześnie zgodnie z art. 111 ust. 2 TEWG Wspólnota nabyła w okresie przejściowym wyłączne prawo do zawierania umów taryfowych z państwami trzecimi. Z drugiej strony, umowy handlowe w ścisłym znaczeniu tego słowa były zawierane podczas okresu przejściowego w sposób samodzielny przez państwa członkowskie, a sama Wspólnota nie miała uprawnień do zawierania umów handlowych tego rodzaju¹⁴.

W celu właściwego wykonania postanowień art. 111 TEWG Komisja już w 1959 r. przeprowadziła szereg badań dotyczących zobowiązań umownych państw członkowskich¹⁵. Decyzja Rady z 20 lipca 1960 r.¹⁶ podjęta zgodnie z zaleceniem Komisji przewidywała, że w umowach handlowych z państwami trzecimi państwa członkowskie muszą zadbać o dodanie klauzuli EWG, zgodnie z którą wszelkie zmiany takich umów konieczne ze względu na postanowienia Traktatu mają być negocjowane bezzwłocznie.

Kolejne dwie decyzje Rada podjęła 25 lipca 1961 r. Pierwsza¹⁷ dotyczyła procedury konsultacji w sprawie negocjacji umów dotyczących handlu między państwami członkowskimi, a państwami trzecimi oraz zmiany ustaleń liberalizacyjnych w stosunku do tych państw. Decyzja ta wprowadziła systematyczną procedurę wzajemnego informowania się o wszelkich negocjacjach umów handlowych podjętych przez państwa członkowskie oraz konsultacji w sprawie warunków takich umów.

Druga decyzja¹⁸ dotyczyła ujednoczenia czasu obowiązywania umów handlowych z państwami trzecimi poprzez ograniczenie obowiązywania umów do okresu przejściowego przewidzianego w Traktacie. Umowy niezawierające klauzuli EWG mogły obowiązywać maksymalnie rok.

¹³ Zob. H. De Fiumel, *The Competence of the European Economic Community to Conclude International Agreements*, *Polish Yearbook of International Law*, vol XII, 1983, s. 106.

¹⁴ Dz. Cyt. s. 107.

¹⁵ Więcej zob.: G. L. Weil (red.), *A Handbook on the European Economic Community*, London 1965, s. 101

¹⁶ Decyzja 19/60 z dnia 20 lipca 1960 r., OJ. 54, 24.8.1960, p. 1157-1169.

¹⁷ Decyzja z dnia 25 lipca 1961 r., OJ: JOP_1961_054_R_1039_01.

¹⁸ Decyzja z dnia 25 lipca 1961 r., OJ: JOP_1961_054_R_1040_01.

Obie decyzje odegrały istotną rolę w zbliżeniu polityk handlowych państw członkowskich i przygotowaniu do „uruchomienia” Wspólnej Polityki Handlowej¹⁹. Stało się tak, ponieważ państwa członkowskie musiały przyzwycząić się do konieczności konsultowania między sobą w obszarach mających wejść w przyszłości w zakres WPH.

1.2.2. Zakończenie okresu przejściowego i „uruchomienie” Wspólnej Polityki Handlowej

1.2.2.1. Zakończenie okresu przejściowego i postanowienia art. 113 TEWG. Zakres przedmiotowy WPH.

Regulacje obowiązujące po zakończeniu okresu przejściowego zawarte były w art. 113 TEWG:

„1. Po zakończeniu okresu przejściowego Wspólna Polityka Handlowa opiera się na jednolitych zasadach, w szczególności w odniesieniu do zmian stawek taryfowych, zawierania umów taryfowych i handlowych, osiągnięcia jednolitości w środkach liberalizacji, polityki eksportowej oraz środków ochronnych handlu, jak również w przypadkach dumpingu oraz subsydiów.

2. Komisja przedkłada Radzie wnioski dotyczące realizacji Wspólnej Polityki Handlowej.

3. W przypadku negocjowania umów z państwami trzecimi Komisja wydaje zalecenia dla Rady, która upoważnia Komisję do rozpoczęcia niezbędnych negocjacji. Komisja prowadzi rokowania w porozumieniu ze specjalnym komitetem powołanym przez Radę w celu wspierania Komisji w tym zadaniu oraz w ramach dyrektyw, które Rada może wydać.

4. Wykonując uprawnienia przyznane na mocy niniejszego artykułu Rada stanowi większością kwalifikowaną.”

¹⁹ Zob.: G. L. Weil (red.), A Handbook on the European Economic Community, London 1965, s. 102; P. Strik, Shaping the Single European Market in the Field of Foreign Direct Investment, Londyn, 2016, s. 176.

Zgodnie z art. 113 ust. 1 TEWG „po zakończeniu okresu przejściowego wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, zwłaszcza w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki eksportowej i handlowych środków ochronnych podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów.” Art. 113 ust 1 TEWG wymieniał zatem jedynie przykłady środków należących do WPH, nie zamykając ich katalogu. Warto zauważyć, że uregulowania traktatowe zostały uzupełnione poprzez wprowadzenie szeregu rozporządzeń mających zapewnić zgodne z zamierzeniami funkcjonowanie WPH²⁰.

Takie rozumienie art. 113 ust. 1 TEWG zostało potwierdzone w opinii 1/78²¹ Trybunału Sprawiedliwości, w której Trybunał stwierdził, że przepis ten upoważnia Wspólnotę do sformułowania „polityki” handlowej w oparciu o „jednolite zasady” wskazując przy tym, że kwestie handlu zewnętrznego powinny być regulowane z szerokiego punktu widzenia, a nie tylko w oparciu o środki ograniczające, np. w postaci ceł. Ograniczająca interpretacja pojęcia Wspólnej Polityki Handlowej stanowiłaby, według Trybunału Sprawiedliwości, zagrożenie zakłócenia handlu wewnątrzspółnotowego spowodowane rozbieżnościami w poszczególnych sektorach stosunków gospodarczych z państwami trzecimi²².

W pkt 44 opinii Trybunał stwierdził, że „Nie byłoby dłużej możliwe prowadzenie jakiegokolwiek wartościowej wspólnej polityki handlowej, gdyby Wspólnota nie była w stanie skorzystać również z bardziej wyszukanych środków opracowanych w celu wspierania rozwoju handlu międzynarodowego. Dlatego nie jest możliwe ustalenie w odniesieniu do art. 133 TEWG wykładni, której skutkiem byłoby ograniczenie wspólnej polityki handlowej do stosowania instrumentów, które mają wywierać wpływ tylko na tradycyjne aspekty handlu

²⁰ M.in. Rozporządzenie Rady nr 459 z 5 kwietnia 1968 r. w sprawie obrony przeciw stosowaniu dumpingu, premii lub subwencji przez państwa niebędące członkami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej; Rozporządzenie Rady nr 2041 z 10 grudnia 1968 r. w sprawie ustanowienia wspólnej listy liberalizacji importu do Wspólnoty, na podstawie którego wyłączono z tej listy kraje socjalistyczne (z wyjątkiem Jugosławii), OJ L 93, 17.4.1968, s. 1-12 oraz rozporządzenie Rady nr 2045 z 10 grudnia 1968 r. w sprawie ustanowienia specjalnej procedury przy imporcie określonych towarów z określonych krajów trzecich; OJ L 303, 18.12.1968, s. 43-48.

²¹ Opinia Trybunału 1/78 z dnia 4 października 1979 r., ECLI:EU:C:1979:224.

²² Motyw 4 opinii.

zagranicznego. Tak rozumiana <<polityka handlowa>> z biegiem czasu byłaby skazana na bezskuteczność.”.

1.2.2.2. Kompetencja EWG w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej

Kwestią rodzaju kompetencji EWG w odniesieniu do Wspólnej Polityki Handlowej Trybunał Sprawiedliwości zajął się po raz pierwszy²³ w wyroku z dnia 13 grudnia 1973 roku w sprawie 37/73 i 38/73 *Indiamex*²⁴ oraz wyroku z dnia 12 lipca 1973 roku w sprawie 8/73 *Massey-Ferguson*²⁵. Już wcześniej jednak, w wyroku z dnia 31 marca 1971 roku w sprawie 22/70 ERTA Trybunał stwierdził, że „aby określić w danej sprawie kompetencje Wspólnoty do zawarcia porozumienia międzynarodowego, należy uwzględnić całokształt unormowań Traktatu w nie mniejszym stopniu niż jego materialne postanowienia. Kompetencja taka wynika nie tylko z wyraźnego powierzenia jej w traktacie – jak ma to miejsce w przypadku art. 113 i 114 dla umów celnych i handlowych i art. 238 dla umów o stowarzyszeniu – lecz może wynikać również z innych postanowień Traktatu lub z aktów wydawanych na podstawie tych postanowień przez instytucje Wspólnoty²⁶.”

W orzeczeniu w sprawie *Indiamex* Trybunał wskazał, że WPH należy do wyłącznej kompetencji Wspólnoty²⁷, natomiast w orzeczeniu w sprawie *Massey-Ferguson* Trybunał stwierdził, że art. 113 TEWG wymaga szerokiej interpretacji. Nie potwierdził co prawda wyłącznych kompetencji EWG w odniesieniu do Wspólnej Polityki Handlowej, jednakże po raz pierwszy wskazał istotę charakteru WPH w kontekście zakresu kompetencji Wspólnoty.

²³ Zob. M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2012, s. 8.

²⁴ Wyrok Trybunału w sprawach połączonych 37/73 i 38/73 z dnia 13 grudnia 1973 r., *Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders przeciwko NV Indiamex et Association de fait de Belder*, ECLI:EU:C:1973:165. Więcej nt. wyroku zob.: M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2012, s. 8.

²⁵ Wyrok Trybunału 8/73 z dnia 12 lipca 1973 r., *Hauptzolamt Bremerhaven przeciwko Massey-Ferguson*, ECLI:EU:C:1973:90. Więcej nt. wyroku zob.: M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2012, s. 8.

²⁶ Pkt 16 orzeczenia w sprawie ERTA.

²⁷ Pkt 24 orzeczenia w sprawie *Indiamex*.

Charakter WPH wymagał dynamicznej interpretacji kompetencji EWG w celu odpowiedniej jej reprezentacji na arenie handlu międzynarodowego.

Trybunał Sprawiedliwości potwierdził natomiast *expressis verbis* wyłączność kompetencji EWG w zakresie Wspólnej Polityki Handlowej w opinii 1/75²⁸ stwierdzając, że „nie można przyjąć, w obszarze (...) objętym Wspólną Polityką Handlową, aby państwa członkowskie wykonywały kompetencję konkurencyjną dla realizowanej przez WE, zarówno w sferze wewnątrzspółnotowej, jak i międzynarodowej”²⁹ - i dalej - „w trakcie podejmowania środków niezbędnych dla wdrożenia zasad określonych w postanowieniach dotyczących wspólnej polityki handlowej, a w szczególności określonych w art. 113 Traktatu Wspólnota jest upoważniona na podstawie uprawnień, które posiada, nie tylko do przyjęcia wewnętrznych przepisów prawa wspólnotowego, ale również do zawierania umów z państwami trzecimi na podstawie art. 113 ust 2 oraz art. 114 Traktatu”.

Również w orzeczeniu z dnia 16 grudnia 1976 r. w sprawie 41/76 Donckerwolcke³⁰ Trybunał potwierdził wyłączne kompetencje EWG w zakresie WPH stwierdzając, że po upływie okresu przejściowego podejmowanie środków w obszarze objętym Wspólną Polityką Handlową przez państwa członkowskie jest możliwe jedynie na podstawie upoważnienia właściwych instytucji Wspólnoty. Upoważnienia te muszą mieć „wąski zakres i być poddane kontroli sądowej”³¹.

W przywoływanej już wcześniej opinii 1/78³² Trybunał wskazał, że wdrożenie analizowanej umowy wymaga ścisłej współpracy między instytucjami Wspólnoty a państwami członkowskimi, nie określił jednak, jaki kształt powinna przybrać ta współpraca. Zamiast tego

²⁸ Opinia 1/75 z dnia 11 listopada 1975 r., ECLI:EU:C:1975:145.

²⁹ Tłumaczenie zamieszczone w: M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*. Warszawa, 2012, s. 9.

³⁰ Wyrok Trybunału z dnia 16 grudnia 1976 r., w sprawie 41/76 Suzanne Criel, Née Donckerwolcke, Henri Schou przeciwko Prokuratorowi Republiki Lille oraz Dyrektorowi Generalnemu ds. Celnych, ECLI:EU:C:1976:182.

³¹ Pkt 32 orzeczenia w sprawie Donckerwolcke.

³² Opinia 1/78 z dnia 3 października 1979 r., ECLI:EU:C:1979:224.

Trybunał wskazał obszary umowy, które powinny być implementowane przez Wspólnotę, a które przez państwa członkowskie, zgodnie z podziałem kompetencji³³.

Podsumowując, TS potwierdził wyłączność kompetencji EWG w zakresie Wspólnej Polityki Handlowej i wskazał na potrzebę realizowania tych kompetencji w sposób pozwalający na skuteczne reprezentowanie Wspólnoty na arenie międzynarodowej.

1.2.2.3. Procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

Artykuł 228 ustanawiał procedury negocjowania i podpisywania wszystkich umów międzynarodowych:

„1. W przypadku, gdy postanowienia niniejszego Traktatu przewidują zawarcie umów między Wspólnotą a jednym lub większą liczbą państw albo organizacji międzynarodowych, rokowania w sprawie ich zawarcia są prowadzone przez Komisję. Z zastrzeżeniem uprawnień przyznanych Komisji w tej dziedzinie, będą one zawierane przez Radę, po konsultacji ze Zgromadzeniem w przypadkach przewidzianych w niniejszym Traktacie.

Rada, Komisja lub Państwo Członkowskie mogą zasięgać opinii Trybunału Sprawiedliwości w sprawie zgodności przewidywanej umowy z postanowieniami niniejszego Traktatu. Jeśli opinia Trybunału Sprawiedliwości jest negatywna, umowa może wejść życie wyłącznie na warunkach określonych w zależności od przypadku w artykule 236.

2. Umowy zawarte zgodnie z warunkami określonymi powyżej wiążą instytucje Wspólnoty oraz Państwa Członkowskie.”

Przepis ten miał zastosowanie zarówno do art. 113 TEWG, jak i do art. 238 TEWG, chyba że postanowienia wymienionych artykułów stanowią inaczej. Artykuł 228 TEWG przyznawał Parlamentowi nie tylko ograniczoną rolę konsultacyjną przed ostatecznym zatwierdzeniem umowy przez Radę, lecz także umożliwiał Trybunałowi wydawania (na żądanie) opinii w sprawie zgodności przewidywanej umowy z postanowieniami TEWG. Mimo że art. 228 TEWG określa szerokie ramy dla umów międzynarodowych, to nie przesądza o tym, czy głosowanie w Radzie musi być jednomyślne czy większościowe. Jednakże, jeżeli artykuł

³³ Pkt 36 opinii.

ten ma być zastosowany do obszaru przedmiotowego takiego jak handel, gdzie wymagana jest większość w głosowaniu w Radzie, procedura przewidziana w art. 228 TEWG przewidywała potencjalny wkład wszystkich instytucji EWG³⁴. Każda instytucja działała niezależnie w swoim obszarze z wymogiem głosowania określonym przez zakres przedmiotowy. Podobne procedury dotyczyły układów o stowarzyszeniu, do których odnosił się art. 238 TEWG.

Natomiast art. 113 i 114 TEWG odnosiły się do umów międzynarodowych wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. W tych przypadkach Komisja była wspierana w negocjacjach przez specjalny komitet. Zgodnie z art. 113 ust 3 TEWG: „Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania umów z jednym lub większą liczbą państw trzecich albo organizacji między narodowych, Komisja przedstawia zalecenia Radzie, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań. Komisja prowadzi rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach dyrektyw, jakie Rada może do niej kierować”.

W ramach procedury zawierania umów w zakresie WPH istotne znaczenie miał wskazany powyżej specjalny „komitet art. 113”. W jego skład wchodził przedstawiciele Komisji Europejskiej oraz państw członkowskich. Spełniał on więc ważną rolę wyważenia interesów państw członkowskich i interesów ponadnarodowych na etapie negocjacji na umowami handlowymi³⁵. Natomiast w szerszym ujęciu mechanizm zawierania umów w ramach WPH sprzyjał wypracowaniu wspólnych priorytetów handlowych i kompromisów³⁶.

³⁴ Zob. Paul B. van Son, *The Treaty Power of the European Economic Community*, 12 *Denver Journal of International Law & Polkicy*, Vol 12, no. 2 (1983), s. 187.

³⁵ Zob. A. Tkachuk, *Common Commercial Policy of the European Union and its significance to the world trade. Transatlantic Trade and Investment Partnership case study*, *Rocznik Integracji Europejskiej* nr 10 (2016), s. 483.

³⁶ Zob. A. Moravscik, *The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press 1998, s. 236.

1.3. Kompetencja Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle JAE

1.3.1. Jednolity Akt Europejski

Jednolity Akt Europejski jako pierwszy dokonał znaczących zmian w Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Gospodarczą³⁷. Do celów JAE zaliczała się wola zakończenia tworzenia rynku wewnętrznego, co było do tej pory utrudnione przez wymóg jednogłośności w głosowaniach nad kwestiami dotyczącymi ujednoczenia przepisów.

W art. 8A JAE zawarto cel, którym było stopniowe wprowadzanie rynku wewnętrznego, co miało się zakończyć do 31 grudnia 1992 r. Rynek wewnętrzny został zdefiniowany jako „obszar bez granic wewnętrznych, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału”. JAE wprowadził również politykę spójności ekonomicznej dla zrównoważenia konsekwencji wprowadzenia rynku wewnętrznego³⁸. Jednolity Akt Europejski nie zaimplementował zmian w zakresie przedmiotowym WPH. JAE odnosił się jedynie pośrednio do WPH nie zmieniając kompetencji Wspólnoty w tym zakresie³⁹.

1.3.2. Procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

Jednolity Akt Europejski nie zmienił generalnej procedury zawierania umów określonej w art. 228 TEWG, nie wprowadził również zmian w odniesieniu do procedury zawierania umów w ramach WPH.

³⁷ Podstawowa literatura nt. JAE zob.: J. Barcz, Jednolity Akt Europejski, Sprawy Międzynarodowe, 1989, nr 6; J. Barcz, A. Koliński, Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne, Warszawa 1991; N. Forwood, M. Clough, The Single European Act and Free Movement. Legal Implications of the Provisions for the Competition of the Internal Market, European Law Review, 1986, vol. 11; Więcej zob. H. J. Glaesner, The Single European Act, Yearbook of European Law 1986, vol. 6, nr 1, s. 283-312; A. Schildhaus, 1992 and the Single European Act, The International Lawyer vol. 23, No. 2 (Summer 1989), s. 549-555.

³⁸ Obszerne rozważania na ten temat zob.: J. Brabant, C. Wittich, Implications of the Single European Act for Non-Member Countries. Part I, Journal of Development Planning 1992, no. 21.

³⁹ Zob. G. Mazur, Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej, Warszawa 2017, s. 28-30.

Natomiast art. 9 JAE zmienił procedurę zawierania umów stowarzyszeniowych określoną w art. 238 TEWG, który następnie otrzymał brzmienie:

„Wspólnota może zawrzeć z jednym lub większą liczbą państw lub organizacji międzynarodowych umowy tworzące stowarzyszenie charakteryzujące się wzajemnością praw i obowiązków, wspólnymi działaniami i szczególnymi procedurami.

Umowy takie zawiera Rada, stanowiąc jednomyślnie po otrzymaniu zgody Parlamentu Europejskiego, udzielonej bezwzględną większością głosów jego członków.

Jeżeli umowy te pociągają za sobą konieczność dokonania zmian w niniejszym Traktacie, zmiany powinny być uprzednio przyjęte zgodnie z procedurą przewidzianą w artykule 236.”

Nowe brzmienie akapitu drugiego wprowadziło konieczność uzyskania zgody Parlamentu wyrażonej bezwzględną większością głosów.

1.4. Kompetencja Wspólnoty Europejskiej i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (w brzmieniu nadanym przez Traktat z Maastricht)

1.4.1. Traktat z Maastricht

Traktat z Maastricht powstał w wyniku przemian wewnętrznych i zewnętrznych dotyczących procesu integracji europejskiej⁴⁰. Ustanowił Unię Europejską i zmienił nazwę Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej na Wspólnotę Europejską, a tym samym nazwę Traktatu. Traktat zmienił także numerację artykułów. Przede wszystkim jednak wprowadził do TWE program ustanawiania Unii Gospodarczej i Walutowej. Zmiany dotyczące WPH miały natomiast charakter głównie porządkujący⁴¹. Z nowego TWE usunięto wcześniejsze artykuły

⁴⁰ Więcej nt. tła historycznego i przebiegu prac nad Traktatem zob.: F. Laursen, S. Vanhoonacker, *The ratification of the Maastricht Treaty: issues, debates, and future implications*, Boston 1994; M. Griveaud, *Why is the Maastricht Treaty considered to be so significant?*, University of London 2010, <https://www.e-ir.info/pdf/8928>, dostęp: 11 kwietnia 2024; P. Gerbet, *The Intergovernmental Conference (IGC) on Political Union*, University of Luxembourg 2016,

⁴¹ Zob.: J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, *Instytucje i Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2020, s. 23.

111, 114 i 116 TEWG z racji tego, że odnosiły się do okresów przejściowych w obszarze WPH, które przestały obowiązywać.

Artykuł 113 TEWG stał się art. 113 TWE, a jego brzmienie zostało zmodyfikowane w niewielkim zakresie:

„1. Wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, zwłaszcza w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki eksportowej i środków obrony handlowej podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów.

2. Komisja przedkłada Radzie propozycje w celu wykonania wspólnej polityki handlowej.

3. Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania umów z jednym lub większą liczbą państw albo organizacji międzynarodowych, Komisja przedstawia zalecenia Radzie, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań.

Komisja prowadzi rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach dyrektyw, jakie Rada może do niej kierować.

Stosuje się odpowiednie postanowienia artykułu 228.

4. W wykonywaniu kompetencji przyznanych jej niniejszym artykułem, Rada stanowi większością kwalifikowaną.”

1.4.2. Zakres przedmiotowy WPH

Jak wspomniano, zmiany w zakresie WPH wprowadzone przez TM miały charakter porządkujący. Art. 113 ust. 1 TWE, określający zakres przedmiotowy WPH, zachował co do zasady brzmienie art. 113 ust. 1 TEWG:

Zgodnie z art. 113 ust 1 TWE Wspólna Polityka Handlowa powinna opierać się na jednolitych zasadach w odniesieniu do stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, środków liberalizacyjnych oraz polityki eksportowej i handlowych środków ochronnych.

W związku z podjętymi kilka lat wcześniej ograniczeniami w zakresie wprowadzania przez państwa członkowskie instrumentów ochrony runku modyfikacjom został poddany art. 115 TWE, który otrzymał następujące brzmienie:

„W celu zapewnienia, że wykonanie przez Państwa Członkowskie środków polityki handlowej przyjętych zgodnie z niniejszym Traktatem nie będzie uniemożliwione przez zakłócenia w handlu, albo gdy różnice między tymi środkami powodują trudności gospodarcze w jednym lub większej liczbie państw, Komisja zaleca niezbędne metody współpracy między Państwami Członkowskimi. Jeżeli tego nie czyni, może upoważnić Państwa Członkowskie do podjęcia koniecznych środków ochronnych, których warunki i sposoby wykonania określi.

W nagłym przypadku Państwa Członkowskie żądają od Komisji wydania upoważnienia do samodzielnego podjęcia koniecznych środków, a ta decyduje jak najszybciej; następnie zainteresowane Państwa Członkowskie notyfikują te środki pozostałym Państwom Członkowskim. Komisja może w każdej chwili postanowić, że Państwa Członkowskie muszą zmienić lub znieść takie środki.

W wyborze środków pierwszeństwo powinno być przyznane środkom powodującym najmniejsze zakłócenia w funkcjonowaniu wspólnego rynku”.

W efekcie państwa członkowskie utraciły możliwość wprowadzania instrumentów ochrony rynku. Jedynie upoważnienie Komisji pozwalało na zastosowanie takich środków, jednakże mogła ona nakazać państwom członkowskim ich zmianę lub zniesienie. Zagadnieniem, które poruszano podczas rokowań, było nadanie KE roli rzecznika Wspólnoty w obszarze WPH, co byłoby istotne w kontekście toczącej się Rundy Urugwajskiej GATT. Jednakże ta koncepcja nie spotkała się z aprobatą wszystkich państw członkowskich i w efekcie nie została ujęta w finalnej wersji Traktatu⁴².

1.4.3. Kompetencje Wspólnoty Europejskiej

Pod rządami TWE (w brzmieniu TM) kompetencje WE w zakresie WPH nie uległy zmianie. Natomiast negocjacje nad ustanowieniem WTO miały istotny wpływ na zmiany przeprowadzone w artykule 113 TWE na mocy Traktatu z Amsterdamu⁴³.

⁴² Zob. G. Mazur, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej*, Warszawa 2017, s. 31-32.

⁴³ Więcej na ten temat zob. pkt 1.3 niniejszej rozprawy.

1.4.4. Procedura zawierania umów w ramach WPH

Zmiany w zakresie WPH wprowadzone przez Traktat z Maastricht, mimo że nie były rozbudowane, miały istotne znaczenie dla formuły zawierania umów. Przede wszystkim art. 113 TWE po zmianach wprowadzonych przez TM uwzględnił organizacje międzynarodowe jako strony, z którymi WE może prowadzić rokowania z zakresu zawierania umów handlowych.

Postanowienia zawarte do tej pory w art. 114 i art. 116 TEWG, regulujące zawieranie umów międzynarodowych oraz międzynarodowej współpracy państw członkowskich, zostały zastąpione przez szczegółowe regulacje umiejscowione w rozbudowanym art. 228 TWE. Różnica pomiędzy umowami międzynarodowymi z zakresu WPH, a pozostałymi polega na wyłączeniu z procedury Parlamentu Europejskiego (art. 228 ust 3 TWE). Konsultacje ze specjalnymi komitetami występują zarówno w przypadku umów z zakresu WPH (art. 113 ust 3 TWE), jak i pozostałych (art. 228 ust 1 TWE).

1.5. Kompetencja Wspólnoty Europejskiej i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (w brzmieniu nadanym przez Traktat z Amsterdamu)

1.5.1. Traktat z Amsterdamu

Traktat z Amsterdamu wprowadził istotne zmiany w obszarze Wspólnej Polityki Handlowej. Były one następstwem głównie negocjacji nad ustanowieniem Światowej Organizacji Handlu; Porozumienie w tej sprawie zostało podpisane w Marrakeszu 15 kwietnia 1994 r., natomiast weszło w życie 1 stycznia 1995 r.

Przebieg negocjacji oraz ustanowienie WTO oddziaływało na przebieg rozmów w ramach konferencji międzyrządowej dotyczącej Traktatu z Maastricht, a przede wszystkim konferencji międzyrządowej dotyczącej Traktatu z Amsterdamu. Zasadnicze problemy prawne, jakie wystąpiły w tych negocjacjach, objaśnił Trybunał Sprawiedliwości w opinii 1/94.

Niezależnie od tego, na mocy Traktatu z Amsterdamu dotychczasowy art. 113 TWE (odnoszący się do WPH) otrzymał nowy numer art. 133 TWE. W odniesieniu do zakresu przedmiotowego WPH Traktat z Amsterdamu dodał do art. 133 TWE ustęp 5, co umożliwiło Radzie, stanowiąc jednomyślnie, rozszerzenie zakresu WPH na rokowania i umowy międzynarodowe dotyczące usług i praw własności intelektualnej.

1.5.2. Wpływ negocjacji dotyczących ustanowienia WTO na Wspólną Politykę Handlową

Debata na temat kompetencji Wspólnoty w zakresie międzynarodowej polityki inwestycyjnej rozpoczęła się podczas konferencji międzyrządowej na temat Traktatu z Maastricht. Poruszała ona kwestię kompetencji WE w zakresie międzynarodowej polityki inwestycyjnej w kontekście negocjacji rozdziałów Traktatu dotyczących WPH i swobodnego przepływu kapitału.

Konferencja trwała od grudnia 1991 r. do lutego 1992 r., natomiast w marcu 1991 r. Komisja opublikowała sprawozdanie dotyczące funkcjonowania WE, w którym wskazano zalecenia dotyczące zmian w Traktatach⁴⁴. W odniesieniu do WPH Komisja zaproponowała zmianę nazwy na Wspólną Politykę Zewnętrznych Stosunków Gospodarczych. Nowopowstała polityka miałaby obejmować regulację handlu towarami, usługami, polityką eksportową, prawami własności intelektualnej, przepływem kapitału, inwestycjami oraz zakładaniem przedsiębiorstw i konkurencją poprzez umowy handlowe oraz środki autonomiczne. Komisja jasno wskazała, że Wspólnota miałaby być uprawniona do regulowania liberalizacji handlu oraz ochrony inwestycji. Komisja przedstawiła interpretację WPH, która dotarła również do uczestników Rundy Urugwajskiej, której agenda postrzegała WPH jako łącznik pomiędzy jednolitym rynkiem WE a negocjacjami GATT⁴⁵.

Państwa członkowskie nie przyjęły zaleceń Komisji z entuzjazmem. Podczas debaty na temat mandatu negocjacyjnego Komisji dotyczącego Rundy Urugwajskiej we wrześniu 1986 r. państwa członkowskie podkreśliły, że upoważniły Komisję do wypowiedzania się na temat wszystkich nowych kwestii handlowych, w tym inwestycji, ale nie przesądza to o kwestii kompetencji w tych obszarach. Państwa członkowskie uważały, że większość nowych zagadnień związanych z handlem wchodzi w zakres kompetencji krajowych lub dzielonych⁴⁶.

⁴⁴ CONF-UP 1788/91, s. 28-29.

⁴⁵ Zob. P. Eeckhout, *EU External Relations Law*, Oxford University Press, 2011/28.

⁴⁶ Zob. H. Paemen, A. Bensch, *From the GATT to the WTO: The European Community in the Uruguay Round*, Leuven University Press 1995/56.

W 1992 r., a więc niedługo przed wejściem w życie Traktatu z Maastricht, Komisja zmagala się z kryzysem legitymacji zewnętrznej podczas negocjacji tzw. porozumienia *Blair House*⁴⁷. W efekcie ucierpiało zaufanie państw członkowskich do zdolności Komisji do zadbania o ich interesy określone w mandacie negocjacyjnym⁴⁸. Podczas Konferencji Międzyrządowej poświęconej Traktatowi z Maastricht, państwa członkowskie zignorowały próbę interpretacji WPH przez Komisję mającą doprowadzić do uznania przez państwa członkowskie wyłącznych kompetencji WE w ramach WPH w zakresie nowych kwestii handlowych, w tym inwestycji międzynarodowych.

1.5.3. Opinia Trybunału Sprawiedliwości 1/94 i jej wpływ na Wspólną Politykę Handlową

Mając na uwadze pozycję Wspólnoty oraz jej państw członkowskich w ramach GATT, Trybunał Sprawiedliwości wydał opinię 1/94⁴⁹ poddającą analizie relację pomiędzy WE a WTO. Trybunał Sprawiedliwości podtrzymał pogląd przedstawiony w opinii 1/78, mówiący o dynamicznym charakterze WPH, oraz odrzucił stanowisko Komisji mówiące o tym, że GATS oraz TRIPS są w całości objęte Wspólną Polityką Handlową.

W odniesieniu do GATS, Trybunał Sprawiedliwości wyróżnił cztery rodzaje świadczenia usług oraz wskazał, że tylko transgraniczne świadczenie usług jest wystarczająco zbliżone do handlu towarami. Trybunał wskazał, że Traktat zawiera rozdziały dotyczące swobodnego przepływu osób, podkreślając przy tym różnice strukturalne co do poszczególnych swobód sfery wewnętrznej, a ich wpływem na relacje zewnętrzne. W odniesieniu do TRIPS Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że w większości jego postanowienia wykraczają poza zakres Wspólnej Polityki Handlowej z uwagi na podstawowy cel TRIPS, jakim nie było regulowanie handlu tylko harmonizacja ochrony praw własności

⁴⁷ Porozumienie wynegocjowane przez WE i USA w celu odblokowania rozmów związanych z handlem i rolnictwem podczas Rundy Urugwajskiej. Porozumienie zostało renegocjowane po głośnym sprzeciwie Francji, która publicznie skrytykowała komisarza Brittan'a; Więcej nt. zob.: S. Meunier, *What Single Voice? European Institutions and EU-U.S. Trade Negotiations*, International Organization 54/2000, s. 103-105.

⁴⁸ Więcej zob.: S. Meunier, K. Nicolaïdis, *Who Speaks for Europe? The Delegation of Trade Authority in the EU*, Journal of Common Market Studies Vol 37, 1999, s. 478.

⁴⁹ Opinia Trybunału 1/94 z dnia 15 listopada 1994 r, ECLI:EU:C:1994:384.

intelektualnej. Trybunał Sprawiedliwości odrzucił również argument podniesiony przez Komisję o domniemanej kompetencji wyłącznej w tym zakresie, jako że kompetencje do zawarcia porozumień WTO zostały podzielone pomiędzy Wspólnotę oraz państwa członkowskie.

Mimo krytycznej oceny doktryny (podnoszono, że miała ona jedynie marginalny wpływ na przyszłość uczestnictwa WE w ramach WTO) na temat opinii wydanej przez Trybunał Sprawiedliwości stanowiła ona punkt odniesienia dla dalszego rozwoju WPH⁵⁰. Opinia pokazała również niechęć Trybunału Sprawiedliwości do rozszerzenia pojęcia handlu międzynarodowego ponad towary i usługi. Zakładając wyłączny charakter kompetencji WE w ramach WPH, a także zachowanie równowagi instytucjonalnej wynikającej z art. 133 (dawny art. 113 TWE) Traktatu, Trybunał podjął próbę określenia kompetencji Wspólnoty do wpływania na zewnętrzne relacje gospodarcze; WE była w posiadaniu wyłącznych kompetencji w zakresie WPH jedynie w wąskich granicach nienaruszających kompetencji państw członkowskich.

W wyniku negocjacji podczas Konferencji Międzyrządowej dodano ustęp 5 w art. 133 (dawny art. 113 TWE), co rozszerzyło jego zastosowanie na usługi oraz własność intelektualną. W ówczesnym czasie istniał spór w doktrynie, czy kompetencje mogą być przyznane w wymiarze generalnym czy powinny podlegać analizie przypadku⁵¹.

1.5.4. Kompetencje Wspólnoty Europejskiej w ramach WPH

Jak wskazano wcześniej Traktat z Amsterdamu przyznał Radzie kompetencje do rozszerzania działań w ramach WPH o inne obszary w drodze jednomyślnej decyzji, na wniosek

⁵⁰ J. Bourgeois, *The EC in the WTO and Advisory Opinion 1/94: An Echternach Procession*, *Common Market Law Review*, 32:1995, s. 763; M. Hilf, *The ECJ's Opinion 1/94 on the WTO, No surprise but Wise*; *European Journal of International Law*, 6:1995, s. 245; T. Tridimas, *The WTO and OECD Opinions*, [w:] A. Dashwood, Hiltod (red.), *The general law of E.C. external relations*, Sweet & Maxwell, 2002, s. 48.

⁵¹ M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*. Warszawa, 2012, s. 15.

Komisji po konsultacji z Parlamentem Europejskim. Jednakże możliwość ta nie została nigdy wykorzystana⁵².

Negocjacje nad treścią TA podczas Konferencji Międzyrządowej nie doprowadziły do rozszerzenia zakresu uprawnień KE w dziedzinie zewnętrznej polityki handlowej. Były jednak punktem wyjścia dla rozszerzenia zakresu kompetencji Wspólnoty w tej dziedzinie⁵³. Traktat z Amsterdamu przewidywał objęcie procedurą przewidzianą w art. 133 ust. 5 TWE umów z zakresu własności intelektualnej i usług, co powodowało trudności, ponieważ decyzje dotyczące tych obszarów musiały być podejmowana jednomyślnie. Warto zauważyć, że nie wszystkie umowy dotyczące własności intelektualnej i usług musiały być zawierane w drodze jednomyślnego głosowania, ponieważ istniały aspekty usług i własności intelektualnej, które były już wcześniej objęte zakresem WPH. Należy również mieć na uwadze, że jeżeli państwa członkowskie zostałyby zmuszone do osiągnięcia konsensusu, trudniej by było osiągnąć stanowisko Wspólnoty, mimo że Komisja była uprawniona do występowania w roli rzecznika w takich negocjacjach zgodnie z Traktatem z Amsterdamu, pod warunkiem, że Rada wyraziła na to zgodę jednogłośnie. W efekcie Traktat mógłby zostać poddany modyfikacjom niezależnie od Konferencji Międzyrządowej oraz procedur ratyfikacyjnych państw członkowskich⁵⁴. Taka zmiana mogłaby zakończyć podział kompetencji pomiędzy Wspólnotą i państwami członkowskimi w obszarze handlu usługami oraz własności intelektualnej określony w opinii 1/94, oraz doprowadzić do wyłączności kompetencji WE⁵⁵. Oznacza to, że rokowania i zawarcie międzynarodowych umów handlowych w tych kwestiach nie wymagałoby już jednomyślnej decyzji Rady i nie byłoby konieczności ratyfikowania takiej umowy przez państwa członkowskie. Tym samym krytykowana przez część przedstawicieli doktryny wykładnia art. 133 TWE (dawny art. 113 TWE) dokonana przez Trybunał w opinii 1/94 zostałaby skorygowana⁵⁶.

⁵² M. Waibel, *Competence Review: Trade and Investment*, s. 4.

⁵³ Zob. H. G. Krenzler, C. Pitschas, *Progress or Stagnation? The Common Commercial Policy After Niece*, *European Foreign Affairs Review* 6, 2001, s. 291-313.

⁵⁴ Dz. Cyt., s. 291.

⁵⁵ Zob. R. Leal-Arcas, *Exclusive or Shared Competence in the Common Commercial Policy: From Amsterdam to Niece*, *Legal Issues of Economic Integration* 30 (1), 2003, s. 7.

⁵⁶ Przykłady wspomnianej krytyki zob. J. H. J. Bourgeois, *The EC in the WTO and Advisory Opinion 1/94: An Echernach Procession*, *Common Market Law Review* 1995/32, s. 763; M. Hilf, *The ECJ's*

Rezultatem Traktatu z Amsterdamu w dziedzinie polityki handlowej było stwierdzenie, że rozszerzenie kompetencji Wspólnoty powinno być wynikiem skoordynowanych decyzji politycznych, a nie niekontrolowanych działań wynikających z potrzeby chwili⁵⁷.

1.5.5. Procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

Generalna procedura zawierania umów międzynarodowych przez Wspólnotę została zaktualizowana w wyniku zmiany art. 228 TWE, który został przekształcony w art. 300 TWE i rozbudowany o nowe brzmienie ustępów 1 oraz 2, zgodnie z którymi Rada stanowiła większością kwalifikowaną z wyjątkiem sytuacji, gdy mamy do czynienia z umową dotyczącą dziedziny, w której do przyjęcia przepisów wewnętrznych wymagana jest jednomyślność. Jeśli chodzi o WPH, to – jak wspomniano - art. 133 TWE (dawny art. 113 TWE) został poszerzony o ustęp 5, co dało Radzie kompetencję do udziału w rokowaniach oraz zawierania umów międzynarodowych z obszaru handlu usługami i ochrony własności intelektualnej. Było to spowodowane faktem utworzenia WTO. TA otwierał Radzie drogę do podjęcia jednomyślnej decyzji, że WPH obejmuje własność intelektualną oraz usługi, co w efekcie umożliwiłoby Wspólnocie (Unii) negocjowanie umów międzynarodowych w oparciu o większość kwalifikowaną również w tych obszarach⁵⁸.

Opinion 1/94 on the WTO, Not Surprise but Wise?, *European Journal of International Law* 1995/6, s. 245; A. Maunu, The Implied External Competence of the European Community After the ECJ Opinion 1/94 – Towards Coherence or Diversity?, *Legal Issues of European Integration* 1995/22, s. 115; T. Tridimas, *The WTO and OECD Opinions* [w:] A. Dashwood, C. Hillion (red.), *The general law of EC external relations*, London 2003.

⁵⁷ Zob. S. Meunier, K. Nicolaidis, *The European Union as a Trade Power* [w:] C. Hill, M. Smith (red.), *The International Relations of the European Union*, 2005.

⁵⁸ Zob. R. Leal-Arcas, *Exclusive or Shared Competence in the Common Commercial Policy: From Amsterdam to Niece*, *Legal Issues of Economic Integration* 30 (1), 2003, s. 6.

1.6. Kompetencja Wspólnoty Europejskiej i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (w brzmieniu nadanym przez Traktat z Nicei)

1.6.1. Traktat z Nicei. Zakres przedmiotowy WPH.

Na mocy Traktatu z Nicei dokonano poważnych zmian w ramach Wspólnej Polityki Handlowej. Zmieniony na mocy Traktatu z Nicei art. 133 TWE otrzymał następujące brzmienie:

„1. Wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, zwłaszcza w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki eksportowej i handlowych środków ochronnych podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów.

2. Komisja przedkłada Radzie propozycje w celu wykonania wspólnej polityki handlowej.

3. Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania umów z jednym lub większą liczbą państw albo organizacji międzynarodowych, Komisja przedstawia zalecenia Radzie, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań. Rada i Komisja są odpowiedzialne za zapewnienie zgodności umów będących przedmiotem rokowań z wewnętrznymi politykami i zasadami Wspólnoty.

Komisja prowadzi te rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach dyrektyw, jakie Rada może do niej kierować. Komisja regularnie składa specjalnemu komitetowi sprawozdanie w sprawie postępu w rokowaniach.

Stosuje się odpowiednie postanowienia artykułu 300.

4. W wykonywaniu uprawnień przyznanych jej niniejszym artykułem, Rada stanowi większością kwalifikowaną.

5. Ustępy 1-4 stosują się również do rokowań i zawierania umów w dziedzinie handlu usługami i handlowych aspektów własności intelektualnej, w zakresie, w jakim umowy te nie są objęte tymi ustępami i bez uszczerbku dla ustępu 6.

Na zasadzie odstępstwa od ustępu 4, Rada, prowadząc rokowania i zawierając umowę w jednej z dziedzin określonych w akapicie pierwszym, stanowi jednomyślnie, jeżeli umowa ta zawiera postanowienia wymagające jednomyślności do przyjęcia przepisów wewnętrznych lub jeżeli dotyczy ona dziedziny, w której Wspólnota nie wykonała jeszcze, przyjmując przepisy wewnętrzne, uprawnień przyznanych jej niniejszym Traktatem.

W odniesieniu do rokowań i zawierania umów horyzontalnych, Rada stanowi jednomyślnie w zakresie, w jakim dotyczą one również poprzedniego akapitu lub drugiego akapitu ustępu 6.

Niniejszy ustęp nie narusza prawa Państw Członkowskich do utrzymywania i zawierania umów z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi, w zakresie, w jakim umowy te są zgodne z prawem wspólnotowym i innymi odpowiednimi umowami międzynarodowymi.

6. Rada nie może zawrzeć umowy, jeśli zawiera ona postanowienia wykraczające poza wewnętrzne kompetencje Wspólnoty, w szczególności zmierzające do harmonizacji ustawowych i wykonawczych przepisów Państw Członkowskich w dziedzinie, w której niniejszy Traktat wyklucza harmonizację.

Z tego względu, na zasadzie odstępstwa od pierwszego akapitu ustępu 5, umowy dotyczące handlu usługami w dziedzinie kultury i audiowizualnymi, usługami edukacyjnymi oraz usługami socjalnymi i w zakresie zdrowia ludzkiego, należą do dzielonych kompetencji Wspólnoty i jej Państw Członkowskich. Wskutek tego, oprócz decyzji Wspólnoty podjętej zgodnie z odpowiednimi postanowieniami artykułu 300, rokowania w sprawie takich umów wymagają wspólnego porozumienia Państw Członkowskich. Umowy będące przedmiotem tych rokowań są zawierane wspólnie przez Wspólnotę i Państwa Członkowskie.

Rokowania i zawieranie umów międzynarodowych w dziedzinie transportu podlegają postanowieniom tytułu V i artykułu 300.

7. Bez uszczerbku dla pierwszego akapitu ustępu 6, Rada, stanowiąc jednomyślnie na wniosek Komisji i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, może rozszerzyć zastosowanie ustępów 1-4 na rokowania i umowy międzynarodowe, dotyczące praw własności intelektualnej w zakresie, w jakim nie są one objęte ustępem 5”.

Traktat z Nicei zmienił treść art. 133 TWE rozszerzając zakres WPH na umowy międzynarodowe w dziedzinie handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej. Dodane ustępy 6 i 7 pozwoliły państwom członkowskim na utrzymywanie i zawieranie umów międzynarodowych w zakresie, w jakim były one zgodne z prawem wspólnotowym i obowiązującymi umowami międzynarodowymi. Wprowadziły również kategorię umów mieszanych dotyczących handlu usługami w dziedzinie kultury i audiowizualnymi, usługami edukacyjnymi oraz usługami socjalnymi i w zakresie zdrowia ludzkiego. TN upoważnił Radę do rozszerzenia zakresu stosowania omawianych reguł do innych niż handlowe aspekty związanych z prawami własności intelektualnej⁵⁹.

1.6.2. Kompetencje Unii Europejskiej

Traktat z Nicei wprowadził istotne zmiany w zakresie podziału kompetencji między Wspólnotą oraz państwami członkowskimi w zakresie Wspólnej Polityki Handlowej. Nowy art. 133 ust. 5 TWE rozszerzył zastosowanie ust. 1-4 o „rokowania i zawieranie umów w dziedzinie handlu usługami i handlowych aspektów własności intelektualnej w zakresie, w jakim umowy te nie są objęte tymi ustępami i bez uszczerbku dla ustępu 6”. Jednocześnie dodany ust. 6 stanowił, że uwzględniając ust. 5 Rada ma możliwość na wniosek Komisji w ramach procedury konsultacji z PE „rozszerzyć zastosowanie ust. 1-4 na rokowania i umowy międzynarodowe dot. Praw własności intelektualnej w zakresie, w jakim nie są one objęte ust. 5”. Ustęp 6 zawierał również zasadę poszanowania kompetencji państw członkowskich, szczególnie w odniesieniu do handlu usługami w dziedzinie kultury i audiowizualnymi, edukacyjnymi, socjalnymi oraz w zakresie zdrowia ludzkiego. Kompetencje w tym zakresie mają charakter kompetencji dzielonych natomiast w odniesieniu do usług i własności intelektualnej art. 133 TWE przyznawał w ust. 5 kompetencje dzielone pomiędzy WE a państwa członkowskie. Państwa członkowskie mogły zatem zawierać umowy w tym zakresie z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi, jeżeli umowy te były zgodne z prawem WE oraz innymi obowiązującymi umowami międzynarodowymi⁶⁰.

⁵⁹ Zob. M. Jeżewski [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), red. K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 207.

⁶⁰ Zob. R. Leal-Arcas, Exclusive or Shared Competence in the Common Commercial Policy: From Amsterdam to Niece, *Legal Issues of Economic Integration* 30 (1), 2003, s. 11-12.

Art. 133 ust. 1-4 TWE zawierał natomiast kompetencje Wspólnoty o charakterze wyłącznym w zakresie obrotu związanego z handlem towarami. Usługi w zakresie handlu usługami w dziedzinie kultury i audiowizualnymi, edukacyjnymi, socjalnymi oraz w zakresie zdrowia ludzkiego zostały objęte kompetencją dzieloną. Umowy podlegały zatem ratyfikacji przez WE oraz państwa członkowskie. Co więcej, zarówno Wspólnota, jak i państwa członkowskie stawały się stronami takich umów.

Art. 133 ust. 7 TWE dotyczący umów z zakresu praw własności intelektualnej stanowił, że Rada mogła rozszerzyć zastosowanie ust. 1-4 na rokowania i umowy międzynarodowe dotyczące prawa własności intelektualnej w zakresie, w jakim nie były one objęte ust. 5. Natomiast ust. 5 miał zastosowanie do umów obejmujących handlowe aspekty własności intelektualnej, a zatem regulujących obrót prawami własności intelektualnej. Rozróżnienie pomiędzy umowami dotyczącymi praw własności intelektualnej objętymi art. 133 ust. 6 TWE oraz umowami dotyczącymi handlowych aspektów własności intelektualnej objętymi art. 133 ust. 5 TWE nie było klarowne⁶¹. Wydaje się, że pojęcie praw własności intelektualnej obejmuje swoim zakresem również handlowe aspekty własności intelektualnej. Jednakże rozróżnienie tych dwóch kategorii prowadzi do wniosku, że należy traktować te dwa terminy jako wskazujące na osobne obszary własności intelektualnej⁶².

Do powyższych kwestii odniósł się Trybunał w opinii 1/08⁶³ dotyczącej sporu pomiędzy Komisją popieraną przez Parlament Europejski, a Radą i piętnastoma państwami członkowskimi dotyczącego kompetencji Wspólnoty do zawierania z niektórymi członkami WTO umów zmieniających zobowiązania wynikające z GATS. Trybunał po raz pierwszy dokonał interpretacji niektórych przepisów określających WPH po zmianach wprowadzonych przez Traktat z Nicei.

Opinia ta wyjaśnia zakres zewnętrznych uprawnień Wspólnoty wobec jej państw członkowskich. Trybunał orzekł, że chociaż umowy nie dotyczą ani wyłącznie, ani w przeważającym zakresie sektorów wrażliwych, takich jak kultura, edukacja lub usługi

⁶¹ M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*. Warszawa, 2012, s. 17.

⁶² Dz. Cyt., s. 17-18.

⁶³ Opinia Trybunału 1/08 z dnia 30 listopada 2009 r., ECLI:EU:C:2009:739.

społeczne i zdrowotne, o których mowa w art. 133 ust. 6 TWE, to należą one do kompetencji dzielonych.

Warto zauważyć, że opinia została wydana tuż przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony, który zmodyfikował przepisy z zakresu WPH. Opinia pozostała jednak o tyle aktualna, że pomogła rozstrzygnąć spór czy zatwierdzenie członkostwa Wietnamu w WTO wchodziło w kompetencje wyłączne Komisji, czy wymagało udziału państw członkowskich⁶⁴.

1.6.3. Procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

Negocjowanie i zawieranie umów międzynarodowych w dziedzinie handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej weszło w zakres WPH wraz z wejściem w życie TN. W stosunku do umów wchodzących w zakres WPH utrzymana została zasada jednomyślności w zakresie ich negocjowania i zawierania. Umowy te zawierane są przez Radę stanowiącą większością kwalifikowaną z wyjątkiem sytuacji, w których umowa zawiera postanowienia, w przypadku których do przyjęcia przepisów wewnętrznych wymagana jest jednomyślność, lub gdy umowa dotyczy dziedziny, w której UE nie wykonała jeszcze swoich uprawnień. Ponadto umowy dotyczące harmonizacji usług kulturalnych i audiowizualnych, usług edukacyjnych, usług socjalnych i zdrowotnych nadal pozostają w zakresie kompetencji dzielonej z państwami członkowskimi.

Zgodnie z postanowieniami Traktatu, Komisja przedstawia Radzie zalecenia w zakresie rozpoczęcia negocjacji, następnie Rada głosując większością kwalifikowaną udziela Komisji upoważnienia do prowadzenia negocjacji w odniesieniu do umowy. W dalszej kolejności Rada działając w imieniu WE wyraża, co do zasady (stosując zgodnie z art. 300 TWE większością kwalifikowaną) zgodę na związanie Wspólnoty umową. Jednakże w przypadkach, gdy umowa

⁶⁴ Zob. A. Alemanno, International Decision: 1/08, Community Competence to Conclude with Certain Member States of the WTO Agreements Modifying Schedules of Specific Commitments of the Community and its Member States Under the GATS, American Journal of International Law, Vol. 104, No. 3, 2012, s. 466-476.

dotyczy handlu usługami, handlowymi aspektami własności intelektualnej, decyzja podejmowana jest jednomyślnie⁶⁵.

Art. 133 ust. 5 TWE stanowił, że Rada prowadziła rokowania, jednakże nie należało traktować tego sformułowania w sposób dosłowny. Kompetencje Rady przyznane w ust. 5 nie wykraczały poza te przyznane w ust. 3. Należy zaznaczyć, że wymóg jednomyślności Rady w obszarze umów międzynarodowych nie został jednoznacznie określony. Jednomyślność była wymagana, gdy Wspólnota nie wprowadziła aktów prawa pochodnego w dziedzinie objętej zakresem umowy oraz gdy umowa przewidywała obowiązek wprowadzenia przepisów, które regulują obszary, w których Traktat nakazuje jednomyślność.

Jednomyślności Rady wymagają również umowy o charakterze mieszanym, co wynika z ust. 6, a jest wyrażeniem wymogu osiągnięcia porozumienia pomiędzy państwami członkowskimi. Wymóg jednomyślności Rady ma zastosowanie również do tzw. Umów horyzontalnych, przez które – pomimo braku definicji w Traktacie – rozumie się umowy przekraczające swoimi unormowaniami zakres określonego sektora usług, a zatem wykraczające poza porozumienia sektorowe negocjowane w ramach GATS⁶⁶.

W efekcie ograniczono zastosowanie zasady kwalifikowanej większości głosów w zakresie negocjowania i zawierania umów dotyczących handlu usługami oraz handlowych aspektów praw własności intelektualnej. W sytuacji, gdy jeden element umowy dotyczy zagadnienia nakazującego zastosowanie jednomyślności, wymóg ten obowiązuje w odniesieniu do negocjowania i zawarcia całej umowy. Należy zauważyć, że określone umowy wymagają przyjęcia formy umowy mieszanej. Zgodnie z ust. 6 dotyczy to umów z zakresu handlu usługami w dziedzinie kultury i usług audiowizualnych, usług edukacyjnych oraz usług socjalnych i w zakresie zdrowia ludzkiego.

⁶⁵ R. Basedow, A legal history of the EU's international investment policy, *Journal of World Investment and Trade*, 17(5), s.13-17; M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej; Aspekty prawne i instytucjonalne*, System prawa Unii Europejskiej Tom XXV, Warszawa 2012, s. 23-24.

⁶⁶ R. Ostrihansky [w:] A. Wróbel (red.), *Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz; tom II*, Warszawa 2008, s. 982.

Należy jednak zauważyć, że ust. 5 stanowi wyjątek od tej reguły poprzez przyzwolenie państwom członkowskim na utrzymanie obowiązujących umów dotyczących handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej zawartych z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi, jak również na zawieranie nowych umów tego typu. Obowiązującym pozostawał warunek zgodności z prawem wspólnotowym, jednakże nie można jej było zakwestionować jedynie na podstawie art. 133 TWE, który dopuszczał tę możliwość. Mieliśmy zatem do czynienia nie tylko z uchyleniem wyłącznej kompetencji w zakresie przedmiotowym, lecz także koniecznością udziału Wspólnoty w umowach tego rodzaju.

Pojawiła się wątpliwość czy umowa zawarta przy udziale państwa członkowskiego będzie zgodna z prawem wspólnotowym. Sam art. 133 TWE nie dawał odpowiedzi na to pytanie, dlatego należało sięgnąć do zasad ogólnych mających zastosowanie w zakresie wykonywania uprawnień w sferze stosunków zewnętrznych. O ile w sytuacji, gdy postanowienie zawarte w umowie wkraczało w zakres wyłącznej kompetencji państwa członkowskiego jasnym było, że nie mogło dojść do zawarcia umowy mieszanej, o tyle w odniesieniu do kompetencji dzielonych należało sięgnąć do orzecznictwa TS. Należy również wskazać, że w sytuacji, gdy Wspólnota nabywała wyłączne uprawnienia w drodze wykonywania kompetencji, do tego czasu państwa członkowskie miały możliwość wchodzenia w stosunki traktatowe, natomiast po wykonaniu kompetencji przez Wspólnotę uprawnienia te wygasały⁶⁷.

Art. 133 ust. 7 TWE stanowił, że Rada mogła rozszerzyć postanowienia ust. 1-4 na negocjowanie i zawieranie umów w zakresie własności intelektualnej. Działo się tak na wniosek Komisji, po konsultacji z Parlamentem Europejskim, w drodze decyzji podjętej jednomyślnie. Powyższe nie dotyczyło umów z zakresu handlu usługami.

⁶⁷ Zob. wyrok Trybunału z dnia 14 lipca 1976 r., 6/76 Cornelis Kramer, ECLI:EU:C:1976:114.

1.7. Kompetencja Unii Europejskiej i procedura zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w świetle Traktatu Konstytucyjnego

1.7.1. Traktat konstytucyjny

Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy (dalej Traktat Konstytucyjny⁶⁸) miał zastąpić m. in. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską oraz Traktat o Unii Europejskiej wraz ze zmieniającymi je traktatami i aktami. Został podpisany 29 października 2004 r.⁶⁹, nie wszedł jednak w życie⁷⁰. Jego podpisanie poprzedzone było obradami Konwentu oraz Konferencji Międzyrządowej⁷¹.

1.7.2. WPH w pracach Konwentu

1.7.2.1. WPH w obradach grup roboczych

W przyjętej w grudniu 2001 r. deklaracji z Laeken zapowiedziano powołanie Konwentu Europejskiego, który miałby na celu zaproponowanie rozwiązań poprawiających funkcjonowanie Unii wobec wyzwań i problemów początku XXI w.⁷² Była to również okazja do rozważenia zmian w zakresie Wspólnej Polityki Handlowej.

⁶⁸ Podstawowa literatura dotycząca TK: J. Barcz, Przewodnik Po Traktacie Konstytucyjnym, Warszawa 2005; J. Barcz, A. Nowak-Far, Ocena Traktatu Konstytucyjnego: wyzwania dla Polski, Warszawa 2003; J. Barcz (red.), Przyszły Traktat konstytucyjny. Zagadnienia prawno-polityczne, instytucjonalne i proces decyzyjny w UE, Warszawa 2004; P. Norman, Accidental Constitution: The Making of Europe's Constitutional Treaty, Bruxelles 2003; A. Albi, J. Ziller, The European Constitution and National Constitutions: Ratification and Beyond.

⁶⁹ Strona internetowa Unii Europejskiej, https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_pl.pdf, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.

⁷⁰ Strona internetowa Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0033>, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.

⁷¹ Zob. M. Kenig Witkowska (red.), A. Łazowski, R. Ostrihansky, Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej, Warszawa 2017, s. 26; Teksty informacyjne o Unii Europejskiej, wyd. 2009, s. 25.

⁷² Więcej zob. K. Popowicz, Historia integracji europejskiej, Warszawa 2006, s. 289-291.

Rozmowy dotyczące tego obszaru odbywały się w ramach Grupy roboczej ds. Działań zewnętrznych (VII Grupa robocza), a ich podstawą było wystąpienie ówczesnego komisarza ds. Handlu, który zdefiniował najistotniejsze wyzwania dla WPH⁷³.

Propozycja zmian w traktacie z obszaru WPH obejmowała:

- powierzenie UE kompetencji wyłącznych w dziedzinie WPH, co znacząco skróciłoby proces zawierania umów (wyłączenie formy umów mieszanych);
- wprowadzenie większości kwalifikowanej w głosowaniach w Radzie dotyczących międzynarodowych negocjacji handlowych, handlu usługami oraz praw własności intelektualnej;
- włączenie Parlamentu Europejskiego do kształtowania zewnętrznych relacji handlowych, co miałyby umocnić legitymizację społeczną podejmowanych działań.

1.7.2.2. WPH w projekcie Traktatu przedstawionym przez Konwent

Dyskusje w ramach grupy roboczej zaowocowały raportem zawierającym propozycje zmian w zakresie relacji zewnętrznych, do których zaliczono WPH⁷⁴. Bazując na wnioskach z raportu podczas posiedzenia Konwentu w maju 2003 r. zaproponowano zmiany w zakresie trzech głównych zagadnień:

- obszary podlegające głosowaniu w Radzie kwalifikowaną większością głosów;
- niewłączanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych do WPH lub objęcie ich jednomyślnym systemem głosowania (wskazując na przepływ kapitału jako właściwy obszar, którym powinny podlegać)⁷⁵;
- zwiększenie roli PE poprzez wprowadzenie obowiązku konsultacji Rady w działaniach z zakresu WPH.

⁷³ S. Barkowski, Wspólna polityka handlowa w traktacie konstytucyjnym (I), Wspólnoty Europejskie, nr 9 (154), 2004, s.11.

⁷⁴ European Convention, Final report of Working Group VII on External Action, CONV 459/02, 16 December 2002 Brussels. Więcej nt. przebiegu prac na TK zob. J. Barcz, Przewodnik po Traktacie Konstytucyjnym, Warszawa 2005.

⁷⁵ Zob. S. Meunier, Integration by Stealth How the European Union Gained Competence over Foreign Direct Investment, EUI working papers 2014/66, European University Institute, 2014.

Ostatecznie Konwent zaproponował jeszcze trzy dalsze, istotne zmiany w odniesieniu do WPH⁷⁶:

- jako podmiot Wspólnej Polityki Handlowej wskazano Unię Europejską, zastępując sformułowanie o działających wspólnie państwach członkowskich;
- Komisja została zobligowana do przedstawiania sprawozdań z toczących się negocjacji nad umowami również Parlamentowi Europejskiemu;
- zasada jednomyślności udzielania zgody na rokowania i zawieranie umów została rozszerzona na handel usługami w dziedzinie kultury oraz usługami audiowizualnymi, które zagrażają różnorodności kulturowej i językowej UE.

1.7.3. Wspólna Polityka Handlowa w ostatecznej wersji Traktatu Konstytucyjnego

Projekt Traktatu będący wynikiem prac Konwentu był co prawda przedmiotem kontrowersji podczas Konferencji Międzyrządowej 2003-2004, niemniej nie dotyczyło to w zasadzie propozycji postanowień dotyczących Wspólnej Polityki Handlowej⁷⁷. Negocjacje w ramach Konferencji Międzyrządowej zakończyły się w czerwcu 2004 r., a sam finalny tekst traktatu został przyjęty przez RE podczas posiedzenia odbywającego się w dniach 17-18 czerwca 2004 r.⁷⁸ i podpisany 29 października 2003 r. Ostatecznie – jak wiadomo – Traktat konstytucyjny nie wszedł w życie.

Wspólna Polityka Handlowa została uregulowana w art. III-315 Traktatu konstytucyjnego, który miał następujące brzmienie:

„1. Wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, w szczególności w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych dotyczących handlu towarami i usługami oraz do aspektów handlowych własności intelektualnej, bezpośrednich inwestycji zagranicznych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki

⁷⁶ S. Barkowski, Wspólna polityka handlowa w traktacie konstytucyjnym (II), Wspólnoty Europejskie, nr 10 (155), 2004, s.17.

⁷⁷ Zob. A. Niemann, Conceptualising Common Commercial Policy Treaty revision: explaining stagnancy and dynamics from the Amsterdam IGC to the Treaty of Lisbon, European Integration online Papers (EIoP), Vol. 15, s. 15.

⁷⁸ J. Kowalski, Z. Ślusarczyk, Unia Europejska. Proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej, Poznań 2006, s. 225.

eksportowej i handlowych środków ochronnych podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów. Wspólna polityka handlowa prowadzona jest zgodnie z zasadami i celami działań zewnętrznych Unii.

2. Ustawy europejskie ustanawiają środki określające ramy realizacji wspólnej polityki handlowej.

3. Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania i zawarcia umów z jednym lub większą liczbą państw albo organizacji międzynarodowych, stosuje się artykuł III-325, z zastrzeżeniem szczególnych postanowień niniejszego artykułu.

Komisja przedstawia zalecenia Radzie Ministrów, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań. Rada i Komisja są odpowiedzialne za zapewnienie zgodności umów będących przedmiotem rokowań z wewnętrznymi politykami i zasadami Unii.

Komisja prowadzi te rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach dyrektyw, które Rada może do niej kierować. Komisja regularnie składa specjalnemu komitetowi i Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie w sprawie postępu w rokowaniach.

4. W odniesieniu do rokowań i zawierania umów, o których mowa w ustępie 3, Rada stanowi większością kwalifikowaną.

W odniesieniu do rokowań i zawierania umów w dziedzinie handlu usługami i w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej, jak również bezpośrednich inwestycji zagranicznych Rada stanowi jednomyślnie, jeżeli umowy te zawierają postanowienia wymagające jednomyślności do przyjęcia przepisów wewnętrznych.

Rada stanowi jednomyślnie także przy rokowaniach i zawieraniu umów:

a) w dziedzinie handlu usługami w zakresie kultury i audiowizualnymi, jeżeli mogłyby one zagrozić różnorodności kulturowej i językowej Unii,

b) w dziedzinie handlu usługami społecznymi, w zakresie edukacji i zdrowia, jeżeli takie umowy mogłyby w znacznym stopniu zakłócać działanie krajowego systemu tych usług i będą mieć negatywny wpływ na odpowiedzialność Państw Członkowskich za ich zapewnienie.

5. Rokowania i zawieranie umów międzynarodowych w dziedzinie transportu podlegają postanowieniom sekcji 7 rozdziału III tytułu III oraz artykułu III-325.

6. Wykonywanie uprawnień w dziedzinie wspólnej polityki handlowej, przyznanych niniejszym artykułem, nie narusza podziału kompetencji między Unią i Państwami

Członkowskimi i nie prowadzi do harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich, jeżeli Konstytucja wyklucza taką harmonizację”.

Postanowienia te prawie bez zmian zostały przejęte na mocy Traktatu z Lizbony jako art. 207 TFUE, podobnie jak inne propozycje zawarte w Traktacie Konstytucyjnym, istotne w kontekście WPH, przede wszystkim objęcie WPH wyłączną kompetencją UE (art. I-13 Traktatu Konstytucyjnego). Będą one przedmiotem analizy w kolejnym rozdziale.

1.8. Wnioski

Ewolucja wspólnego rynku a następnie rynku wewnętrznego, orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, a także zmiany traktatowe skutkowały stopniowym rozwojem Wspólnej Polityki Handlowej. Zmiany traktatowe dotyczyły głównie zakresu przedmiotowego WPH, natomiast obszerne orzecznictwo Trybunału koncentrowało się przede wszystkim na zakresie i charakterze kompetencji Wspólnoty w tej dziedzinie.

Zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej podlegał znaczącej ewolucji w stosunku do pierwotnego (zawartego w art. 113 TEWG). Pierwsza istotna modyfikacja zakresu WPH została zawarta w Traktacie z Amsterdamu, który przyznał Radzie kompetencje do rozszerzenia działań z zakresu WPH na rokowania i umowy międzynarodowe z dziedziny handlu usługami i ochrony własności intelektualnej. Następnie art. 133 TWE (dawny art. 113 TEWG) został zmodyfikowany przez Traktat z Nicei, który rozszerzył zakres przedmiotowy WPH na umowy międzynarodowe w dziedzinie handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej oraz ograniczył rolę jednomyślności w Radzie w ramach zawierania umów z tego obszaru. Traktat z Nicei wprowadził również odpowiedzialność Komisji i Rady w zakresie zapewnienia zgodności zawieranych umów z wewnętrznymi zasadami Wspólnoty. TN dodał także kategorię umów mieszanych z zakresu handlu usługami w dziedzinie kultury i audiowizualnymi, usługami edukacyjnymi oraz usługami socjalnymi i w zakresie zdrowia ludzkiego.

Postępująca liberalizacja handlu światowego spowodowała również stopniowe zwiększanie się kompetencji Wspólnoty w obszarze Wspólnej Polityki Handlowej. Na proces ten w dużej mierze wpływ miało orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, który stosował wykładnię rozszerzającą. Komisja przedstawiła propozycję w zakresie regulacji obszaru polityk

zewnętrznych jeszcze przed wejściem w życie Traktatu z Maastricht, jednakże państwa członkowskie nie poparły tej propozycji. Zmiany w tym zakresie wniósł Traktat z Amsterdamu, umożliwiając Radzie rozszerzanie działań w ramach WPH o inne obszary w drodze jednomyślnej decyzji, na wniosek Komisji po konsultacji z Parlamentem Europejskim. Mechanizm ten nie znalazł jednak nigdy zastosowania. Utworzenie WTO spowodowało konieczność określenia zakresu kompetencji Wspólnoty do zawarcia Porozumienia ustanawiającego WTO i załączników odnoszących się do handlu usługami (GATS) oraz handlowych aspektów własności intelektualnej (TRIPS). Zagadnienie to Trybunał poddał analizie w opinii 1/94, w której wskazał, że Wspólnota miała kompetencje do samodzielnego zawierania porozumień WTO w sprawie handlu towarami, natomiast Wspólnota i państwa członkowskie były wspólnie właściwe do zawarcia GATS oraz TRIPS. Opinia ta znalazła odzwierciedlenie w zmianach postanowień TWE.

Procedura zawierania umów z zakresu WPH różniła się od generalnej procedury zawierania umów międzynarodowych. TEWG przewidywał udział „specjalnego komitetu”, który wpierał rokowania umów z zakresu WPH. JAE zmienił jedynie generalną procedurę zawierania umów przez Wspólnotę. Następnie TM uporządkował kwestie związane z procedurą zawierania umów (art. 228 TWE). TA przekształcił art. 228 TWE w art. 300 TWE, który przewidywał, że Rada stanowi większością kwalifikowaną w przypadku umów międzynarodowych z wyjątkiem umów dotyczących dziedzin wymagających jednomyślności. TA w art. 133 Traktatu dawał Radzie kompetencje do negocjowania umów z obszaru handlu usługami i własności intelektualnej w oparciu o większość kwalifikowaną. Po wejściu w życie TN Rada stanowiła o zawarciu umowy międzynarodowej przez WE większością kwalifikowaną, zgodnie z art. 300 Traktatu, jednakże w przypadku umów z zakresu handlu usługami i handlowymi aspektami własności intelektualnej, a więc wchodzącymi w zakres WPH, podjęcie decyzji wymagało jednomyślności.

Dyskusje nad reformą WPH zostały sfinalizowane podczas negocjacji nad Traktatem konstytucyjnym. Osiągnięte porozumienie dotyczyło zwłaszcza relacji zewnętrznych Wspólnoty, w tym Wspólnej Polityki Handlowej, Traktat ten co prawda nie wszedł w życie, ale wynegocjowany wówczas pakiet dotyczący WPH został przejęty na mocy Traktatu Lizbońskiego i włączony do Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE).

2. Wpływ Traktatu z Lizbony na kompetencje i procedurę zawierania przez Unię Europejską umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej

2.1. Uwagi wstępne

W poprzednim rozdziale poddano analizie ewolucję kompetencji WE dotyczących zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie WPH oraz procedury ich zawierania przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony. Niniejszy rozdział skupia się na zmianach, jakie Traktat z Lizbony wniósł w tym zakresie.

Po „okresie refleksji”, gdy stało się jasne, że Traktat Konstytucyjny nie ma szans na wejście w życie, podjęto prace nad nowym traktatem rewizyjnym. Finalizowano je w pierwszej połowie 2007 r. podczas Prezydencji niemieckiej. Następnie odbyła się krótka Konferencja Międzyrządowa i traktat rewizyjny, zwany Traktatem z Lizbony, został podpisany 13 grudnia 2007 r., a wszedł w życie 1 grudnia 2009 r.⁷⁹; Traktat ten miał charakter typowego traktatu rewizyjnego i przeprowadził zmiany w Traktacie o Unii Europejskiej i w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską, zmieniając jego nazwę na Traktat o Funkcjonowaniu UE.

Pierwszą część rozdziału poświęcono zakresowi kompetencji Unii Europejskiej w odniesieniu do zawierania umów międzynarodowych ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Wspólnej Polityki Handlowej. Następnie przedstawiono specyfikę procedury zawierania umów w ramach Wspólnej Polityki Handlowej. Trzecia część rozdziału przedstawia nowe elementy zakresu przedmiotowego Wspólnej Polityki Handlowej (handlowe aspekty własności intelektualnej i bezpośrednie inwestycje zagraniczne) oraz wskazuje na główne problemy związane z oddziaływaniem powiększonego zakresu przedmiotowego WPH na kompetencje dotyczącą zawierania przez UE umów międzynarodowych.

⁷⁹ Strona internetowa Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0033>, dostęp: 16 lipca 2024 r. Więcej o traktacie zob. J. Barcz, Przewodnik po Traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską. Stan obecny oraz teksty skonsolidowane w brzmieniu Traktatu z Lizbony, Warszawa 2008, s. 390; D. Miąsik, N. Półtorak, A. Wróbel (red.), Traktat o funkcjonowaniu Unii europejskiej. Komentarz., Warszawa 2012; M. Niedźwiedz, Umowy międzynarodowe w systemie źródeł prawa unijnego [w:] S. Biernat (red.), Podstawy i źródła prawa Unii Europejskiej, Warszawa 2020;

W niniejszym rozdziale chodzi przede wszystkim o sprecyzowanie „punktu wyjścia” dla szczegółowej analizy zawartej w kolejnych rozdziałach, które poświęcone są kwestiom związanym z zawieraniem umów międzynarodowych przez UE w dziedzinach handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Orzecznictwo TSUE w wyniku doprecyzowania granic obowiązywania tych obszarów spowodowało dookreślenie zakresu wyłącznych kompetencji UE w ramach WPH. Fakt ten miał istotne znaczenie m. in. Dla formuły zawierania umów o charakterze mieszanym. W odniesieniu do handlowych aspektów własności intelektualnej najistotniejsze znaczenie miał wyrok TS w sprawie Daiichi Sankyo oraz opinia 3/15, natomiast w przypadku bezpośrednich inwestycji zagranicznych istotna jest opinia 2/15.

2.2. Kompetencje zewnętrzne UE do zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

2.2.1. Kompetencje UE do zawierania umów międzynarodowych

Kompetencje UE do zawierania umów międzynarodowych określone są przede wszystkim w art. 3 TFUE oraz art. 216 TFUE. Mają one szeroki zakres, który został zawarty w art. 216 ust. 1 TFUE i jest zgodny z orzecznictwem TSUE począwszy od wyroku w sprawie ERTA⁸⁰. Traktat z Lizbony rozszerzył zastosowanie tzw. Doktryny ERTA na wszystkie umowy międzynarodowe zawierane przez Unię⁸¹. Wprowadzony przez Traktat z Lizbony art. 216 TFUE ma następujące brzmienie:

„1. Unia może zawierać umowy z jednym lub z większą liczbą państw trzecich lub organizacji międzynarodowych, jeżeli przewidują to Traktaty, lub gdy zawarcie umowy jest niezbędne do osiągnięcia, w ramach polityk Unii, jednego z celów, o których mowa w Traktatach, albo gdy zawarcie umowy jest przewidziane w prawie wiążącym akcie Unii, albo gdy może mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres.

⁸⁰ Wyrok został omówiony w pkt 1.2.2.3 rozdziału pierwszego niniejszej pracy

⁸¹ Zob. J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumski, Instytucje i Prawo Unii Europejskiej, Warszawa 2020, s. 266

2.2.2. Umowy zawarte przez Unię wiążą instytucje Unii i Państwa Członkowskie.

Trybunał Sprawiedliwości, art. w opinii 1/13 wskazał, że przepis art. 216 TFUE stanowi konsolidację jego dotychczasowego orzecznictwa⁸². Artykuł 216 ust. 1 TFUE nie stanowi przyznania kompetencji⁸³ - kompetencja do zawarcia określonej umowy międzynarodowej wynika z przepisów dotyczących jednej z polityk Unii (w przypadku WPH jest to kompetencja wyłączna). W efekcie w decyzjach dotyczących podpisania i związania się przez Unię umową Rada nie odnosi się do art. 216 ust. 1 TFUE, lecz do określonej polityki UE⁸⁴. Podobnie art. 216 ust. 1 TFUE nie określa charakteru kompetencji Unii do zawierania umów, tj. czy wchodzi ona w zakres kompetencji wyłącznych czy dzielonych Unii. To również wynika z postanowień Traktatu regulujących określoną politykę Unii oraz z artykułów 2-4 TFUE.

Artykuł 216 przewiduje cztery przypadki, w których Unia może zawierać umowy:

- 1) gdy przewidują to Traktaty (kompetencje wyraźne);
- 2) gdy jest to niezbędne do osiągnięcia, w ramach polityk Unii, jednego z celów, o których mowa w Traktatach (kompetencje dorozumiane potwierdzone w opinii TS 1/76);
- 3) gdy jest to przewidziane w prawie wiążącym akcie Unii (kompetencje wyraźne);
- 4) gdy może to mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres (kompetencje dorozumiane potwierdzone w wyroku TS w sprawie 22/70 ERTA).

⁸² Zob. pkt. 67 opinii 1/13 z dnia 14 października 2014 r., ECLI:EU:C:2014:2303 oraz pkt 45 u 47 wyroku Trybunału z dnia 5 grudnia 2017 r, C-600/14 Niemcy przeciwko Radzie Unii europejskiej, ECLI:EU:C:2017:935.

⁸³ Zob. M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1646.

⁸⁴ Np. Decyzja Rady 2016/1841 z dnia 5 października 2016 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, porozumienia paryskiego przyjętego na mocy Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, OJ L 282, 19.10.2016 s. 1-3.

Pierwsza i trzecia kategoria powinny być analizowane łącznie, ponieważ obie dotyczą sytuacji, gdy źródłem są Traktaty. Pierwsza odnosi się do przyznania w traktacie kompetencji instytucjom UE⁸⁵. Jest to więc powielenie innych postanowień traktatowych.

Artykuł 216 ust. 1 TFUE oraz art. 3 ust. 2 TFUE odnoszą się do kompetencji dorozumianych UE. Zgodnie z art. 3 ust. 2 TFUE „Unia ma także wyłączną kompetencję do zawierania umów międzynarodowych, jeżeli ich zawarcie zostało przewidziane w akcie ustawodawczym Unii lub jest niezbędne do umożliwienia Unii wykonywania jej wewnętrznych kompetencji lub w zakresie, w jakim ich zawarcie może wpływać na wspólne zasady lub zmieniać ich zakres”. Natomiast art. 216 ust. 1 TFUE ma niemal identyczne brzmienie: „Unia może zawierać umowy z jednym lub większą liczbą państw trzecich lub organizacji międzynarodowych, jeżeli przewidują to Traktaty, lub gdy zawarcie umowy jest niezbędne do osiągnięcia, w ramach polityk Unii, jednego z celów, o których mowa w albo gdy może mieć wpływ na wspólne zasady lub zmieniać ich zakres”. Wzajemne oddziaływanie pomiędzy tymi dwoma przepisami prowadzi do pytania, jak daleko art. 216 ust. 1 TFUE wykracza poza zakres art. 3 ust. 2 TFUE w odniesieniu do kompetencji UE. Należy zauważyć, że art. 216 ust. 1 TFUE jest źródłem kompetencji zewnętrznej, która ma charakter wyłączny tylko, jeżeli spełnione są jednocześnie wymogi art. 3 ust. 2 TFUE. Tym samym w sytuacji, gdy zawarcie umowy jest konieczne do osiągnięcia, w ramach polityk Unii jednego z celów, o których mowa w Traktatach, kompetencja UE będzie miała charakter niewyłączny. W odniesieniu do umów obejmujących swoim zakresem obszar handlowych aspektów własności intelektualnej w celu określenia charakteru kompetencji UE do jej zawarcia niezbędnym jest doprecyzowanie zakresu WPH w tej materii. Biorąc pod uwagę powyższe, należy dojść do wniosku, że art. 216 ust. 1 TFUE wraz z art. 3 ust. 2 TFUE, w zależności od stanu faktycznego, mogą być źródłem zarówno wyłącznych, jak również niewyłącznych kompetencji UE. Wydaje się, że art. 216 ust. 1 TFUE w związku z art. 3 ust. 2 TFUE kodyfikuje orzecznictwo Trybunału w odniesieniu do

⁸⁵ Przykłady uprawnień traktatowych: art. 6 ust 2 TUE (przystąpienie do Europejskiej Karty Praw Człowieka); art. 37 TUE (kompetencje w obszarze Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa); art. 207 TFUE (kompetencje w obszarze Wspólnej Polityki Handlowej); art. 168 ust 3 TFUE (kompetencje w obszarze zdrowia publicznego).

dorozumianych wyłącznych kompetencji, nie odnosząc się i nie wpływając na dorozumiane kompetencje dzielone⁸⁶.

Trzecia kategoria odnosi się do uprawnienia przewidzianego w akcie wtórnym Unii. Ponieważ każda podstawa prawna działalności UE musi znajdować podstawę w Traktatach (art. 5 TUE), jest to w efekcie podkategoria kategorii pierwszej.

Z drugiej i czwartej kategorii wynika, że Unia ma kompetencje do zawierania umów międzynarodowych niezależnie od tego, czy uprawnienie to jest wyraźnie przewidziane w przepisach traktatowych dla danej polityki. Jak już wcześniej zauważono, konstrukcja tych kategorii jest prawie identyczna z postanowieniami art. 3 ust. 2 TFUE, który zgodnie ze stanowiskiem Trybunału wyrażonym w pkt 51 orzeczenia z dnia 5 grudnia 2017 r. w sprawie C-600/14 Niemcy przeciwko Radzie⁸⁷ nie wyłącza istnienia innych przypadków występowania kompetencji zewnętrznej Unii⁸⁸.

Przepis art. 3 ust. 2 TFUE określa sytuację, w których jedynie Unia może podejmować działania, chyba, że państwa członkowskie zostaną do tego upoważnione przez Unię (wyłączna kompetencja UE). W szczególności, gdy zawarcie umowy „jest niezbędne do umożliwienia Unii do wykonywania jej kompetencji wewnętrznej” (akapit drugi art. 3 ust. 2 TFUE) lub „jego zawarcie może mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres (akapit trzeci art. 3 ust. 2 TFUE). Wprowadzony przez TL art. 216 ust. 1 TFUE utrwalił dotychczasowe niespójności wynikające z orzecznictwa Trybunału⁸⁹, które wskazywało, że kompetencja Unii do działań zewnętrznych ogranicza się do sytuacji, w których Unia ma wyłączną kompetencję na podstawie art. 3 ust. 1 TFUE w odniesieniu do konkretnych polityk, takich jak handel, albo na podstawie art. 3 ust. 2 TFUE ze względu na wewnętrzne wykonywanie tych kompetencji.

⁸⁶ Zob. S. Hindelang, N. Maydell, *The EU's Common Investment Policy – Connecting the Dots* [w:] M. Bungenberg, J. Griebel, S. Hindelang (red.), *European Yearbook of International Economic Law; International Investment Law and EU Law*, s. 15.

⁸⁷ Wyrok Trybunału z dnia 5 grudnia 2017 r., C-600/14 Niemcy przeciwko Radzie, ECLI:EU:C:2017:935.

⁸⁸ Zgodnie z pkt 51 orzeczenia C-600/14 „kompetencja zewnętrzna Unii może istnieć poza przypadkami przewidzianymi w art. 3 ust. 2 TFUE”.

⁸⁹ Zob. M. Kalmert, N. Maydell, *Lost in Exclusivity: Implied Non-exclusive External Competences in Community Law*, *European Foreign Affairs Review*, 3(4) 2008, s. 493-513.

Jednakże, jak wskazał Trybunał w pkt 47 wyroku C-600/14, „rozróżnienie między istnieniem kompetencji zewnętrznej Unii a wyłącznym bądź niewyłącznym charakterem tej kompetencji znajduje odzwierciedlenie w TFUE”. W istocie kompetencje Unii wynikają z samych traktatów i nie mogą wynikać z wykonywania danej kompetencji (co jest istotne z punktu widzenia akapitu trzeciego art. 3 ust. 2 TFUE). Taka interpretacja prowadziłaby do bezcelowości pojęcia kompetencji dzielonych w obszarze działań zewnętrznych Unii, ponieważ w innym przypadku kompetencje wyłączne i dzielone Unii byłyby identyczne.

Czwarty przypadek wymieniony w art. 216 ust. 1 TFUE jest więc niespójny z pozostałymi. Trybunał odniósł się do tej niespójności wyjaśniając, że sytuacja, w której Unia ma wyłączną kompetencję, jest tylko jedną z sytuacji, gdy może działać na zewnątrz⁹⁰. W odniesieniu do przypadku drugiego zawartego w art. 216 ust. 1 TFUE („koniecznej do osiągnięcia (...) jednego z celów traktatów”) Trybunał wyjaśnił również, że przypadek ten różni się od warunku określonego w art. 3 ust. 2 TFUE, pomimo niemal identycznego sformułowania użytego w obu przepisach. Nie odnosząc się bezpośrednio do art. 5 ust. 4 TUE Trybunał potwierdził, że przypadek drugi zawarty w art. 216 ust. 1 TFUE jest szczególnym wyrazem proporcjonalności. W istocie przypadek ten jest spełniony zawsze, gdy dane działanie zewnętrzne Unii można „uznać za przyczyniające się do osiągnięcia celów” danej polityki Unii⁹¹.

⁹⁰ Zob. pkt 50-61 wyroku Trybunału z dnia 5 grudnia 2017 r., C-600/14 Niemcy przeciwko Radzie, ECLI:EU:C:2017:935.

⁹¹ Zob. pkt 52, 60 oraz 87 wyroku Trybunału z dnia 5 grudnia 2017 r., C-600/14 Niemcy przeciwko Radzie, ECLI:EU:C:2017:935. Więcej nt. Wyroku zob.: P. J. Kuijper, Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen Judgment of the European Court of Justice of 25 February 2010, *Legal Issues of Economic Integration* 2010, s. 241-251; G. Harpaz, E. Rubinson, The Interface between Trade, Law and Politics and the Erosion of Normative Power Europe: Comment on Brita, *European Law Review* 2010, s. 551-570; L. Puccio, Understanding EU Practice in Bilateral Free-Trade Agreements: Brita and Preferential Rules of Origin in International Law, *European Law Review* 2011, s. 124-134; P. J. Cardwell, Adjudicating on the Origin of Products from Israel and the West Bank: Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen (C-386/08), *European Public Law* 2011, Vol. 17 Issue 1, s. 37-50; R. Holdgaard, O. Spiermann, Cace C-386/08, Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen, Judgment of the Court of Justice (Fourth Chamber) of 25 February 2010, *Common Market Law Review* 2011 Vol. 48 No. 5, s. 1667-1685.

Artykuł 216 ust. 2 TFUE stanowi, że umowy zawarte przez Unię wiążą nie tylko UE, ale także jej państwa członkowskie. Jednocześnie umowy stanowią integralną część prawa UE⁹². Wynika z tego, że UE jest odpowiedzialna za przestrzeganie umowy zarówno wewnątrznie wobec swoich państw członkowskich, jak i zewnątrznie wobec państw będących stronami umowy lub organizacji międzynarodowych⁹³. Wewnątrznie obowiązek zapewnienia przestrzegania umów unijnych spoczywa w zależności od danego obszaru polityki na instytucjach UE lub na państwach członkowskich⁹⁴. W związku z powyższym państwa członkowskie są związane umowami unijnymi nie tyle na mocy prawa międzynarodowego, co na mocy prawa UE⁹⁵. Naruszenie przez państwo członkowskie zobowiązań wynikających z umowy zawartej przez UE może więc prowadzić do wszczęcia przez Komisję postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego. Dla kontrastu Unia nie jest związana umowami zawartymi przez państwa członkowskie nawet jeżeli wszystkie państwa członkowskie są jej stronami⁹⁶. Państwa członkowskie muszą zapewnić zgodność zawartych

⁹² Zob. m. in. pkt 39 Wyroku Trybunału z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie C-386/08 Brita GmbH przeciwko Hauptzollamt Hamburg-Hafen, ECLI:EU:C:2010:91 oraz wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:41.

⁹³ Zob. pkt 18 wyroku Trybunału z dnia 12 grudnia 1972 r., 21/72 International Fruit Company NV i inni przeciwko Produktschap voor Groenten en Fruit, ECLI:EU:C:1972:115. Więcej nt. wyroku zob.: S. A. Riesenfeld, *The Doctrine of Self-executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Communities*, *American Journal of International Law* 1973, s. 504-508; M. Waelbroeck, *Effect of GATT within the Legal Order of the EEC*, *Journal of World Trade Law* 1974, s. 614-632.; P. J. G. Kapteyn, *The „Domestic” Law Effect of Rules of International Law within the European Community System of Law and the Question of the Self-Executing Character of GATT Rules*, *The International Lawyer* 1974, s. 74-82; H. G. Schermers, *Community Law and International Law*, *Common Market Law Review* 1975, s. 77-90.

⁹⁴ Zob. pkt 11 wyroku Trybunału z dnia 30 września 1987 r., 12/86 Meryem Demirel przeciwko Stadt Schwäbisch Gmünd, ECLI:EU:C:1987:400. Więcej nt. wyroku zob.: G. Nolte, *Freedom of Movement for Workers and EEC-Turkey Association Agreement*, *Common Market Law Review* 1988, s. 403-415; N. Neuwahl, *Freedom of Movement for Workers under the EEC-Treaty Association Agreement*, *European Law Review* 1988, s. 360-366; P. J. Kuijper, *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500.

⁹⁵ Zob. P. Koutrakos, *EU International Relations Law*, Oxford 2006, s. 211.

⁹⁶ Zob. pkt 63 wyroku Trybunału z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie C-366/10 Air Transport Association of America i inni przeciwko Secretary of State for Energy and Climate Changes,

przez siebie umów z prawem UE (dla umów zawartych przed przystąpieniem państwa do UE zastosowanie ma art. 351 TFUE). Wyjątek ma miejsce jedynie w zakresie, w jakim zgodnie z Traktatami Unia przejęła wszystkie uprawnienia dotychczas wykonywane przez jej państwa członkowskie w danej dziedzinie, które Trybunał zaakceptował w odniesieniu do GATT. Niemniej, umowy zawarte przez państwa członkowskie, mimo iż nie są wiążące dla UE na gruncie prawa międzynarodowego, mogą wywoływać skutki prawne w porządku prawnym Unii na gruncie prawa unijnego⁹⁷. W tym kontekście należy wskazać przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁹⁸ (EKPC), które zgodnie z art. 6 ust. 3 TUE do czasu przystąpienia Unii do EKPC stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa. W związku z powyższym, Trybunał jest właściwym organem do oceny, czy zawarta lub mająca zostać zawartą umowa międzynarodowa jest zgodna z postanowieniami traktatów oraz ogólnymi zasadami prawa unijnego⁹⁹.

Istotną kwestią jest również zagadnienie skutku bezpośredniego umów międzynarodowych, a co za tym idzie możliwości powoływania się na ich postanowienia przed sądami krajowymi lub unijnymi. Zagadnienie to zostało omówione szczegółowo w rozdziale 3 niniejszej pracy.

ECLI:EU:C:2011:864 oraz pkt 50 wyroku Trybunału z dnia 3 czerwca 2008 r., w sprawie C-308/06 *The Queen*, na wniosek *International Association of Independent Tanker Owners (Intertanko)* i inni przeciwko *Secretary of State for Transport*, ECLI:EU:C:2008:312.

⁹⁷ Zagadnienie to zostało szczegółowo omówione w A. Rosas, *The Status in EU Law of International Agreements Concluded by EU Member States*, *Fordham International Law Journal*, Vol. 34, Issue 5, 2011, 1304-1345.

⁹⁸ Więcej nt. statusu EKPC w prawie UE zob.: J. Barcz, *Przystąpienie Unii Europejskiej do EKPCz*, [w:] *Traktat z Lizbony. Wybrane aspekty działań implementacyjnych*, Warszawa 2012; K. Kowalik-Bańczyk, *Stosowanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka jako umowy UE*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2014, nr 1, s. 40-47; N. Półtorak, *Przystąpienie Unii Europejskiej do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka – projekt umowy akcesyjnej a prawo UE*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2012, nr 9, s. 4-12; L. Garlicki, *Przystąpienie UE do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – przygotowania i problemy*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2011, nr 1, s. 14-19.

⁹⁹ Zob. pkt 201 Opinii Trybunału 2/13 z dnia 18 grudnia 2014 r. w sprawie przystąpienia Unii Europejskiej do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wartości, ECLI:EU:C:2014:2454.

2.2.3. Kompetencje UE do zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH

Omówione wyżej problemy mają istotne znaczenie dla umów międzynarodowych zawieranych przez UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej. Umowy te wchodzą, co do zasady, w zakres wyłącznych kompetencji UE, jednakże w przypadku handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych pojawiają się problemy w sytuacji, kiedy umowa ze względu na swój szeroki zakres obejmuje zarówno materie objęte wyłączną kompetencją Unii (a więc kompetencję do zawarcia umowy ma wyłącznie UE) oraz materie wchodzące w zakres kompetencji dzielonych (tym samym umowa musi być zawarta w formule mieszanej tj. przez Unię oraz państwa członkowskie)¹⁰⁰.

Podział kompetencji i sposób ich wykonywania wynika z Traktatów oraz interpretacji ich postanowień przez TSUE¹⁰¹. Zgodnie z art. 2 ust. 1 TFUE w zakresie kompetencji wyłącznej „jedynie Unia może stanowić prawo oraz przyjmować akty prawnie wiążące, natomiast Państwa Członkowskie mogą to czynić wyłącznie z upoważnienia Unii lub w celu wykonywania aktów Unii”.

Dziedziny objęte kompetencją wyłączną Unii zostały wymienione w art. 3 TFUE, który stanowi:

„1. Unia ma wyłączne kompetencje w następujących dziedzinach:

- a) unia celna;
- b) ustanowienie reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego;
- c) polityka pieniężna w odniesieniu do Państw Członkowskich, których walutą jest euro;
- d) zachowanie morskich zasobów biologicznych w ramach wspólnej polityki rybołówstwa;
- e) wspólna polityka handlowa.

¹⁰⁰ Problemy te zostały poddane analizie w dalszej części niniejszej rozprawy.

¹⁰¹ Zob. J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, Instytucje i Prawo Unii Europejskiej, Warszawa 2020, s. 112.

2. Unia ma także wyłączną kompetencję do zawierania umów międzynarodowych, jeżeli ich zawarcie zostało przewidziane w akcie ustawodawczym Unii lub jest niezbędne do umożliwienia Unii wykonywania jej wewnętrznych kompetencji lub w zakresie, w jakim ich zawarcie może wpływać na wspólne zasady lub zmieniać ich zakres”.

Pojęcie kompetencji wyłącznych zostało użyte po raz pierwszy w TWE w brzmieniu nadanym przez Traktat z Maastricht stanowiącym o tym, że zasada subsydiarności ma zastosowanie w dziedzinach nienależących do wyłącznych kompetencji Wspólnoty. Pojęcie to znalazło się również w TWE w brzmieniu nadanym przez Traktat z Amsterdamu, zgodnie z którym wzmocniona współpraca nie dotyczy dziedzin objętych wyłączną kompetencją Wspólnoty (art. 5a TA). Przez długi czas brakowało definicji pojęcia „wyłącznych kompetencji”, nie podejmowano się również uszeregowania obszarów, które miałyby tej kategorii podlegać. Również w doktrynie nie było zgodności, co do wykładni tego pojęcia. Część głosów stała na stanowisku mówiącym, że wszystkie kompetencje Wspólnoty mają charakter wyłączny¹⁰². Odmienne stanowisko mówiło, że kompetencje państw członkowskich nie kończą się tam, gdzie zaczynają się kompetencje Wspólnoty, lecz tam, gdzie zostały one wykonane. Najmniej wątpliwości budziła Wspólna Polityka Handlowa wraz ze Wspólną Polityką Celną, które zaliczano do katalogu kompetencji wyłącznych Wspólnoty¹⁰³.

Na wyłączność kompetencji Unii składają się elementy funkcjonalne i materialne¹⁰⁴. Pierwszy odnosi się do obowiązku UE do działania poprzez uznanie jej za jedyny podmiot odpowiedzialny za realizację określonych działań. W efekcie jedynie instytucje UE mogą podejmować aktywności w określonych obszarach. Element materialny odnosi się do utraty przez państwa członkowskie możliwości samodzielnego działania w określonej dziedzinie

¹⁰² Pogląd ten opierał się na wyroku z dnia 18 lutego 1960 r., 30/59 De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v High Authority of the European Coal and Steel Community, ECLI:EU:C:1961:2. Orzeczenie zawierało stwierdzenie, że „w dziedzinie wspólnotowej – to znaczy w odniesieniu do wszelkich spraw związanych z realizacją wspólnych celów w ramach wspólnego rynku – instytucje Wspólnoty zostały wyposażone w kompetencje wyłączne”.

¹⁰³ Zob. P. Saganek, Nowe reguły dotyczące podziału kompetencji między Unię Europejską a państwa członkowskie w świetle Traktatu z Lizbony, *Przegląd Sejmowy* 2010, nr 4, s. 87 i następn.

¹⁰⁴ Zob. M. Cremona, *EU External Competence – Rationales for Exclusivity* [w:] S. Garben, I Govaere (red.), *The Division of Competences between the EU and the Member States: Reflections on the Past, the Present and the Future*, Oxford, 2017, s. 140-141.

objętej kompetencją wyłączną. Jediną formą aktywności państw członkowskich jest podejmowanie działań poprzez swoich reprezentantów w instytucjach UE.

Obszary, w których Unii przyznano wyłączną kompetencję, to obszary, w odniesieniu do których państwa członkowskie zdecydowały się, co do zasady, na stałe przekazać swoje uprawnienia Unii. Artykuł 2 ust. 1 TFUE definiuje wyłączną kompetencję Unii jako dziedzinę, w której „jedynie Unia może stanowić prawo oraz przyjmować akty prawnie wiążące, natomiast Państwa Członkowskie mogą to czynić wyłącznie z upoważnienia Unii lub w celu wykonywania aktów Unii”. W niektórych obszarach Traktat z Lizbony dokonał istotnych wyjaśnień i rozszerzenia, w szczególności w zakresie WPH¹⁰⁵.

Kompetencje UE w zakresie WPH mają charakter wyłączny, co oznacza, że Unia może zawierać samodzielnie umowy międzynarodowe wchodzące w ten obszar. Jednakże specyfika umów handlowych powoduje, że pojawia się szereg problemów. Po pierwsze, umowy handlowe mogą wykraczać poza zakres Wspólnej Polityki Handlowej i kompetencje wyłączne UE, co skutkuje koniecznością zawarcia takiej umowy zarówno przez UE, jak również przez państwa członkowskie (które muszą taką umowę ratyfikować). Po drugie, umowy międzynarodowe wchodzące w zakres WPH, obejmujące swoimi postanowieniami nowe obszary WPH, tj. handlowe aspekty własności intelektualnej oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne, wymagają doprecyzowania zakresu Wspólnej Polityki Handlowej, a więc również kryteriów podziału kompetencji do zawarcia takiej umowy pomiędzy Unią a państwami członkowskimi.

Uznanie kompetencji jako wyłącznej wiąże się z dwiema istotnymi konsekwencjami: po pierwsze, wykonywanie kompetencji nie będzie podlegać zasadzie pomocniczości, będzie natomiast podlegać zasadzie proporcjonalności¹⁰⁶. Po drugie, wyklucza to możliwość zaangażowania się przez państwa członkowskie we wzmocnioną współpracę, o której mowa w artykule 20 TUE i w artykule 329 TFUE.

¹⁰⁵ Zob. M. Cremona, *Defining Competence in EU External Relations: Lessons from the Treaty Reform Process* [w:] A. Dashwood, M. Maresceau (red.), *Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape*, Cambridge 2009, s.46.

¹⁰⁶ Zob. M. Klamert, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 360.

Konstrukcja przepisu sugeruje, że lista kompetencji zawarta w art. 3 ust. 1 TFUE jest wyczerpująca. Istnieje jednak szereg kompetencji w innych obszarach Traktatów, które są wyłączne ze względu na swój charakter. W takich przypadkach pojawia się pytanie, czy państwa członkowskie mogą podjąć określony środek¹⁰⁷.

2.3. Procedura zawierania umów międzynarodowych przez UE w ramach WPH

2.3.1. Procedura zawierania przez UE umów międzynarodowych na podstawie art. 218 TFUE

Traktat z Lizbony wprowadził jednolitą procedurę zawierania umów międzynarodowych przez Unię. Reguluje ją art. 218 TFUE (wywodzący się z art. 300 TWE), który jest przepisem proceduralnym, ustanawiającym wewnętrzną procedurę UE mającą zastosowanie do negocjowania, podpisywania oraz zawierania umów międzynarodowych przez Unię. Trybunał zakwalifikował ten przepis jako „autonomiczny i ogólny przepis o zakresie konstytucyjnym”¹⁰⁸. Ma on zastosowanie do wszystkich obszarów polityk Unii, natomiast szczegółowe reguły dodatkowe lub uchylające zostały określone w art. 207 TFUE dla umów handlowych (art. 218 ust. 1 TFUE) oraz w protokołach do traktatów nr 21 i nr 22 przyznających specjalną pozycję Wielkiej Brytanii, Irlandii oraz Danii w sprawie przyjmowania aktów wchodzących w zakres przestrzeni wolności, bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości. Artykuł 218 TFUE nie ma zastosowania do umów zawieranych w celu przystąpienia nowych członków do UE (w takich sytuacjach zastosowanie ma art. 49 TUE). Odstępstwo od artykułu 218 TFUE

¹⁰⁷ Do takich kompetencji zalicza się:

- art. 15 ust 3 TFUE zobowiązuje PE i Radę do ustanowienia ogólnych zasad i ograniczeń prawa dostępu do dokumentów instytucji UE;
- art. 118 TFUE w ramach wspólnego obszaru rynku wewnętrznego (art. 4 TFUE) przewiduje „środki tworzenia europejskich praw własności intelektualnej”;
- kompetencje „zależne” takie jak w art. 50 ust 1 i art. 46 TFUE umożliwiające „uzyskanie” lub „wprowadzenie” podstawowych wolności;
- kompetencje do przyjmowania środków „instytucjonalnych” takich jak odnoszące się do PE na podstawie art. 223 ust 1 TFUE.

¹⁰⁸ Zobacz pkt 63 wyroku Trybunału z dnia 16 lipca 2015 r. w sprawie C-425/13 Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2015:483.

ma miejsce w przypadku umów systemu walutowego na podstawie art. 219 ust. 1 TFUE, które skutkuje ograniczeniem roli Komisji oraz nadaniu uprawnień Europejskiemu Bankowi Centralnemu¹⁰⁹.

Artykuł 218 TFUE ma zastosowanie wyłącznie do procedury dotyczącej „umów międzynarodowych”¹¹⁰. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, kwalifikacja instrumentu jako umowy międzynarodowej zależy od jego treści oraz intencji stron, a nie jego tytułu¹¹¹.

Artykuł 218 ust. 1 określa zakres przepisu, ustępy 2-4 odnoszą się do fazy negocjacji, ustęp 5 reguluje podpisanie, a ustęp 6 zawarcie umowy. Ustęp 7 odnosi się do zmian umowy, ustęp 8 określa zasady głosowania, natomiast ust. 9 stanowi o możliwości zawieszenia stosowania umowy. Następnie ust. 10 określa obowiązek informacyjny wobec PE, a ust. 11 ustanawia procedurę opiniowania umowy przez Trybunał.

Artykuł 218 TFUE reguluje procedurę począwszy od upoważnienia do negocjacji. Nie odnosi się do fazy przednegocjacyjnej, podczas której dochodzi do uzgodnienia celu i zakresu negocjacji¹¹². Ten etap przebiega zgodnie z regulacjami zawartymi w art. 17 ust. 1 TUE.

Zgodnie z art. 218 ust. 2 i ust. 3 TFUE, Rada decyduje o formalnym rozpoczęciu negocjacji na podstawie zaleceń Komisji lub w przypadku Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa zaleceń Wysokiego Przedstawiciela Unii do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa¹¹³. Ponieważ Rada działa zgodnie z zaleceniami Komisji, nie może samodzielnie zdecydować o rozpoczęciu negocjacji. Należy zwrócić uwagę, że zalecenia różnią

¹⁰⁹ Zob. A. Nowak-Far [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 219.

¹¹⁰ Więcej nt. pojęcia „umowy międzynarodowej” zob. A. Wyrozumska, Umowy Międzynarodowe. Teoria i Praktyka, Warszawa 2006, s.31-38.

¹¹¹ Zob. pkt 42 wyroku Trybunału z dnia 9 sierpnia 1994 r. w sprawie C-327/91 Republika Francuska przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1994:305.

¹¹² Zob. F. Erlbacher, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary, Oxford 2019, s. 1660.

¹¹³ Zob. M. Płaszka, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy – Analysis of the Lisbon Treaty Provisions, Yearbook of Polish European Studies, 2010, nr 13, s. 81-106.

się od propozycji tym, że Rada może przyjąć upoważnienie do rozpoczęcia negocjacji kwalifikowaną większością nawet poprzez zmianę treści upoważnienia bądź wytycznych negocjacyjnych. Odmienne niż dawny art. 300 ust. 1 TWE, art. 218 TFUE nie określa tożsamości negocjatora, wskazuje jedynie, że Rada „może kierować wytyczne do negocjatora Unii oraz wyznaczyć specjalny komitet, w konsultacji z którym należy prowadzić rokowania”.

Artykuł 218 ust. 4 TFUE stanowi, że Rada „może” kierować wytyczne do negocjatora, a zatem nie jest to wymóg obligatoryjny. W praktyce jednak Rada korzysta z tego uprawnienia, a Komisja włącza projekty dyrektyw negocjacyjnych do swojego zalecenia na mocy art. 218 ust. 3 TFUE¹¹⁴. Trybunał w wyroku z dnia 16 lipca 2015 roku¹¹⁵ orzekł, że wytyczne negocjacyjne nie są prawnie wiążące dla negocjatora, a wszelkie klauzule, które by na to wskazywały, są sprzeczne z art. 218 ust. 4 TFUE. Negocjacje prowadzone są przez służby Komisji lub Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, które mogą prowadzić negocjacje zarówno w imieniu wysokiego przedstawiciela w sprawach z zakresu WPZiB oraz w imieniu Komisji w sprawach nie dotyczących WPZiB¹¹⁶. Zgodnie z art. 218 ust. 4 TFUE Rada może wyznaczyć „specjalny komitet, w konsultacji z którym należy prowadzić rokowania”. Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału, Komisja ma obowiązek „dostarczać specjalnemu komitetowi wszelkie informacje niezbędne do monitorowania przezeń przebiegu negocjacji”¹¹⁷. Jednakże ani specjalny komitet, ani Rada nie mogą wydawać poleceń negocjatorowi¹¹⁸.

¹¹⁴ Zob. F. Erlbacher, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1664. Więcej nt. Instytucji Wysokiego Przedstawiciela zob. T. Dubowski, *Wysoki Przedstawiciel Unii ds. Zagranicznych I polityki bezpieczeństwa – między Radą Europejską, Radą i Komisją. Wybrane aspekty* [w:] E. Cała-Wacinkiewicz (red.), *W jakiej Unii Europejskiej Polska – jaka Polska w Unii Europejskiej. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej*, Warszawa 2019.

¹¹⁵ Zob. pkt 88 wyroku Trybunału z dnia 16 lipca 2015 r., w sprawie C-425/13 Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2015:483.

¹¹⁶ Uprawnienia ESDZ określone są w Decyzji Rady 2010/427/UE z dnia 26 lipca 2010 r. określającej organizację i zasady funkcjonowania Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, OJ L 201, 3.8.2010, s. 30-40. Więcej nt. WPZiB zob. A. Szmigielski, *System prawny WPZiB – wspólnotowość tylko w nazwie?* [w:] J. Galster, A. Szczerba-Zawada (red.), *Polityka Zagraniczna Unii Europejskiej. Prawo i Praktyka*, Warszawa 2016, s. 113-148.

¹¹⁷ Pkt 66 wyroku C-425/13.

¹¹⁸ Pkt 67 wyroku C-425/13.

Poza ogólnymi zasadami przejrzystości ustanowionymi w art. 15 TUE, TFUE nie przewiduje żadnych szczególnych zasad dotyczących sposobu, w jaki Komisja lub Wysoki Przedstawiciel muszą zapewnić innym instytucjom oraz społeczeństwu dostęp do dokumentów dotyczących negocjacji. W praktyce Komisja w uzasadnionych przypadkach udostępnia te dokumenty¹¹⁹.

Po zakończeniu negocjacji tekst projektu umowy zostaje parafowany. Traktat nie określa, kto powinien go parafować, nie jest to również dokument prawnie wiążący z punktu widzenia prawa międzynarodowego. Po stronie UE projekt umowy parafowany jest co do zasady przez negocjatora po przeprowadzeniu konsultacji ze specjalnym komitetem¹²⁰.

Zgodnie z art. 218 ust. 5 TFUE, Rada podejmuje decyzję o podpisaniu umowy na wniosek negocjatora. W praktyce wniosek jest przedkładany Radzie przez Komisję lub Wysokiego Przedstawiciela, lub w przypadku, gdy projekt umowy obejmuje obszar WPZiB oraz inne nieobjęte WPZiB, jako wspólny wniosek Komisji i Wysokiego Przedstawiciela¹²¹. Na tym etapie decyzja Rady musi wskazywać podstawę prawną, która określi wymaganą większość w Radzie (art. 218 ust. 8 TFUE). Artykuł 218 ust. 5 TFUE nie określa, kto w imieniu UE podpisuje umowę, stanowi jedynie, że Rada na wniosek negocjatora przyjmuje decyzję upoważniającą do podpisania umowy. Zastosowanie mają również regulacje znajdujące się w art. 7 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów (KWPT).

¹¹⁹ Np. dokumenty dotyczące Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji dostępne są na stronie internetowej Komisji: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230&title=EU-negotiating-texts-in-TTIP>, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.

¹²⁰ Zob. F. Erlbacher, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1666.

¹²¹ Zob. F. Erlbacher, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1666.

Artykuł 218 ust. 5 TFUE stanowi, że umowa może być stosowana tymczasowo do czasu jej zawarcia. Traktaty nie wprowadzają ograniczeń w tym zakresie, kwestia ta pozostaje do oceny Trybunału oraz instytucji UE¹²².

Zgodnie z art. 218 ust. 6 TFUE umowy są zawierane w drodze decyzji Rady na wniosek negocjatora. Przed podjęciem decyzji, z wyjątkiem przypadków niewymienionych w art. 218 ust. 6 lit. a), Rada musi uzyskać zgodę Parlamentu. Zgoda nie jest wymagana w przypadku umów wchodzących w zakres jedynie WPZiB.

Artykuł 218 ust. 7 i 9 przewidują procedury uproszczone obowiązujące w określonym zakresie do zmiany umowy oraz przyjmowania aktów wykonawczych do umów. Wskazuje także instytucję UE uprawnioną do zajmowania stanowisk w organie utworzonym przez umowę. Zgodnie z ust. 9 decyzję w tym zakresie podejmuje Rada na wniosek Komisji. Natomiast zgodnie z ust. 7 Rada może przekazać Komisji to uprawnienie. Trybunał w orzeczeniu C-399/12 wyjaśnił, że art. 218 ust. 9 TFUE ma zastosowanie nie tylko do aktów podejmowanych przez organy utworzone na mocy umowy zawartej przez UE (albo UE i jej państwa członkowskie), lecz także do umów zawieranych przez państwa członkowskie w dziedzinach należących do kompetencji UE¹²³. W takich sytuacjach państwa członkowskie muszą działać w ramach tych organów w interesie Unii oraz na podstawie stanowiska ustalonego z Radą. Artykuł 218 ust. 9 TFUE nie ma zastosowania do stanowisk, jakie Unia zajmuje w ramach procedury rozstrzygania sporów, takich jak arbitraż, które zostały ustanowione na mocy traktatów międzynarodowych¹²⁴. Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału, Komisja powinna w takich przypadkach działać zgodnie z art. 335 TFUE, po konsultacji z Radą w ramach zasady lojalnej współpracy¹²⁵.

¹²² Komisja zdecydowała np. o tymczasowym stosowaniu Kompleksowej Umowy Gospodarczo-Handlowej (CETA) zawartej pomiędzy Kanadą oraz UE i jej państwami członkowskimi.

¹²³ Zob. pkt 49-55 wyroku Trybunału z dnia 7 października 2014 r., w sprawie C-399/12 Republika Federalna Niemiec przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2014:2258.

¹²⁴ Więcej nt. rozstrzygania sporów zob. M. Kożuch, Konwencja singapurska a rozwiązywanie sporów inwestycyjnych, Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny 2021, nr 3 (10), s. 91-106.

¹²⁵ Zob. pkt 58-60 oraz 86 wyroku Trybunału z dnia 6 października 2015 r., w sprawie C-73/14 Rada Unii Europejskiej przeciwko Komisji Europejskiej, ECLI:EU:C:2015:663.

Artykuł 218 ust. 11 TFUE stanowi, że Trybunał jest uprawniony do orzekania w drodze opinii w sprawie zgodności przewidywanej umowy z Traktatami. Przykładem jest opinia 2/13 dotycząca przystąpienia UE do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. W przypadku opinii negatywnej umowa nie może wejść w życie, chyba że zostanie zmieniona lub dojdzie do rewizji traktatów zgodnie z procedurą określoną w art. 48 TUE¹²⁶.

Podsumowując powyższą analizę, generalna formuła zawierania umów zawarta w art. 218 TFUE przedstawia się następująco:

- 1) Komisja Europejska lub Wysoki Przedstawiciel przedstawia Radzie propozycję negocjacji umowy międzynarodowej. Wysoki Przedstawiciel Unii przedkłada wniosek w przypadku, gdy proponowana umowa dotyczy „wyłącznie lub głównie” Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (art. 218 ust. 3 TFUE).
- 2) Następnie Rada opracowuje wytyczne do prowadzenia negocjacji oraz określa kto będzie prowadził negocjacje w imieniu UE. Negocjatorzy opracowują wstępne porozumienie (art. 218 ust. 4 TFUE).
- 3) Rada podejmuje decyzję o upoważnieniu negocjatora do podpisania umowy (art. 218 ust. 5 TFUE).
- 4) Rada na wniosek negocjatora przyjmuje decyzję o zawarciu umowy (art. 218 ust. 6 TFUE).
- 5) Decyzja Rady w sprawie zawarcia umowy wymaga uzyskania zgody PE w następujących przypadkach (art. 218 ust. 6 TFUE):
 - układy o stowarzyszeniu;
 - umowy, które tworzą specyficzne ramy instytucjonalne przez organizację procedur współpracy;
 - umowy mające istotne skutki budżetowe dla Unii;
 - umowy dotyczące dziedzin, do których stosuje się zwykłą procedurę ustawodawczą lub specjalną procedurę ustawodawczą, jeżeli wymagana jest zgoda Parlamentu Europejskiego.

¹²⁶ Zob. M. Niedźwiedź [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarz-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 218.

Zarówno Rada, jak i PE nie mogą zmienić wniosku, a jedynie odrzucić go lub zatwierdzić. We wszystkich wymienionych powyżej przypadkach Rada podejmuje decyzję kwalifikowaną większością głosów, a Parlament Europejski zwykłą większością głosów. Wyjątek stanowi głosowanie w Radzie dotyczące wszystkich obszarów polityk UE podlegających jednomyślności w Radzie, dotyczące umów stowarzyszeniowych oraz traktatów gospodarczych z krajami rozwiniętymi o pomocy finansowej i współpracy¹²⁷. W tych przypadkach Rada decyduje jednomyślnie.

2.3.2. Specyfika procedury zawierania przez UE umów międzynarodowych w ramach WPH

W kontekście postanowień art. 218 TFUE należy przywołać art. 207 TFUE, którego postanowienia stanowią *lex specialis* w stosunku do art. 218 TFUE¹²⁸. W odniesieniu do umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej zastosowanie mają ustępy 3-5 art. 207 TFUE:

„3. Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania i zawarcia umów z jednym lub większą liczbą państw trzecich lub organizacji międzynarodowych, stosuje się artykuł 218, z zastrzeżeniem postanowień szczególnych niniejszego artykułu.

Komisja przedstawia zalecenia Radzie, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań. Rada i Komisja są odpowiedzialne za zapewnienie zgodności umów będących przedmiotem rokowań z wewnętrznymi politykami i zasadami Unii.

Komisja prowadzi te rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach wytycznych, które Rada może do niej kierować. Komisja regularnie składa specjalnemu komitetowi i Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie z postępu w rokowaniach.

¹²⁷ Zob. M. Niedźwiedź [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 218.

¹²⁸ Zob. P. Saganek, Nowe reguły dotyczące podziału kompetencji między Unią Europejską a państwa członkowskie w świetle Traktatu z Lizbony, Przegląd Sądowy 2010, nr 4, s. 83-106.

4. W odniesieniu do rokowań i zawierania umów, o których mowa w ustępie 3, Rada stanowi większością kwalifikowaną.

W odniesieniu do rokowań i zawierania umów w dziedzinie handlu usługami i w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej, jak również bezpośrednich inwestycji zagranicznych, Rada stanowi jednomyślnie, jeżeli umowy te zawierają postanowienia wymagające jednomyślności do przyjęcia przepisów wewnętrznych.

Rada stanowi jednomyślnie także przy rokowaniach i zawieraniu umów:

a) w dziedzinie handlu usługami w zakresie kultury i audiowizualnymi, jeżeli umowy te mogłyby zagrozić różnorodności kulturowej i językowej Unii;

b) w dziedzinie handlu usługami społecznymi oraz w zakresie edukacji i zdrowia, jeżeli umowy te mogłyby w znacznym stopniu zakłócać działanie krajowego systemu tych usług i wywierać negatywny wpływ na odpowiedzialność Państw Członkowskich za ich zapewnienie.

5. Rokowania i zawieranie umów międzynarodowych w dziedzinie transportu podlegają tytułowi VI części trzeciej oraz artykułowi 218”.

Zgodnie z art. 207 ust. 3 TFUE rokowania muszą być prowadzone w porozumieniu ze specjalnym komitetem powołanym przez Radę oraz Rada musi wydawać wytyczne negocjacyjne dla Komisji, która odgrywa główną rolę w tym procesie. Artykuł 207 ust. 3 TFUE określa również rolę Komitetu ds. Polityki Handlowej¹²⁹ (TPC – *Trade Policy Committee*), który doradza i pomaga Komisji przy negocjowaniu i zawieraniu w imieniu UE umów z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej. Komitet zajmuje się trzema głównymi dziedzinami:

¹²⁹ Więcej na temat Komitetu zob. materiały na stronie internetowej Rady Unii Europejskiej: <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/trade-policy-committee/#> (dostęp: 11 kwietnia 2024 r.); G. Mazur, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej*, Warszawa 2017, s. 50-51; M. Górski, *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2012, 331-35; M. Gatti, P. Manzini, *External representation of the European Union in conclusion of international agreements*, *Common Market Law Review* 2012, nr 5, s. 1703-1734.

- 1) kwestiami związanymi z WTO;
- 2) dwustronnymi stosunkami handlowymi;
- 3) nowym ustawodawstwem UE w dziedzinie polityki handlowej.

Artykuł 207 ust. 4 TFUE określa szczegółowe zasady głosowania w Radzie podczas całej procedury. Co do zasady Rada podejmuje decyzje większością kwalifikowaną, jednakże jednomyślność jest wymagana w przypadku porozumień w zakresie handlu usługami, handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych – jednakże jedynie w zakresie w jakim umowy te „zawierają postanowienia wymagające jednomyślności do przyjęcia przepisów wewnętrznych”. Z praktycznego punktu widzenia, ponieważ w obszarach tych Traktat przewiduje jednomyślność tylko w wyjątkowych sytuacjach, które nie są istotne z punktu widzenia umów handlowych, wyjątek ten nie jest tak istotny¹³⁰. Niemniej, zgodnie z akapitem trzecim art. 207 ust. 4 TFUE Rada decyduje również jednomyślnie w przypadku umów z dziedziny handlu usługami w zakresie kultury i audiowizualnymi, jednakże tylko „jeżeli umowy te mogłyby zagrozić różnorodności kulturowej i językowej Unii” oraz umów w dziedzinie handlu usługami społecznymi oraz w zakresie edukacji i zdrowia „jeżeli umowy te mogłyby w znacznym stopniu zakłócać działanie krajowego systemu tych usług i wywierać negatywny wpływ na odpowiedzialność Państw Członkowskich za ich zapewnienie”.

Artykuł 207 ust. 5 odnosi się do umów międzynarodowych z dziedziny transportu, do której TS odniósł się w opiniach 1/94 oraz 2/15¹³¹. W opinii 1/94 Trybunał wskazał, że ten wyłączony z umów z zakresu WPH przepis odnosi się zarówno do handlu usługami transportowymi, jak również do zasad bezpieczeństwa¹³². Odnosząc się do tej kwestii w opinii 2/15 Trybunał wyjaśnił, że Traktat z Lizbony nie wniósł zmian w tej materii. Doprecyzował również zakres wyłączenia wynikającego z art. 207 ust. 5 wskazując, że obejmuje ono różne rodzaje działalności w sektorze transportu, a także usługi, które są nierozzerwalnie związane z usługami transportowymi. Wyłączenie nie obejmuje usług świadczonych dla sektora

¹³⁰ Zob. F. Erlbacher, T. M. Rusche, [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1602.

¹³¹ Opinia Trybunału 2/15 z dnia 16 maja 2017 r., ECLI:EU:C:2017:376.

¹³² Pkt 48-53 opinii 1/94.

transportowego, takich jak przeładunek towarów, odprawa celna, obsługa techniczna samolotów czy system rezerwacji biletów¹³³.

W odniesieniu do zawierania przez Unię umów międzynarodowych w ramach WPH w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w kontekście umów mieszanych pojawiają się istotne zagadnienia (np. w stosunku do TRIPS, która przeszła od formuły mieszanej do umowy zawieranej przez UE w ramach jej kompetencji wyłącznych), które zostały poddane analizie w rozdziale 3 niniejszej pracy.

2.4. Nowe elementy zakresu przedmiotowego WPH (handlowe aspekty własności intelektualnej i bezpośrednie inwestycje zagraniczne) – identyfikacja głównych problemów

2.4.1. Nowe elementy zakresu przedmiotowego WPH w świetle jej celów

Wraz z wejściem w życie Traktatu z Lizbony zmienił się kontekst systemowy Wspólnej Polityki Handlowej, ponieważ wszystkie aspekty działalności zewnętrznej UE zostały ze sobą ściśle powiązane. Tym samym, art. 206 TFUE należy powiązać z art. 215 TFUE (dotyczącym środków ograniczających) oraz art. 218 TFUE (dotyczącym zawierania przez Unię umów międzynarodowych), a art. 207 TFUE z art. 205 TFUE (dotyczącym działań zewnętrznych UE)¹³⁴.

Artykuł 206 TFUE wskazuje wolę stron Traktatu do przyczyniania się do zrównoważonego rozwoju handlu międzynarodowego. Wydaje się, że intencją jest tutaj ograniczenie wpływu polityki na uwarunkowania z zakresu handlu poprzez zobowiązanie się do sukcesywnego znoszenia barier w handlu oraz bezpośrednich inwestycjach zagranicznych, a także zniesienia barier celnych i innych. Należy jednakże rozróżnić od siebie inwestycje bezpośrednie FDI (*Foreign Direct Investments*), objęte zakresem przedmiotowym Wspólnej Polityki Handlowej, oraz inwestycje portfelowe (*portfolio investments*), które podlegają wolnemu przepływowi kapitału. Warto zaznaczyć, że cechą łączącą obie formy inwestowania jest wykorzystanie środków finansowych w celu osiągnięcia zysku. W odniesieniu do bezpośrednich inwestycji

¹³³ Pkt 57-69 oraz 168-218 opinii 2/15.

¹³⁴ Zob. M. Jeżewski [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 206.

zagranicznych wiąże się to z udziałem oraz zaangażowaniem w zarządzaniu działalnością przedsiębiorstwa, natomiast w przypadku inwestycji portfelowych wykorzystanie kapitału nie wiąże się z chęcią prowadzenia działalności w państwie, z którego te środki pochodzą¹³⁵.

Przepis art. 207 ust. 1 TFUE formułuje sposoby realizacji celów zawartych w art. 206 TFUE¹³⁶. Artykuł 207 TFUE jest powiązany z art. 205 TFUE, który również reguluje kwestie dotyczące działań zewnętrznych UE. Oznacza to, że działania oparte na art. 207 TFUE powinny być zgodne zarówno z art. 206 TFUE, jak również z innymi względami, w tym z celami politycznymi lub społecznymi. Artykuł 207 TFUE wchodzi także w relacje z art. 218 TFUE w odniesieniu do umów międzynarodowych, który zgodnie z art. 207 ust. 3 stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 218 TFUE.

Konstrukcja art. 207 TFUE pozwala na interpretację poszerzającą, która w efekcie może doprowadzić do przyznania Unii prawa do działań nieprzewidzianych pierwotnie. W podobnym duchu wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości w opinii 1/78 wskazując, że wyposażenie Wspólnoty w kompetencje w dziedzinie polityki handlowej oznacza, że należy jej uprawnienia postrzegać z szerszego punktu widzenia i nie wolno ograniczać WPH do zagadnień związanych z cłami i innymi ograniczeniami w handlu¹³⁷.

W zakresie handlu usługami wszystkie cztery sposoby świadczenia usług są objęte Wspólną Polityką Handlową, co potwierdził Trybunał Sprawiedliwości w opinii 1/08 odrzucając przeciwne twierdzenie Hiszpanii. TS zauważył w szczególności, że „biorąc pod uwagę charakter ogólny oraz fakt, że został zawarty na szczeblu światowym (...), GATS ma

¹³⁵ Więcej na ten temat zob. R. Dolzer, Ch. Schreuer, *Principles of International Investment Law*, Oxford 2008, s. 60.

¹³⁶ Zob. C. Mik, *Zakres stosowania art. 207 TFUE w sferze międzynarodowego prawa inwestycyjnego – koncepcja zagranicznych inwestycji bezpośrednich*, [w:] A. Tarwacka (red.) *Iura et negotia*, Księga Jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2015.

¹³⁷ Więcej nt. opinii 1/75 zob. Ch. Kaddous [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 431-434 oraz P. Craig, G. De Burca, *EU Law. Text, Cases and Materials*, Oxford 2020, s. 387.

szczególne znaczenie w sferze handlu międzynarodowego w odniesieniu do handlu usługami”¹³⁸.

Warto zauważyć, że Traktat z Lizbony w odróżnieniu od poprzednich traktatów reformujących uznał, że polityka handlowa może również realizować cele pozagospodarcze, a czyniąc to wymienia te, które mają być realizowane przez Unię poprzez jej zewnętrzne stosunki handlowe. Umieszczenie WPH w szerszych ramach normatywnych celów politycznych, TL odbiega od wcześniejszych reform polityki handlowej. W odniesieniu do zasad i celów działań zewnętrznych, do których odniesienie znajduje się w art. 207 ust. 1 TFUE, art. 21 TUE wymienia wprost następujące elementy: demokrację, praworządność, powszechność i niepodzielność praw człowieka i podstawowych wartości, poszanowanie godności ludzkiej, równość, solidarność oraz poszanowanie Karty Narodów Zjednoczonych i prawa międzynarodowego. Jest to jednak szerokie zagadnienie, wykraczające poza ramy niniejszej rozprawy¹³⁹.

2.4.2. Główne problemy w zawieraniu umów międzynarodowych przez UE w ramach WPH w kontekście „handlowych aspektów własności intelektualnej”

Głównym celem objęcia przez WPH handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej było zwiększenie skuteczności i efektywności UE w negocjowaniu oraz zawieraniu przyszłych porozumień dotyczących GATS oraz TRIPS¹⁴⁰.

Podstawową kwestią jest zdefiniowanie samego pojęcia „handlowych aspektów”. Do 1968 r. do kategorii prawa własności intelektualnej zaliczały się dwie kategorie praw, z których każda traktowana była osobno w trakcie negocjacji multilateralnych. Zagadnienia

¹³⁸ Pkt. 121 opinii 1/08.

¹³⁹ Więcej na ten temat zob. m. in.: S. Velluti, *The Legal Framework of the Common Commercial Policy After the Entry into force of the Treaty of Lisbon* [w:] S. Velluti, *The Role of the EU in the Promotion of Human Rights and International Labour Standards in Its External Trade Relations*, Springer 2020, s. 39-95.

¹⁴⁰ Zob. A. Tkachuk, *Common Commercial Policy of the European Union and its significance to the world trade. Transatlantic Trade and Investment Partnership case study*, *Rocznik Integracji Europejskiej* 2016, s. 484.

dotyczące handlu negocjowane były w ramach rund negocjacyjnych GATT, natomiast kwestie dotyczące własności intelektualnej dyskutowano w WIPO (World Intellectual Property Organization - Światowa Organizacja Własności Intelektualnej)¹⁴¹. W 1986 r. sytuacja uległa zmianie w wyniku rozpoczęcia Rundy Urugwajskiej GATT. Państwa rozwinięte naciskały na włączenie prawa własności intelektualnej do negocjacji, czemu przeciwne były państwa rozwijające się twierdząc, że odpowiedniejszym forum w tym zakresie jest WIPO¹⁴².

W wyniku osiągniętego kompromisu w Ministerialnej Deklaracji „Punta del Este” rozpoczynającej rundę Urugwajską posłużono się stwierdzeniem „*Trade related aspects of intellectual property rights, including trade in counterfeit goods*”¹⁴³. Sama agenda została natomiast ograniczona jedynie do „handlowych aspektów” praw własności intelektualnej, nie dając jednak definicji tego pojęcia. Negocjacje zakończyły się przyjęciem porozumienia WTO, którego załącznik stanowi Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej¹⁴⁴. Natomiast pojęcie „handlowych aspektów” własności intelektualnej nie zostało zdefiniowane¹⁴⁵. Warto zauważyć, że choć WPH objęła swoim zakresem „handlowe aspekty” (ang. *Commercial aspects*), a nie „aspekty związane z handlem” (ang. *Trade-related aspects*), które to pojęcie jest powszechnie stosowane w TRIPS i stanowi próbę harmonizacji

¹⁴¹ H. P. Hestermeyer, The Notion of „Trade-related” Aspects of Intellectual Property Rights: From World Trade to EU Law – and Back Again. [w:] *International Review of Intellectual Property and Competition Law* 44 (2013), s. 926.

¹⁴² Więcej na ten temat zob. Tamże.

¹⁴³ Tamże.

¹⁴⁴ Więcej na ten temat zob. P. T. Stoll, J. Busche, K. Arend, *WTO – Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*, Boston 2009.

¹⁴⁵ Literatura nt. TRIPS oraz handlowych aspektów własności intelektualnej: W. Czaplński, *Znaczenie Orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Procesie Rozwoju Prawa Europejskiego*, Warszawa 2021, s. 517-519; C. M. Correa, *Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (2nd Edition): A Commentary on the TRIPS Agreement*, Oxford 2020; A. Huala, *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights and Developing Countries*, *The Developing Economies*, XXXIX-1 (March 2001), s. 49-84; J. Malbon, Ch. Lawson, M. Davison, *The WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. A Commentary*, 2014; J. Busche, P. Stoll, K. Arend, *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, *Max lanck Commentaries on World Trade Law*, Vol 7 (2009); P. Van den Bossche, W. Zdouc, *Intellectual Property Rights, The Law and Policy of the World Trade Organization*, Cambridge 2018, s. 993-1056.

przepisów dotyczących własności intelektualnej - pojęcia te są tożsame. Pojęcie „aspektów związanych z handlem” zawarte jest również w traktatach WIPO¹⁴⁶, zatem przyjęcie go jako jedynego stosowanego byłoby korzystne dla uniknięcia nieporozumień w tym zakresie.

Traktat z Lizbony rozszerzył zakres WPH o „handlowe aspekty własności intelektualnej” w art. 207 ust. 1 TFUE, jednakże kwestią otwartą pozostaje interpretacja tego przepisu. Wąska wykładnia jego postanowień mogłaby prowadzić do wykroczenia określonych postanowień umownych poza zakres WPH.

W odniesieniu do formuły zawierania umów międzynarodowych istotnym było orzeczenie Trybunału z dnia 18 lipca 2013 roku w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo¹⁴⁷ (wyrok ten został

¹⁴⁶ Zob. Velluti, S., *The Legal Framework of the Common Commercial Policy After the Entry into force of the Treaty of Lisbon* [w:] S. Velluti, *The Role of the EU in the Promotion of Human Rights and International Labour Standards in Its External Trade Relations*, Springer 2020, s. 51.

¹⁴⁷ Wyrok Trybunału z dnia 18 lipca 2013 r. w sprawie C-414/11 DaiichiSankyo Co. Ltd., Sanofi-Aventis Deutschland GmbH przeciwko DEMO Anonymos Viomichanikikai Emporiki Etairia Farmakon, ECLI:EU:C:2013:520. Więcej nt. wyroku zob.: J. Barcz, *Od lizbońskiej do postlizbońskiej Unii Europejskiej. Główne kierunki reformy ustrojowej procesu integracji europejskiej*, Warszawa 2020, s.397-399; J. Barcz, *Zakres kompetencji UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej po wejściu w życie Traktatu z Lizbony a skutek bezpośredni TRIPS* [w:] E. Gwardzińska, A. Werner, J. Wierzbicki (red.), *Polityka Celna. Ekonomia. Prawo. Praktyka*, Szczecin 2014, s. 183-194; M. Vatsov, *The Complicated Simplicity of DEMO Case: Side Effects of Developments in the Law – Daiichi Sankyo and Sanofi-Aventis Deutschland v DEMO (C-414/11)*, *European Intellectual Property Review* 2014, s. 202-206; L. Ankersmit, *The Scope of the Common Commercial Policy after Lisbon: The Daiichi Sankyo and Conditional Access Services Grand Chamber Judgments*, *Legal Issues of Economic Integration* 2014, s. 193-209; J. Larik, *No mixed feelings: The post-Lisbon Common Commercial Policy in Daiichi Sankyo and Commission v. Council (Conditional Access Convention)*, *Common Market Law Review* 2015, s. 779-799; A. Dimopoulos, P. Vantsiouri, *Of TRIPS and traps: the interpretative jurisdiction of the Court of Justice of the EU over patent law*, *Tilburg Law and Economics Center (TILEC) Law and Economics Research Paper Series, Discussion Paper 2012-025*; A. W. Wilińska-Zelek, M. Malaga, *EU Competence and Intellectual Property Rights. Internally Shared, Externally Exclusive?*, *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* 1/2017, s. 27-46; M. Minn, *Patenting in Europe: The Jurisdiction of the CJEU over European Patent Law, Perspectives on Federalism*, Vol 7, Issue 2, 2016; F. Erlbacher, *Recent Case Law: External Competences of European Union: How Members States Can Embrace Their Own Treaty*, *Centre for the Law of EU External Relations, Papers* 2017/2;

poddany dokładnej analizie w rozdziale 3), w którym TS odniósł się do pytania, czy po wejściu w życie Traktatu z Lizbony TRIPS nadal ma charakter umowy mieszanej, czy też wchodzi w całości w zakres wyłącznych kompetencji Unii. Wyjaśnienie tej kwestii przez Trybunał zawiera w sobie dwa istotne zagadnienia:

Po pierwsze, Trybunał uznał TRIPS za wchodzące w całości w zakres Wspólnej Polityki Handlowej¹⁴⁸, wskazując, że pojęciem „handlowych aspektów własności intelektualnej” objęte są takie umowy, które „mają konkretny związek z międzynarodową wymianą handlową”¹⁴⁹. Trybunał nie miał wątpliwości, że „Tak jest w przypadku norm zawartych w porozumieniu TRIPS. Nawet jeśli te normy nie dotyczą warunków, celnych bądź innych, prowadzenia handlowych operacji międzynarodowych jako takich, mają one konkretny związek z międzynarodową wymianą handlową. To porozumienie stanowi bowiem integralną część reżimu WTO i stanowi jedną z podstawowych umów międzynarodowych, na których reżim ten jest oparty”¹⁵⁰.

Po drugie, Trybunał uznał Wspólną Politykę Handlową za wchodzącą w obszar działań zewnętrznych UE, a nie w zakres wymiany handlowej w ramach rynku wewnętrznego. W konsekwencji TRIPS podlega wyłącznej kompetencji Unii w ramach Wspólnej Polityki Handlowej bez względu na to, w jakim zakresie prawa własności intelektualnej uregulowane

Y. Tanghe, *The Borders of EU Competences with Regard to the International Regulation of Intellectual Property Rights: Constructing a Dam to Resist a River Bursting Its Banks*, *Utrecht Journal of International and European Law* 2016, 32(82); H. P. Hestermeyer, *The Notion of „Trade-related” Aspects of Intellectual Property Rights: From World Trade to EU Law –and Back Again*, *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 44 (2013); B. Gotsova, *The Gordian Knot of European Union Competence: Commercial Aspects of Intellectual Property After the Judgment in Case C-414/11 Daiichi Sankyo*, *German Law Journal*, 15(3), s. 511-528; R. Kampf, *Does Intellectual Property Belongs to the Trade Family?* [w:] Ch. Herrmann, M. Krajewski, Ph. Terhechte (red.), *European Yearbook of International Economic Law*, 2015; I. Van Damme, *Case C-414/11 Daiichi: the impact of the Lisbon Treaty on the competence of the European Union over the TRIPS Agreement*, *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 4(1), 2015, s. 73-87.

¹⁴⁸ Pkt 61 wyroku.

¹⁴⁹ Pkt 52 wyroku.

¹⁵⁰ Pkt 53 wyroku.

są aktami prawa pochodnego UE¹⁵¹. W konsekwencji akty prawa pochodnego UE muszą być zgodne z TRIPS. Jak wynika ze stanowiska Trybunału: „Co prawda po wejściu w życie Traktatu FUE Unia nadal może regulować prawa własności intelektualnej na podstawie kompetencji należących do dziedziny rynku wewnętrznego, niemniej jednak akty przyjęte na tej podstawie i przeznaczone do obowiązywania konkretnie w Unii muszą przestrzegać norm dotyczących dostępności, zakresu i korzystania z praw własności intelektualnej zawartych w porozumieniu TRIPS, ponieważ przeznaczeniem tych norm pozostaje – jak wcześniej – ujednoczenie pewnych zasad w tej dziedzinie na poziomie światowym i ułatwienie wymiany międzynarodowej”¹⁵².

Podobnie jak w przypadku TRIPS Trybunał odniósł się do kwestii zakresu charakteru kompetencji UE w odniesieniu do Traktatu z Marrakeszu. W opinii 3/15 Trybunał poddał analizie postanowienia Traktatu z Marrakeszu, stwierdzając (przeciwnie niż w przypadku TRIPS), że nie wchodzi on w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. W konsekwencji TS zbadał, w jakim zakresie regulacje rynku wewnętrznego UE zdecydują o objęciu go kompetencją wyłączną UE. Trybunał przywołał treść art. 2 ust. 3 TFUE, zgodnie z którym UE ma wyłączną kompetencję do zawierania umów międzynarodowych także wtedy, gdy może ono „mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres”. W odniesieniu do Traktatu z Marrakeszu Trybunał wskazał, że może on mieć wpływ na zakres stosowania dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym¹⁵³. W związku z powyższym TS stwierdził, że UE ma wyłączną kompetencję do zawarcia Traktatu z Marrakeszu, bez udziału państw członkowskich¹⁵⁴.

¹⁵¹ Zob. J. Barcz, *Od lizbońskiej do postlizbońskiej Unii Europejskiej. Główne kierunki reformy ustrojowej procesu integracji europejskiej*, Warszawa 2020, s. 399.

¹⁵² Pkt 59 wyroku.

¹⁵³ Pkt. 129 opinii.

¹⁵⁴ Pkt. 130 opinii.

2.4.3. Główne problemy w zawieraniu umów międzynarodowych przez UE w ramach WPH w kontekście „bezpośrednich inwestycji zagranicznych”

Traktat z Lizbony rozszerzył zakres Wspólnej Polityki Handlowej o obszar bezpośrednich inwestycji zagranicznych (*Foreign Direct Investment, FDI*)¹⁵⁵. Z bezpośrednią inwestycją zagraniczną mamy do czynienia, gdy inwestor zagraniczny jest właścicielem lub współwłaścicielem przedsiębiorstwa działającego na obszarze danego państwa, mając przy tym wpływ na zarządzanie tym przedsiębiorstwem. Bezpośrednia inwestycja zagraniczna jest zatem przepływem kapitału mającym na celu stworzenie nowego przedsiębiorstwa lub wykupie już istniejącego¹⁵⁶.

Wiele państw zawiera dwustronne umowy o ochronie inwestycji (*Bilateral Investment Treaties, BIT*)¹⁵⁷, mające wzmacniać własność kapitału zagranicznego. Wraz z poszerzeniem Wspólnej Polityki Handlowej o bezpośrednie inwestycje zagraniczne UE zyskała w tym zakresie kompetencje wyłączne¹⁵⁸. Pojawia się w związku z tym problem wykonywania umów zawartych przez państwa członkowskie przed przyznaniem w tym zakresie wyłącznych kompetencji Unii. Jest to jednak obszerne zagadnienie wykraczające poza tematykę niniejszej pracy¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Zagadnienie FDI opisał A.J. Bělohávek, *Ochrona bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej*, Gliwice 2010.

¹⁵⁶ Zob. Ch. Kaddous [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 437-440.

¹⁵⁷ Przykładowo Polska zawarła 65 takich umów (stan na listopad 2021). Szczegółowy spis zob.: <https://investmentpolicy.unctad.org/country-navigator/171/poland> (dostęp: 20.04.2024 r.)

¹⁵⁸ Zagadnienie to zostało poddane analizie w rozdziale 4 niniejszej rozprawy.

¹⁵⁹ Literatura dotycząca tej tematyki: W. Czaplinski, *Znaczenie Orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Procesie Rozwoju Prawa Europejskiego*, Warszawa 2021, s. 33-35; M. Słok-Wódkowska, K. Śledziwska, *Umowy inwestycyjne Unii Europejskiej i jej państw członkowskich – porównanie BIT i RTA*, *Biznes międzynarodowy w gospodarce globalnej*, nr 33, s. 33-46, Gdańsk 2014; M. Menkes, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w prawie UE wobec wejścia w życie Traktatu lizbońskiego*, *Polski Przegląd Dyplomatyczny* nr 3 (2011); T. Eilmansberger, *Bilateral Investment Treaties and EU Law*, *Investment Arbitration Decisions*, 2012; C. E. Anderer, *Bilateral Investment Treaties and the EU Legal Order: Implications of the Lisbon Treaty*, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol 35, Issue 3 (2010), s. 851-882; J. Witkowska, *Screening bezpośrednich*

O ile przyjęta w Traktacie z Lizbony definicja handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej jest stosunkowo jasna, o tyle określenie zakresu pojęcia bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kontekście Wspólnej Polityki Handlowej spotkało się z bardziej zróżnicowanymi opiniami¹⁶⁰. Inaczej niż w przypadku handlowych aspektów własności intelektualnej, w odniesieniu do BIT nie ma wyraźnego wymogu „aspektu handlowego”. Pomocny w tym zakresie może okazać się komunikat Komisji, który wyjaśnia oficjalną wykładnię nowych kompetencji w tym zakresie¹⁶¹. Komunikat ten zawiera definicję, zgodnie z którą bezpośrednio inwestycje zagraniczne „obejmują zazwyczaj wszelkie inwestycje zagraniczne służące stworzeniu trwałych i bezpośrednich powiązań z przedsiębiorstwem, któremu udostępniany jest kapitał w celu prowadzenia działalności gospodarczej”. Komisja uznała, że definicji tej nie spełniają tzw. inwestycje portfelowe, mające charakter krótkoterminowy, a w pewnych przypadkach nawet spekulacyjny, niemający na celu wpływać na zarządzanie lub przedsiębiorstwem lub jego kontrolę.

Ponieważ inwestycje portfelowe nie są objęte zakresem WPH, UE mogłaby zawierać umowy o ich ochronie jedynie w zakresie podlegającym wyłącznej kompetencji w ramach WPH, a zatem niezawierającym regulacji dotyczących np. inwestycji portfelowych. Jednakże większość umów z zakresu bezpośrednich inwestycji zagranicznych obejmuje zarówno inwestycje bezpośrednie, jak również inwestycje portfelowe. Biorąc pod uwagę powyższe, przyznanie nowych kompetencji w ramach WPH nie spełniałoby wymogów inwestorów i mogłoby się spotkać ze sprzeciwem podczas negocjacji umów BIT.

inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej: konsekwencje dla stosunków zewnętrznych, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 23(1), s. 19-36.

¹⁶⁰ Przykłady rozbieżności zob.: C. Herrmann, *The Treaty of Lisbon Expands the EU's External Trade and Investments Powers*, *American Society of International Law*, 3, 2010; M. Bungenberg, *The Division of Competences Between the EU and Its Member States in the Area of Investment Politics*, *European Yearbook of International Economic Law*, L. 29, 2011; A. de Mestral, *The Lisbon Treaty and the Expansion of EU Competence Over Foreign Direct Investment and the Implications for Investor-State Arbitration*, *Yearbook on International Investment Law & Policy*, 2009-2010.

¹⁶¹ Komunikat Komisji do Parlamentu europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - W kierunku kompleksowej europejskiej polityki dotyczącej inwestycji międzynarodowych, COM/2010/0343.

Można przyjąć, że umowy BIT opierają się na kombinacji uprawnień domniemyanych oraz wynikających wprost z traktatów¹⁶². W tym wypadku, kompetencja Unii w zakresie inwestycji portfelowych wynika z ogólnej zasady zawartej w Traktacie, zakazującej ograniczeń w zakresie wolnego przepływu kapitału oraz płatności pomiędzy państwami członkowskimi a państwami trzecimi. Podobne podejście przedstawiła Komisja w swoim komunikacie, w którym zwróciła uwagę na to, że zakaz wprowadzania ograniczeń kapitałowych oraz płatności obejmuje zarówno bezpośrednie inwestycje, jak również inwestycje portfelowe. Komisja wskazała także, że Traktat w części dotyczącej swobody przepływu kapitału oraz płatności nie przewiduje wprost możliwości zawarcia umowy międzynarodowej dotyczących inwestycji. KE podkreśliła również, że wyłączne kompetencje w tej dziedzinie mają charakter dorozumiany w zakresie, w jakim umowa podlegałaby zasadom ogólnym wyrażonym w Traktacie, w szczególności w art. 3 ust. 2 TFUE. Opinia KE została pozytywnie przyjęta przez Komitet ds. Polityki Handlowej¹⁶³, który uznał „znaczenie kompleksowego podejścia do kształtowania przyszłej unijnej polityki dotyczącej inwestycji zagranicznych, niedyskryminującej różnych typów inwestorów ani ich inwestycji” oraz poparł „określenie, zgodnie z sugestią Komisji, szerokiego zakresu nowej unijnej polityki w tym obszarze, który byłby dalej opracowywany z pełnym poszanowaniem odnośnych kompetencji Unii i jej państw członkowskich, jak podano w traktatach”.

W odniesieniu do formuły zawierania umów międzynarodowych istotne znaczenie ma opinia Trybunału 2/15 z dnia 16 maja 2017 r. dotycząca zawarcia przez UE umowy handlowej z Singapurem (opinia ta została poddana szczegółowej analizie w rozdziale 4). Umowa należąca do kategorii umów „nowej generacji” o kompleksowym charakterze pierwotnie zawierała zarówno postanowienia dotyczące zmniejszania ceł i barier pozataryfowych w handlu towarami i usługami, jak również postanowienia z zakresu różnych dziedzin handlu, w tym ochrony własności intelektualnej, inwestycji, zamówień publicznych oraz konkurencji.

Trybunał uznał jednak, że umowa taka nie może być zawarta samodzielnie przez Unię, ponieważ jej przedmiot nie należy do zakresu wyłącznych kompetencji UE. Tym samym zawarta powinna zostać w formule mieszanej, a zatem zarówno przez Unię Europejską, jak i przez jej państwa członkowskie. Z tego powodu zdecydowano się na podzielenie materii

¹⁶² S. Hindelang, N. Naydell, *The EU's Common Investment Policy – Connecting the Dots*, *European Yearbook of International Economic Law*, L. 1, 2011.

¹⁶³ Notatka Komitetu ds. Polityki Handlowej z 4 października 2010 r., 14373/10.

umowy w pierwotnym kształcie na dwie osobne umowy: jedną zawierającą postanowienia wchodzące w zakres wyłącznych kompetencji UE (aby Unia mogła związać się nią samodzielnie) oraz drugą, mającą formę mieszaną (wymagającą zawarcia przez UE oraz państwa członkowskie). Umowa dotycząca wolnego handlu (zawarta jedynie przez UE) została podpisana 19 października 2018 r., a weszła w życie 21 listopada 2019 r. Umowa o ochronie inwestycji (podpisana również 19 października 2018 r.) z uwagi na formułę mieszaną wymaga ratyfikowania przez państwa członkowskie¹⁶⁴.

Należy zauważyć, że opinia 2/15 dotyczyła jedynie umowy z Singapurem, podczas gdy inne umowy o wolnym handlu, które są obecnie negocjowane, odnoszą się do obszarów, które nie były analizowane w tym kontekście przez TSUE. W związku z tym pojawia się szereg problemów związanych z zakresem kompetencji UE oraz państw członkowskich, które zostały poddane analizie w rozdziale 4.

2.5. Wnioski

Na mocy Traktatu z Lizbony wprowadzone zostały istotne zmiany we Wspólnej Polityce Handlowej. Stanowią one kontynuację ewolucji Wspólnej Polityki Handlowej w czterech zasadniczych obszarach: 1) objęcia Wspólnej Polityki Handlowej wyłączną kompetencją Unii Europejskiej (art. 3 ust. 1 lit. e) TFUE); 2) rozszerzenia zakresu przedmiotowego Wspólnej Polityki Handlowej o dwa nowe obszary: handlowe aspekty własności intelektualnej oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne (art. 207 ust. 1 TFUE); 3) doprecyzowania, w nawiązaniu do wcześniejszego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych (przede wszystkim art. 3 ust. 2 w powiązaniu z art. 216 TFUE); 4) procedury zawierania umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej, przy czym chodzi w tym przypadku nie tylko o modyfikację generalnej procedury zawierania przez Unię umów międzynarodowych (art. 218 TFUE) w odniesieniu do umów zawieranych w ramach WPH (art. 207 TFUE), co przede wszystkim o zakres wyłącznej kompetencji Unii do zawierania takich umów, zwłaszcza w relacji do wymogów zawierania umów mieszanych. Ten ostatni problem jest przedmiotem szczególnego zainteresowania w niniejszej rozprawie.

¹⁶⁴ Procedura ratyfikowania nie została jeszcze zakończona – stan na 20.07.2024 r.

Wprowadzone na mocy Traktatu z Lizbony zmiany we Wspólnej Polityce Handlowej wywołały szereg istotnych problemów interpretacyjnych. Stały się one przedmiotem interesującej działalności orzeczniczej Trybunału Sprawiedliwości, zwłaszcza w kontekście umów międzynarodowych, których przedmiot obejmuje nowe obszary WPH (handlowe aspekty własności intelektualnej i ochronę bezpośrednich inwestycji zagranicznych). Problemy te koncentrują się wokół doprecyzowania zakresu ochrony inwestycji objętej WPH oraz kryteriów rozdzielenia kompetencji Unii regulowanej zasadami rynku wewnętrznego (kompetencje dzielone) i WPH (kompetencje wyłączne) w sprawach odnoszących się do własności intelektualnej. Praktycznym wyrazem tych problemów jest regulowanie danej materii przez umowę międzynarodową zawieraną samodzielnie przez Unię Europejską, czy też konieczność zawierania umowy mieszanej, której wejście w życie poprzedzone jest długotrwałym procesem ratyfikacyjnym w państwach członkowskich. Pragmatycznym wyjściem z tej sytuacji stało się podzielenie materii planowanej umowy „stosownie do kompetencji” i zawieranie dwóch formalnie odrębnych umów: w części objętej wyłączną kompetencją UE – samodzielnie przez Unię, w części, w której kompetencje są dzielone między Unię a państwa członkowskie – w formule umowy mieszanej.

Artykuł 47 TUE stanowi wyrażenie osobowości prawnej Unii Europejskiej w rozumieniu prawa międzynarodowego, co wraz z zastosowaniem art. 216 TFUE skutkuje uprawnieniem UE do zawierania umów międzynarodowych z jednym lub wieloma państwami trzecimi, a także z organizacjami międzynarodowymi. To, czy UE może zawrzeć umowę samodzielnie, czy musi to zrobić wspólnie z państwami członkowskimi, zależy od charakteru kompetencji Unii w odniesieniu do materii będącej przedmiotem takiej umowy. Charakter ten nie wynika bezpośrednio z art. 216 TFUE, lecz z pozostałych postanowień Traktatu, które regulują poszczególne polityki Unii. W przypadku Wspólnej Polityki Handlowej należy sięgnąć po postanowienia art. 3 TFUE, który wymienia WPH jako jeden z obszarów objętych wyłączną kompetencją Unii.

Rozszerzenie WPH o handlowe aspekty własności intelektualnej oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne spowodowało problemy w kontekście zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH. Pomimo treści art. 3 ust. 1 lit. e) TFUE nadal możliwe jest zawieranie umów wchodzących w zakres WPH w formule mieszanej. W określonych przypadkach umowy zawarte w formule mieszanej musiały zostać podzielone na osobne umowy zgodnie z granicami kompetencji UE i państw członkowskich (tzw. umowy nowej

generacji). Z punktu widzenia zakresu kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej istotne jest orzeczenie TS w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo, które zostało poddane analizie w rozdziale 3.

Traktat z Lizbony w art. 218 TFUE określa generalną procedurę zawierania umów międzynarodowych. Zgodnie z nią Rada podejmuje decyzje kwalifikowaną większością głosów, wyjątkiem jest głosowanie dotyczące obszarów wymagających jednomyślności w Radzie. W przypadku umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej w określonych przypadkach zastosowanie ma zmodyfikowana procedura zgodnie, z którą jednomyślność w Radzie obowiązuje m. in. w odniesieniu do dziedziny handlu usługami i handlowych aspektów własności intelektualnej.

3. Skutek bezpośredni postanowień umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską

3.1. Uwagi wstępne

Unia Europejska jako członek społeczności międzynarodowej jest stroną wielu umów międzynarodowych. Pomimo zawartej w art. 216 TFUE kompetencji Unii do zawierania umów z państwami lub organizacjami międzynarodowymi status niektórych umów nie znajduje wyraźnego odniesienia w Traktatach. Pojawia się zatem pytanie, czy prawo wtórne Unii może być interpretowane przez TSUE w świetle umów międzynarodowych w ramach trybu prejudycjalnego lub w wyniku wpłynięcia skargi.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wielokrotnie analizował status umów międzynarodowych zawieranych przez Unię. UE cechująca się własnym porządkiem prawnym jest jednocześnie podmiotem prawa międzynarodowego¹⁶⁵. Należy zatem przeanalizować relację prawa międzynarodowego z prawem wewnętrznym w kontekście oddziaływań pomiędzy prawem międzynarodowym i prawem UE. Jest to zagadnienie obszerne, ponieważ umowy międzynarodowe stają się częścią prawa Unii, a zatem obowiązują państwa członkowskie. Zagadnienie skutku bezpośredniego umów międzynarodowych UE jest szczególnie istotne w kontekście stosowania TRIPS, którego status zmienił się z umowy mieszanej na umowę objętą wyłączną kompetencją UE w wyniku rozszerzenia zakresu Wspólnej Polityki Handlowej¹⁶⁶.

Niniejszy rozdział poświęcony jest zagadnieniu skutku bezpośredniego umów międzynarodowych UE (a przed wejściem w życie TL także WE). W pierwszej części omawiane jest samo pojęcie skutku bezpośredniego, zarówno w prawie międzynarodowym, jak również w prawie UE. W dalszej części rozdziału zawarto rozważania na temat relacji pomiędzy prawem międzynarodowym a prawem Unii Europejskiej. Ostatnia część rozdziału poświęcona jest skutkowi bezpośredniemu umów, których stroną jest UE z wyszczególnieniem umów, których postanowienia wchodzą w obszar wyłącznych kompetencji Unii oraz tzw. „umów mieszanych”, a także kompetencji TSUE do ich interpretowania.

¹⁶⁵ Wynika to z faktu, że zgodnie z art. 47 TUE Unia posiada osobowość prawną.

¹⁶⁶ Zagadnienie to zostało przedstawione w rozdziale 4 niniejszej pracy.

Powyższe kwestie są przedmiotem analizy przeprowadzonej w niniejszym rozdziale, co ma istotne znaczenie w kontekście problematyki poruszanej w całości rozprawy, ponieważ od statusu umowy zależy, czy zawarcie umowy odnoszącej skutek bezpośredni umowy jest wynikiem działań jedynie Unii, czy również państw członkowskich. Rozważania oparte są na analizie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz na poglądach przedstawicieli polskiej oraz zagranicznej doktryny.

3.2. Pojęcie skutku bezpośredniego

3.2.1. Uwagi wprowadzające

W doktrynie prawa międzynarodowego funkcjonują dwie teorie dotyczące skutku prawa międzynarodowego w odniesieniu do prawa krajowego. Pierwsza, dualistyczna, uznaje odrębność prawa krajowego i międzynarodowego, które nie mają ze sobą punktów stykowych. Zgodnie z teorią dualizmu prawo międzynarodowe reguluje jedynie stosunki międzynarodowe, natomiast prawo krajowe reguluje stosunki pomiędzy jednostkami i państwem. Natomiast, aby prawo międzynarodowe mogło obowiązywać w krajowym systemie prawnym, musi zostać transformowane poprzez ogłoszenie w dzienniku urzędowym bądź w wyniku wprowadzenia klauzuli generalnej zawartej np. w konstytucji¹⁶⁷. Druga teoria, monistyczna, stanowi, że prawo międzynarodowe i prawo krajowe tworzą jeden system prawny, przy czym co do zasady prawo krajowe podporządkowane jest prawu międzynarodowemu¹⁶⁸.

W Polsce zgodnie z art. 91 ust 1 Konstytucji ratyfikowana umowa międzynarodowa po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw stanowi integralną część prawa krajowego i jest stosowana bezpośrednio, chyba, że jej stosowanie wymaga wydania ustawy. Jeżeli chodzi o system wprowadzania umów międzynarodowych do porządku krajowego, to pomimo niejednolitej praktyki w tym zakresie, jest mu bliżej do systemu monistycznego niż dualistycznego. Wynika to z umożliwienia przez przepis art. 91 ust. 1 Konstytucji RP bezpośredniego stosowania ratyfikowanych umów międzynarodowych¹⁶⁹.

¹⁶⁷ Zob. W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 35.

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ Zob. A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i Praktyka*. Warszawa 2006, s. 599.

3.2.2. Samowykonalność norm prawa międzynarodowego

W prawie międzynarodowym nie ma ogólnie przyjętej definicji pojęcia samowykonalności (*self-executing*)¹⁷⁰. Jest to termin wywodzący się z prawa amerykańskiego, który od początku powiązany był z nadrzędnością Traktatów nad prawem krajowym. Kwestia, czy i jakie normy prawa międzynarodowego mają charakter samowykonalny, została poruszona przez US Supreme Court w wyroku w sprawie *Foster & Elam v. Neilson* z 1829 r.¹⁷¹:

„Traktat jest ze swojej natury kontraktem zawartym między dwoma narodami, a nie aktem legislacyjnym. Co do zasady, nie wpływa on sam z siebie na rezultat (*object*), który ma być osiągnięty, szczególnie jeżeli jego działanie ma charakter wewnątrzterytorialny i jest on wykonywany przez władze suwerenne odpowiednich stron instrumentu. W Stanach Zjednoczonych obowiązuje inna zasada. Nasza konstytucja stanowi, że traktat jest prawem kraju. Musi on być w konsekwencji traktowany przez sądy jako równoważny aktowi legislacyjnemu, gdy tylko działa on sam z siebie bez pomocy jakiegokolwiek postanowienia ustawodawczego. Lecz gdy treść postanowienia określa (*import*) kontrakt, gdy każda ze stron zobowiązuje się do przyjęcia szczególnego aktu, traktat adresowany jest do władzy (*department*) politycznej i władza ustawodawcza musi wykonać kontrakt zanim stanie się on prawem (*a rule*) dla sądu”¹⁷².

Kwestia ta została rozwinięta w wyroku w sprawie *Head Money* z 1884 r.¹⁷³:

¹⁷⁰ Więcej zob. P. Daranowski, Norma samowykonalna w krajowym porządku prawnym, Przegląd Stosunków Międzynarodowych 1987, nr 2, s. 47; A. Wyrozumski, Formy zapewnienia skuteczności prawa międzynarodowego w porządku krajowym [w:] M. Kruk, Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym, Warszawa 1997 r., s. 60; E. Teubal de Alhadeff, Comments on Self Executing Treaties [w:] M. Brother, R. E. Vinuesa, International Law and Municipal Law, Berlin 1982, s. 161.

¹⁷¹ *Foster & Elam v. Neilson*, 27 U.S. 2 Pet. 253 (1829), . Więcej nt. wyroku zob.: D. L. Sloss, Executing *Foster v. Neilson*: The Two-Step Approach to Analyzing Self-Executing Treaties, Harvard International Law Journal, vol. 53, s. 301-354.

¹⁷² Strona 27, U.S. 255.

¹⁷³ *Head Money Cases*, 112 U.S. 580 (1884), .

„Traktat może także zawierać postanowienia, które nakładają prawa na obywateli lub podmioty jednej strony, przebywających na terytorium drugiej, które mają w sobie naturę prawa wewnętrznego (*municipal law*) i które mogą być egzekwowane w stosunkach między stronami prywatnymi w sądach państwa”¹⁷⁴.

Tym samym Sąd Najwyższy stwierdził, że traktat uznawany jest za samowykonalny (*self-executing*) jeżeli funkcjonuje bez potrzeby dodatkowego ustawodawstwa wewnętrznego, czyli jest „samowystarczalny” (*operates on itself*). Umowa nie może być natomiast uznana za samowykonalną (a zatem będąca *non-self-executing*), jeżeli jej postanowienia wymagają dodatkowych regulacji wewnętrznych, aby móc być wykonywaną. Kryteria samowykonalności norm zostały sprecyzowane w wyroku w sprawie *Sei Fuji v. California*¹⁷⁵ z 1950 r., zgodnie z którym norma powinna być jasna i precyzyjna, kompletna oraz powinna odzwierciedlać zamiary stron¹⁷⁶.

Podobną koncepcję przyjął Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w opinii dotyczącej kompetencji sądów gdańskich do stosowania umowy zawartej pomiędzy Polską a Wolnym Miastem Gdańsk. Trybunał nie posłużył się jednak terminem samowykonalności (*self-executing*), lecz odniósł się do bezpośredniego stosowania (*direct applicability*). Trybunał wskazał, że zarówno treść, jak i kontekst umowy wskazują, że jej postanowienia są bezpośrednio skuteczne:

„Łatwo można się zgodzić, że umowa (...) będąca umową międzynarodową nie może jako taka tworzyć praw i obowiązków dla osób prywatnych. Nie można jednak zaprzeczyć, że przedmiotem umowy międzynarodowej, zgodnie z intencją umawiających się stron, może być przyjęcie przez strony określonych reguł ustanawiających prawa i obowiązki dla jednostek. Intencja strony, którą trzeba odszukać w postanowieniach umowy, jest decydująca”¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Strona 112 U.S. 599.

¹⁷⁵ *Sei Fujii v. State of California*, 38 Cal.2d 718. Więcej nt. wyroku zob.: *The American Journal of International Law*, Vol. 46, no. 3, 1953, s. 559-573.

¹⁷⁶ W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 547.

¹⁷⁷ *Permanent Court of International Justice Publications* 1928, n 15, s. 17-18.

W sytuacji, gdy dochodzi do konfliktu normy prawa krajowego z umową międzynarodową, możliwe są trzy scenariusze:

- 1) gdy umowa międzynarodowa nie może być realizowana z powodu braku wprowadzenia przez państwo umożliwiających to przepisów krajowych;
- 2) gdy wprowadzone przed zawarciem umowy międzynarodowej przepisy krajowe są z nią sprzeczne i nadal obowiązują pomimo wejścia w życie umowy;
- 3) gdy wprowadzone po zawarciu umowy międzynarodowej przepisy krajowe są z nią sprzeczne.

Należy zauważyć, że zgodnie z art. 27 KWPT państwo (strona) nie może usprawiedliwiać niewykonywania umowy, której jest stroną, powołując się na swoje przepisy wewnętrzne. Tym samym wszystkie przytoczone powyżej przypadki stanowią naruszenie prawa międzynarodowego. Art. 27 KWPT odnosi się do traktatów, które są prawnie wiążące na poziomie międzynarodowym. W związku z tym zarzut, że prawo wewnętrzne udaremnia wykonywanie traktatu, musi być oceniany na podstawie art. 46 KWPT¹⁷⁸. Tylko wtedy, gdy odpowiednie przepisy wewnętrzne nie mieszczą się w zakresie tego przepisu lub nie mogą zostać uznane za oczywiste zgodnie z art. 46 par. 2 KWPT, art. 27 KWPT ma zastosowanie jako reguła wtórna dotycząca odpowiedzialności międzynarodowej¹⁷⁹.

Ratyfikowana umowa międzynarodowa może być wykonywana bezpośrednio pod warunkiem, że do jej stosowania nie jest wymagane przyjęcie dodatkowych środków prawnych. Co więcej, aby umowa mogła być stosowana bezpośrednio, musi cechować się precyzją,

¹⁷⁸ Art. 46 par 1 KWPT: Państwo nie może powoływać się na to, że jego zgoda na związanie się traktatem jest nieważna, ponieważ została wyrażona z pogwałceniem postanowienia jego prawa wewnętrznego dotyczącego kompetencji do zawierania traktatów, chyba że to pogwałcenie było oczywiste i dotyczyło normy jego prawa wewnętrznego o zasadniczym znaczeniu. Art. 46 par 2: Pogwałcenie jest oczywiste, jeżeli jest obiektywnie widoczne dla każdego państwa postępującego w danej sprawie zgodnie z normalną praktyką i w dobrej wierze.

¹⁷⁹ O. Dörr, K. Schmalenbach (red.), Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary, Berlin 2012, s. 453.

przejrzystością oraz bezwarunkowością¹⁸⁰. Na gruncie prawa polskiego, zgodnie z Konstytucją, ratyfikowana umowa międzynarodowa może być stosowana bezpośrednio „chyba, że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy”¹⁸¹. Należy podkreślić, że powyższe ma zastosowanie do poszczególnych postanowień umowy, a nie umowy jako całości¹⁸². Ten sam mechanizm ma zastosowanie w prawie UE.

3.2.3. Skutek bezpośredni prawa Unii Europejskiej

Zgodnie ze stanowiskiem doktryny prawa UE, bazującym na orzecznictwie TSUE (które będzie omawiane w dalszej części niniejszej pracy), należy wyodrębnić kryteria, po spełnieniu których norma prawa UE może wywoływać skutek bezpośredni¹⁸³. Część autorów przedstawia pogląd mówiący, że spełnienie tych kryteriów przez normę prawa unijnego przyznaje jej bezpośredni skutek, a pytanie o skutek bezpośredni przepisu związane jest jedynie z interpretacją danego przepisu.¹⁸⁴ Takie podejście spotkało się z krytyką części przedstawicieli doktryny¹⁸⁵. Zgodnie z jednym z poglądów:

„Okazuje się, że warunek wstępny, jakim jest bezwarunkowy charakter i wystarczający stopień precyzji przepisów wspólnotowych, aby mogły być uznane za wywierające „skutek

¹⁸⁰ A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 566.

¹⁸¹ Zob. Art. 91 ust. 1 Konstytucji RP.

¹⁸² A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 566.

¹⁸³ Zob.: S. Biernat, *Prawo Unii Europejskiej a prawo państw członkowskich*, [w:] J. Barcz (red.) *Prawo Unii Europejskiej, zagadnienia systemowe*, Warszawa 2006, s. I-276-277; C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*. T. 1, s. 562; A. Wróbel, *Zasady ogólne (podstawowe) prawa Unii Europejskiej* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, T. 1, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s.90.

¹⁸⁴ Zob. M. Szpunar, *Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego*, Warszawa 2008, s. 72.

¹⁸⁵ Zob. S. Prechal, *Direct Effect Reconsidered, Redefined and Rejected* [w:] *Direct Effect. Rethinking a Classic of EC Legal Doctrine*, red. J. M. Prinszen, A. Schrauwen, Europa Law 2002, s. 21; S. Prechal, *Does Direct Effect Still Matter?*, *Common Market Law Revied* 2000, n 37, s. 1062; T. Koncewicz, *Wspólnotowa zasada odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za działalność sądów krajowych* [w:] *Stosowanie prawa wspólnotowego w prawie wewnętrznym z uwzględnieniem prawa polskiego*, red. D. Kornobis-Romanowska, Warszawa 2004, s. 197.

bezpośredni”, sprowadza się do kwestii sprawiedliwości. Przepis może mieć skutek bezpośredni zawsze wtedy, gdy jego cechy charakterystyczne pozwalają na jego sądowe rozstrzygnięcie, przy czym należy wziąć pod uwagę zarówno jego charakter prawny, jak i ustalenie faktów, na których musi opierać się stosowanie każdego konkretnego przepisu. Oznacza to, że „skutek bezpośredni” przepisów wspólnotowych w ostatecznym rozrachunku zależy w mniejszym stopniu od wewnętrznych cech danych przepisów niż od *possumus* lub *non possumus* sędziów w różnych państwach członkowskich, którzy powinni podchodzić do ich stosowania w sposób życzliwy i konstruktywny”¹⁸⁶.

Należy również zauważyć, że o możliwości zastosowania normy prawa UE decydują także okoliczności o charakterze zewnętrznym w postaci m. in. regulacji krajowych. W podobnym stanie faktycznym bezpośredni skutek przepisu wspólnotowego jest uzależniony od obowiązujących regulacji krajowych, od charakteru roszczenia lub też podmiotu, który z takim roszczeniem występuje¹⁸⁷. Tym samym o tym, czy przepis prawa UE jest bezpośrednio skuteczny, należy rozważać bazując na okolicznościach konkretnej sprawy¹⁸⁸. W podobnym tonie stanowisko przedstawił Rzecznik Generalny Van Gerven w opinii w sprawie C-128/92 *Banks*¹⁸⁹:

„Jasność, precyzja, bezwarunkowy charakter, kompletność lub doskonałość normy i jej brak zależności od uznaniowych środków wykonawczych są w tym względzie jedynie aspektami jednej i tej samej cechy charakterystycznej, którą ta norma musi wykazywać, a mianowicie musi być możliwa do zastosowania przez sąd w konkretnej sprawie”¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Zob.: P. Pescatore, *The Doctrine of „Direct Effect”: An Infant Disease of Community Law*, *European Law Review* 1983, n 2, s. 155.

¹⁸⁷ Zob. M. Szpunar, *Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego*, Warszawa 2008, s. 73.

¹⁸⁸ Zob.: A. Sołtys, *Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jako instrument zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, s. 103.

¹⁸⁹ Opinia z dnia 27 października 1993 r., w sprawie C-128/92 *H. J. Banks & Co. Ltd przeciwko British Coal Corporation*, ECLI:EU:C:1993:860.

¹⁹⁰ Zob. pkt 27 Opinii.

Zasada skutku bezpośredniego (*direct effect*) została wyprowadzona z Traktatu po raz pierwszy przez TS w orzeczeniu z dnia 5 lutego 1963 r. w sprawie 26/62 van Gend en Loos, w którym TS stwierdził, że „prawo wspólnotowe, niezależne od ustawodawstwa państw członkowskich, nie tylko nakłada na jednostki zobowiązania, lecz może również być źródłem uprawnień stanowiących element statusu prawnego tych jednostek” oraz „uprawnienia nie muszą być nadane wprost w traktacie, lecz powstają one również jako skutek zobowiązań, które traktat nakłada w sposób ściśle określony zarówno na jednostki, jak i na państwa członkowskie oraz instytucje wspólnotowe”. Trybunał wskazał również, że „Wspólnota stanowi nowy porządek prawny w prawie międzynarodowym”. Należy w tym kontekście przywołać ogólną regułę interpretacji wyrażoną w art. 31 KWPT, zgodnie z którą traktaty są powierzone woli umawiających się stron, a zatem rządów państw będących stronami umowy. Mogą one interpretować uzgodnione postanowienia umowy według własnego uznania, a przyjęta wspólna praktyka nabiera wiążącej mocy prawnej. W związku z powyższym to czy określony przepis wywołuje bezpośredni skutek nie powinno zależeć od interpretacji TS, lecz od woli stron umowy. Natomiast rok później w orzeczeniu z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie 6/64 Flaminio Costa¹⁹¹ stwierdził, że „w odróżnieniu od zwyczajnych umów międzynarodowych Traktat EWG ustanowił własny porządek prawny, który został włączony do systemu prawnego państw członkowskich po jego wejściu w życie i który ma charakter wiążący dla sądów krajowych”. Tym samym TS stwierdził, że Traktat wprowadził porządek prawny, w którym podmioty stanowią nie tylko państwa członkowskie, ale także jednostki. TS wskazał zatem na istotną cechę prawa wspólnotowego stanowiącą, że skutki norm prawa wspólnotowego nie poprzestają na państwach członkowskich, ale odnoszą się także do ich wewnętrznej sfery. Zgodnie z tym twierdzeniem normy prawa wspólnotowego mogą wpływać na sytuację prawną jednostek (np. obywateli) poprzez nakładanie praw i obowiązków, które są pełnoprawnymi podmiotami obrotu prawnego, a zatem jednostki mogą się powoływać na

¹⁹¹ Wyrok z dnia 15 lipca 1964 r., 6/64 Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L., ECLI:EU:C:1964:66. Więcej nt. wyroku zob. H. Meinhard, Costa v. ENEL case [w:] W. Rudiger (red.): The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press 2012, s. 824; B. de Witte, P. Craig, Direct Effect, Primacy, and the Nature of the Legal Order. The Evolution of EU Law, Oxford University Press 2011, s. 328.

bezpośrednio skuteczne normy prawa wspólnotowego w postępowaniach przed sądami krajowymi¹⁹². Aby norma mogła zostać uznana za bezpośrednio skuteczną, powinna¹⁹³:

- 1) być wystarczająco jasna i precyzyjna;
- 2) być bezwarunkowa;
- 3) być możliwą do stosowania przez sądy i organy krajowe bez wprowadzania dodatkowych środków.

Ad 1) W kwestii warunku bycia przez normę wystarczająco jasną i precyzyjną TS wielokrotnie wypowiadał się w swoim orzecznictwie wskazując, że ogólna zasada prawa, która jest podstawową zasadą prawa wspólnotowego, wymaga w szczególności, żeby zasady były jasne i precyzyjne, tak aby jednostki mogły jednoznacznie ustalić, jakie są ich prawa i obowiązki¹⁹⁴.

¹⁹² S. Biernat, *Prawo Unii Europejskiej a prawo państw członkowskich*, [w:] J. Barcz (red.) *Prawo Unii Europejskiej, zagadnienia systemowe*, Warszawa 2006, s. I-274-275.

¹⁹³ Zob. Wyrok Trybunału z dnia 5 lutego 1963 r., 26/62 NV *Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos* przeciwko *Nederlandse administratie der belastingen*, ECLI:EU:C:1963:1. Więcej nt. wyroku zob.: P. Hay, *American Journal of Comparative Law* 1963, s. 404-408; N. Marsh, *Some Reflections on Legal Integration in Europe*, *International and Comparative Law Quarterly* 1963, s. 1411-1416; R. M. Buxbaum, S. A. Riesenfeld, *American Journal of International Law* 1964, s. 152-159; A. Oppenheimer, *The Relationship between Community Law and National Law: The Cases 1994*, s. 48-49; N. Fritz, *The Dangerous Idea of Europe? Van Gend en Loos (1963)*, *Leading Cases of the Twentieth Century* 2000, s. 220-236; P. Pescatore, *Van Gend en Loos*, 3 February 1963 – *A View from Within*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 3-8; B. de Witte, *The Continuous Significance of Van Gend en Loos*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 9-15; F. C. Mayer, *Van Gend en Loos: The Foundation of a Community Law*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 16-25; D. Halberstam, *Pluralism in Marbury and Van Gend*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 26-36.

¹⁹⁴ Zob. Wyrok Trybunału z dnia 21 lipca 2011 r., C-194/09 P *Alcoa Trasformazioni* *Sri* przeciwko Komisji Europejskiej, ECLI:EU:C:2011:497; Wyrok Trybunału z dnia 22 czerwca 2006 r., C-182/03 *Królestwo Belgii i Forum 187 ASBL* przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:2006:416. Więcej nt. wyroku zob.: A. Sutton, *Fiscal State Aids: ECJ Order for Interim Measures in the Belgian Coordination Centres Case*, *European State Aid Law Quarterly* 2003, s. 463-

Co istotne, jednoznaczność może również wynikać ze sprecyzowania normy na drodze wykładni¹⁹⁵. Przepis jest wystarczająco precyzyjny, kiedy można określić, kto oraz jakiego działania lub zaniechania może wymagać od określonych podmiotów. Podmiot, który ma być beneficjentem uprawnień oraz podmiot, na którym ma spoczywać obowiązek ich wykonania, nie może budzić wątpliwości¹⁹⁶. Zgodnie ze stanowiskiem doktryny, aby przepis był jasny i precyzyjny, nie powinien określać ogólnego celu w uproszczony sposób, bez konkretnych odniesień do odpowiednich środków dążących do osiągnięcia jego celów¹⁹⁷. Za przykład przepisu niespełniającego tego kryterium może posłużyć art. 4 ust. 3 TUE, który stanowi: „Zgodnie z zasadą lojalnej współpracy Unia i jej państwa członkowskie, z zachowaniem wzajemnego szacunku, pomagają sobie wzajemnie w realizacji zadań wynikających z traktatów (...) państwa członkowskie podejmują również wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia wykonania zobowiązań wynikających z traktatów lub wynikających z aktów instytucji UE (...) oraz ułatwiają realizację zadań UE i powstrzymują się od wszelkich środków, które mogłyby zagrozić osiągnięciu celów UE”. TS wykorzystuje ten przykład w orzeczeniu z dnia 24 października 1973 r. w sprawie 9/73 Schlüter¹⁹⁸ stwierdzając, że jest to zbyt ogólny przepis, aby mógł odnosić bezpośredni skutek, ponieważ w rzeczywistości nie jest wystarczająco jasne, co konkretnie państwa członkowskie powinny robić¹⁹⁹. Podobne stanowisko TS przedstawił w wyroku z dnia 15 stycznia 1986 r. w sprawie 44/84 Hurd²⁰⁰.

466; Wyrok Trybunału C-67-09 P, Nuova Agricast Srl i Corfa Srl przeciwko Komisji Europejskiej, ECLI:EU:C:2010:607. Więcej nt. wyroku zob.: F. C. Lapr votte, A. Winckler, Reconciling Legar Certainty, Legitimate Expectations, Equal Treatment and the Prohibition of State Aids – The Nuova Agricast Case – Comments on C-67/09 P, *European State Aid Law Quarterly* 2011, Vol 10, s. 321-326.

¹⁹⁵ Zob. A. Bartosiewicz, *Koncepcja skutku bezpośredniego prawa wspólnotowego na gruncie przepisów o podatku od towarów i usług*, *Europejski Przegląd Sądowy*, styczeń 2006, s. 13.

¹⁹⁶ Zob. K. Wójtowicz, *Zasady stosowania prawa wspólnotowego w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa – Natolin 2003, s. 11.

¹⁹⁷ Zob. T. C. Hartley, *The Foundation of European Union Law*, Oxford University Press 2014, s. 210.

¹⁹⁸ Wyrok Trybunału z dnia 24 października 1974 r., 9/73 Carl Schlüter przeciwko Hauptzollamt L rrach, ECLI:EU:C:1973:110. Więcej nt. wyroku zob.: M. Waelbroeck, *Effect of GATT within the Legal Order of the EEC*, *Journal of World Trade Law* 1974, s. 614-623.

¹⁹⁹ Pkt 39 wyroku.

²⁰⁰ Zob. pkt 47 i 48 wyroku Trybunału z dnia 15 stycznia 1986 r., 44/84 Derrick Guy Edmund Hurd przeciwko Kenneth Jones (Her Majesty's Inspector of Taxes), ECLI:EU:C:1986:2. Więcej nt. wyroku zob.: L. Neville Brown, *Common Market Law Review* 1986, s. 901-907.

Ad 2) Istotą kryterium bezwarunkowości jest, aby prawa przyznane przez przepis nie podlegały dodatkowym warunkom lub wymogom w celu ich wdrożenia lub egzekwowania np. upłynięcia okresu przejściowego lub podjęcia środków prawodawczych przez państwa członkowskie lub instytucje Unii (Wspólnoty). Przykładem spełnienia tego kryterium jest art. 107 ust. 1 TFUE, który stanowi, że „wszelka pomoc przyznana przez państwo członkowskie lub przy użyciu zasobów państwowych w jakiegokolwiek formie, która zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji poprzez sprzyjanie niektórym przedsiębiorstwom lub produkcji niektórych towarów,

w zakresie w jakim wpływa to na wymianę handlową między państwami członkowskimi jest niezgodna z rynkiem wewnętrznym”. Trybunał w wyroku z dnia 19 czerwca 1973 r. w sprawie 77/72 *Carminie*²⁰¹ potwierdził, że prawa w danym przepisie nie mogą być uzależnione od jakiegoś obiektywnego czynnika lub zdarzenia.

Ad 3) Wymóg ten oznacza, że przepis musi być kompletny, a zatem jego zastosowanie nie wymaga działań prawodawczych ze strony państw²⁰².

Status umów międzynarodowych został uregulowany przez Trybunał w orzeczeniu w sprawie 181/73 *Haegeman*²⁰³, w którym wskazał on, że „Postanowienia porozumienia (...) stanowią integralną część prawa wspólnotowego”²⁰⁴. Ponieważ porozumienie ateńskie, którego dotyczyła sprawa, zostało zawarte przez Radę, Trybunał stwierdzając, że „Niniejsze porozumienie jest zatem, w zakresie w jakim dotyczy Wspólnoty, aktem jednej z instytucji

²⁰¹ Wyrok Trybunału z dnia 19 czerwca 1973 r., 77/72 *Carminie Capolongo* przeciwko *Azienda Agricole Maya*, ECLI:EU:C:1973:65. Więcej nt. wyroku zob.: L. J. Brinkhorst, *Common Market Law Review* 1974, s. 206-210, J. Tinnion, *Parafiscal Charges in the National Courts*, *European Law Review* 1977, s. 359-363.

²⁰² Zob.: M. Szwarc-Kuczer, *Bezpośrednia skuteczność przepisów prawa wspólnotowego – wprowadzenie i wyrok TS z 5.02.1963 r. w sprawie 26/62 NV Algemene Transport – ex Expeditie Onderneming van Gend en Loos przeciwko holenderskiej administracji celnej*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2006, nr 12, s. 62.

²⁰³ Wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 *R. & V. Haegeman* przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:31.

²⁰⁴ Pkt. 5 orzeczenia.

Wspólnoty”²⁰⁵, otworzył możliwość zadawania pytań prejudycjalnych dotyczących umów międzynarodowych²⁰⁶.

Kryteria skutku bezpośredniego zawarte w orzeczeniu w sprawie van Gend en Loos zostały zastosowane przez Trybunał w orzeczeniu z dnia 30 września 1987 r. w sprawie 12/86 Demirel²⁰⁷ w odniesieniu do pytania „czy przepis w umowie zawartej przez Wspólnotę z państwami niebędącymi jej członkami należy uznać za mający bezpośrednio zastosowanie”²⁰⁸. Kryteria te zostały przeniesione na dyrektywy²⁰⁹, decyzje²¹⁰ oraz umowy stowarzyszeniowe²¹¹.

Pojęciem „skutków bezpośrednich” Trybunał posłużył się analizując brzmienie art. 12 TEWG: „Treść art. 12 zawiera wyraźny i bezwarunkowy zakaz, który nie jest pozytywnym,

²⁰⁵ Pkt. 3 orzeczenia.

²⁰⁶ Zob.: R. A. Wessel, *International Agreements as an Integral Part of EU Law: Haegeman*, [w:] G. Butler, R. A. Wessel, *EU External Relations Law: The Cases in Context*, Oxford 2022.

²⁰⁷ Wyrok Trybunału z dnia 30 września 1987 r., 12/86 Meryem Demirel przeciwko Stadt Schwäbisch Gmünd, ECLI:EU:C:1987:400. Więcej nt. wyroku zob.: G. Nolte, *Freedom of Movement for Workers and EEC-Turkey Association Agreement*, *Common Market Law Review* 1988, s. 403-415; N. Neuwahl, *Freedom of Movement for Workers under the EEC-Treaty Association Agreement*, *European Law Review* 1988, s. 360-366; H. H. H. Weiler, *Thou Shalt Not Oppress a Stranger: On the Judicial Protection of the Human Rights of Non-EC Nationals – A Critique*, *European Journal of International Law* 1992, vol 3, n 1, s. 65-91; P. J. Kuijper, *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500.

²⁰⁸ Pkt 14 wyroku.

²⁰⁹ Zob. Wyrok Trybunału z dnia 20 września 1990 r., C-192/89 S. Z. Sevince przeciwko Staatssecretaris van Justitie, ECLI:EU:C:1990:322. Więcej nt. wyroku zob.: H. G. Schermers, *Common Market Law Review* 1991, s. 183-189.

²¹⁰ Zob. Wyrok Trybunału z dnia 1 lutego 1977 r., 51/76 *Verbond van Nederlandse Ondernemingen przeciwko Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen*, ECLI:EU:C:1977:12.

²¹¹ Zob. Wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:41. Więcej nt. wyroku zob.: J. Klabbers, *Volkerrechtfreundlich? International law and the Union legal order* [w:] P. Koutrakos (red.), *European Foreign Policy, Legal and Political Perspectives*, s. 99-100; H. G. Schermers, D. F. Waelbroeck, *Judicial Protection in the European Union*, The Hague 1992, s. 611; M. Maresceau, *The Court of Justice and Bilateral Agreements* [w:] *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law*, Luxembourg 2013, s. 695-696.

lecz negatywnym zobowiązaniem, a ponadto obowiązek ten nie jest zastrzeżony przez państwa, który uzależniłyby jego wykonanie od pozytywnej legislacji mierzonej zgodnie z prawem krajowym. Sama natura tego zakazu sprawia, że jest on idealnie dopasowana do wywoływania skutków bezpośrednich w stosunkach prawnych między państwami członkowskimi i ich podmiotami. (...) Artykuł 12 wywołuje skutki bezpośrednie i tworzy indywidualne prawa, które muszą być chronione przez sądy krajowe”²¹².

Pojęcie „skutku bezpośredniego” w postępowaniach przed Trybunałem zostało następnie użyte po raz pierwszy przez Rzecznika Generalnego Mayras’a w opinii do połączonych spraw 21/72 International Fruit Company, które zostaną omówione w dalszej części niniejszej pracy. W orzeczeniu tym skutek bezpośredni normy został zdefiniowany przez TS jako przyznanie jednostce możliwości powołania się na dany przepis w postępowaniu przed sądem krajowym²¹³.

3.3. Skutek bezpośredni postanowień umów międzynarodowych, których stroną jest Unia Europejska

3.3.1. Kompetencja UE do zawierania umów międzynarodowych

Unia Europejska będąca podmiotem prawa międzynarodowego może zawierać umowy z państwami trzecim. Unia zawiera umowy na podstawie art. 216 TFUE (dawny art. 300 ust. 7 TWE), który stanowi:

„1. Unia może zawierać umowy z jednym lub większą liczbą państw trzecich lub organizacji międzynarodowych, jeżeli przewidują to Traktaty, lub gdy zawarcie umowy jest niezbędne

²¹² Pkt B orzeczenia w sprawie van Gend en Loos.

²¹³ Wyrok Trybunału z dnia 12 grudnia 1972 r., 21/72 International Fruit Company NV i inni przeciwko Produktschap voor Groenten en Fruit, ECLI:EU:C:1972:115. Więcej nt. wyroku zob.: S. A. Riesenfeld, The Doctrine of Self-executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Communities, *American Journal of International Law* 1973, s. 504-508; M. Waelbroeck, Effect of GATT within the Legal Order of the EEC, *Journal of World Trade Law* 1974, s. 614-632.; P. J. G. Kapteyn, The „Domestic” Law Effect of Rules of International Law within the European Community System of Law and the Question of the Self-Executing Charakter of GATT Rules, *The International Lawyer* 1974, s. 74-82; H. G. Schermers, *Community Law and International Law*, *Common Market Law Review* 1975, s. 77-90.

do osiągnięcia w ramach polityk Unii, jednego z celów, o których mowa w Traktatach, albo gdy zawarcie umowy jest przewidziane w prawnie wiążącym akcie Unii, albo gdy może mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres.

2. Umowy zawarte przez Unię wiążą instytucje Unii i Państwa członkowskie.”

Artykuł 216 ust. 1 TFUE jest konsekwencją orzecznictwa Trybunału, poczynając od sprawy ERTA (omówionej w dalszej części niniejszego rozdziału), której doktryna została rozciągnięta na wszystkie umowy międzynarodowe UE. Jak już zostało wcześniej powiedziane, zgodnie z art. 216 TFUE ust. 1 Unia może zawierać umowy, gdy:

- 1) przewidują to traktaty lub prawnie wiążący akt Unii;
- 2) zawarcie umowy jest niezbędne do osiągnięcia, w ramach polityk Unii, jednego z celów, o których mowa w traktatach;
- 3) może to mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres.

Kompetencje do zawarcia umowy mogą mieć m. in. charakter wyraźny (ad 1) lub dorozumiany (ad 2,3), rodzaje kompetencji zostały opisane szerzej w rozdziale 2, pkt 2.2 niniejszej pracy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 TFUE, Unia ma wyłączną kompetencję do zawierania umów w określonych dziedzinach, w tym m. in. w ramach Wspólnej Polityki Handlowej.

Natomiast art. 3 ust. 2 TFUE wymienia przypadki, kiedy UE ma wyłączną kompetencję do zawarcia umowy, które są tożsame z tymi wskazanymi w art. 216 ust. 1 TFUE. Trybunał w opinii 1/13 dokonał interpretacji zakresu kompetencji wyłącznych Unii do zawierania umów stwierdzając, że wyrażenie zgody na przystąpienie państwa trzeciego do Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę należy do wyłącznej kompetencji Unii. Wyrażenie zgody na rozszerzenie zakresu podmiotowego umowy zostało potraktowane przez TS jak zawarcie nowej umowy. Zdaniem Trybunału, bez znaczenia pozostaje fakt, że Unia nie jest stroną Konwencji haskiej, a ewentualne jej przystąpienie wymagałoby zmiany konwencji. Według Trybunału, jeżeli warunki udziału w umowie międzynarodowej wykluczają jej zawarcie przez samą Unię, mimo że mieści się ona w ramach jej kompetencji zewnętrznej, kompetencja może zostać wykonana przez państwa członkowskie działające w interesie Unii²¹⁴. W opinii 1/13 Trybunał badał spełnienie przesłanki zawartej w art. 3 ust. 2 TFUE dotyczącej wpływu zawarcia umowy na wspólne zasady lub ich zakres. TS

²¹⁴ Zob. pkt 44 opinii.

wskazał, że ryzyko wpływu zobowiązań wynikających z zawarcia umowy międzynarodowej przez państwa członkowskie na wspólne zasady UE lub zmianę ich zakresu ma miejsce, gdy zobowiązania te należą do dziedziny stosowania tych zasad²¹⁵. Rozpatrując ten przypadek TS wskazał na kompetencję o charakterze wyłącznym Unii w dziedzinie objętej zakresem konwencji, a także, że Unia skorzystała z tych kompetencji poprzez przyjęcie rozporządzenia (WE) nr 2201/2003 dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Następnie zestawiał ze sobą konwencję i rozporządzenie dochodząc do wniosku, że przepisy rozporządzenia obejmują swoim zakresem kwestie uregulowane w konwencji, a przy tym całość konwencji objęta jest zasadami UE. Powyższe, zdaniem Trybunału, decyduje o tym, że przepisy konwencji mogą mieć wpływ na znaczenie, zakres i skuteczność rozporządzenia, a zatem „nieskoordynowane wyrażenie przez państwa członkowskie zgody na przystąpienie państw trzecich do Konwencji haskiej z 1980 r. stwarza ryzyko wywarcia wpływu na zakres i skuteczność wspólnych zasad ustanowionych tym rozporządzeniem”²¹⁶.

Kompetencje wyłączne Unii mogą w teorii obejmować również obszary kompetencji dzielonych, koordynujących lub Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. W innych przypadkach zastosowanie mają ogólne zasady podziału kompetencji. Dla przykładu w zakresie kompetencji dzielonych z art. 4 TFUE zastosowania ma, zgodnie z art. 2 ust. 2 TFUE, zasada „zajętego pola”. W sytuacji, gdy Traktaty przyznają UE kompetencje dzieloną w określonej dziedzinie, umowy w tej dziedzinie mogą zawierać Unia i państwa członkowskie. Jednakże te drugie jedynie w zakresie, w jakim w danej dziedzinie Unia nie wykonała swoich kompetencji. W przeciwnym razie, gdy Unia przyjęła jakiegokolwiek akty prawne w danej dziedzinie, poprzez zastosowanie zasady pierwszeństwa Unia nabywa kompetencje wyłączne do zawarcia umowy. Warto zauważyć przy tym, że jeżeli UE prowadzi działania w określonej dziedzinie, zakres wykonywania przez nią kompetencji dzielonych obejmuje jedynie elementy regulowane aktem Unii, a nie całą, określoną dziedzinę²¹⁷.

²¹⁵ Zob. pkt 71-74 opinii.

²¹⁶ Zob. pkt 85-88 opinii.

²¹⁷ Zob. Protokół nr 25 w sprawie wykonywania kompetencji dzielonych.

3.3.2. Kompetencja Trybunału Sprawiedliwości do interpretowania umów międzynarodowych zawieranych przez UE

3.3.2.1. Kompetencja TS do interpretowania umów międzynarodowych zawieranych w ramach kompetencji UE

Interpretacja umów, których stroną jest Unia (Wspólnota), stanowi przedmiot orzecznictwa Trybunału od 1974 roku, kiedy to TS wydał orzeczenie z dnia 30 kwietnia 1974 r. w sprawie 181/73 Haegemann²¹⁸, w którym orzekł, że układ stowarzyszeniowy z Grecją „został zawarty przez Radę” zgodnie z procedurą ustanowioną przez Traktat, oraz że stanowi on „odtąd w odniesieniu do Wspólnoty akty przyjęty przez instytucję wspólnotową (...) a jego postanowienia, od momentu wejścia w życie były częścią wspólnotowego porządku prawnego”. Tym samym Trybunał uznał swoją jurysdykcję do dokonywania wykładni tego rodzaju porozumień. W sprawie Demirel, która także dotyczyła układu stowarzyszeniowego (pomiędzy WE a Turcją), Trybunał przypomniał, że umowa zawarta przez Radę była aktem przyjętym przez instytucję wspólnotową. Stwierdził przy tym, że w zależności od charakteru układu o stowarzyszeniu, „tworzy on specjalne i uprzywilejowane powiązania z państwem trzecim, które musi, przynajmniej częściowo uczestniczyć w reżimie wspólnotowym (...) koniecznym jest, aby przyznać (...) Wspólnocie uprawnienia do zaciągania zobowiązań wobec państw trzecich we wszystkich dziedzinach objętych Traktatem”²¹⁹. W ten sposób Trybunał jest ograniczony w dochodzeniu swoich kompetencji w zakresie wykładni postanowień umowy mieszanej. Właściwość Trybunału w zakresie interpretacji całego porozumienia może mieć uzasadnienie poprzez fakt, że umowa traktowana jest jako akt instytucji, a jej zawarcie przez Radę ma umocowanie w całej umowie²²⁰.

3.3.2.2. Kompetencja TS do interpretowania umów mieszanych

Bardziej problematyczną jest kwestia interpretacji umów mieszanych, w których Unia jest stroną, biorąc pod uwagę specyfikę tych umów polegającą na regulowaniu obszarów, będących rozdzielonymi pomiędzy Unię a państwa członkowskie. Trybunał w swoim

²¹⁸ Wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:31.

²¹⁹ Pkt 9 wyroku.

²²⁰ Więcej nt. zob. R. M. Popescu, *The Interpretation of International Agreements by the Court of Justice of the European Union*, Nicolae Titulescu University, Bukareszt 2015.

orzecznictwie dokonywał interpretacji postanowień umów mieszanych, nie wskazując jednak jednoznacznie, czy to uprawnienie ogranicza się do przepisów dotyczących kwestii mieszczących się w kompetencjach Unii, czy też obejmuje wszystkie postanowienia umowy.

W orzeczeniu w sprawie 87/75 *Bresciani*²²¹ TS odniósł się jedynie do tych postanowień Konwencji z Yaoundé, które dotyczyły obszarów objętych wyłączną kompetencją Wspólnoty. W doktrynie można spotkać się z opinią, że sam fakt, że przepisy interpretowane w tego rodzaju sprawach uwzględniają obszary, które leżą wyraźnie w kompetencjach Wspólnoty, nie pozwala na domniemane uzyskanie jurysdykcji do interpretacji, które rozszerza się na inne postanowienia umów mieszanych²²². W celu oceny, czy Trybunał jest właściwy do interpretowania postanowień umów mieszanych, należy rozróżnić kilka możliwych scenariuszy:

- 1) interpretację przez Trybunał przepisów należących do wyłącznej kompetencji Unii;
- 2) interpretację przepisów w dziedzinach, w których Unia ma kompetencje, ale nie jest ona wyłączna oraz jeżeli Unia ustanowiła prawo w zakresie przepisu podlegającego wykładni;
- 3) interpretację przepisów w dziedzinach, w których Unia ma kompetencje, ale nie jest ona wyłączna oraz jeżeli Unia nie ustanowiła prawa w zakresie przepisu podlegającego wykładni;
- 4) interpretacja przepisów będących poza zakresem kompetencji Unii.

²²¹ Wyrok Trybunału z dnia 5 lutego 1976 r., 87/75 *Conceria Daniele Bresciani* przeciwko *Amministrazione Italiana delle Finanze*, ECLI:EU:C:1976:18. Więcej nt. wyroku zob.: G. White, *Effects of International Treaties within the Community Order*, *European Law Review* 1976, s. 402-406.

²²² Zob. poglądy Joël Rideau, Morten Broberg i Niels Fenger, przytoczone w: R. M. Popescu, *The Interpretation of International Agreements by the Court of Justice of the European Union*, Nicolae Titulescu University, Bukareszt 2015.

Ad 1) Kwestia właściwości TS do interpretowania postanowień umów będących w obszarze wyłącznej kompetencji Unii wydaje się być bezdyskusyjną. Trybunał bez wątpienia legitymuje się kompetencją w tym zakresie.

Ad 2) W odniesieniu do kwestii interpretacji przepisów należących do obszarów niewchodzących w zakres wyłącznej kompetencji Unii, ale w których to dziedzinach Unia ustanowiła prawo. TS w wyroku z dnia 13 września 2001 r., w sprawie C-89/99 Schieving-Nijstadt²²³ potwierdził swoją kompetencję w tym zakresie orzekając w sprawie „dotyczącej znaku towarowego obszaru, do którego zastosowanie ma TRIPS, a Wspólnota ustanowiła już prawo, Trybunał jest właściwy do interpretowania artykułu”²²⁴.

Ad 3) W sytuacji, gdy TS ma dokonać interpretacji przepisów w dziedzinie objętej niewyłączną kompetencją Unii, podczas gdy Unia nie wprowadziła uregulowań w tym zakresie, również należy sięgnąć do orzecznictwa Trybunału. W sprawie Dior Trybunał został poproszony o interpretację postanowień TRIPS w obszarze, w którym Unia nie wprowadziła jeszcze odpowiednich przepisów. TS wskazał, że „przepis proceduralny, który stosuje się jednakowo w sytuacji, gdy wchodzi on w zakres regulacji krajowych, oraz jednocześnie wspólnotowych, obowiązek wymaga, zarówno ze względów praktycznych, jak i prawnych, by sądy państw członkowskich i Wspólnoty przyjęły jednolitą interpretację, bądź aby Trybunał działając we współpracy z prawodawstwami państw członkowskich zapewnił taką jednolitą interpretację. W związku z powyższym TS jest właściwy do interpretowania postanowień umów mieszanych, których przedmiotem są obszary niewchodzące w zakres wyłącznych kompetencji Unii i w których Unia nie ustanowiła prawa.

Ad 4) W odniesieniu do sytuacji, gdy sąd krajowy kieruje do Trybunału pytanie prejudycjalne w zakresie wykładni postanowienia umowy międzynarodowej, której Unia jest stroną, ale przepis nie wchodzi w zakres kompetencji Unii, należy odnieść się do orzeczenia Trybunału

²²³ Wyrok Trybunału z dnia 13 września 2001 r., C-89/99 Schieving-Nijstad vof i inni przeciwko Robert Groeneveld, ECLI:EU:C:2001:438. Więcej nt. wyroku zob.: N. Lavranos, European Court of Justice, 13 September 2001, Case C-89/99, Schieving-Nijstad vof et al. v. Robert Groeneveld, Legal Issues of Economic Integration 2003, s. 323-333.

²²⁴ Pkt 30 wyroku.

z dnia 19 marca 2002 r. w sprawie C-13/00 Komisja przeciwko Irlandii²²⁵, w którym TS uznał, że „jest właściwy do oceny przestrzegania zobowiązań wynikających z umów, gdy dany przepis nie leży w zakresie kompetencji Unii, jeżeli postanowienia umowy mieszanej dotyczą dziedziny, która w dużej mierze wchodzi w zakres kompetencji Unii, a przepisy te tworzą prawa i obowiązki w dziedzinach objętych prawem Unii. Ponadto TS posiada kompetencję do interpretowania tego rodzaju umów, jeżeli postanowienia umowy mieszanej są nierozzerwalnie związane z częściami umowy mieszanej, które są bezsprzecznie w zakresie kompetencji Unii i w zakresie w jakim przyjęła ona odpowiedzialność za właściwe egzekwowanie umowy.

Trybunał ma jurysdykcję do interpretowania określonych postanowień umów mieszanych oraz określania ich bezpośredniego skutku. TS nie może jednak przyznać lub odrzucić skutku bezpośredniego tych postanowień umowy mieszanej, która nie wchodzi w zakres kompetencji wyłącznych UE i dotyczy obszarów, w których Unia nie wykonała jeszcze swoich uprawnień. W związku z powyższym umowy mieszane nie mogą być traktowane na równi z umowami Unii²²⁶.

Uznanie jurysdykcji Trybunału wiąże się z konsekwencjami w postaci zastosowania wszelkich procedur traktatowych zapewniających właściwość Trybunału w zakresie jednolitego interpretowania odpowiednich przepisów umowy mieszanej w odniesieniu do całej UE, szczególnie w ramach pytań prejudycjalnych. Należy uznać, że TS jest właściwy do dokonania interpretacji umowy mieszanej co najmniej w zakresie, w którym dotyczy ona (umowa) obszarów należących do kompetencji UE. Jednakże przystąpienie Unii do umowy najczęściej nie ogranicza się do wybranych części umowy, a Unia staje się stroną całej umowy, jednakże jedynie w zakresie swoich kompetencji. Biorąc pod uwagę powyższe zrozumieliśmy, że TS wyjściowo traktował umowy mieszane w taki sam sposób jak klasyczne umowy UE, tj. ich zawarcie powodowało, że stawały się integralną częścią porządku prawnego Unii. Począwszy od orzeczenia w sprawie 181/73 Haegeman Trybunał utrzymywał swoje podejście do statusu umów międzynarodowych, których WE jest stroną lub z którymi jest związana

²²⁵ Wyrok Trybunału z dnia 19 marca 2002 r., C-13/00 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Irlandii, ECLI:EU:C:2002:184. Więcej nt. wyroku zob.: P. J. Kuijper, *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500.

²²⁶ Zob. E. Neframi, *Mixed Agreements as a Source of European Union Law*, [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, W. A. Wessel, *International Law as Law of European Union*, Leide, 2012, s. 335.

w ramach swojego porządku prawnego²²⁷. W sprawie Haegeman TS uznał sporną umowę za integralną część prawa wspólnotowego, jednakże w późniejszym orzecznictwie formuła ta została zmieniona poprzez odniesienie do systemu prawnego (porządku prawnego) Wspólnoty zamiast do prawa wspólnotowego. Jest to o tyle lepsze określenie, że umowy te nie mieszczą się w normalnej hierarchii norm unijnych, gdyż zgodnie z art. 216 ust. 2 TFUE mają wyższy status niż prawo wtórne Unii²²⁸.

Należy jednak zauważyć, że nawet pełna integracja umowy mieszanej z systemem prawnym Unii nie wiąże się z nieograniczoną jurysdykcją TS w odniesieniu do całej umowy. Jedynie w odniesieniu do ustanowienia zobowiązań, które przyjęła Unia poprzez zawarcie umowy, a zatem w celu ustalenia części umowy mieszczącej się w zakresie kompetencji Unii lub państw członkowskich, TS dysponuje pełną jurysdykcją. Wymaga to jednak interpretacji całej umowy oraz założenia, że Trybunał ma w tym zakresie kompetencję²²⁹. Umowność granicy pomiędzy zakresem umowy mieszanej podlegającym kompetencji państw członkowskich, a częścią „unijną” uznaje się za zaletę, która pozwala na pozostawienie kwestii podziału kompetencji otwartą, co pozostawia Trybunałowi margines interpretacyjny²³⁰.

Trybunał uznał swoją jurysdykcję do interpretacji w odniesieniu do umów mieszanych, które częściowo należą do zakresu kompetencji państw członkowskich oraz do kompetencji Unii. W określonych przypadkach TS uznawał również swoją kompetencję w zakresie umów, nawet jeżeli miał wątpliwości, czy zawierając ją Unia wykonywała swoje kompetencje. Jednak w każdym przypadku TS powoływał się na szczególny interes Unii. Dotyczy to zwłaszcza przypadków, w których Unia dysponowała niewyłączną kompetencją, ale nie było pewności, czy ją wykonała. Kryterium interesu Unii znalazło zastosowanie w sprawach, w których

²²⁷ Zob. pkt 7 wyroku w sprawie 12/86 Demirel oraz pkt 31 wyroku w sprawie C-431/05 Merck.

²²⁸ Zob. Ch. W. A. Timmermans, *The Court of Justice and Mixed Agreements* [w:] *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law*, The Hague 2013, s. 667.

²²⁹ Zob. pkt 33 Wyroku w sprawie C-431/05 Merck oraz pkt 31 Wyroku w sprawie C-240/09 Lesoochronarskie zoskupenie.

²³⁰ Zob. Ch. W. A. Timmermans, *The Court of Justice and Mixed Agreements* [w:] *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law*, The Hague 2013, s. 667.

Trybunał uznał części umowy mieszanej za wchodzące w ramy prawa unijnego, a co za tym idzie, wchodzące w zakres jurysdykcji Trybunału lub w inny sposób objęte zakresem stosowania Traktatu²³¹. Interes Unii wymaga zatem, żeby zarówno Unia jak również państwa członkowskie przestrzegały tego zakresu umowy, nawet w sytuacji, gdy przedmiot sprawy przed TS nie został uregulowany przez prawodawstwo UE²³². Kolejnymi przykładami uznania swojej właściwości przez TS ze względu na szczególny interes Unii są orzeczenia w sprawach Hermes oraz Dior, które dotyczyły art. 50 TRIPS będącego przepisem proceduralnym w sprawie zastosowania środków tymczasowych. Ponadto, ze względu na jego zastosowanie do unijnego znaku towarowego, przepis ten został uznany przez Trybunał za niezbędny do zastosowania jednolitej interpretacji również w odniesieniu do krajowych znaków towarowych oraz innych praw własności intelektualnej. TS odróżnił jednak kwestię skutku bezpośredniego tego przepisu od kwestii swojej właściwości do jego interpretacji. W zakresie praw własności intelektualnej nieuregulowanych przez prawo UE (wzory przemysłowe, patenty) kwestia bezpośredniej skuteczności została uznana przez TS za wykraczającą poza zakres prawa UE, a co za tym idzie wymagającą regulacji krajowych. Problem ten stracił swoją aktualność po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, na mocy którego TRIPS weszło w całości w zakres kompetencji wyłącznych UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej.

Podsumowując, interpretacja umów mieszanych, w których Unia Europejska jest stroną, jest problematyczna ze względu na podział kompetencji pomiędzy Unię a państwa członkowskie. Spowodowane jest to koniecznością określenia granicy pomiędzy zakresem umowy mieszanej podlegającym kompetencji państw członkowskich a częścią "unijną", co pozostawia TS margines interpretacyjny.

²³¹ Zob. pkt 16 i 17 wyroku w sprawie C-13/00 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Irlandii oraz pkt 27-30 wyroku z dnia 7 października 2004 r., C-239/03 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Republice Francuskiej, ECLI:EU:C:2004:598.

²³² Zob. pkt 30 wyroku C-239/03.

3.4. Skutek bezpośredni umów międzynarodowych objętych wyłączną kompetencją UE

TS odniósł się do statusu umów zawieranych przez Wspólnotę w orzeczeniu w orzeczeniu z dnia 26 października 1982 r. w sprawie 104/81 Kupferberg²³³ przedstawiając pogląd, że „Państwa członkowskie i instytucje Wspólnot są w równym zakresie związane umowami międzynarodowymi, do których zawarcia uprawnione są te instytucje. Państwa członkowskie, zapewniając wykonanie umowy międzynarodowej, wypełniają nie tylko swoje zobowiązanie wobec zainteresowanego państwa trzeciego, lecz również i przede wszystkim wobec Wspólnoty, która przejęła odpowiedzialność za zgodne z prawem wykonanie umowy. W tym znaczeniu postanowienia umowy stanowią integralną część składową wspólnotowego porządku prawnego”. W tym samym orzeczeniu TS odniósł się również do kwestii skutku bezpośredniego wywoływanego przez umowy zawarte przez WE stwierdzając, że „Ze względu na tego rodzaju wspólnotowy charakter prawny postanowienia traktatowe nie mogą wywoływać w ramach Wspólnoty różnych skutków prawnych w zależności od tego czy, czy mają być w praktyce stosowane przez instytucje wspólnotowe, czy państwa członkowskie, a w tym ostatnim przypadku w zależności od tego, jaki skutek przyznaje zawartym umowom międzynarodowym w krajowym porządku prawnym prawo każdego z państw członkowskich. Jest więc sprawą Trybunału zagwarantowanie, w ramach jego kompetencji do wykładni postanowień umowy, jednolitości ich stosowania w całej Wspólnocie”.

²³³ Wyrok Trybunału z dnia 26 października 1982 r., 104/81 Hauptzollamt Mainz przeciwko C.A. Kupferberg & Cie KG a.A., ECLI:EU:C:1982:362. Więcej nt. wyroku zob.: G. Aschenbrenner, After Kupferberg – The Direct Effect of the Provisions of the Free Trade Agreements between EFTA Countries and the EC, EFTA Bulletin 1983, s. 14-18; M. V. Llaveró, The Possible Direct Effect of the Provisions on Competition in the EEC-EFTA Free Trade Agreements in the Light of the Kupferberg Decision, Legal Issues of European Integration 1984/2, s. 83-101; J-F. Bellis, The Interpretation of the Free Trade Agreements between the EFTA Countries and the European Community, Swiss Review of International Competition Law 1985, s. 21-30; S. Van Thiel, Free Trade Agreements – Interpretation and Direct Effect of Tax Discrimination Clauses (Kupferberg Case), European Taxation 1984, s. 118-123.

W zakresie umów zawartych przez WE na podstawie art. 228 TEWG, Trybunał odniósł się w orzeczeniu z dnia 30 kwietnia 1974 r. w sprawie 181/73 Haegeman²³⁴ wskazując, że umowa o stowarzyszeniu z Grecją została zawarta przez Radę na mocy art. 228 TEWG i art. 238 TEWG oraz stwierdził, że umowa ta jest aktem jednej z instytucji Wspólnoty w rozumieniu art. 177 TEWG, a postanowienia umowy stanowią integralną część prawa WE²³⁵. W związku z powyższym TS uznał się za właściwy do interpretacji postanowień tej umowy. Jeżeli uznać zastąpienie państw członkowskich przez WE jako logiczną konsekwencję wyłącznej kompetencji Wspólnoty w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej, a więc również GATT, to zgodnie z argumentacją Trybunału w orzeczeniu z dnia 16 marca 1983 r w sprawie 267/81 SPI²³⁶ należy dojść do jednoznacznego wniosku, że GATT jest wiążące dla państw członkowskich na mocy prawa wspólnotowego. Również orzeczenie z dnia 16 marca 1983 r. w sprawie 266/81 SIOT²³⁷ potwierdza „zobowiązanie Wspólnoty do zapewnienia przestrzegania postanowień GATT w stosunkach z państwami trzecimi będącymi stronami GATT”²³⁸. Kwestia uznania GATT za część porządku prawnego WE była podnoszona również w stanowisku doktryny²³⁹, jednakże wyrok w sprawie SIOT ostatecznie rozwiązał ewentualne wątpliwości w tym zakresie.

Przedstawiona powyżej argumentacja Trybunału jest słuszna, ponieważ dąży do zapewnienia jednolitego wykonywania postanowień umów niezależnie od tego, czy są one

²³⁴ Wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:41.

²³⁵ Pkt 3-6 wyroku.

²³⁶ Wyrok Trybunału z dnia 16 marca 1983 r., 267/81 Administration des finances de l'État przeciwko Società petrolifera italiana SpA (SPI) i SpA Michelin italiana (SAMI), ECLI:EU:C:1983:78. Więcej nt. wyroku zob.: C. Mastellone, *Common Market Review* 1983, s. 568-580.

²³⁷ Wyrok Trybunału z dnia 16 marca 1983 r., 266/81 Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) przeciwko Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circonscrizione doganale di Trieste i Ente autonomo del porto di Trieste, ECLI:EU:C:1983:77. Więcej nt. wyroku zob.: C. Mastellone, *Common Market Review* 1983, s. 568-580; F. G. A. Van Kraay, *Law Teacher* 1984 vol 18, s. 220-222.

²³⁸ Pkt 28 wyroku.

²³⁹ Zob. E. L. M. Völker, *The direct effect of international agreements in the Community's legal order*, *Legal Issues of Economic Integration*, no. 131 (1982/83).

wykonywane przez państwo członkowskie, czy przez instytucję Wspólnoty. Takie podejście pozwala uniknąć niepewności co do zakresu wykonywania umowy.

Ponieważ zdecydowana większość umów handlowych Wspólnoty zawiera klauzule o brzmieniu odpowiadającym postanowieniom Traktatu, należy rozważyć możliwość zastosowania reguł dotyczących skutku bezpośredniego do relacji pomiędzy prawem WE a prawem międzynarodowym²⁴⁰. Koncepcja ta została opracowana w ramach autonomicznego, nowego porządku prawnego, na rzecz którego państwa członkowskie ograniczyły swoje suwerenne prawa nie tylko w swoim zakresie, ale również w odniesieniu do swoich obywateli. Zasada skutku bezpośredniego jest ściśle związana z ustanowieniem instytucji wyposażonych w suwerenne prawa, w tym przede wszystkim Trybunał, którego zadaniem jest zapewnienie jednolitej wykładni Traktatu, który stanowi coś więcej niż porozumienie tworzące zobowiązania pomiędzy stronami, ale ma na celu dążenie do utworzenia rynku wewnętrznego. Doktryna skutku bezpośredniego stanowi również konsekwencję koncepcji dominującej roli prawa wspólnotowego nad ustawodawstwem krajowym, która została przedstawiona przez TS w orzeczeniu z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie 6/64 *Costa v. ENEL*²⁴¹. Wydaje się, że konstrukcja skutku bezpośredniego, stworzona do realizowania celów WE, może zostać przeniesiona na grunt prawa międzynarodowego²⁴². Jednakże w orzeczeniu z dnia 5 lutego 1976 r. w sprawie 87/75 *Bresciani*²⁴³ TS wyraził wątpliwości w tym zakresie stwierdzając, że „może wydawać się sprzeczne i być może w praktyce przynosić efekt odwrotny do zamierzonego (...), aby zastosować w odniesieniu do prawa międzynarodowego wspólnotowy koncept skutku bezpośredniego”. TS sam określił pewne warunki, na podstawie których można

²⁴⁰ J. H. J. Bourgeois, *Effects of International Agreements in European Community Law: Are the Dice Cast?* Michigan Law Review, 1984.

²⁴¹ Wyrok Trybunału z dnia 15 lipca 1964 r., 6/64 *Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L.*, ECLI:EU:C:1964:66. Więcej nt. wyroku zob.: E. Stein, *Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case*, Michigan Law Review 1965, s. 491-518; Ch. Sasse, *The Common Market: Between International and Municipal Law*, Yale Law Journal 1965, s. 695-753; N. Ostroff, *Texas International Law Forum* 1965, s. 121-145.

²⁴² G. Bebr, *Agreements Concluded by the Community and their Possible Direct Effect: from International Fruit Company to Kupferberg* (1983), *Common Market Law Review*, #35.

²⁴³ Wyrok Trybunału z dnia 5 lutego 1976 r., 87/75 *Conceria Daniele Bresciani przeciwko Amministrazione Italiana delle Finanze*, ECLI:EU:C:1976:18. Więcej nt. wyroku zob.: G. White, *Effects of International Treaties within the Community Order*, *European Law Review* 1976, s. 402-406.

uznać postanowienia umowy międzynarodowej za skuteczne bezpośrednio w postaci stworzenia praw dla jednostek, których mogą dochodzić przed sądem krajowym. Co istotne, w pkt 16 orzeczenia w sprawie *Bresciani* TS wskazał, że w pierwszej kolejności należy uwzględnić cel i ogólny układ oraz brzmienie konwencji oraz danego przepisu (co jest zgodne z ogólną regułą wykładni zawartą w KWPT). W orzeczeniu z dnia 29 kwietnia 1982 r. w sprawie 17/81 *Pabst*²⁴⁴ TS orzekł, że układ o stowarzyszeniu z Grecją odnosił skutek bezpośredni, ponieważ stanowił „jasne i precyzyjne zobowiązanie, którego wykonanie lub skutki nie są uzależnione od przyjęcia jakiegokolwiek środka w przyszłości”. Podobnego sformułowania Trybunał użył również w wyrokach z dnia 30 września 1987 r. w sprawie 12/86 *Demirel*²⁴⁵, z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie C-18/90 *Kziber*²⁴⁶, z dnia 5 lipca 1994 r. w sprawie C-432/92 *Anastasiou*²⁴⁷, z dnia 20 kwietnia 1994 r. w sprawie C-58/93 *Yousfi*²⁴⁸ oraz z dnia 5 kwietnia 1995 r. w sprawie C-103/94 *Krid*²⁴⁹.

²⁴⁴ Wyrok Trybunału z dnia 29 kwietnia 1982 r., 17/81 *Pabst & Richarz KG przeciwko Hauptzollamt Oldenburg*, ECLI:EU:C:1982:129. Więcej nt. wyroku zob.: P. Kourakos, *EU International Relations Law*, Oxford 2016, s. 276.

²⁴⁵ Wyrok Trybunału z dnia 30 września 1987 r., 12/86 *Meryem Demirel przeciwko Stadt Schwäbisch Gmünd*, ECLI:EU:C:1987:400. Więcej nt. wyroku zob.: G. Nolte, *Freedom of Movement for Workers and EEC-Turkey Association Agreement*, *Common Market Law Review* 1988, s. 403-415; N. Neuwahl, *Freedom of Movement for Workers under the EEC-Treaty Association Agreement*, *European Law Review* 1988, s. 360-366; P. J. Kuijper, *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500.

²⁴⁶ Wyrok Trybunału z dnia 31 stycznia 1991 r., C-18/90 *Office national de l'emploi przeciwko Bahia Kziber*, ECLI:EU:C:1991:36. Więcej nt. wyroku zob.: N. Neuwahl, *Social Security under the EEC-Morocco Cooperation Agreement*, *European Law Review* 1991, s. 326-331; A. Weber, *Common Market Law Review* 1991, s. 959-963.

²⁴⁷ Wyrok Trybunału z dnia 5 lipca 1994 r., C-432/92 *The Queen przeciwko Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd i innym*, ECLI:EU:C:1994:277. Więcej nt. wyroku zob.: V. Lowe, *Unrecognised States and the European Court*, *The Cambridge Law Journal* 1996, s.4-6; M. Cremona, *Common Market Law Review* 1996, s.125-132; C. Vedder, *A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994*, *European Journal of International Law* 1996, s. 120-123.

²⁴⁸ Wyrok Trybunału z dnia 20 kwietnia 1994 r., C-58/93 *Zoubir Yousfi przeciwko państwu belgijskiemu*, ECLI:EU:C:1994:160. Więcej nt. wyroku zob.: P. Kourakos, *EU International Relations Law*, Oxford 2016, s. 256.

²⁴⁹ Wyrok Trybunału z dnia 5 kwietnia 1995 r., C-103/94 *Zoulika Krid przeciwko Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés (CNAVTS)*, ECLI:EU:C:1995:97.

Podsumowując, w orzeczeniu w sprawie Kupferberg TS przedstawił pogląd, że państwa członkowskie i instytucje Wspólnot są związane umowami międzynarodowymi w równym zakresie, a postanowienia umów stanowią integralną część wspólnotowego porządku prawnego. TS zajął się również skutkiem bezpośrednim umów międzynarodowych, podkreślając konieczność jednolitego stosowania ich postanowień w całej Wspólnocie. W sprawie Haegeman TS uznał umowę o stowarzyszeniu z Grecją za integralną część prawa WE, a w sprawach SPI i SIOT potwierdził zobowiązanie Wspólnoty do przestrzegania GATT. W sprawie Bresciani TS określił warunki, które należy spełnić, aby uznać postanowienia umowy międzynarodowej za skuteczne bezpośrednio, tworząc prawa dla jednostek. W kolejnych sprawach, TS orzekł, że niektóre umowy międzynarodowe odnoszą skutek bezpośredni, jeśli zawierają jasne i precyzyjne zobowiązania, które nie są przedmiotem wykonania ani przyszłych działań. Po uwagę należy wziąć również intencję stron w tym zakresie.

3.5. Umowy mieszane

3.5.1. Istota umów mieszanych

Należy wyróżnić osobną kategorię umów zawieranych przez Unię, którą stanowią umowy mieszane tj. takie, których przedmiot nie wchodzi w zakres jedynie wyłącznej kompetencji UE, lecz wkracza w kompetencje poszczególnych państw członkowskich²⁵⁰, a zatem będące przedmiotem kompetencji dzielonych, których cechą charakterystyczną jest zasada preempcji (inaczej doktryną „zajętego pola”). Zgodnie z tą zasadą (wyrażoną w art. 2 ust. 2 TFUE) jeżeli Unia podjęła już działania w dziedzinie, w której kompetencje posiadają także państwa członkowskie, to „zajmuje” ona to pole²⁵¹. Finalnie może to doprowadzić do przekształcenia się kompetencji dzielonych w *de facto* kompetencje wyłączne²⁵². Umowy

²⁵⁰ Więcej zob.: A. Rosas, *The European Union and Mixed Agreements*, [w:] *The General Law of the E.C. External Relations*, 2000, s. 200; E. Skrzydło-Tefelska, *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, red. Jan Barcz, Warszawa 2003, s. 409.

²⁵¹ Zob. A. Arena, *The Doctrine of Union Preemption in the EU Single Market: Between “Sein” and “Sollen”*, Jean Monnet Working Papers 2010, nr 3.

²⁵² Zob. A. Parol, *Zasady ustrojowe UE* [w:] E. Krzysztofik (red.), *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2023, s. 36.

wchodzące w zakres kompetencji mieszanych są zawierane przez Unię oraz poszczególnych jej członków jednocześnie. Widać to na przykładzie orzeczenia z dnia 30 września 1987 r. w sprawie 12/86 Demirel²⁵³ dotyczącej interpretacji układu stowarzyszeniowego z Republiką Turcji. Państwa interweniujące podniosły brak kompetencji Trybunału do interpretacji postanowień układu z racji wyłącznej kompetencji państw członkowskich w zakresie niektórych postanowień układu. TS nie przychylił się jednak do takiej argumentacji i przywołał wcześniejsze orzeczenie w sprawie Kupferberg, w którym stwierdził, że umowy, których stroną jest Wspólnota, są częścią prawa wspólnotowego, uznając swoje kompetencje do interpretacji wszystkich postanowień układu.

Umowy mieszane, stanowiące odrębną kategorię umów Unii Europejskiej, istnieją od samego początku procesu integracji europejskiej w ramach WE²⁵⁴ i zostały określone jako „część codziennego życia w stosunkach zewnętrznych WE”²⁵⁵. Historycznie pierwszą umową z tej kategorii była umowa stowarzyszeniowa pomiędzy Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Turcją, podpisana w Ankarze 12 sierpnia 1963 r. Umowy mieszane stanowiły ok. 10% wszystkich umów zawieranych przez WE²⁵⁶. Głównym powodem dla ich zawierania jest podział kompetencji pomiędzy UE i jej państwami członkowskimi w obszarze stosunków zewnętrznych. W efekcie takiego podziału część umowy wchodzi w zakres kompetencji wyłącznych UE, a część objęta jest zakresem kompetencji państw członkowskich, które mogą być dzielone z UE²⁵⁷.

Istotną wytyczną mającą zastosowanie do zawierania umów o charakterze mieszanym jest art. 4 ust. 3 TUE, który zawiera zasadę lojalnej współpracy w stosunkach między UE a jej

²⁵³ Wyrok Trybunału z dnia 30 września 1987 r., 12/86 Meryem Demirel przeciwko Stadt Schwäbisch Gmünd, ECLI:EU:C:1987:400.

²⁵⁴ Więcej nt. historii umów mieszanych zob. D. O’Keeffe, H. G. Schermers, Introduction [w:] *Mixed Agreements*, Deventer 1983.

²⁵⁵ Zob. R. Leal-Arcas, *The European Community and Mixed Agreements*, *European Foreign Affairs Review* 6, 2001, s. 485.

²⁵⁶ Więcej nt. temat zob. J. Heliskoski, *Mixed Agreements as a Technique for Organizing the International Relations of the European Community and its Member States*, *Kluwer Law International*, The Hague 2001, s. 249.

²⁵⁷ Zob. E. Neframi, *Mixed Agreements as a Source of European Union Law* [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, R. A. Wessel (red.), *International Law as Law of the European Union*, Leiden 2012, s. 325.

państwami członkowskimi. Zgodnie z tą zasadą UE oraz jej państwa członkowskie „pomagają sobie wzajemnie” w osiągnięciu celów traktatowych. Źródłem zawarcia umowy mieszanej mogą być również przesłanki natury politycznej.

Należy zauważyć, że pojęcie „umowy mieszanej” nie pojawia się wprost w Traktatach, natomiast przyjmuje się, że zostało ono użyte po raz pierwszy przez prof. P. Pescatore, który posłużył się tym terminem podczas wykładu poświęconego stosunkom zewnętrznym WE w 1961 r. w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego²⁵⁸. Obecnie termin ten jest powszechnie używany w doktrynie, pojawia się również w orzecznictwie TSUE, szczególnie w kontekście kompetencji mieszanych.

W doktrynie prawa UE przyjmuje się definicję umowy mieszanej jako „jakiegokolwiek umowy, której stroną są organizacje międzynarodowe, niektóre albo wszystkie jej państwa członkowskie oraz jedno lub więcej państw trzecich, do wykonania której ani organizacja ani jej państwa członkowskie nie mają pełnych kompetencji”²⁵⁹.

Obecnie umowy mieszane zawierane są jako umowy „nowej generacji”, które obejmują swoim zakresem szereg przepisów, m. in. w obszarze usług i inwestycji, a także środków obejmujących usuwanie taryf i barier pozataryfowych, które zazwyczaj są powiązane z umowami o wolnym handlu. UE zawarła wiele umów tego typu, jednakże nie wszystkie z nich obowiązują²⁶⁰. Określenia „umowy nowej generacji” używa między innymi Bank Światowy²⁶¹ oraz Parlament Europejski²⁶². Przykłady „umów nowej generacji” oraz ich znaczenie zostały omówione w rozdziałach 5 i 6 niniejszej rozprawy.

²⁵⁸ Zob. A. Gadkowski, *Direct Effect of the European Union's Mixed Agreements and the Rights of Individuals*, Przegląd Prawa i Administracji CVII, Wrocław 2016, s. 5.

²⁵⁹ Zob. H.G. Schermers, *A Typology of Mixed Agreements* [w:] D. O'Keffe, H. Schermers, *Mixed Agreements*, Kluwer Law and Taxation Publishers 1983, s. 22-33

²⁶⁰ Zob. M. Damen, J. Przetacznik, *The EU and its trade partners Fact Sheets of the EU*, 2017.

²⁶¹ Zob. stronę internetową Banku Światowego: www.worldbank.org; np. *How do „new generation” trade agreement such as the TPP differ from traditional free trade agreements?*, dostęp: 30.04.2024 r.

²⁶² Zob. *Benefits of EU international trade agreements*, Parlament Europejski 2017, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603269/EPRS_BRI\(2017\)603269_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603269/EPRS_BRI(2017)603269_EN.pdf), dostęp: 30.04.2024 r.

3.5.2. Umowy mieszane jako integralna część prawa UE

W związku z charakterem umów mieszanych pojawia się wątpliwość co do ich statusu jako źródła prawa UE²⁶³. Artykuł 216 ust. 2 TFUE (dawny art. 300 ust. 7 TWE) stanowi, że umowy międzynarodowe, których stroną jest UE, są wiążące dla jej instytucji oraz państw członkowskich. Pojawia się zatem pytanie, czy umowa mieszana stanowi źródło prawa UE w całości, czy jedynie w zakresie, który objęty jest kompetencjami Unii. Jeżeli uznać, że jedynie część umowy mieszanej stanowi źródło prawa Unii, to czy pozostałe jej części powinny być traktowane jako źródło prawa międzynarodowego, co będzie miało określone konsekwencje dla państw członkowskich będących jej stronami. Problematyczna jest natomiast kwestia skutku bezpośredniego norm zawartych w umowach mieszanych w zakresie postanowień objętych wyłączną kompetencją Wspólnoty. Mimo to Trybunał orzekając w wyroku z dnia 31 stycznia 1991 r w sprawie C-18/90 Kziber²⁶⁴ uznał swoje kompetencje w tym zakresie wskazując skutek bezpośredni postanowień układu o współpracy z Marokiem w odniesieniu do postanowień objętych wyłączną kompetencją państw członkowskich. Najwięcej wątpliwości budzi kwestia statusu postanowień umowy mieszanej, które podlegają niewyłącznej kompetencji UE. Wyrok Trybunału z dnia 31 marca 1971 r. w sprawie 22/70 ERTA²⁶⁵ można zaliczyć na najistotniejszych, które dotyczą tej problematyki. Zgodnie z nim to, czy określony przepis wchodzi w zakres kompetencji UE, zależy od przyjęcia

²⁶³ Zob. B. Van Vooren, R. A. Wessel, *EU External Relations Law, Text, Cases and Materials*, Cambridge 2014, s. 55.

²⁶⁴ Wyrok Trybunału z dnia 31 stycznia 1991 r., C-18/90 Office national de l'emploi przeciwko Bahia Kziber, ECLI:EU:C:1991:36. Więcej nt. wyroku zob.: A. Weber, *Common Market Law Review* 1991, s. 959-963.

²⁶⁵ Wyrok Trybunału z dnia 31 marca 1971 r., 22/70 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Wspólnot europejskich, ECLI:EU:C:1971:32. Więcej nt. wyroku zob.: D. S. Collinson, *The foreign Relations Powers of the European Communities: A Comment on Commission v. Council*, *Stanford Law Review* 1971, s. 956-972; J. A. Winter, *Common Market Law Review* 1971, s. 550-556; J. Temple Lang, *The ERTA Judgment and the Court's Case-law on Competence and Conflict*, *Yearbook of European Law* 1986, s. 183-218; P. Mengozzi, *The EC External Competencies: From the ERTA Case to the Opinion in the Lugano Convention*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 213-217; P. Eeckhout, *Bold Constitutionalism and Beyond*, *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 218-223.

odpowiednich, wspólnych zasad przy wykonywaniu kompetencji wewnętrznych oraz od tego, czy działanie państw wpływałoby na te zasady. Pogląd ten został rozwinięty w orzeczeniu Trybunału z dnia 5 listopada 2002 r. w sprawie C-476/98 *Open Skies*²⁶⁶ oraz Opinii 1/03²⁶⁷, w których TS stwierdził, że wyłączny charakter kompetencji Unii zależy od stosowania wewnętrznych przepisów w sposób spójny i skuteczny. W wyniku tych stwierdzeń w doktrynie pojawił się pogląd mówiący, że państwa członkowskie nie są w stanie wykonywać swoich zewnętrznych kompetencji nie tylko wtedy, gdy zobowiązania międzynarodowe stanowią część wspólnych zasad, ale także gdy zobowiązania takie mogą wpływać na środki wewnętrzne²⁶⁸. Jeżeli część postanowień umowy nie będzie objętych kompetencjami Unii, umowa musi zostać zawarta wspólnie przez Unię oraz państwa członkowskie. Natomiast jeżeli część postanowień umowy mieszanej objęta jest wyłącznymi kompetencjami UE, to ich status jest tożsamy ze statusem postanowień umów zawartych przez UE, przez co są wszystkie postanowienia są wiążące dla unijnych instytucji oraz państw członkowskich.

²⁶⁶ Wyrok Trybunału z dnia 5 listopada 2002 r., C-476/98 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Republice Federalnej Niemiec, ECLI:EU:C:2002:631. Więcej nt. wyroku zob.: B. Clark, *he Limitation on Benefits Clause Under an Open Sky*, *European Taxation* 2003, s. 22-26; P. J. Slot, *Common Market Law Review* 2003, s. 697-713; S. De Ceulaer, *Community Most-Favoured-Nation Treatment: One Step Closer to the Multilateralization of Income Tax Treaties in the European Union?* *Bulletin for International Fiscal Documentation* 2003, s. 493-502; C. McAuliffe, *External relations in the air transport sector: the Court of Justice and the open skies agreements*, *European Law Review* 2003, s. 601-619; M. Niedźwiedź, *Kilka uwag na temat znaczenia orzeczeń Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z 5 listopada 2002 r. dotyczących tzw. umów „otwartego nieba”*, *Przegląd prawa europejskiego* 2004, s. 28-41; C. N. K. Franklin, *Flexibility vs. Legal Certainty: Article 307 EC and Other Issues in the Aftermath of the Open Skies Cases*, *European Affairs Review* 2005, s. 79-115; P. Mendes de Leon, *Liberalising International Aviation with the ECJ Judgment re Open Skies and the Community Clause*, *Project 2001 Plus: global and European challenges for air and space law at the edge of the 21st century: proceedings of an International Symposium, Cologne 8-10 June 2005, to be concluded „Project 2001 Plus” a joint project* 2006, s. 119-127; A. Lykotrafiti, *European Commission The Netherland: a Reminder of the 2002 Open Skies Judgments in the Light of the First EU-US Air Transport Agreement*, *European Competition Law Review* 2007, s. 578-583.

²⁶⁷ Opinia Trybunału 1/03 z dnia 7 lutego 2006 r., ECLI:EU:C:2006:81.

²⁶⁸ Zob. E. Neframi, *Mixed Agreements as a Source of European Union Law*, [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, W. A. Wessel, *International Law as Law of European Union*, Leide, 2012, s. 325.

3.5.3. Skutek bezpośredni umów mieszanych

Zarówno Unia jak i państwa członkowskie są zaangażowane w zawieranie umów mieszanych z państwami trzecimi lub organizacjami międzynarodowymi. Jeżeli umowa mieszana nie określa podziału kompetencji pomiędzy Unią a państwami członkowskimi, to państwa te podlegają prawu UE, ponieważ umowa mieszana podlega obowiązkowi lojalnej współpracy państw członkowskich zawartemu w art. 4 ust. 3 TUE oraz art. 216 ust. 2 TFUE. Dotyczy to także przepisów wchodzących w zakres kompetencji państw członkowskich. Zarówno w zakresie działań wewnętrznych jak i zewnętrznych państwa członkowskie są zobowiązane do wykonywania swoich kompetencji w zgodzie z prawem UE zachowując przy tym prymat umowy mieszanej nad prawem krajowym, muszą podjąć niezbędne środki do wykonania wynikających z niej zobowiązań. W sytuacji, gdy państwo członkowskie nie realizuje postanowień umowy mieszanej, które wchodzi w zakres jego kompetencji, możliwym jest wszczęcie postępowania w sprawie uchybienia obowiązkowi państwa członkowskiego na mocy art. 258 TFUE.

Zgodnie z zasadą paralelizmu w sytuacji, gdy prawo Unii tworzy dla instytucji Unii uprawnienia w ramach jej systemu wewnętrznego w celu określonego celu, Unia jest uprawniona do podejmowania zobowiązań międzynarodowych niezbędnych do osiągnięcia tego celu, nawet jeżeli nie ma wyraźnego przepisu w tym zakresie²⁶⁹. W określonych obszarach Unia może dysponować kompetencjami niewyłącznymi do zawarcia umowy, jeżeli posiada odpowiednie kompetencje do ustanowienia wewnętrznych zasad i kompetencja w określonym zakresie nie została jeszcze wykorzystana. Trybunał odniósł się do takich sytuacji w orzeczeniu z dnia 14 lipca 1976 r. w sprawie 3/76 Kramer²⁷⁰, w opinii 2/91 w sprawie Konwencji

²⁶⁹ Więcej nt. zasady paralelizmu zob. R. Schütze, *Parallel External Powers in the European Community: From Cubist Perspectives Towards Naturalist Constitutional Principles?*, *Yearbook of European Law*, Volume 23, Issue 1, 2004, s. 225-274.

²⁷⁰ Wyrok Trybunału z dnia 14 lipca 1976 r., 3/76 Cornelis Kramer i inni, ECLI:EU:C:1976:144. Więcej nt. wyroku zob. D. Wyatt, *Competence of the Community: Internal and External*, *European Law Review* 1977, s. 41-45; D. Wyatt, *Fisheries Conservation Measures and Article 30 EEC*, *European Law Review* 1977, s. 47-50; K. R. Simmonds, *External Relations Power of the EEC. A Recent Ruling of the European Court*, *International and Comparative Law Quarterly* 1977, s. 208-210; A. W. Koers, *The External Authority of the EEC in regard to Marine Fisheries*, *Common Market Law Review* 1977, s. 269-301; K. R. Simmonds, *The Fisheries Cases Ruling of the European Court and the External Legal Capacity*

Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 170 oraz w opinii 2/98 w sprawie Instrumentu Narodowego Traktowania OECD. W doktrynie można spotkać się z poglądem, że nawet jeżeli określona kompetencja została wykorzystana, to kompetencja zewnętrzna może pozostać chociażby częściowo niewyłączną, jeżeli wspólne zasady wewnętrzne są minimalne, ale nie obejmują całego obszaru regulowanego przez umowę²⁷¹. Przykładem takiej sytuacji jest opinia 1/94 dotycząca Porozumień WTO. Państwo członkowskie może zdecydować o środkach realizacji umowy w odniesieniu do jej części znajdujących się w zakresie kompetencji państw członkowskich. Może również zdecydować o przyznaniu skutku bezpośredniego niezależnie od stanowiska Unii w odniesieniu do tej samej umowy²⁷². Jednakże pełna odpowiedzialność Unii za umowy mieszane niezawierające deklaracji w sprawie podziału kompetencji sprawia, że kompetencje państw członkowskich są ograniczone przez zobowiązania UE²⁷³. TSUE przyjął szeroki zakres jurysdykcji w zakresie interpretacji postanowień umów mieszanych, ponieważ zazwyczaj umowy te nie zawierają podziału zobowiązań pomiędzy UE a jej państwami członkowskimi wobec stron trzecich²⁷⁴. Orzeczenia Trybunału mogą w praktyce harmonizować prawo wewnętrzne państw członkowskich również w odniesieniu do obszarów podlegających ich kompetencji. Nawet jeżeli państwa członkowskie muszą ratyfikować umowę mieszaną, to w praktyce związane są ustaleniami podjętymi przez Komisję oraz przedstawicieli poszczególnych rządów krajowych na poziomie międzynarodowym. Często Komisja odpowiada za negocjacje oraz podejmowanie niezbędnych środków. Za przykład mogą posłużyć Porozumienia WTO, których mieszany charakter nie ma widocznego wpływu na kwestię rozstrzygnięcia sporów. Unia działa w takich przypadkach jako pojedynczy podmiot,

of the EEC, *Internationales Recht und Wirtschaftsordnung*. Festschrift für F.A. Mann zum 70. Geburtstag am 11. August 1977, s. 399-407.

²⁷¹ Zob. A. Rosas, *Mixed Union-Mixed Agreements* [w:] M. Koskenniemi (red.), *International Law Aspects of the European Union*, 1998. s. 131; P. Allot, *Adherence and Withdrawal from Mixed Agreements* [w:] D. O’Keeffe, H. Schermers, *Mixed Agreements*, 1983, s. 118.

²⁷² Zob. E. Neframi, *The duty of loyalty: rethinking its scope through its application in the field of EU external relations*. *Common Market Law Review* 47 (2010), s. 323-359.

²⁷³ Zob. C. Tietje, *The status of international law in the European Legal Order: the case of international treaties and non-binding international agreements* [w:] J. Wouters, J. Nollkaemper, A. de Wet (red.), *The Europeanisation of international law. The status of international law in the EU and its Member States*, 2008, s. 55-69.

²⁷⁴ Zob. P. Koutrakos, *Interpretation of mixed agreements* [w:] H. Hillion, P. Koutrakos (red.), *Mixed agreements revisited. The EU and its members in the world*. Oxford 2010, s. 116-137.

a Komisja jest stroną sporu. Nawet jeżeli pozostali członkowie WTO złożą skargi przeciwko poszczególnym państwom członkowskim Unii, Komisja podejmuje działania mające na celu odeprzeć argumentację strony skarżącej²⁷⁵.

Jeżeli chodzi o status prawny postanowień umowy mieszanej, które nie są objęte wyłączną kompetencją Unii, wspólna kompetencja, która istniała przed zawarciem umowy, pozostaje niezmienną po jej zawarciu²⁷⁶. TS analizując tę kwestię brał pod uwagę, jaki będzie bezpośredni efekt danych postanowień. W szczególności w odniesieniu do TRIPS zaakceptowanie lub odrzucenie bezpośredniego skutku przepisów wykraczających poza kompetencje Unii należy do sądów krajowych²⁷⁷. Trybunał rozważył tę kwestię w orzeczeniu z dnia 14 grudnia 2000 r. w sprawie C-300/98 Dior²⁷⁸ dokonując wykładni art. 50 ust. 6 TRIPS ustanawiającego terminy dotyczące krajowych środków tymczasowych. Trybunał stwierdził, że:

„W dziedzinie, w odniesieniu do której Wspólnota jeszcze nie ustanowiła prawa, a która w konsekwencji wchodzi w zakres kompetencji państw członkowskich, ochrona własności intelektualnej oraz środki przyjęte w tym celu przez organy sądowe nie są objęte zakresem prawa wspólnotowego. W związku z tym prawo wspólnotowe nie wymaga ani nie zabrania, by porządek prawny danego państwa członkowskiego dawał jednostkom prawo bezpośredniego polegania na przepisach ustanowionych w art. 50 ust 65 TRIPS lub zobowiązał sądy do stosowania tej zasady w ich orzeczeniach”²⁷⁹.

²⁷⁵ Zob. E. Neframi, *The duty of loyalty: rethinking its scope through its application in the field of EU external relations*. *Common Market Law Review* 47 (2010), s. 358.

²⁷⁶ Zob. A. Gadowski, *Direct Effect of the European Union's Mixed Agreements and the Rights of Individuals*, *Przegląd Prawa i Administracji* CVII, Wrocław 2016, s. 39; J. Weiler, *The External Legal Relations of non-Unitary Actors: Mixity and federal Principle*, [w:] D. O'Keefe, H. G. Schermers, *Mixed Agreements*, Deventer 1983.

²⁷⁷ Zob. E. Neframi, *Mixed Agreements as a Source of European Union Law*, [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, W. A. Wessel, *International Law as Law of European Union*, Leide, 2012, s. 332.

²⁷⁸ Wyrok Trybunału z dnia 14 grudnia 2000 r., C-300/98 *Parfums Christian Dior SA przeciwko TUK Consultancy BV i Assco Gerüste GmbH i Rob van Dijk przeciwko Wilhelm Layher GmbH & Co. KG i Layher BV*, ECLI:EU:C:200:688. Więcej nt. wyroku zob.: K. G. Schick, *American Journal of International Law* 2001, s. 661-666; J. Heliskoski, *Common Market Law Review* 2992, s. 159-174.

²⁷⁹ Pkt 48 wyroku.

Zbliżone stanowisko TS przedstawił w orzeczeniu z dnia 11 września 2007 r. w sprawie C-431/05 Merck²⁸⁰ odnosząc się do skutku bezpośredniego art. 33 TRIPS w zakresie okresu ochronnego patentu. Trybunał stwierdził, że w granicach swoich kompetencji państwa członkowskie „na tym etapie rozwoju prawa wspólnotowego (...) mogą zdecydować, czy nadać moc temu postanowieniu”²⁸¹. Trybunał odniósł się do skutku bezpośredniego postanowień umów mieszanych nie tylko w odniesieniu do TRIPS, ale również wobec Konwencji z Aarhus²⁸². TS w orzeczeniu z dnia 8 marca 2011 r., w sprawie C-240/09 Lesoochranárske zoskupenie²⁸³ poddał analizie art. 9 ust. 3 konwencji dotyczący dostępu do wymiaru sprawiedliwości²⁸⁴. W swojej decyzji Trybunał potwierdził, że sądy krajowe określają na podstawie prawa krajowego „czy osoby fizyczne mogą powoływać się bezpośrednio na

²⁸⁰ Wyrok Trybunału z dnia 11 września 2007 r., C-431/05 Merck Genéricos - Produtos Farmacêuticos Lda przeciwko Merck & Co. Inc. i Merck Sharp & Dohme Lda, ECLI:EU:C:2007:496. Więcej nt. wyroku zob.: R. Holdgaard, *Common Market Law Review* 2008, s. 1233-1250.

²⁸¹ Pkt 47 wyroku.

²⁸² Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska, podpisana 25 czerwca 1998 r. w Aarhus, w Danii, podczas IV Paneuropejskiej Konferencji Ministrów Ochrony Środowiska. Konwencja weszła w życie 30 października 2001 r. Polska ratyfikowała ją w 2003 r.

²⁸³ Wyrok Trybunału z dnia 8 marca 2011 r., C-240/09 Lesoochranárske zoskupenie VLK przeciwko Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, ECLI:EU:C:2011:125. Więcej nt. wyroku zob.: D. Krawczyk, *The Slovak Brown Bear Case: The ECJ hunts for jurisdiction and environmental plaintiffs gain the trophy*, *Environmental Law Review* 2013, s. 53-66; M. Klamert, *Dark Matter – Competence, Jurisdiction and „the Area Largely Covered by EU Law”*: Comment on Lesoochranárske, *European Law Review* 2012, s. 340-350; B. Hoops, *The Interpretation of Mixed Agreements in the EU after Lesoochranárske zoskupene*, *Hanse Law Review* vol 10 no. 1, s. 3-22.

²⁸⁴ Art. 9 ust. 3 Konwencji stanowi: Dodatkowo i bez naruszania postanowień odnoszących się do procedur odwoławczych, o których mowa w ustępach 1 i 2, każda ze Stron zapewni, że członkowie społeczeństwa spełniający wymagania, o ile takie istnieją, określone w prawie krajowym, będą mieli dostęp do administracyjnej lub sądowej procedury umożliwiającej kwestionowanie działań lub zaniechań osób prywatnych lub władz publicznych naruszających postanowienia jej prawa krajowego w dziedzinie środowiska.

zasady tej umowy międzynarodowej odnoszące się do tej dziedziny, czy też sądy muszą stosować te przepisy z urzędu”²⁸⁵.

3.6. Sutek bezpośredni GATT 47 w świetle orzecznictwa Trybunału sprawiedliwości

3.6.1. Uwagi wstępne na temat GATT/WTO

Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu (ang. *General Agreement for Tariffs and Trade*) określany jako *de facto* organizacja międzynarodowa został powołany 30 października 1947 r. i obowiązywał do 31 grudnia 1994 r. Organizacja ta została powołana w celu ułatwienia współpracy gospodarczej pomiędzy państwami, które do niej przystąpiły. Działalność GATT odbywała się poprzez tak zwane rundy negocjacyjne, których w trakcie istnienia GATT było 8 począwszy od Rundy Genewskiej w 1947 r., kończąc na Rundzie Urugwajskiej, która trwała 6 lat, w wyniku której utworzono WTO (w 1995 r.) oraz zawarto Porozumienie w Sprawie Handlu Usługami – GATS i Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej – TRIPS, które weszły w skład Porozumień WTO dołączając do Porozumienia w sprawie rolnictwa oraz Porozumienia w sprawie tekstyliów i odzieży, a także dodatkowych umów ogólnych. W lutym 2017 r. weszła w życie umowa o ułatwieniach w handlu będąca pierwszym najważniejszym wielostronnym porozumieniem handlowym na świecie od czasu utworzenia WTO²⁸⁶.

GATT w odróżnieniu od WTO miało charakter tymczasowy nie posiadając przy tym osobowości prawnej. Wspólnota Europejska (oraz Unia Europejska) nie była formalnym członkiem GATT, a zasady jego stosowania wskazał Trybunał Sprawiedliwości przywołując art. 307 TEWG. TS stwierdził, że WE jest związana postanowieniami GATT w zakresie, w którym przejęła kompetencje przysługujące państwom członkowskim w określonych obszarach²⁸⁷.

²⁸⁵ Pkt. 32 wyroku.

²⁸⁶ Więcej na ten temat zob. komunikat prasowy KE z 22 lutego 2017 r.: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_17_188 (dostęp: 19.04.2024 r.)

²⁸⁷ Wyrok ten będzie omawiany w dalszej części rozdziału.

WTO została utworzona w 1995 r. poprzez przekształcenie GATT 47, a tekst starego układu został dołączony do WTO jako GATT 94. W wyniku Opinii 1/94 Wspólnota utworzyła się jako członek założyciel WTO będący sukcesorem GATT.

3.6.2. Brak skutku bezpośredniego GATT 47

Trybunał odmawiał skutku bezpośredniego postanowieniom GATT 47 dopuszczając jednak pewne wyjątki, które zostały omówione w pkt 3.6.3. TS kilkakrotnie odnosił się do kwestii skutku bezpośredniego postanowień GATT, a z jego orzecznictwa wynika, że w celu ustalenia czy porozumienie ma skutek bezpośredni, należy uwzględnić cechy danego przepisu, tak jak ma to miejsce przy interpretowaniu Traktatów założycielskich. Zgodnie z ogólną regułą interpretacji, zamiar umawiających się stron, aby przyznać prawa jednostkom, stanowi warunek wstępny możliwego efektu takiej umowy. Warunek ten musi zostać ustanowiony i zweryfikowany indywidualnie w każdym przypadku. Innymi słowy, jeżeli kwestionowany jest bezpośredni skutek umowy międzynarodowej, nie jest wystarczającym zweryfikowanie warunków bezpośredniej skuteczności w postaci jasności, precyzyjności i bezwarunkowości. W pierwszej kolejności należy dokonać oceny spełnienia warunku wstępnego, aby w dalszej kolejności odnieść się do „klasycznych” wymogów. Aby ocenić, czy umowa międzynarodowa może wywoływać skutek bezpośredni, TS stosuje podejście dwuetapowe. Po pierwsze, bada, czy charakter i ogólny układ porozumienia dopuszczają bezpośrednio poleganie na jednym z jego przepisów. Po drugie, omawiany przepis musi zostać przeanalizowany „w świetle zarówno celu, jak i przedmiotu porozumienia oraz kontekstu, aby następnie odpowiedzieć na pytanie, czy takie porozumienie jest bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne, żeby wywoływać skutek bezpośredni”²⁸⁸. Można zatem powiedzieć, że Trybunał rozróżnia dwa aspekty skutku bezpośredniego: skutek umowy jako całości oraz skutek poszczególnych jej przepisów²⁸⁹.

Podobne rozumowanie Trybunał zastosował w orzeczeniu w sprawie 21/72 International Fruit Company, gdzie rozważył „cel, ducha, budowę oraz ogólne warunki” GATT²⁹⁰ oraz

²⁸⁸ Pkt 22 i 23 wyroku w sprawie 104/81 Kupferberg.

²⁸⁹ Zob. N. March Hunnings, *Enforceability of the EEC-EFTA Free Trade Agreements*, *European Law Review*, 163 (1977).

²⁹⁰ Pkt 20 wyroku.

odmówił mu skutku bezpośredniego. W orzeczeniu tym TS orzekał o zakresie skutku wybranych postanowień GATT²⁹¹. Trybunał rozpatrywał kwestię oceny ważności rozporządzeń 459/70²⁹², 565/70²⁹³ oraz 686/70²⁹⁴ w świetle postanowień GATT. W swoim orzeczeniu ustanowił związek między możliwością powoływania się na umowę międzynarodową w sprawie kontroli ważności aktu, a możliwością powoływania się przez osoby fizyczne na określone postanowienia tej umowy przed sądami krajowymi²⁹⁵. Odmawiając postanowieniom GATT skutku bezpośredniego Trybunał zapewnił spójność wspólnotowych aktów prawnych²⁹⁶. Zasadniczo można wyróżnić dwa sposoby powoływania się na postanowienia GATT²⁹⁷: powoływanie się na postanowienia GATT bezpośrednio przed sądami krajowymi lub jako podstawę do oceny postanowień umowy przez Trybunał.

Tym samym Trybunał zastosował tzw. wzorzec kontroli legalności, który odnosi się do zasady, według której sądy krajowe i unijne mogą oceniać zgodność przepisów prawa krajowego z prawem międzynarodowym lub prawem Unii Europejskiej. W przypadku stwierdzenia niezgodności, sądy mają obowiązek nie stosować przepisów krajowych, które są sprzeczne z prawem międzynarodowym lub prawem UE, a zamiast tego stosować właściwe postanowienia prawa międzynarodowego lub unijnego.

Zgodnie z art. 228 ust. 2 TWE umowy zawarte w ramach procedury w nim przewidzianej „wiązały instytucje Wspólnoty oraz państwa członkowskie”. Umowy zawierane są przez Radę,

²⁹¹ Zob. P. J. G. Kapteyn, *The Domestic Law Effect of Rules of International Law within the European Community System of Law and the Question of Self-Executing Character of GATT Rules*, 1974.

²⁹² Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 459/70 z dnia 11 marca 1970 r. przyjmujące środki ochronne stosowane względem przywozu jabłek konsumpcyjnych, OJ L 57, 12.3.1970, s. 20-22.

²⁹³ Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 565/70 z dnia 25 marca 1970 r. w sprawie zarządzania systemem pozwoleń na przywóz jabłek stołowych oraz zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 459/70, OJ L 69, 26.3.1970, s.33-35.

²⁹⁴ Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 686/70 z dnia 15 kwietnia 1970 r. zmieniające po raz trzeci rozporządzenie (EWG) nr 565/70 w sprawie zarządzania systemem pozwoleń na przywóz jabłek stołowych oraz zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 459/70, OJ L 84, 15.4.1970, s. 21-23.

²⁹⁵ Zob. pkt 8 wyroku.

²⁹⁶ Zob. G. Bebr, *Agreements Concluded by the Community and their Possible Direct Effect: from International Fruit Company to Kupferberg*, 1983.

²⁹⁷ G. A. Zonnekeyn, *Direct Effect of WTO LAW*, London, 2008, s. 18.

a Traktat nie określa instrumentu prawnego, który miałby zostać wykorzystany przez Radę do zatwierdzenia umowy. W praktyce Rada posługiwała się zarówno wydaniem decyzji, jak również rozporządzenia. Warto zauważyć, że GATT nie było umową podpisaną i zawartą przez Wspólnotę w rozumieniu art. 228 TWE, ale podpisaną przez późniejsze państwa członkowskie przed utworzeniem WE. Tym samym Wspólnota była stroną „*de facto*” GATT, na zasadzie sukcesji kompetencji²⁹⁸.

Trybunał orzekając w sprawie *International Fruit Company* jasno stwierdził, że WE jest związana postanowieniami GATT²⁹⁹. W swoim wniosku TS wskazał na kilka czynników określających szczególnie związek pomiędzy GATT i Wspólnotą³⁰⁰. W szczególności podkreślił, że przeniesienie uprawnień z państw członkowskich na WE w oparciu o art. 113 TEWG, które zostało uznane przez pozostałe strony. Wreszcie, Trybunał zaznaczył, że Wspólnota, poprzez swoje instytucje uczestniczyła w działaniu GATT.

Warto zauważyć, że tę samą umowę Trybunał poddał analizie w orzeczeniu z dnia 9 lutego 1982 r. w sprawie 270/80 *Polydor*³⁰¹ odmawiając w nim bezpośredniej skuteczności niektórym jej przepisom. TS pomimo niemal identycznego brzmienia przepisu umowy z art. 30 TEWG zakazującego ograniczeń ilościowych oraz środków o skutku

²⁹⁸ Dz. Cyt., s. 19.

²⁹⁹ Pkt 18 wyroku.

³⁰⁰ Pkt 14 do 17 wyroku.

³⁰¹ Wyrok Trybunału z dnia 9 lutego 1982 r., *270/80 Polydor Limited i RSO Records Inc. przeciwko Harlequin Records Shops Limited i Simons Records Limited*, ECLI:EU:C:1982:43. Więcej nt. wyroku zob.: M. C. E. J. Bronckers, *American Journal of International Law* 1982, s. 857-862; J. F. Bellis, *After Polydor. The Territoriality of the Community Doctrine of Exhaustion of Industrial Property Rights*, *World Competition*, Issue 3, s. 17-28; E. Freeman, *Polydor v. Harlequin: A Cautious Approach by the European Court*, *The Cambridge Law Journal* 1982, s. 219-222; J. Klabbers, *The Purpose of International Agreements and their Direct Effect: Polydor* [w:] G. Butler, R. A. Wessel, *EU External Relations law: The Cases in Context*, Bloomsbury 2022; M. V. Llaveró, *The Possible Direct Effect of the Provisions on Competition in the EEC-EFTA Free Trade Agreements in the Light of the Kupferberg Decision*, *Legal Issues of European Integration* 1984/2, s. 83-101; J. F. Bellis, *The Interpretation of the Free Trade Agreements between the EFTA Countries and the European Community*, *Swiss Review of International Competition Law* 1985, n 23, s. 21-30.

równoważnym w przywozie, odmówił mu skutku bezpośredniego, stwierdzając, że cele umowy nie są zbieżne z celami TEWG, ponieważ jej celem nie jest ustanowienie wspólnego rynku³⁰².

W wyroku z dnia 7 lutego 1973 r. w sprawie 40/72 Schroeder³⁰³ Trybunał dokonał przeglądu ważności rozporządzenia Komisji, które rzekomo naruszało postanowienia układu stowarzyszeniowego z Grecją, bez uprzedniego zbadania czy przepis ten przyznaje prawa osobom fizycznym. Podobnie TS postąpił przy wydawaniu orzeczenia z dnia 30 kwietnia 1974 r. w sprawie 181/73 Haegeman³⁰⁴. Szczególne znaczenie ma wyrok z dnia 19 listopada 1975 r. w sprawie 38/75 Nederlandse Spoorwegen³⁰⁵, w której sąd holenderski zwrócił się do Trybunału o ocenę ważności aktu wspólnotowego w świetle GATT. TS orzekł, że „w świetle priorytetów wynikających ze zobowiązań traktatowych Wspólnoty i wobec aktów jej organów, niezależnie od kwestii, czy przepis GATT umożliwia bądź nie przyznanie praw obywatelom, na które mogliby powoływać się przed sądami, sąd zobowiązany jest zastosować postanowienia GATT, które nadają się do zastosowania bezpośredniego”. W wyroku z dnia 5 maja 1981 r. w sprawie 112/80 Dürbeck³⁰⁶ TS oddalił zarzuty oparte na naruszeniu rozporządzenia Komisji, które wprowadzało tymczasowe ograniczenia importowe dla jabłek, stwierdzając, że twierdzenie powoda oparte na GATT „nie jest zdolne do podważenia ważności nałożonych środków”.

³⁰² Zob. M. Szware-Kuczer, Zasada bezpośredniej skuteczności prawa wspólnotowego, Europejski Przegląd Sądowy, sierpień 2007, s. 60.

³⁰³ Wyrok Trybunału z dnia 7 lutego 1973 r., 40/72 I. Schroeder KG przeciwko Republice Federalnej Niemiec, ECLI:EU:C:1973:14.

³⁰⁴ Wyrok Trybunału z dnia 30 kwietnia 1974 r., 181/73 R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:41.

³⁰⁵ Wyrok Trybunału z dnia 19 listopada 1975 r., 38/75 Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen przeciwko Inspecteur der invoerrechten en accijnzen, ECLI:EU:C:1975:154. Więcej nt wyroku zob.: H. White, Effects of International Treaties within the Community Order, European Law Review 1976, s. 402-406.

³⁰⁶ Wyrok Trybunału z dnia 5 maja 1981 r., 112/80 Firma Anton Dürbeck przeciwko Hauptzollamt Frankfurt am Main-Flughafen, ECLI:EU:C:1981:94.

3.6.3. Wyjątki Fediol i Nakajima

W doktrynie opisuje się tzw. „pośredni skutek bezpośredni” wywodzący się z wyjątku Fediol i wyjątku Nakajima w orzecznictwie Trybunału. Wyjątek Fediol ma swoje podstawy w orzeczeniu z dnia 22 czerwca 1989 r. w sprawie 70/87 Fediol³⁰⁷ odnoszącym się do tzw. nowego instrumentu polityki handlowej³⁰⁸. Sprawa dotyczyła rozporządzenia 2641/84³⁰⁹ umożliwiającego przedsiębiorcom wnioskowanie o wszczęcie procedury chroniącej przed nielegalnymi praktykami handlowymi. Rozporządzenie określiło niedozwolonymi praktykami naruszenie reguł prawa międzynarodowego³¹⁰; do pojęcia prawa międzynarodowego wchodzi również GATT 47. Federacja Fediol dochodziła unieważnienia decyzji KE w sprawie odmowy wszczęcia postępowania dotyczącego kwalifikacji argentyńskich praktyk dotyczących eksportu ciastek sojowych jako nielegalnych praktyk handlowych w myśl wspomnianego rozporządzenia, odwołując się przy tym do postanowień GATT 47. Jednakże TS może dokonywać wykładni jedynie w odniesieniu do zarzutów naruszenia prawa wspólnotowego przyznającego prawa indywidualne jednostkom. Trybunał stwierdził, że wspólnotowy podmiot gospodarczy dysponuje prawem skargi do sądu wspólnotowego w sytuacji, gdy jest w stanie wykazać jednoznaczność naruszenia postanowień GATT 47 z naruszeniem reguł prawa międzynarodowego³¹¹. TS podtrzymał swoje stanowisko dotyczące zasady wzajemności i elastyczności postanowień GATT 47 oraz DSU stwierdzając, że w wyjątkowych okolicznościach dopuszczalnym jest dokonanie wykładni GATT 47. Nie jest to jednak

³⁰⁷ Wyrok Trybunału z dnia 22 czerwca 1989 r., 70/87 *Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE* (Fediol) przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1989:254. Więcej nt. wyroku zob.: R. Quick, *What is a Countervailable Subsidy under EEC Trade Law*, *Journal of World Trade* 1989 no 6, s. 5-31; A. E. Appleton, *American Journal of International Law* 1990, s. 258-262; N. Apostolidis, *The New Instrument of Commercial Policy: The Judgment in Fediol*, *Current Trends and Developments in the Case-Law of the Court of Justice of the European Communities: Annual Review 1994 vol 1*, s. 23-33.

³⁰⁸ J. Barcz, *W sprawie bezpośredniego skutku przepisów Porozumienia TRIPS w świetle prawa wspólnotowego (I)*, *Europejski Przegląd Sądowy*, Luty 2006 r., s. 28.

³⁰⁹ Rozporządzenie Rady nr 2641/84 z dnia 17 września 1984 r., w sprawie wzmocnienia wspólnej polityki handlowej w szczególności w odniesieniu do obrony przed nielegalnymi praktykami handlowymi, *Dz.U. L* 252, s. 1.

³¹⁰ Art. 2 Rozporządzenia.

³¹¹ Pkt 22 uzasadnienia wyroku.

równoważne z dopuszczeniem wprost skutku bezpośredniego postanowień GATT 47 w ramach wspólnotowego porządku prawnego, jednakże dopuszcza się możliwość odwołania się przez wspólnotowe podmioty gospodarcze do postanowień GATT 47 w stosunku do państw trzecich przed sądami wspólnotowymi z wykorzystaniem rozporządzenia 2641/84.³¹² Wyjątkiem Fediol jest zatem przyznanie wspólnotowemu podmiotowi gospodarczemu możliwości powołania się na postanowienia GATT 47 wobec państwa trzeciego przed sądem wspólnotowym, o ile akt wspólnotowego prawa pochodnego odsyła do postanowień GATT 47.

Wyjątek Nakajima wywodzi się z wyroku z dnia 7 maja 1991 r. w sprawie C-69/89 Nakajima³¹³ dotyczącego postępowania antydumpingowego wszczętego przez KE przeciwko firmie Nakajima zajmującej się eksportem drukarek komputerowych z Japonii. Firma podnosiła, że rozporządzenie Rady nr 3651/88³¹⁴ jest sprzeczne z prawem poprzez naruszenie postanowień Kodeksu Antydumpingowego GATT 47. Według Rady, GATT 47 i Kodeks Antydumpingowy nie wywołują skutku bezpośredniego, a zatem nie jest możliwe powoływanie się na nie przez firmę Nakajima przed Trybunałem. Co prawda TS zbadał, czy rozporządzenie 3651/88 nie jest sprzeczne z postanowieniami Kodeksu Antydumpingowego i GATT 47, jednakże odseparował on kwestie skutku bezpośredniego GATT 47 od kwestii wewnętrznego obowiązywania umów międzynarodowych we Wspólnocie oraz wspólnotowego obowiązku wypełniania zobowiązań mających swoje źródło w prawie międzynarodowym przez instytucję Wspólnoty. TS orzekł, że choć postanowienia GATT 47 nie wywierają skutku bezpośredniego w prawie wspólnotowym, to firma Nakajima powołała się na bezprawność rozporządzenia wspólnotowego poprzez sprzeczność z zawartymi przez Wspólnotę umowami międzynarodowymi. Według Trybunału rozporządzenie 3651/88 jednoznacznie określa w swojej treści, że zostało wydane zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi. W związku z powyższym TS ograniczył się do sprawdzenia czy

³¹² J. Barcz, W sprawie bezpośredniego skutku przepisów Porozumienia TRIPS w świetle prawa wspólnotowego (I), Europejski Przegląd Sądowy, Luty 2006 r., s. 29.

³¹³ Wyrok Trybunału z dnia 7 maja 1991 r., C-69/89 Nakajima ALL PRECISION Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1991:186. Więcej nt. wyroku zob.: F. Castillo de la Torre, Anti-dumping Policy and Private Interest, *European Law Review* 1992, s. 346-348; E. A. Vermulst, *Common Market Law Review* 1992, s. 380-404; H. P. Folz, Nakajima, *European Journal of International Law* 1993 vol 4 np. 3, s. 430-432.

³¹⁴ Rozporządzenie Rady 3651/88 z dnia 23 listopada 1988 r.

rozporządzenie jest zgodne z umowami międzynarodowymi przyjętymi przez Wspólnotę, a konkretnie z postanowieniami GATT 47. Podobną argumentację dotyczącą GATT 47 Trybunał przywołał w wyroku z dnia 13 lutego 1992 r. w sprawie C-105/90 Gold Star³¹⁵ oraz z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie 175/87 Matsushita³¹⁶. Wyjątek Nakajima polega zatem na przyznaniu podmiotowi gospodarczemu możliwości odwołania się do postanowień GATT 47 przed sądem wspólnotowym w celu doprowadzenia do zbadania legalności wspólnotowego aktu prawnego, jeżeli został on wydany jako wykonanie konkretnego zobowiązania wynikającego z GATT 47³¹⁷. Doktryna Nakajima, może stanowić podstawę do rewizji w sprawach, w których WE zamierza wprowadzić szczególne zobowiązanie w ramach WTO. W orzeczeniu z dnia 9 stycznia 2003 r. w sprawie C-76/00 Petrotub³¹⁸ TS potwierdził aktualność doktryny Nakajima.

3.6.4. Dalsza odmowa skutku bezpośredniego GATT przez TS

Trybunał odniósł się do możliwości powoływania na postanowienia GATT 47 również w orzeczeniu w wyroku z dnia 5 października 1994 r. w sprawie C-280/93 Niemcy przeciwko Radzie³¹⁹, w której Republika Federalna Niemiec wniosła skargę o stwierdzenie nieważności

³¹⁵ Wyrok Trybunału z dnia 13 lutego 1992 r., C-105/90 Gold Star Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1992:69. Więcej nt. wyroku zob.: E. A. Vermulst, *Common Market Law Review* 1993, s. 162-165.

³¹⁶ Wyrok Trybunału z dnia 10 marca 1992 r., 175/87 Matsushita Electric Industrial Co. Ltd i Matsushita Electric Trading Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1992:109. Więcej nt. wyroku zob.: E. A. Vermulst, *Common Market Law Review* 1993, s. 173-181.

³¹⁷ C. Mik, *Prawo Światowej Organizacji Handlu (WTO), a Prawo Wspólnot Europejskich*, [w:] J. Kolasa, A. Kozłowski (red.) *Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie*, Konferencja Katedr Prawa Międzynarodowego Karpacz, 15-18 maja 2002, Wrocław 2003 r., s. 76.

³¹⁸ Wyrok Trybunału z dnia 9 stycznia 2003 r., C-76/00 Petrotub SA i Republica SA przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2004:4. Więcej nt. wyroku zob.: G. A. Zonnekeyn, *The ECJ's Petrotub Judgment: towards a Revival of the „Nakajima Doctrine”?*, *Legal Issues of Economic Integration* 2003, s. 249-266.

³¹⁹ Wyrok Trybunału z dnia 5 października 1994 r., C-280/93 Republika Federalna Niemiec przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:1994:367. Więcej nt. wyroku zob.: F. Castillo de la Torre, *The Status of GATT in EC Law, Revisited. The Consequences of the Judgment on the Banana Import Regime for the Enforcement of the Uruguay Round Agreements*, *Journal of World Trade* 1995 vol 29,

Rozporządzenia 404/93³²⁰ wskazując na jego sprzeczność z postanowieniami GATT 47. Niemcy podniosły zarzut, że zgodność wspólnotowego prawa pochodnego z postanowieniami GATT 47 jest warunkiem jego legalności bez względu na ich ewentualny skutek bezpośredni. Rada przedstawiła argumentację wskazującą, że postanowienia GATT 47 mają na tyle szczególny charakter, że nie mogą stanowić kryterium do oceny legalności prawa wspólnotowego z wyjątkiem sytuacji, gdy normy prawa wspólnotowego stanowią wykonanie postanowień GATT 47.

TS przywołując swoją argumentację z wyroku w sprawie *International Fruit Company* stwierdził, że oceniając postanowienia GATT 47 jako element prawa wspólnotowego należy wziąć pod uwagę „ducha, strukturę ogólną i treść całości”. Trybunał podkreślił również, że zgodnie z orzecznictwem postanowienia GATT 47 opierają się na negocjacji nakierowanej na zapewnienie wzajemności i wzajemnych korzyści, będąc tym samym elastycznymi szczególnie w odniesieniu do wyjątków od ogólnych regulacji. Biorąc pod uwagę powyższe, podobnie jak w przypadku jednostek, państwa także nie mogą powoływać się na postanowienia GATT 47 jako podstawy do podważenia legalności aktu prawa wspólnotowego. Również w zakresie wyjątków *Fediol* i *Nakajima* Trybunał zastosował analogię państw do jednostek i dopuścił skorzystanie z nich przez te pierwsze. TS odrzucił zatem ponownie możliwość wywierania skutku bezpośredniego przez postanowienia GATT 47. Taka wykładnia Trybunału

s. 53-68; P. Foubert, *The Columbia Journal of European Law* 1995, s. 312-319; U. Everling, *Will Europe Slip on Bananas? The Bananas Judgment of the Court and National Courts*, *Common Market Law Review* 1996, s. 401-437; C. Vedder, *A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International law in 1994*, *European Journal of International Law* 1996, s. 128-130; S. Peers, *W.T.O. dispute settlement and Community law*, *European Law Review* 2001, s. 605-615.

³²⁰ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1637/98 z dnia 20 lipca 1998 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 404/93 w sprawie wspólnej organizacji rynku bananów, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* Wydanie specjalne 2004, 3.Rolnictwo, Tom 23.

znalazła również potwierdzenie w wyroku z dnia 9 listopada 1995 r. w sprawie C-466/93 Atlanta³²¹ oraz z dnia 26 listopada 1996 r. w sprawie C-68/95 Port³²².

Sprawa C-280/93 podkreśla znaczenie międzynarodowego prawa handlowego w kontekście UE, ponieważ prawo UE musi być zgodne z zasadami handlu międzynarodowego ustanowionymi w ramach GATT 47 i jego następcy, Światowej Organizacji Handlu (WTO). Gwarantuje to, że polityka handlowa UE jest zgodna z jej międzynarodowymi zobowiązaniami i pomaga promować równe warunki konkurencji w handlu międzynarodowym.

Wyrok z dnia 5 października 1994 r. w sprawie C-280/93 Niemcy przeciwko Radzie³²³ (tak zwane pierwsze orzeczenie w sprawie bananów) dotyczył ograniczeń przewozu bananów. Do 1993 r. państwa członkowskie miały różne reżimy importu bananów, począwszy od ograniczeń importu kończąc na zwolnieniu importu z cła³²⁴. Z powodu tych różnic banany nie były dopuszczone do swobodnego obrotu w ramach terytorium Wspólnoty. W celu dążenia do wspólnego rynku wewnętrznego WE przyjęto rozporządzenie 404/93³²⁵, które zastąpiło różne systemy krajowe w odniesieniu do przewozu bananów. Rozporządzenie to rozszerzyło preferencyjne traktowanie bananów pochodzących z niektórych państw, wyłączając tym samym możliwość korzystania z preferencyjnych warunków dla bananów z pozostałych

³²¹ Wyrok Trybunału z dnia 9 listopada 1995 r., C-466/93 Atlanta Fruchthandelsgesellschaft mbH i inni przeciwko Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, ECLI:EU:C:1995:370. Więcej nt. wyroku zob.: G. Bebr, *Common Market Law Review* 1996, s. 795-809; S. Peers, *W.T.O. dispute settlement and Community law*, *European Law Review* 2001, s. 605-615.

³²² Wyrok Trybunału z dnia 26 listopada 1996 r., C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG przeciwko Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung, ECLI:EU:C:1996:452. Więcej nt. Wyroku zob.: P. Foubert, *The Columbia Journal of European Law* 1997, s. 125-132; A. Albors-Llorens, *Common Market Law Review* 1998, s. 227-245; S. Peers, *Taking Supremacy Seriously*, *European Law Review* 1998, s. 146-156.

³²³ Wyrok Trybunału z dnia 5 października 1994 r., C-280/93 Republika Federalna Niemiec przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:1994:367.

³²⁴ Zob. J. P. Trachtman, *Bananas, Direct Effect and Compliance*, *European Journal of International Law*, 1999, vol 10 no. 4, s. 661.

³²⁵ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 228/2006 z dnia 9 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2257/94 ustanawiające normy jakości bananów, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 39, 10 lutego 2006.

państw. Sprawa miała istotne znaczenie z politycznego punktu widzenia, ponieważ preferencyjnym warunkom nie podlegały banany importowane z USA. Pomimo że Wspólnota zmieniła w 1998 r. swój system dotyczący bananów³²⁶ oraz osiągnęła porozumienie z niektórymi państwami nieobjętymi preferencyjnymi warunkami, zgodnie z art. XIII par. 2(d) GATT 47 nie było to możliwe w odniesieniu do niektórych państw, w tym do USA. Niemcy miały wcześniej liberalny system przywozu bananów i postanowiły zakwestionować rozporządzenie 404/93 w maju 1993 r., ponieważ nakładało ono ograniczenia. Trybunał orzekł uprzednio, że wskazane rozporządzenie nie może być podważane przez osoby prywatne, ponieważ nie jest ono traktowane w wystarczająco indywidualny sposób³²⁷. Niemcy podnosiły argument, że ocena ta nie ma zastosowania do rządów krajowych, oraz że przestrzeganie zasad GATT było warunkiem legalności aktów wspólnotowych³²⁸. Trybunał wskazał, że chociaż postanowienia GATT są wiążące dla Wspólnoty, należy wziąć pod uwagę ducha i system ogólny, jak również warunki GATT³²⁹. Według TS cechą GATT była elastyczność jego postanowień, w szczególności w zakresie odstępstw, środków podejmowanych w przypadku wystąpienia wyjątkowych trudności oraz możliwości rozstrzygania konfliktów³³⁰. Trybunał odwołał się także do swojego wcześniejszego orzeczenia w sprawie International Fruit Company stwierdzając, że nie tylko wymienione wyżej czynniki, ale także jednostronne uprawnienie do zawieszenia zobowiązania przyznane na mocy art. XIX GATT zakazuje jednostce powoływanie się na GATT w celu zakwestionowania aktu wspólnotowego, a także uniemożliwia sądowi uwzględnienie postanowień GATT w celu oceny zgodności z prawem rozporządzenia w skardze wniesionej przez państwo członkowskie³³¹. W związku z tym Trybunał stwierdził, że „obowiązek uznania ich za przepisy prawa międzynarodowego, które są bezpośrednio stosowane w krajowych systemach prawnych umawiających się stron, nie

³²⁶ Zob. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1637/98 z dnia 20 lipca 1998 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 404/93 w sprawie wspólnej organizacji rynku bananów, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Wydanie specjalne 2004, 3.Rolnictwo, Tom 23.

³²⁷ Zob. wyrok Trybunału z dnia 21 czerwca 1993 r., C-276/93 Chiquita Banana Company BV i inni przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1993:251.

³²⁸ Pkt 103 wyroku.

³²⁹ Pkt 105 wyroku.

³³⁰ Pkt 106 wyroku.

³³¹ Pkt 108 wyroku.

może opierać się na duchu, ogólnej strukturze ani warunkach GATT³³². Tylko gdyby Wspólnota zamierzała wprowadzić szczególny obowiązek wynikający z GATT lub gdyby akt wspólnotowy wyraźnie odnosił się do GATT, Trybunał mógłby zbadać zgodność z prawem aktu z punktu widzenia GATT, co było spójne z wnioskowaniem przedstawionym w sprawach Fediol i Nakajima. W związku z tym TS rozszerzył kryteria skutku bezpośredniego na skargę wniesioną przez państwo członkowskie. Na tej podstawie odrzucono argument Niemiec, że GATT powinien mieć bezpośredni wpływ na roszczenia rządowe oraz prawodawstwo WE.

3.7. Skutek bezpośredni GATT 94 w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości

3.7.1. Brak skutku bezpośredniego GATT 94

Jak już zostało wskazane w pkt 3.6.1 w 1995 r. GATT 47 został włączony do WTO jako tzw. GATT 94. Trybunał odniósł się do możliwości wywarcia skutku bezpośredniego przez postanowienia WTO w wyroku z dnia 23 listopada 1999 r. w sprawie C-149/96 Portugalia przeciwko Radzie³³³. Portugalia dochodziła unieważnienia decyzji Rady UE 96/386/WE³³⁴ podnosząc zarzut sprzeczności decyzji z porozumieniami WTO, w szczególności z postanowieniami GATT 94³³⁵. Trybunał potwierdził kompetencje WE do zawierania umów

³³² Pkt 110 wyroku.

³³³ Wyrok Trybunału z dnia 23 listopada 1999 r., C-149/96 Republika Portugalska przeciwko Rada Unii Europejskiej, ECLI: EU: C: 1999: 574. Więcej nt. wyroku zob.: A. Desmendt, *European Court of Justice on the Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order*, *Legal Issues of Economic Integration* 2000, s. 93-101; G. A. Zonnekeyn, *The Status of the WTO Agreements in the E.C. Order After the Portuguese Textiles Case*, *International Trade Law & Regulation* 2000, s. 42-47; G. A. Zonnekeyn, *The status of WTO law in the Community legal order: some comments in the light of the Portuguese Textiles case*, *European Law Review* 2000, s. 293-302; G. A. Zonnekeyn, *The Status of WTO Law in the EC Legal Order The Final Curtain?*, *Journal of World Trade* 2000 no. 3, s. 111-125; J. Kokott, *American Journal of International Law* 2000, s. 740-745; D. Van Eeckhoutte, *The Columbia Journal of European Law* 2001, s. 280-291.

³³⁴ Decyzja Rady 96/386/WE z dnia 26 lutego 1996 r., dotycząca zawarcia protokołów ustaleń między Wspólnotą Europejską a Islamską Republiką Pakistanu oraz między Wspólnotą Europejską a Republiką Indii w sprawie uzgodnień w dziedzinie dostępu do rynku wyrobów włókienniczych, Dz.U. L 153, s. 47.

³³⁵ Pkt 24 i kolejne wyroku.

międzynarodowych, a także obowiązek ich wykonywania w dobrej wierze, w myśl zasady *pacta sunt servanda*³³⁶. W dalszej części Trybunał orzekł, że analiza postanowień WTO wskazuje, że nie określają one „jakie środki prawne mają być zastosowane przez podmioty tych porozumień, aby je wykonać w dobrej wierze w wewnętrznym porządku prawnym”³³⁷. A zatem „każda ze stron odpowiedzialna jest za wykonanie zaciągniętych na mocy tych porozumień zobowiązań, mając swobodę, co do określenia środków prawnych, które są odpowiednie do osiągnięcia tego celu wewnątrz jej porządku prawnego”³³⁸.

TS podkreślił znaczące różnice występujące pomiędzy GATT 47, a porozumieniami WTO³³⁹. Przedstawił odmienną argumentację w stosunku do tej, która została sformułowana w orzeczeniu w sprawie *International Fruit Company*. Trybunał odmówił możliwości wywierania skutku bezpośredniego przez normy prawa WTO posługując się dwoma głównymi argumentami:

- TS szczegółowo przeanalizował mechanizm rozstrzygania sporów WTO (DSU) przedstawiając przy tym wniosek dotyczący możliwości konsultacji i negocjacji³⁴⁰. Jeżeli normy prawa WTO wywoływałyby skutek bezpośredni dla Wspólnoty, ograniczyłoby to możliwość działania WE w odniesieniu do innych stron porozumienia WTO. TS stwierdził, że: „Jeżeli sądy mogłyby nie stosować krajowych przepisów sprzecznych z porozumieniami WTO, to wyłączałoby to uprawnienia organów legislacyjnych i wykonawczych stron porozumień do osiągnięcia rozwiązań na drodze negocjacyjnej”³⁴¹.
- Trybunał odniósł się do zasady wzajemności obowiązującej w systemie WTO, stwierdzając, że stosowanie prawa WTO w systemie prawa wspólnotowego opiera się na „zasadzie wzajemności prowadzących do wzajemnych korzyści”, co odróżnia je od pozostałych umów międzynarodowych, które Wspólnota zawiera z państwami

³³⁶ Pkt 34 i 35 wyroku.

³³⁷ Pkt 41 wyroku.

³³⁸ Pkt 35 wyroku.

³³⁹ Pkt 36 wyroku.

³⁴⁰ Pkt 36 wyroku.

³⁴¹ Pkt 40 wyroku.

trzecimi³⁴². Trybunał stwierdził:

„bezsprene niektórzy członkowie, należący do najważniejszych partnerów handlowych Wspólnoty, doszli do wniosku, w świetle przedmiotu i celu WTO, że postanowienia te nie znajdują się wśród przepisów, w świetle których ich organy sądowe oceniają legalność przepisów prawa wewnętrznego”³⁴³.

Trybunał podniósł, że powyższe stwierdzenie nie jest wystarczającą podstawą do odmówienia skutku bezpośredniego normom prawa WTO. Jednakże zasada wzajemności jest wystarczającym uzasadnieniem dla stanowiska Wspólnoty odmawiającego skutku bezpośredniego norm prawa WTO we wspólnotowym porządku prawnym³⁴⁴. Według Trybunału:

„Jeżeli sędzia wspólnotowy miałby zadanie bezpośredniego badania prawa wspólnotowego, co do jego zgodności z powyższymi uregulowaniami, to tym samym odebrano by wspólnotowym organom legislacyjnym i wykonawczym możliwość swobodnego działania, jaką – w odpowiednim zakresie dysponują partnerzy handlowi Wspólnoty”³⁴⁵.

Kolejnym istotnym wyrokiem jest orzeczenie z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie C-317/99 Kloosterboer³⁴⁶, która dotyczyła Porozumienia WTO w sprawie rolnictwa, a także rozporządzenia Rady w sprawie organizacji rynku mięsa drobiowego³⁴⁷. Kloosterboer nie został początkowo obciążony dodatkowymi cłami na przywóz drobiu z Brazylii do Niderlandów. Jednakże w wyniku kontroli organy celne uznały, że cło powinno zostać naliczone i wystosowały wezwanie do zapłaty zaległych należności. Kloosterboer sprzeciwiał

³⁴² Pkt 42 wyroku.

³⁴³ Pkt 43 wyroku.

³⁴⁴ Pkt 44 i 45 wyroku.

³⁴⁵ Pkt 46 wyroku.

³⁴⁶ Wyrok Trybunału z dnia 13 grudnia 2001 r., C-317/99

Kloosterboer Rotterdam BV przeciwko Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, ECLI:EU:C:2001:681.

³⁴⁷ Rozporządzenie Rady nr 2777/74 z dnia 29 października 1975 t. w sprawie organizacji rynku mięsa drobiowego, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Wydanie specjalne 2004, 03.Rolnictwo, Tom 02.

się temu, jednakże jego skarga została odrzucona w sądzie, gdzie podnosił, że cło jest sprzeczne z Porozumieniem w sprawie rolnictwa i rozporządzeniem Rady w sprawie wspólnej organizacji rynku mięsa drobiowego. W efekcie sąd zwrócił się o wykładnię do TS. Trybunał utrzymał swoje wcześniejsze stanowisko mówiące, że środki wspólnotowe mogą zostać poddane ocenie w świetle przepisów WTO, jeżeli środek wyraźnie odnosi się do WTO lub Wspólnota zamierzała wprowadzić szczególny obowiązek przyjęty w ramach WTO poprzez wyraźne stwierdzenie, że rozporządzenie zostało przyjęte w celu wykonania porozumień zawartych podczas Rundy Urugwajskiej. Trybunał zauważył również, że jedno z postanowień rozporządzenia odnosiło się wyraźnie do porozumienia w sprawie rolnictwa³⁴⁸.

Kolejną sprawą, w której Trybunał odniósł się do skutku bezpośredniego porozumień WTO, było orzeczenie z dnia 30 września 2003 r w sprawie C-93/02 Biret³⁴⁹. W 1996 r. Kanada i USA wszczęły procedurę rozstrzygania sporów WTO przeciwko Wspólnocie Europejskiej. Uznali, że prawodawstwo wspólnotowe narusza przepisy WTO, w szczególności Porozumienie w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych (Porozumienie SPS)³⁵⁰ ze względu na ograniczenia nałożone przez WE na przywóz mięsa traktowanego niektórymi hormonami. W 1998 r. stwierdzono, że Wspólnota narusza niektóre postanowienia Porozumienia SPS i wniesiono o dostosowanie przez WE swojego prawodawstwa do przepisów WTO. Wspólnota oświadczyła, że to zrobi, jednakże potrzebuje więcej czasu. W związku z tym otrzymała termin 15 miesięcy na uchwalenie odpowiednich przepisów. W tym czasie pojawiły się nowe teorie naukowe dotyczące mięsa traktowanego hormonami, a w 2000 r. Rada złożyła wniosek o utrzymanie przedmiotowych ograniczeń przywozowych. Francuska spółka Biret, która była w stanie likwidacji, wniosła skargę przeciwko Wspólnocie domagając się odszkodowania za straty poniesione w wyniku zakazu przywozu do WE mięsa traktowanego hormonalnie. Sąd

³⁴⁸ Pkt. 23 wyroku.

³⁴⁹ Wyrok Trybunału z dnia 30 września 2003 r., C-93/02 Biret International SA przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2003:517. Więcej nt. wyroku zob.: C. Kaddous, *The Biret Cases: an open door to EC liability for non-implementation of a WTO dispute settlement decision?*, *European Law Reporter* 2004, s. 58-60; A. Alemanno, *Judicial Enforcement of the WTO Hormones Ruling within the European Community: Toward EC Liability for Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions*, *Harvard International Law Journal* 2004, s. 547-561; A. Thies, *Common Market Law Review* 2004, s. 1661-1682; P. Egli, *American Journal of International Law* 2005, s. 230-235.

³⁵⁰ Porozumienie weszło w życie wraz z ustanowieniem WTO 1 stycznia 1995 r.

pierwszej instancji oddalił roszczenie, a sprawa została skierowana do TS. Spółka podnosiła, że Trybunał powinien uznać skutek bezpośredni wszystkich porozumień WTO w porządku prawnym WE, a jednostki mogły powoływać się na niezgodność z prawem aktu wspólnotowego. Trybunał powtórzył swoje argumenty dotyczące potencjalnego bezpośredniego skutku porozumień WTO, stwierdzając, że zasadniczo nie są one zgodne z zasadami, w świetle których Trybunał miałby dokonać kontroli legalności środków przyjętych przez instytucje wspólnotowe i że ma zastosowanie jedynie, gdy prawodawstwo wspólnotowe odnosi się konkretnie do przepisu WTO lub zostało wdrożone w celu wypełnienia zobowiązania WTO. Jednakże TS nie zagłębił się w kwestię skutku bezpośredniego, lecz skupił się na łańcuchu wydarzeń, stwierdzając, że skoro Wspólnota otrzymała piętnastomiesięczny termin na wdrożenie zmian, dokonanie przeglądu legalności środka w tym czasie spowodowałoby, że ten okres zgodności byłby nieskuteczny. Ponieważ Biret znalazł się w stanie likwidacji w 1995 r., tj. przed orzeczeniem WTO, Trybunał orzekł, że Biret nie mógł ponieść żadnej szkody z tytułu przedmiotowych przepisów³⁵¹.

Kolejny raz TS odniósł się do kwestii skutku bezpośredniego w orzeczeniu z dnia 1 marca 2005 r. w sprawie C-377/02 Van Parys³⁵² będącym efektem orzeczenia w sprawie bananów. Van Parys była firmą importującą banany do Wspólnoty. Aby to robić wymagana była licencja, dlatego spółka złożyła wniosek o licencję na import określonej ilości bananów z Ekwadoru i Panamy. Jednakże licencje te były ograniczone zgodnie z kontyngentem przywozowym wynikającym z przepisów WE. W efekcie ilości zawarte we wnioskach o licencje zostały zredukowane, a Van Parys uzyskała licencję na ilość importu niższą niż wnioskowana. Spółka podniosła, że obniżka była niezgodna z prawem w świetle przepisów WTO, a sprawa została skierowana do TS. Według Trybunału sąd krajowy zasadniczo wezwał do oceny ważności przepisów w świetle przepisów WTO³⁵³. Wspólnotowy reżim dotyczący

³⁵¹ Pkt 63 wyroku.

³⁵² Wyrok Trybunału z dnia 1 marca 2005 r., C-377/02 *Léon Van Parys NV przeciwko Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, ECLI:EU:C:2005:121. Więcej nt. wyroku zob.: G. Gattinara, *European banana importers and WTO dispute settlement decisions: is the door closed?*, *European Law Reporter* 2005, s. 104-107; N. Lavranos, *The Chiquita and Van Parys Judgments: An Exception to the Rule of Law*, *Legal Issues of Economic Integration* 2005, s. 449-460; P. Egli, *American Journal of International Law* 2006, s. 449-454.

³⁵³ Pkt 39 wyroku.

bananów został uznany za niezgodny z przepisami WTO przez Trybunał WTO, a Komisja wyraziła zamiar zastosowania się do tego orzeczenia dążąc do osiągnięcia porozumienia z zaangażowanymi państwami. Wspólnota dostała limit czasu na dostosowanie się do wyroku. Podobnie jak we wcześniejszych przypadkach Trybunał odniósł się do faktu, że Porozumienia WTO, zasadniczo nie należą do zasad, w świetle których Trybunał miałby dokonać legalności środków przyjętych przez instytucje WE oraz że zamiar wdrożenia zobowiązań przyjętych w ramach WTO lub wyraźne odniesienie się do nich są potrzebne do przyznania skutku bezpośredniego. Trybunał podkreślił, że chociaż Wspólnota zadeklarowała zamiar zastosowania się do wyroku WTO, to nie należy postrzegać tego zamiaru jako podjęcia szczególnego zobowiązania w rozumieniu WTO³⁵⁴. Kolejnym argumentem TS było wskazanie, że system rozstrzygania sporów w kontekście WTO przypisuje duże znaczenie negocjacom między stronami, a także możliwości rekompensaty i zawieszenie koncesji. Na tej podstawie Trybunał doszedł do wniosku, że wymaganie od sądów powstrzymywania się od stosowania prawa krajowego, które jest niezgodne z porozumieniami WTO, doprowadziłoby do pozbawienia organów ustawodawczych lub wykonawczych umawiających się stron takiej możliwości. Limit czasu przyznany Wspólnocie w celu dostosowania się do orzeczenia WTO wygasł, ale nie oznacza to, że WE wyczerpała możliwości znalezienia rozwiązania sporu między nią a pozostałymi stronami. W związku z tym Trybunał stwierdził, że kontrola legalności środków wspólnotowych oparta jedynie o upływ terminu potencjalnie podważyłaby pozycję WE w jej dążeniu do rozwiązania problemu zgodnie z zasadami WTO akceptowalnego dla wszystkich stron. Uwzględniając powyższe TS uznał, że strona nie może powoływać się przed sądem krajowym na niezgodność prawodawstwa wspólnotowego z zasadami WTO, nawet jeżeli orzeczenie WTO stanowiło, że przepisy te naruszają wspomniane zasady.

Kolejnym wartym omówienia orzeczeniem jest wyrok z dnia 9 września 2008 r. w połączonych sprawach C-120-121/06 FIAMM i Fedon³⁵⁵. Wspólnota odmówiła rewizji

³⁵⁴ Pkt 41 wyroku.

³⁵⁵ Wyrok z dnia 9 września 2008 r., C-120/06 P, C-121/06 P Fedon & Figli i Fedon America przeciwko Radzie i Komisji, ECLI:EU:C:2007:212. Więcej nt. wyroku zob.: M. Schmauch, *At the end of the tunnel there is... darkness: The ECJ denies EC liability for WTO non-compliance* European Law Reporter 2008, s. 347-355; C. Burtenshaw, N. O'Meara, N. Banana Wars – ECJ will not make good damage resulting from EC's failure to comply with WTO agreements, *Bulletin of international legal developments* 2008 vol. 20, s. 229-231.

reżimu dotyczącego bananów pomimo uznania przez Trybunał WTO, że narusza on zasady WTO³⁵⁶. W odpowiedzi na to USA wstrzymały import towarów z WE, co miało wpływ na przedsiębiorstwa z obszaru Wspólnoty, których przykładami są spółki FIAMM i Fedon. Obie utrzymywały, że WE ponosi odpowiedzialność za szkody spowodowane w wyniku nieprzestrzegania wyroku WTO, a w konsekwencji podwyższonego cła nałożonego na ich produkty przez USA. Według FIAMM i Fedon Wspólnota ponosiła pozaumowną odpowiedzialność z tytułu niezgodnego z prawem postępowania jej instytucji. Postępowaniem tym miała być niemożność Rady i Komisji do zmiany reżimu bananowego w celu doprowadzenia go do zgodności z zasadami WTO w oznaczonym terminie. Trybunał wyraźnie stwierdził, że te instytucje wspólnotowe, które są uprawnione do negocjowania umów z państwami trzecimi, mają również swobodę określenia, jaki skutek będzie miała umowa w ramach wewnętrznego porządku prawnego stron. W przypadku braku uregulowania tej kwestii w umowie to w kompetencji sądu, a dopiero w dalszej kolejności Trybunału, pozostaje interpretacja i decyzja co do konsekwencji, np. w postaci skutku bezpośredniego³⁵⁷. Trybunał powtórzył swoje wcześniejsze stanowisko, że porozumienia WTO co do zasady nie należą do reguł, w świetle których Trybunał ma dokonywać legalności środków przyjętych przez instytucje WE, chyba że środek odwołuje się konkretnie do postanowień porozumień WTO lub celem środka jest wdrożenie zobowiązania WTO. Według Trybunału rozporządzenie 404/93³⁵⁸ nie spełniało żadnego z tych kryteriów, a wydanie wyroku WTO nie oznaczało, że Wspólnota zamierzała przyjąć szczególny obowiązek w rozumieniu prawa WTO³⁵⁹. Podobnie jak we wcześniejszych sprawach Trybunał podkreślił, że rozstrzygnięcie sporów WTO częściowo opiera się na negocjacjach, a usunięcie tej możliwości, dając sądom prawo do zapewniania zgodności z zasadami WTO, podważałoby pozycję Wspólnoty w dążeniu do rozwiązania sporu. Udzielenie tego rodzaju uprawnienia sądom doprowadziłoby natomiast do braku wzajemności, skoro ustawodawca i organ wykonawczy Wspólnoty nie miałyby takiego samego zakresu

³⁵⁶ WTO Appellate Body Report, *European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas (EC – Bananas III)*, WT/DS27/AB/R.

³⁵⁷ Pkt 108 i 109 wyroku.

³⁵⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1637/98 z dnia 20 lipca 1998 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 404/93 w sprawie wspólnej organizacji rynku bananów, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* Wydanie specjalne 2004, 3.Rolnictwo, Tom 23.

³⁵⁹ Pkt 113-115 wyroku.

możliwości działania jak ich odpowiednicy będący partnerami handlowymi Wspólnoty³⁶⁰. Zdaniem Trybunału FIAMM i Fedon próbowały dokonać rozróżnienia między bezpośrednim skutkiem zasad WTO a bezpośrednim skutkiem orzeczenia WTO. Rozróżnienie to jednak nie miało podstaw, ponieważ orzeczenie WTO dotyczy naruszenia tych samych zasad WTO, co do których TS wielokrotnie orzekł, że nie mają skutku bezpośredniego³⁶¹. Trybunał dodał także, że podmiot gospodarczy prowadzący działalność z państwami trzecimi musi mieć świadomość istnienia możliwości, że państwo trzecie może przyjmować środki w ramach zasad WTO. W związku z tym konsekwencje takich środków nie mogą być podstawą roszczenia dotyczącego odpowiedzialności wobec Wspólnoty.

Rezultatem odmowy skutku bezpośredniego WTO jest ważność aktów prawnych Unii, które są niezgodne z obowiązkami nałożonymi przez WTO (z wyjątkiem doktryn Fediol i Nakajima).

3.8. Wnioski

Umowy międzynarodowe zawarte przez Unię Europejską stanowią integralną część prawa UE, co TS wyraźnie stwierdził w orzeczeniu w sprawie Haegeman, a następnie potwierdził w orzeczeniu w sprawie Kupferberg. W efekcie prawo wtórne Unii powinno być spójne ze zobowiązaniami nałożonymi na UE w wyniku związania jej umowami międzynarodowymi. Taki pogląd znajduje swoje źródło w art. 216 ust. 2 TFUE (dawny art. 300 ust. 7 TWE), z którego wynika, że umowy zawarte przez UE są wiążące dla jej instytucji oraz państw członkowskich. Odróżnia się to wyraźnie od wcześniejszych postanowień art. 34 TUE i art. 38 TUE, zawierających przesłanki dla Unii, która zawierała umowy międzynarodowe w ramach drugiego i trzeciego filaru.

Status umów międzynarodowych w porządku prawnym UE charakteryzuje się dualizmem. Z jednej strony prawo pierwotne Unii reguluje kwestię umów zawartych przez UE, z drugiej strony głębsza analiza tego zagadnienia wskazuje, że nie wszystkie aspekty skutku prawnego umów zostały unormowane w Traktatach. Trybunał w swoim orzecznictwie określił warunki, które muszą zostać spełnione, aby umowa międzynarodowa charakteryzowała miała skutek

³⁶⁰ Pkt 119 wyroku.

³⁶¹ Pkt 125-129 wyroku.

bezpośredni. Zgodnie z ogólną regułą interpretacji traktatów, istotny jest cel i ogólny układ umowy. Dodatkowo konstrukcyjnie norma zawarta w umowie powinna być jasna, precyzyjna oraz bezwarunkowa oraz być możliwą do stosowania przez sądy i organy krajowe bez wprowadzania dodatkowych środków.

Trybunał Sprawiedliwości legitymuje się kompetencją w zakresie interpretowania postanowień umów objętych obszarem wyłącznych kompetencji Unii, a także w odniesieniu do przepisów z obszaru nieobjętego wyłączną kompetencją Unii, w którym UE ustanowiła prawo. Podobna sytuacja ma miejsce, jeżeli postanowienie umowne dotyczy obszaru spoza wyłącznej kompetencji UE, jeżeli Unia nie ustanowiła prawa w tej materii.

W kontekście skutku bezpośredniego umów międzynarodowych UE należy zauważyć, że rozróżnienie pomiędzy kompetencjami wyłącznymi oraz dzielonymi w zakresie postanowień tzw. „umów mieszanych” jest istotne dla realizacji danych postanowień umowy, które mogą dotyczyć obszarów objętych różnymi kompetencjami. Rozróżnienie pomiędzy kompetencjami wyłącznymi i dzielonymi w odniesieniu do postanowień umowy mieszanej jest ważne w kontekście skutku bezpośredniego oraz realizacji poszczególnych przepisów umowy. Postanowienia umowy mieszanej, które wchodzą w zakres kompetencji dzielonych, nakładają na państwa członkowskie obowiązki, a przy tym wymagają jednolitej interpretacji przez TS. Jednakże ich bezpośredni skutek zależy od tego czy UE wykonała swoje uprawnienia i przyjęła prawo wtórne w zakresie danego obszaru.

Od lat 70. Trybunał Sprawiedliwości konsekwentnie odrzucał bezpośredni skutek GATT 47 zarówno wobec osób fizycznych, jak i państw członkowskich. Trybunał odnosił się w ten sam sposób do porozumień WTO, w tym TRIPS. Trybunał w swoim orzecznictwie wypowiadał się wielokrotnie, co do możliwości wywierania skutku bezpośredniego przez porozumienia WTO. Począwszy od orzeczenia w sprawie *International Fruit Company* TS konsekwentnie odmawiał wywierania przez GATT 47 skutku bezpośredniego. Nie zmieniły tego również wyjątki *Fediol* i *Nakajima*, które dotyczyły kontroli legalności aktów prawa pochodnego, które odnosiły się do postanowień GATT 47. W sprawie *Nakajima* Trybunał orzekł, że jeżeli prawodawstwo Unii miało na celu wywiązanie się ze zobowiązań wynikających z WTO, to można się na nie powoływać bezpośrednio w porządku prawnym Unii. W sprawie *Fediol* Trybunał wskazał, że w przypadku prawodawstwa UE, które wyraźnie odnosi się do przepisów GATT, można się na nie bezpośrednio powoływać. Trybunał potwierdził swoje stanowisko w

orzeczeniu w sprawie Van Parys doprecyzowując, że jednostka nie może powoływać się przed sądem wspólnotowym na postanowienia porozumień TWO, jeżeli orzeczono już wcześniej sprzeczność prawa wtórnego WE z prawem WTO w ramach mechanizmu rozstrzygania sporów DSU. Argumentacja Trybunału dotycząca braku skutku bezpośredniego GATT 47 nie straciła swojej aktualności również po przyjęciu GATT 94. Oznacza to, że osoba fizyczna lub podmiot prawny nie może przywołać postanowień WTO przed sądem krajowym lub unijnym w celu wykazania niezgodności prawa krajowego z regulacjami WTO.

4. Zawieranie przez Unię Europejską umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej

4.1. Uwagi wstępne

W poprzednim rozdziale zasygnalizowano problemy związane z określeniem charakteru kompetencji Unii Europejskiej do zawierania umów międzynarodowych wchodzących w obszar Wspólnej Polityki Handlowej, której zakres został rozszerzony przez Traktat z Lizbony. Niniejszy rozdział poświęcony jest analizie tego zagadnienia w jednym z dwóch nowych obszarów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej – handlowych aspektów własności intelektualnej.

W pierwszej części rozdziału przedstawiono charakter oraz zakres Porozumienia w sprawie handlowych aspektów własności intelektualnej (TRIPS) stanowiącego istotny element systemu prawa Światowej Organizacji Handlu (WTO). Umowa ta, zawarta w formule mieszanej przez Unię oraz państwa członkowskie, wprowadza m. in. minimalne standardy ochrony własności intelektualnej wśród państw członkowskich WTO. Następnie poddano analizie orzeczenie Trybunału w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo, w którym Trybunał zrewidował swoje wcześniejsze stanowisko, zgodnie z którym Unia posiada kompetencje w dziedzinie własności intelektualnej jedynie, jeżeli wydała prawo pochodne w tym zakresie. Wyrok ten wymagał również od Trybunału ustalenia znaczenia objęcia przez Wspólną Politykę Handlową (co miało miejsce na mocy Traktatu z Lizbony) „handlowych aspektów własności intelektualnej” i ewentualnej zmiany charakteru TRIPS z umowy

mieszanej na umowę wchodzącą w całości w zakres WPH, a co za tym idzie należąca do wyłącznej kompetencji UE.

W dalszej części rozdziału zawarto rozważania na temat doprecyzowania zakresu kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w oparciu na pozostałe orzecznictwo Trybunału w tej materii. Istotna jest w szczególności opinia Trybunału 3/15 w sprawie Traktatu z Marrakeszu, w której Trybunał po stwierdzeniu, że umowa będąca przedmiotem opinii nie jest objęta zakresem Wspólnej Polityki Handlowej, poddał analizie, czy może ona zostać objęta wyłączną kompetencją Unii w oparciu o regulacje unijnego rynku wewnętrznego.

Niniejszy rozdział ma za zadanie odpowiedzieć na pytanie, jakiego rodzaju kompetencjami do zawierania umów międzynarodowych dysponuje UE w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej. Ze względu na obszerność materii drugi z nowych obszarów wchodzący w skład WPH po wejściu w życie Traktatu z Lizbony – bezpośrednie inwestycje zagraniczne, został omówiony w rozdziale 5.

4.2. Zakres wyłącznych kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w świetle wyroku Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo

4.2.1. Uwagi wstępne nt. TRIPS. „Handlowe aspekty” własności intelektualnej

Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej³⁶² (ang. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, TRIPS) stanowi załącznik do porozumienia w sprawie stworzenia Światowej Organizacji Handlu (ang. *World Trade Organisation*, WTO) zawartego w 1994 r.³⁶³ Jego podpisanie jest efektem prac tzw. (negocjacyjnej) Rundy Urugwajskiej. Art. II ust. 2 Porozumienia ustanawiającego WTO stanowi, że integralną częścią porozumienia są porozumienia i dokumenty wymienione w załącznikach, tj: GATT 94 wraz z powiązаныmi z nim dwunastoma porozumieniami, Porozumienie ogólne w sprawie handlu usługami (GATS), Porozumienie w sprawie reguł

³⁶² Dz. U. L 336 z 23.12.1994, str. 214-233.

³⁶³ Porozumienia sporządzone w Marrakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r.

i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (DSU), Mechanizm przeglądu polityki handlowej (TPRM) oraz porozumienie TRIPS, które zapoczątkowało nową erę globalizacji w zakresie prawa własności intelektualnej poprzez ustanowienie minimalnych standardów ochrony własności intelektualnej obowiązujących we wszystkich państwach członkowskich WTO (liczącej w chwili powstania 112 państw)³⁶⁴. TRIPS wprowadza również tryb rozwiązywania sporów³⁶⁵ oraz pozostawia pewną swobodę w zakresie implementacji przez strony porozumienia polegającą na uprzywilejowaniu państw rozwijających się w zakresie stopniowego wprowadzania postanowień TRIPS do swoich porządków prawnych. Wszystkie porozumienia WTO stanowią spójną całość, ponieważ stosuje się do nich te same procedury przystąpienia, niestosowania przepisów, akceptacji oraz wycofania się³⁶⁶. Zasadą dotyczącą całej Światowej Organizacji Handlu jest wzajemność oraz wzajemna korzyść uzgodnień, co prowadzi w praktyce do przyjmowania decyzji w drodze konsensusu. Zgodnie z art. XVI Porozumienia WTO, postanowienia znajdujące się w porozumieniach mają charakter między państwowy, co oznacza, że każdy członek WTO dostosowuje swoje ustawodawstwo do wymagań zawartych w załączonych porozumieniach. Należy jednak zauważyć, że wielostronny system handlowy poza państwami dotyka również podmiotów gospodarczych, które powinny mieć zapewnione bezpieczeństwo oraz przewidywalność prawną³⁶⁷. Stąd istota skutku bezpośredniego poszczególnych norm systemu prawnego WTO może mieć znaczący wpływ na prowadzenie działalności biznesowej przez niektóre podmioty. Kwestia ta została omówiona szczegółowo w dalszej części niniejszej pracy.

Już sama nazwa TRIPS zawierająca określenie „handlowych aspektów” własności intelektualnej wskazuje, że ma ono istotne znaczenie w kontekście gospodarczym, co znajduje potwierdzenie w szeregu badań i opracowań³⁶⁸. Jednakże samo porozumienie nie posiada

³⁶⁴ Strona internetowa WTO: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (dostęp: 27.04.2024 r.)

³⁶⁵ Art. 64 TRIPS.

³⁶⁶ C. Mik, Prawo Światowej Organizacji Handlu (WTO) a prawo Wspólnot Europejskich, [w:] J. Kolasa (red.), Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie, Wrocław 2003, s. 82.

³⁶⁷ A Nowak-Far (red.), Prawo Światowej Organizacji Handlu a Unia Europejska, Warszawa 2008, s. 19.

³⁶⁸ Zob. Intangible Capital in Global Value, World Intellectual Property Report 2017, World Intellectual Property Organization; M. A. Weresa (red.), Własność Intelektualna. Wybrane aspekty ekonomiczne,

definicji tego pojęcia, co może prowadzić do niejasności interpretacyjnych.

4.2.1.1. Rys historyczny

W drugiej połowie XVIII w. podstawową zasadą handlu międzynarodowego był protekcjonizm, który na przestrzeni kolejnych lat ustępował liberalizacji handlu³⁶⁹. Główną przyczyną rozpoczęcia negocjacji dążących do złagodzenia reguł handlowych pomiędzy państwami europejskimi była utrata kolonii amerykańskich przez Francję i Zjednoczone Królestwo, co wpłynęło negatywnie na wielkość eksportu tych państw³⁷⁰. W efekcie pogarszającego się obrotu gospodarczego oba państwa zdecydowały się na podpisanie bilateralnej umowy dotyczącej zniesienia zakazów oraz ograniczenia ceł we wzajemnym handlu.

Warto zaznaczyć, że już w ówczesnym czasie widziano oddziaływanie ochrony własności intelektualnej na handel międzynarodowy. Traktat handlowy zawarty pomiędzy Francją a Belgią przewidywał ochronę praw autorskich na terytorium tych państw³⁷¹.

Źródła powstania Porozumienia TRIPS należy szukać w latach 80. XX w., kiedy to przewaga ekonomiczna Stanów Zjednoczonych Ameryki zaczęła maleć w wyniku niewystarczającego korzystania z posiadanego kapitału naukowego oraz nowych osiągnięć technologicznych³⁷². W ówczesnym czasie rozwijało się pojęcie własności intelektualnej,

Warszawa 2009; R. D. Ryder, N. S. Sreenivasulu, *The Economics of Intellectual Property and Economic Entrepreneurship of Copyrights* [w:] M. K. Sinha, V. Mahalwar, *Copyright Law in the Digital World. Challenges and Opportunities*, Singapore 2017, s. 45-60.

³⁶⁹ G.R. Winham, *The Evolution of the World Trading System-The Economic and Policy Context* [w:] D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, L. van Damme (red.), *The Oxford Handbook of International Trade Law*, Oxford University Press 2009, s.9.

³⁷⁰ D. A. Irwin, *Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective* [w:] K. Anderson, B. Hoekman (red.), *The WTO Core Rules and Disciplines*, Edward Elgar Publishing 2006, s. 150.

³⁷¹ M. Barczewski, *Prawa własności intelektualnej w Światowej Organizacji Handlu a dostęp: do produktów leczniczych*, Warszawa 2013, s. 26.

³⁷² S. Krinsky, *Nauka skorumpowana?* Warszawa 2006 r., s. 59.

m. in. poprzez wprowadzenie w ustawie Bayh-Dole z 1980 r.³⁷³ możliwości patentowania i komercjalizacji wynalazków. Ustawa ta wraz z orzeczeniem w sprawie *Diamond vs Chakrabarty*³⁷⁴ uznawana jest za symboliczny początek wzrostu znaczenia praw własności intelektualnej³⁷⁵. W procesie globalizacji wykorzystywania praw własności intelektualnej istotną rolę odegrał Intellectual Property Committee (IPC) składający się z prezesów zarządów (ang. *Chief Executive Officer*, CEO) największych amerykańskich firm z sektorów rozrywkowego, farmaceutycznego oraz komputerowego. W roku 1988 IPC wraz ze swoimi odpowiednikami z innych kontynentów zaprezentowało przed GATT (ang. *General Agreement on Tariffs and Trade* – Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu) projekt traktatu³⁷⁶. W 1989 r. wyznaczono dalsze kierunki rokowań Rundy Urugwajskiej w odniesieniu do własności intelektualnej. Porozumienie ramowe przewidywało stosowanie reguł GATT oraz innych umów międzynarodowych z zakresu ochrony własności intelektualnej, a także zwiększenie dostępności korzystania z praw własności intelektualnej oraz stosownych standardów dochodzenia ich ochrony, w tym ich procesowego egzekwowania³⁷⁷.

³⁷³ Bay-Dole Act lub Patent and Trademark Law Amendments Act; Pub. L. 96-517, 12.12.1980 r.

³⁷⁴ Orzeczenie Sądu Najwyższego (US Supreme Court), 447 U.S. 303 (1980). Sprawa dotyczyła Ananda Mohan Chakrabaty, inżyniera genetycznego pracującego dla General Electric, który odkrył bakterię mającą zastosowanie w przemyśle naftowym. Pierwotnie odmówiono rejestracji patentu z uwagi na przyjętą zasadę mówiącą, że żywe organizmy nie podlegają patentowaniu. Sąd Najwyższy zmienił jednak tę decyzję argumentując, że „fakt, że mikroorganizmy żyją, nie ma znaczenia prawnego dla celów postępowania patentowego”.

³⁷⁵ Toward a New Era of Intellectual Property: From Confrontation to Negotiation – A Report by the International Expert Group on Biotechnology, Innovation and Intellectual Property. Montreal 2008 r., s. 17; raport dostępny pod adresem http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1260099 (dostęp: 12.04.2024 r.)

³⁷⁶ K. Sell, *Private power, public law. The globalization of intellectual property rights*, Cambridge University Press 2003, s. 55.

³⁷⁷ M. Barczewski, *Prawa Własności Intelektualnej w Światowej Organizacji Handlu a dostęp do produktów leczniczych*. Warszawa 2007, s. 38.

4.2.1.2. Przedmiot TRIPS

Swoim zakresem TRIPS reguluje kwestie dotyczące wszystkich praw własności intelektualnej, w tym praw autorskich oraz własności przemysłowej. Określa również jasno relację swoich postanowień do wcześniejszych umów wielostronnych z tej dziedziny. Mimo tego, że w swoim tytule TRIPS zawiera pojęcie „handlowych aspektów” własności intelektualnej nie zawiera definicji tego pojęcia w swojej treści. Pomimo, że TRIPS jest umową mającą na celu promowanie wolnego handlu³⁷⁸, swoją regulacją obejmuje kwestie odnoszące się do wszystkich praw własności intelektualnej, w skład których wchodzi zarówno prawa autorskie (ochrona wykonawców, producentów i organizacji nadawczych), jak również prawa własności przemysłowej: znaki towarowe, patenty, geograficzne oznaczenia pochodzenia towarów, topografie układów scalonych i wzory przemysłowe³⁷⁹. TRIPS określa również w czytelny sposób jego relację w odniesieniu do wcześniejszych umów wielostronnych dotyczących własności intelektualnej. Zgodnie z art. 2 ust. 2 TRIPS nie uchyla zobowiązań wynikających z Konwencji berneńskiej, Konwencji rzymskiej i Konwencji paryskiej. Odnosząc się do konwencji berneńskiej TRIPS przede wszystkim wyjaśnia niejasności i niejednoznaczne stwierdzenia. Nowością w stosunku do konwencji berneńskiej jest objęcie ochroną programów komputerowych w sposób analogiczny do twórczości literackiej, a także ochrona baz danych³⁸⁰. Postanowienia dotyczące praw pokrewnych są powieleniem praw przewidzianych w Konwencji rzymskiej tj. prawa wykonawców (art. 14 ust. 1 TRIPS), producentów fonogramów (art. 14 ust. 2 TRIPS) a także organizacji nadawczych (art. 14 ust. 3 TRIPS). Z racji tego, że TRIPS pozwala na odstępstwa oraz wyjątki od ustalonego minimalnego poziomu ochrony, przyjmuje się, że poziom ochrony wynikający z TRIPS jest niższy niż przewidziany w konwencjach rzymskiej oraz paryskiej. Z tego powodu Porozumienie TRIPS jest czasami określane „konwencją rzymską” lub „berneńską minus”³⁸¹.

³⁷⁸ Zob. pogląd Nuno Pires de Carvalho w: N. Pires de Carvalho, *The TRIPS Regime of Patent Rights*, Hague 2005, s. 40-43. Rozważania nt. celu TRIPS (ochrona własności intelektualnej czy promowanie wolnego handlu) zostały przedstawione w Rozdziale 6 niniejszej pracy.

³⁷⁹ Zob. Sekcja 2 Porozumienia TRIPS.

³⁸⁰ Art. 10 TRIPS.

³⁸¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*; Warszawa 2010, s. 371.

4.2.1.3. Skutek bezpośredni TRIPS w świetle prawa wspólnotowego przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony

Po raz pierwszy Trybunał odniósł się do kwestii stosowania bezpośredniego TRIPS wyroku z dnia 16 czerwca 1998 r. w sprawie C-53/96 Hermès³⁸² dotyczącej sporu pomiędzy Hermès International, będącej spółką prawa francuskiego, która zarzuciła FHT Marketing Choice, będącej spółką prawa niderlandzkiego, naruszenia prawa do znaku towarowego poprzez wprowadzenie do handlu podrobionych krawatów. Pytanie prejudycjalne sądu holenderskiego dotyczyło interpretacji art. 50 ust. 6 TRIPS zgodnie z którym:

„środki tymczasowe podjęte na podstawie ustępu 1 i 2³⁸³ zostaną, na żądanie pozwanego, uchylone lub ich skuteczność w inny sposób powstrzymana, jeżeli postępowanie prowadzące do decyzji w przedmiocie sprawy nie zostanie podjęte w rozsądnym terminie określonym przez organy sądowe wprowadzające takie środki, jeżeli prawo Członka na to zezwala lub, w przypadku braku określenia takiego terminu, w terminie nie dłuższym niż 20 dni roboczych lub 31 dni kalendarzowych, zależnie od tego, który z nich jest dłuższy.”

W pierwszej kolejności Trybunał musiał rozstrzygnąć o swojej jurysdykcji, zwłaszcza w świetle podniesionego sprzeciwu w tej kwestii przez rządy niderlandzki, francuski oraz brytyjski, które odwołując się do opinii TS 1/94 wskazały, że postanowienia TRIPS objęte są

³⁸² Wyrok Trybunału z dnia 16 czerwca 1998 r., C-53/96 Hermès International (société en commandite par actions) przeciwko FHT Marketing Choice BV, ECLI:EU:C:1998:292. Więcej nt. Wyroku zob. A. Desmedt, European Court Rules On TRIPS Agreement, *Journal of International Economic Law* 1998 Vol 1, s. 679-682; F. Wooldridge, Provisional Measures and Article 50 of TRIPs: The ECJ's Decision in Hermès International, *Intellectual Property Quarterly* 1999, s. 124-131; G. A. Zonnekeyn, Mixed Feelings About the Hermès Judgment, *International Trade Law & Regulation* 1999, s. 20-25; A. F. Gagliardi, The right of individuals to invoke the provisions of mixed agreements before the national courts: a new message from Luxembourg?, *European Law Review* 1999, s. 276-292; A. Van Bogdandy, *Common Market Law Review* 1999, s. 663-672.

³⁸³ Art. 50 ust. 1: „Organy sądowe będą miały prawo zastosować szybkie i skuteczne środki tymczasowe (...). Art. 50 ust. 2: „Organy sądowe będą miały prawo zastosować środki tymczasowe bez wysłuchania drugiej strony, jeżeli to właściwe, w szczególności, gdy jakakolwiek zwłoka może spowodować dla posiadacza praw szkodę nie do naprawienia lub gdy istnieje widoczne ryzyko, że dowody zostaną zniszczone”.

kompetencją państw członkowskich. Jako poparcie swoich stanowisk wskazały na brak przepisów prawa pochodnego w zakresie art. 50 TRIPS.

TS nie przychylił się do takiego poglądu, wskazując, że stronami porozumień WTO są zarówno państwa członkowskie, jak również sama Wspólnota Europejska, przy czym brak jest wskazania, które zobowiązania obejmują które ze stron. Trybunał nie musiał zatem analizować, jakie konkretnie zobowiązania zaciągnęła Wspólnota przystępując do TRIPS, zwłaszcza że w czasie, gdy podpisywano Porozumienia, obowiązywało rozporządzenie 40/94³⁸⁴, które również przewiduje stosowanie „środków tymczasowych łącznie z działaniami zabezpieczającymi.” TS wskazał również, że:

„jeżeli jakiś przepis ma zastosowanie do stanu faktycznego, który podlega zarówno prawu krajowemu, jak i prawu wspólnotowemu, istnieje jednoznaczny interes Wspólnoty, aby przepis ten – niezależnie od tego jakie są przesłanki jego stosowania – interpretowany był jednolicie, tak aby w przyszłości uniknąć rozbieżności interpretacyjnych³⁸⁵.”

Pomimo potwierdzenia swojej kompetencji do dokonania wykładni art. 50 TRIPS, Trybunał wskazał, że nie jest jego kwestią rozstrzygnięcie o skutku bezpośrednim tego przepisu wobec przepisów wewnętrznych państw członkowskich. Warto zaznaczyć, że Rzecznik Generalny sugerował Trybunałowi uznanie skutku bezpośredniego postanowień TRIPS w celu zapewnienia ich skuteczności. Pomimo braku ustosunkowania się do tej kwestii Trybunał wskazał na nowy instrument w postaci zasady interpretacji przyjaznej prawu międzynarodowemu, mającej zapewnić skuteczne stosowanie postanowień TRIPS.

Kolejny raz Trybunał odniósł się do TRIPS w wyroku z dnia 14 grudnia 2000 r. w sprawie C-300/98 Christian Dior³⁸⁶ dotyczącym również art. 50 TRIPS. Sądy niderlandzkie zadały

³⁸⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 40/94 z dnia 20 grudnia 1993 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego.

³⁸⁵ Pkt 32 uzasadnienia wyroku.

³⁸⁶ Wyrok Trybunał z dnia 14 grudnia 2000 r., C-300/98 Parfums Christian Dior SA przeciwko TUK Consultancy BV i Assco Gerüste GmbH i Rob van Dijk przeciwko Wilhelm Layher GmbH & Co. KG i Layher BV, ECLI:EU:C:2000:688. Więcej nt. wyroku zob.: K. G. Schick, *American Journal of International Law* 2001, s. 661-666; J. Heliskoski, *Common Market Law Review* 2992, s. 159-174.

pytania prejudycjalne dotyczące art. 50 ust. 6, a konkretniej czy może on wywoływać skutek bezpośredni w zakresie, w którym określone skutki wystąpią, także jeżeli prawo krajowe nie zawiera przepisów odpowiadających postanowieniom Porozumienia. Trybunał nawiązując do sprawy *Hermès* potwierdził swoją argumentację poszerzając ją o stanowisko mówiące, że państwa członkowskie Wspólnoty, a także jej instytucje, zobowiązane są do ścisłej współpracy mającej na celu wypełnienie zobowiązań porozumień WTO w tym TRIPS objętego równoległą kompetencją³⁸⁷. TS ponownie potwierdził swoją właściwość do wykładni art. 50 Porozumienia wskazując, że stanowi on postanowienia proceduralne dotyczące wszystkich stanów faktycznych (w prawie krajowym oraz wspólnotowym) objętych jego zakresem działania. Dlatego ze względów zarówno prawnych jak i praktycznych państwa członkowskie WE oraz jej instytucje powinny interpretować ten przepis w sposób jednolity,³⁸⁸ co może zagwarantować jedynie zastosowanie wykładni przepisu przez TS. Trybunał nie ograniczył swoich kompetencji jedynie do prawnych aspektów znaków towarowych, ale rozszerzył je do sytuacji, w których ma do czynienia z wnioskiem o zastosowanie środka ochronnego w celu ochrony praw własności intelektualnej przed sądem państwa członkowskiego Wspólnoty³⁸⁹.

W kwestii skutku bezpośredniego postanowień TRIPS, Trybunał doprecyzował swoje wcześniejsze stanowisko i nawiązując do wyroku z dnia 23 listopada 1999 r. w sprawie C-149/96 *Portugalia przeciwko Radzie*³⁹⁰ przypomniał swoje stanowisko mówiące, że porozumienia WTO nie należą do przepisów mogących podlegać ocenie według art. 230 TWE (dawny art. 173 TWE) oraz nie przyznają praw osobom prywatnym, które mogłyby się

³⁸⁷ Pkt 36 uzasadnienia wyroku.

³⁸⁸ Pkt 37 uzasadnienia wyroku.

³⁸⁹ Pkt 40 wyroku.

³⁹⁰ Wyrok Trybunału z dnia 23 listopada 1999 r., C-149/96 *Republika Portugalska przeciwko Radzie Unii Europejskiej*, ECLI:EU:C:1999:574. Więcej nt. wyroku zob.: A. Desmedt, *European Court of Justice on the Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order*, *Legal Issues of Economic Integration* 2000, s. 93-101; G. A. Zonnekeyn, *The Status of the WTO Agreements in the E.C. Legal Order After the Portuguese Textiles Case*, *International Trade Law & Regulation* 2000, s. 42-47; G. A. Zonnekeyn, *The status of WTO law in the Community legal order: some comments in the light of the Portuguese Textiles case*, *European Law Review* 2000, s. 293-302; J. Kokott, *American Journal of International Law* 2000, s. 740-745; D. Van Eeckhoutte, *The Columbia Journal of European Law* 2001, s. 280-291.

na te prawa powoływać na podstawie prawa WE przed sądem krajowym³⁹¹. Trybunał podtrzymał swoje stanowisko wyrażone w sprawie Hermès mówiące o obowiązku stosowania przez sady krajowe państw członkowskich WE zasady przyjaznej interpretacji prawa krajowego wobec postanowień TRIPS w obszarach, w których Wspólnota przyjęła przepisy prawa wtórnego. W odniesieniu do obszarów, w których WE nie przyjęła przepisów prawa pochodnego, Trybunał przyznał kompetencje państwom członkowskim, w wyniku czego ochrona praw własności intelektualnej pozostaje w zakresie sądów krajowych, stwierdzając:

„Prawo wspólnotowe nie nakazuje, ale również nie wyklucza, że w ramach porządku prawnego jednego z państw członkowskich jednostce może być przyznane prawo bezpośredniego powoływania się na postanowienia art. 50 ust. 6 Porozumienia TRIPS albo też, że sąd zostanie zobowiązany do bezpośredniego stosowanie tego przepisu.”

Kolejne orzeczenie TS dotyczące TRIPS zapadło w wyroku z dnia 13 września 2001 r. w sprawie C-89/99 Groeneveld³⁹² w wyniku pytania prejudycjalnego skierowanego przez sąd niderlandzki dotyczącego wykładni art. 50 TRIPS. Pytanie poruszało kwestię skutku bezpośredniego postanowień Porozumienia TRIPS w odniesieniu do wyznaczania terminu stosowania środka tymczasowego, o którym mowa w art. 50 ust. 6. Trybunał oparł swoje stanowisko na wcześniejszej argumentacji ze sprawy Christian Dior. Istotniejszym jednak okazało się pytanie dotyczące kwestii czy art. 50 Porozumienia ma zastosowanie w postępowaniu głównym przed sądem krajowym zważywszy na fakt, że Porozumienie zaczęło obowiązywać w Niderlandach już po wszczęciu postępowania głównego przed sądem krajowym. Zjednoczone Królestwo występujące jako interwenient podniosło, że postanowienia Porozumienia nie mogą mieć zastosowania w sprawie ze względu na treść art. 70 ust. 1 Porozumienia stanowiący, że:

„Niniejsze Porozumienie nie stwarza zobowiązań w stosunku do działań, które miały miejsce przed datą wprowadzenia Porozumienia przez Członka, którego dotyczyły”.

³⁹¹ Pkt 44 wyroku.

³⁹² Wyrok Trybunału z dnia 13 września 2001 r., C-89/99 Schieving-Nijstad vof i inni przeciwko Robert Groeneveld, ECLI:EU:C:2001:438. Więcej nt. wyroku zob.: N. Lavranos, European Court of Justice, 13 September 2001, Case C-89/99, Legal Issues of Economic Integration 2003, s. 323-333.

Trybunał nie przychylił się do tej argumentacji orzekając, że art. 50 TRIPS ma zastosowanie także, jeżeli Porozumienie weszło w życie w czasie rozpatrywania sprawy przez sąd krajowy państwa członkowskiego, ale przed wydaniem orzeczenia w sytuacji, gdy naruszenie prawa własności intelektualnej trwa również po wejściu w życie Porozumienia. Według Trybunału we wszystkich obszarach z dziedziny własności intelektualnej, które są zharmonizowane, państwa członkowskie powinny stosować przepisy krajowe w świetle i z duchem art. 50 ust. 6 TRIPS przy stosowaniu środków tymczasowych, jednakże art. 50 TRIPS nie odnosi skutku bezpośredniego.

Kolejny raz TS odniósł się do TRIPS w wyroku z dnia 16 listopada 2004 r. w sprawie C-245/02 Budějovický Budvar³⁹³ w wyniku pytania prejudycjalnego skierowanego przez sąd fiński dotyczącego wykładni art. 2, art. 16 oraz art. 70 TRIPS. W sprawie tej amerykański browar Anheuser-Busch zarzucił browarowi czeskiemu Budějovický Budvar naruszenie prawa do znaku towarowego za pośrednictwem etykiet piwa sprzedawanego w Finlandii.

Trybunał ponownie potwierdził swoje wcześniejsze stanowisko w sprawie kompetencji do interpretacji postanowień Porozumienia TRIPS oraz ich skutku bezpośredniego uzasadniając swoje stanowisko faktem przystąpienia Wspólnoty do Porozumienia. O ile w kwestii interpretacji przepisów wspólnotowych dotyczących ochrony znaków towarowych w odniesieniu do postanowień Porozumienia Trybunał uznał swoją kompetencję, o tyle nie uznał się właściwym w odniesieniu do interpretacji postanowień Porozumienia w zakresie ich skutku bezpośredniego w świetle prawa krajowego. TS wyraził opinię, że:

„Postanowienia te, co do zasady, nie stanowią norm, pod kątem których Trybunał przeprowadza kontrolę aktów instytucji wspólnotowych w trybie art. 230 pierwszy akapit WE, ani nie mają charakteru przyznającego osobom prywatnym prawa, na które osoby te mogłyby powoływać się bezpośrednio przed sądem w oparciu o prawo wspólnotowe”³⁹⁴.

³⁹³ Wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2004 r., C-245/02 Anheuser-Busch Inc. przeciwko Budějovický Budvar, národní podnik, ECLI:EU:C:2004:717.

³⁹⁴ Pkt 54 wyroku.

TS potwierdził również obowiązek stosowania przyjaznej interpretacji prawa krajowego w odniesieniu do Porozumienia TRIPS przez sądy krajowe państw członkowskich:

„W związku z powyższym, w niniejszej sprawie, właściwe przepisy prawa krajowego dotyczące znaków towarowych należy w miarę możliwości stosować i interpretować w świetle brzmienia i celów właściwych przepisów zarówno dyrektywy 89/104³⁹⁵, jak i Porozumienia TRIPS”³⁹⁶.

Przytoczone orzeczenia pokazują konsekwencję Trybunału w nieprzyznawaniu wywierania skutku bezpośredniego postanowieniom TRIPS. TS pozostawił jednak możliwość zastosowania przez państwa członkowskie postanowień TRIPS w sposób bezpośredni w sprawach dotyczących obszarów regulowanych przez Porozumienie, co do których WE nie wprowadziła prawa wtórnego, a co za tym idzie, państwa członkowskie zachowały kompetencje w tym zakresie. W odróżnieniu od GATT, TRIPS jako umowa mieszana należy częściowo do kompetencji państw członkowskich, a częściowo do kompetencji WE³⁹⁷. Po raz pierwszy w sprawie Dior Trybunał stwierdził, że „w dziedzinie, w odniesieniu do której Wspólnota nie ustanowiła jeszcze prawa, ochrona własności intelektualnej nie wchodzi w zakres kompetencji WE, ale leży w gestii państw członkowskich. W związku z tym prawo wspólnotowe nie wymaga ani nie zabrania, aby porządek prawny danego państwa członkowskiego dawał jednostkom prawo bezpośredniego powoływania się na zasady określone w art. 50 ust. 6 TRIPS przed sądami.”

W Polsce do kwestii uznania skutku bezpośredniego TRIPS odniósł się Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 8 lutego 2006 r. w sprawie sygn. akt II GSK 54/05³⁹⁸. Dotyczyła ona wydłużenia okresu ochronnego na substancję chemiczną z 15 lat przewidzianych

³⁹⁵ Dyrektywa 89/104/EWG z dnia 21 grudnia 1988 r., mająca na celu zbliżenie ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do znaków towarowych, Dz.U. L 040, 11/02/1989, s. 1-7.

³⁹⁶ Pkt 56 wyroku.

³⁹⁸ Więcej nt. wyroku zob.: R. Skubisz, Głosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 lutego 2006 r. (sygn. akt II GSK 54/05), *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, 6/2006, s. 152-162.

w art. 16 ustawy o wynalazczości³⁹⁹ do 20 lat przewidzianych w art. 33 TRIPS. Urząd Patentowy odmówił przedłużenia czasu trwania ochrony z patentu wskazując w swojej decyzji, że TRIPS nie może mieć bezpośredniego zastosowania w indywidualnych sprawach, ponieważ stanowi zobowiązanie międzynarodowe, które powinno mieć odzwierciedlenie w prawie krajowym. W wyniku złożenia skargi przez wnioskodawcę, Wojewódzki Sąd Administracyjny stwierdził nieważność decyzji⁴⁰⁰ UP na co Urząd Patentowy wniósł skargę kasacyjną do NSA. Ponieważ polska ustawa nie przewidywała możliwości przedłużenia okresu ochrony z 15 do 20 lat, jedynym rozwiązaniem było znalezienie innej normy wywodzącej się z prawa międzynarodowego. Należy wskazać dwie potencjalne możliwości w tym zakresie. Pierwszą jest skorzystanie z postanowień Układu Europejskiego⁴⁰¹, którym Polska jako państwo stowarzyszone ze WE była związana w dacie złożenia wniosku o przedłużenie ochrony w Urzędzie Patentowym. Zgodnie z art. 66 ust. 1 Układu Europejskiego Polska zobowiązana została do osiągnięcia poziomu ochrony własności przemysłowej porównywalnego z ochroną we WE, co powinno nastąpić do 1 stycznia 1997 r. Polska została również zobowiązana na mocy art. 68 i art. 69 Układu do stałego dostosowywania swoich przepisów wewnętrznych do prawa wspólnotowego m. in. w dziedzinie własności przemysłowej. Natomiast WE została związana TRIPS od 1 stycznia 1995 r., a zatem zobowiązania Polski obejmują również te wynikające z TRIPS. W tej sytuacji należy zauważyć, że art. 66 ust 1, art. 68 oraz art. 69 nałożyły na Polskę zobowiązania do wprowadzenia odpowiednich przepisów krajowych z zakresu własności przemysłowej. O ile samo prawo WE nie zawiera regulacji wprowadzających 20-letni okres ochronny prawa z patentu, o tyle związane się WE postanowieniami TRIPS spowodowało, że również Polska jako strona Układu Europejskiego zobowiązana była do wprowadzenia takiego okresu ochronnego. Należy zauważyć, że mimo iż brak wprowadzenia przepisów w tym zakresie stanowił naruszenie zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego, to jednak postanowienia Układu Europejskiego nie nakładały na Polskę obowiązku stosowania bezpośrednio przez sądy lub organy administracyjne prawa

³⁹⁹ Ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości, Dz. U. z 1993. Nr 26, poz. 117 ze zm.

⁴⁰⁰ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 listopada 2004 r., sygn. akt II SA 3598/03.

⁴⁰¹ Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi ich Państwami Członkowskimi z drugiej, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r., Dz. U. z 1994 r., Nr 11, poz. 38.

wspólnotowego, a zatem również postanowień TRIPS. Wobec powyższego scenariusz ten nie miał zastosowania.

Drugą możliwą do zastosowania podstawą wynika z faktu, że Polska od 1 stycznia 2000 r. jest związana przepisami TRIPS w całości, a zatem również art. 33 ustanawiającym okres 20 letni w zakresie prawa ochronnego z patentu. Tym samym przywołać należy art. 91 ust. 2 Konstytucji, który zawiera zasadę bezpośredniego stosowania norm samowykonalnych⁴⁰². Dla istoty sprawy koniecznym stało się rozstrzygnięcie, czy art. 33 TRIPS stanowi normę o charakterze samowykonalnym i czy może być stosowany bezpośrednio przez organy administracji oraz sądy krajowe. Naczelny Sąd Administracyjny przywołał przesłanki samowykonalności normy w postaci interpretacji literalnej oraz zamiaru stron umowy i zastosował je do art. 33 i art. 70 ust. 2 TRIPS wskazując, że mają one charakter samowykonalny. Tym samym, jeżeli państwo nie wprowadzi przepisów krajowych równających okres ochronny z tym przewidzianym w art. 33 TRIPS, to zastosowanie znajduje termin 20-letni wynikający z TRIPS i nie ma potrzeby wydawania żadnej dodatkowej decyzji administracyjnej przez Urząd Patentowy.

Sąd Najwyższy również poddał pod rozważania możliwość wywierania przez TRIPS skutku bezpośredniego w orzeczeniu III CSK 112/05, w którym podobnie jak NSA uznał skutek bezpośredni TRIPS⁴⁰³.

4.2.2. Zakres kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie WPH. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-141/11 Daiichi Sankyo

Omawiana sprawa wyniknęła z pytania prejudycjalnego skierowanego przez sąd grecki w zakresie interpretacji art. 27 i 70 TRIPS. Spółka Daichii posiadała prawo do patentu

⁴⁰² Więcej na ten temat zob.: E. Skrzydło-Tefelska, R. Skubisz, Skuteczność wewnętrzna prawa międzynarodowego. Układ Europejski a wybrane kwestie spółek z udziałem podmiotów zagranicznych, „Rejent”, 1994 nr 10; R. Kwiecień, Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego, Warszawa 2000, s. 138.

⁴⁰³ Zob. M. du Vall, P. Kostański, J. Ożegalska-Trybalska, P. Podrecki, E. Traple (red.), Prawo patentowe, Warszawa 2017, s. 164.

krajowego otrzymanego 21 października 1986 roku w wyniku dokonania zgłoszenia w dniu 20 czerwca 1986 roku. Patent odnosił się do substancji hemihydratulewofloksacyny będącej składnikiem aktywnym antybiotyków. Z informacji przekazanych przez sąd grecki wynikało, że produkty farmaceutyczne jako takie nie mogły być opatentowane do dnia 7 października 1992 roku, a zatem hemihydratulewofloksacyny nie podlegał ochronie patentowej w ramach prawa greckiego. Jednakże sąd grecki nie wykluczył rozszerzenia praw patentowych Daichii na produkt farmaceutyczny jako taki w wyniku zastosowania art. 27 oraz 70 TRIPS, zawieszając postępowanie skierował trzy pytania do Trybunału Sprawiedliwości.

W kontekście niniejszej rozprawy najistotniejszym jest pytanie pierwsze o treści:

„Czy art. 27 porozumienia TRIPS, który reguluje kwestie ochrony patentowej, znajduje zastosowanie w sektorze [dziedzinie], w ramach którego [której] zasadniczo [główna] właściwość przysługuje [nadal] państwom członkowskim i – w razie odpowiedzi twierdzącej – czy państwa członkowskie mogą [same] uznać, że wspomniany przepis jest bezpośrednio skuteczny oraz czy sąd krajowy może bezpośrednio stosować ten przepis na warunkach przewidzianych w jego porządku prawnym?”

Strony w postępowaniu głównym, a także państwa, które przedstawiły swoje uwagi twierdziły, że w pierwszej kolejności należy ustalić, czy Unia skorzystała ze swoich uprawnień w dziedzinie patentów. Komisja natomiast przedstawiła stanowisko, że orzeczenia w sprawach Dior oraz Merck nie są już aktualne, ponieważ TRIPS odnosi się w całości do „handlowych aspektów własności intelektualnej” w rozumieniu art. 207 ust 1 TFUE. Zdaniem Komisji z tego powodu, od wejścia w życie Traktatu z Lizbony tj. 1 grudnia 2009 r. TRIPS w całości wchodzi w zakres Wspólnej Polityki Handlowej UE.

4.2.2.1. Opinia Rzecznika Generalnego

Już we wstępie do swojej opinii Rzecznik Generalny Pedro Cruz Villalón zaznaczył, że sprawa stanowi „wyzwanie interpretacyjne”, a on sam starał się znaleźć kompromis pomiędzy Komisją, która wskazywała na nowe brzmienie art. 207 ust 1 TFUE, a stanowiskiem państw członkowskich, które podnosiły szeroki zakres TRIPS, który wykracza ich zdaniem poza obszar „aspektów handlowych”, a więc wychodzi poza zakres kompetencji wyłącznych Unii. Według

Rzecznika „rozstrzygnięcie wskazanego dylematu możliwe jest tylko poprzez analizę opartą na konsekwencjach, jakie wiążą się z tymi dwiema przeciwstawnymi tezami”⁴⁰⁴. Według Rzecznika „na obecnym etapie rozwoju prawa Unii art. 27 porozumienia TRIPS nie reguluje materii objętej handlowymi aspektami własności intelektualnej w rozumieniu art. 207 ust 1 TFUE. Wobec powyższego w odniesieniu do jego wykładni nadal pozostaje w mocy stanowisko Trybunału Sprawiedliwości, które wiąże zakres właściwości Trybunału Sprawiedliwości do dokonywania postanowień zawartych w porozumieniach międzynarodowych z właściwością przedmiotową w regulowanej kwestii”⁴⁰⁵.

W pozostałej części swojej opinii Rzecznik Generalny przedstawia rozważania na wypadek niezgodzenia się przez Trybunał z jego argumentacją w odniesieniu do pytania pierwszego. Rzecznik Generalny skupił się na kwestii skutku bezpośredniego, do którego Trybunał nie odniósł się jednoznacznie w swoim dotychczasowym orzecznictwie, opowiadając się za ogólną zasadą wykluczającą bezpośredni skutek porozumień WTO⁴⁰⁶. Odnosząc to do art. 27 i 70 TRIPS Rzecznik argumentował przeciwko uznaniu skutku bezpośredniego TRIPS w ramach prawa UE, wskazując na zróżnicowane podejście krajów członkowskich do tej kwestii podając przykłady praktyki sądowniczej m. in. Słowenii, Finlandii, Portugalii, Austrii czy Hiszpanii⁴⁰⁷.

Odnosząc się do pozostałych pytań dotyczących zdolności patentowej oraz zakresu prawa ochronnego dla produktu farmaceutycznego Rzecznik Generalny uznał, że „porozumienie TRIPS w żadnym wypadku nie przewiduje pewnego rodzaju „automatycznego rozszerzenia” patentu obejmującego proces wytwarzania na sam produkt farmaceutyczny, jak tego próbuje dowieść Daiichi Sankyo. Nie może być też mowy o „odroczonej udzieleniu” patentu na produkt farmaceutyczny, o który wniesiono w momencie, gdy nie było możliwe jego udzielenie”⁴⁰⁸.

Kończąc swoją opinię, Rzecznik Generalny Cruz Villalón ostrzegł, iż ze względu na „ogromną liczbę sporów sądowych, ich różnorodność, a często także ich prawomocne

⁴⁰⁴ Pkt 72 opinii.

⁴⁰⁵ Pkt 81 opinii.

⁴⁰⁶ Pkt 86 opinii.

⁴⁰⁷ Pkt 90-99 opinii.

⁴⁰⁸ Pkt 113 opinii.

rozstrzygnięcie (...) orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości w przedmiocie bezpośredniej lub pośredniej skuteczności art. 27 porozumienia TRIPS powinno wywoływać skutki wyłącznie od daty publikacji orzeczenia, które zostanie wydane w niniejszej sprawie”⁴⁰⁹. Trybunał nie odniósł się do tego postulatu w swoim orzeczeniu.

4.2.2.2. Stanowisko Trybunału Sprawiedliwości

Trybunał wskazał, że art. 207 ust 1 TFUE znacząco różni się od art. 113 TWE, który obowiązywał w chwili podpisywania TRIPS. Odmienne do stanowiska Rzecznika Generalnego oraz stron, które zgłosiły uwagi, TS wskazał, że w świetle znaczącego rozwoju prawa pierwotnego, dotychczasowe orzecznictwo straciło swoją aktualność w odniesieniu do kwestii podziału kompetencji między Unią a jej państwami członkowskimi. Następnie Trybunał badając pojęcie „handlowych aspektów własności intelektualnej” zauważył, że „wśród norm przyjętych przez Unię w dziedzinie własności intelektualnej jedynie te, które mają konkretny związek z międzynarodową wymianą handlową, mogą zostać objęte zakresem znaczeniowym pojęcia „handlowych aspektów własności intelektualnej”, o którym mowa w art. 207 ust. 1 TFUE i w związku z tym należeć do dziedziny wspólnej polityki handlowej”⁴¹⁰. Według Trybunału z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku TRIPS, ponieważ jego normy mają „konkretny związek z międzynarodową wymianą handlową”⁴¹¹.

Trybunał posłużył się przykładem Uzgodnienia w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzygnięcie sporów, stanowiącym załącznik nr 2 do Porozumienia ustanawiającego WTO i mającego zastosowanie do TRIPS, zezwalającego zgodnie ze swoim art. 22 ust 3 na krzyżowe zawieszenie koncesji pomiędzy tym porozumieniem i innymi głównymi porozumieniami wielostronnymi, z których składa się porozumienie ustanawiające WTO⁴¹². Wydaje się, że ten argument nie jest zgodny z Opinią 1/94, w której Trybunał wskazał, że wszystkie porozumienia WTO są ze sobą nierozzerwalnie powiązane, a zatem nie powinno to wpływać na ocenę kwestii kompetencji. W szczególności TS zgodził się z opinią Rady, że „trudności, jakie mogłyby powstać w związku z realizacją porozumienia WTO i załączników do niego w zakresie

⁴⁰⁹ Pkt 121 opinii.

⁴¹⁰ Pkt 52 wyroku.

⁴¹¹ Pkt 53 wyroku.

⁴¹² Pkt 54 wyroku.

niezbędnej koordynacji mającej na celu zapewnienie jednolitego charakteru działań w przypadku wspólnego udziału Wspólnoty i państw nie mogą zmienić treści odpowiedzi, jakiej należy udzielić w kwestii kompetencji”⁴¹³.

W swoim orzeczeniu w sprawie Daichii Sankyo Trybunał dodał, że „przewidując w art. 207 ust 1 TFUE, że handlowe aspekty własności intelektualnej wchodzą teraz w pełni w zakres wspólnej polityki handlowej, autorzy Traktatu FUE nie mogli nie być świadomi, że brzmienie fragmentu dodanego do tego postanowienia ma niemal dokładnie to samo brzmienie, co sam tytuł porozumienia TRIPS”⁴¹⁴. Tym samym Trybunał nie przychylił się do stanowiska Rzecznika Generalnego, który w swojej opinii wskazał, że „Rację mają państwa członkowskie. Argument Komisji ma charakter literalny i jako taki jest bezsprzecznie niewystarczający”⁴¹⁵. Należy zauważyć, że większość postanowień TRIPS, zwłaszcza w odniesieniu do patentów jest mocniej powiązana z postanowieniami konwencji o patencie europejskim⁴¹⁶ niż z postanowieniami jakiegokolwiek umowy regulującej handel pomiędzy Unią a państwami trzecimi. Zwłaszcza art. 27 TRIPS, będący przedmiotem zapytania sądu greckiego jest zbliżony w treści do art. 52 Konwencji o patencie europejskim. Warto zaznaczyć, że art. 52 ust 1 KPE został zmieniony 29 listopada 2000 roku w celu dostosowania jego treści do treści art. 27 ust 1 TRIPS.

Trybunał odrzucił również argumenty państw członkowskich podnoszących, że postanowienia, co najmniej II części TRIPS (a więc również art. 27) należą do dziedziny rynku wewnętrznego powołując się na art. 114 i 118 TFUE. TS stwierdził, że powyższa argumentacja nie uwzględnia w dostatecznym stopniu celu porozumienia TRIPS w ogólności i celu w szczególności jego części II⁴¹⁷. Dalej Trybunał wskazał, że „celem porozumienia TRIPS jest ograniczenie wypaczeń w handlu międzynarodowym, gwarantujące na terytorium każdego członka WTO skuteczną i wystarczającą ochronę praw własności intelektualnej. Część

⁴¹³ Pkt. 107 opinii 1/94.

⁴¹⁴ Pkt. 55 wyroku.

⁴¹⁵ Pkt 56 Opinii Rzecznika Generalnego Pedra Cruza Villalóna, przedstawionej w dniu 31 stycznia 2013 r., ECLI:EU:C:2013:49.

⁴¹⁶ Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r. ze zm., Dz. U. 04.79.737.

⁴¹⁷ Pkt 57 wyroku.

II tego porozumienia przyczynia się do realizacji tego celu, stanowiąc, dla każdej z głównych kategorii praw własności intelektualnej normy mające być stosowane przez każdego członka WTO”⁴¹⁸. I dalej: „Co prawda po wejściu w życie TFUE Unia nadal może regulować prawa własności intelektualnej na podstawie kompetencji należących do dziedziny rynku wewnętrznego, niemniej jednak akty przyjęte na tej podstawie i przeznaczone do obowiązywania konkretnie w Unii muszą przestrzegać norm dotyczących dostępności, zakresu i korzystania z praw własności intelektualnej zawartych w porozumieniu TRIPS, ponieważ przeznaczeniem tych norm pozostaje – jak wcześniej – ujednoczenie pewnych zasad w tej dziedzinie na poziomie światowym i ułatwienie wymiany międzynarodowej”⁴¹⁹. To doprowadziło Trybunał do wniosku, że „jak zauważyła Komisja, fakt uznania norm zawartych w art. 27 Porozumienia TRIPS dotyczących przedmiotu mającego zdolność patentową za należące do dziedziny wspólnej polityki handlowej, a nie do dziedziny wspólnego rynku prawidłowo ilustruje fakt, że normy te wpisują się w ramy liberalizacji wymiany międzynarodowej, a nie w ramy harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich Unii. W świetle powyższych rozważań (...) należy uznać, że art. 27 porozumienia TRIPS należy do dziedziny wspólnej polityki handlowej”⁴²⁰.

Należy zauważyć, że Trybunał w przeciwieństwie do wcześniejszych spraw dotyczących tego zagadnienia nie oparł się na „teście harmonizacji”, lecz skoncentrował się na aspektach formalnych, w tym przypadku podobieństwie tytułu TRIPS z treścią art. 207 ust 1 TFUE zawierającego określenie „handlowych aspektów własności intelektualnej”.

Podsumowując, wydaje się, że Trybunał słusznie uznał TRIPS w całości za wchodzące w skład WPH, nie tylko ze względu na przedstawioną w orzeczeniu Daiichi Sankyo argumentację, ale również dlatego, że uznanie obszaru, który leżał (choćby częściowo) w zakresie kompetencji państw członkowskich za objęty wyłączną kompetencją UE pozwala na wzmocnienie poziomu ochrony własności intelektualnej na terenie całej Unii. Co więcej stwarza to możliwość dążenia do harmonizacji przepisów w tym zakresie.

⁴¹⁸ Pkt 58 wyroku.

⁴¹⁹ Pkt 59 wyroku.

⁴²⁰ Pkt 60-61 wyroku.

4.2.2.3. Wpływ wyroku w sprawie C-414/11 Daichii Sankyo na stosowanie TRIPS

Przykładem przełożenia argumentacji Trybunału z orzeczenia C-414/11 na zastosowanie postanowień TRIPS może być zastosowanie art. 70 ust 7 TRIPS stanowiącego:

„W przypadku praw własności intelektualnej, których ochrona uwarunkowana jest rejestracją, zgłoszenia w celu uzyskania ochrony, będące w toku rozpatrywania w dniu wprowadzenia przez danego Członka niniejszego Porozumienia, będą mogły być uzupełnione w celu uzyskania poszerzonej ochrony, przewidzianej postanowieniami niniejszego Porozumienia. Takie zmiany nie będą obejmowały elementów nowości”.

Ponieważ TRIPS wszedł w życie 1 stycznia 1996 roku, a patentom przysługuje 20 letni okres ochronny⁴²¹, patenty te powinny wygasnąć 1 stycznia 2016 roku. Wyjątek stanowią patenty, które uzyskały dodatkowe świadectwo ochronne (SPC) przedłużające okres ochrony dla środków farmaceutycznych lub środków ochrony roślin. Wiele patentów farmaceutycznych, które kwalifikowały się do poszerzenia ochrony na mocy art. 70 ust 7 TRIPS, kwalifikowały się również do dodatkowego, 5 letniego świadectwa ochronnego⁴²². Obowiązek ochrony wprowadzony w art. 70 ust 7 TRIPS odnoszący się do patentów skierowany jest do państw członkowskich, ponieważ w dniu wejścia w życie TRIPS Wspólnota Europejska nie posiadała urzędu patentowego, a zatem nie mogła pozwolić na poszerzenie prawa ochronnego. Wejście w życie Traktatu z Lizbony nie zmieniło nic w tym zakresie, ponieważ UE nie zdecydowała się na utworzenie urzędu patentowego Unii (Europejski Urząd Patentowy powstały 10 lipca 1977 roku nie jest instytucją UE, a sama Unia nie jest stroną KPE). Tym samym obowiązek wynikający z art. 70 ust 7 TRIPS spełnić mogą jedynie organy administracyjne i sądowe państw członkowskich.

⁴²¹Art. 33 TRIPS.

⁴²² Zob. M. Montañá i Mora, *The practical Consequences of the CJEU Judgment of 18 July 2013 Changing Its Doctrine on the Respective Competences of the EU and its Member States to Apply the TRIPS Agreement: Have We Seen Tip of the Daiichi Iceberg Yet?*, Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich 2017, s. 14.

Wykładnia Trybunału przedstawiona w orzeczeniu Daichii Sankyo odnosząca się do wpływu Traktatu z Lizbony na zakres kompetencji Unii i państw członkowskich może prowadzić do wniosku, że brak jest de facto właściwego organu, który odpowiadałby za właściwe wykonanie art. 70 ust 7 TRIPS. W celu rozważenia tego problemu należy poddać analizie pytania prejudycjalne postawione przez sąd grecki w sprawie Daichii Sankyo, a w szczególności pytanie trzecie:

„Czy w oparciu o art. 27 i 70 porozumienia TRIPS patenty objęte zakresem zastrzeżenia przewidzianego w art. 167 ust 2 KPE, które zostały udzielone przed dniem 7 lutego 1992 r., a więc przed wejściem w życie wspomnianego porozumienia, i które dotyczą wynalazków w postaci produktów farmaceutycznych, ale w oparciu o wspomniane zastrzeżenie ochronie podlega jedynie proces [ich] wytwarzania [...], korzystają z ochrony przewidzianej dla wszystkich patentów na podstawie porozumienia TRIPS [...], jaki zakres i przedmiot ma taka ochrona, a więc czy po wejściu w życie wspomnianego porozumienia ochronie podlegają również same produkty farmaceutyczne, czy też ochrona dalej obejmuje jedynie proces ich wytwarzania, tudzież czy należy wprowadzić rozróżnienie w zależności od treści wniosku o udzielenie patentu, czyli w zależności od tego, czy w kontekście opisu wynalazku i związanych z nim żądań wniosek ma na celu objęcie *ab initio* ochroną produktu, procesu jego wytwarzania bądź obydwu aspektów?”⁴²³.

Patent, którego dotyczyła sprawa został udzielony 21 października 1986 roku, a więc przed wejściem w życie TRIPS, w związku z czym nie obejmował go obowiązek ochrony zawarty w art. 70 ust 7 TRIPS. Po poddaniu analizie ust 1, 2 i 8 art. 70 TRIPS, Trybunał udzielił następującej odpowiedzi: „patentu uzyskanego w wyniku zgłoszenia zawierającego opis wynalazku w postaci zarówno do procesu wytworzenia produktu farmaceutycznego, jak i tego produktu jako takiego, który został jednak udzielony wyłącznie w odniesieniu do procesu wytwarzania, nie należy z powodu zasad ustanowionych w art. 27 i art. 70 porozumienia TRIPS, uważać począwszy od dnia wejścia w życie tego porozumienia za obejmujący wynalazek w postaci tego produktu farmaceutycznego”⁴²⁴.

⁴²³ Pkt 32 wyroku.

⁴²⁴ Pkt 83 wyroku.

Warto wskazać, że ten sam sąd, który skierował pytania prejudycjalne do Trybunału w sprawie Daichii Sankyo rozpatrywał także dwie inne sprawy, które również dotyczyły patentów w odniesieniu do których wniosek złożono zanim produkty farmaceutyczne uzyskały w Grecji zdolność patentową. Jednakże w tym przypadku patent został uzyskany w dniu 31 października 2001 roku, a więc już po wejściu w życie TRIPS, tym samym był on objęty art. 70 ust 7 TRIPS. Jednakże zamiast skierować do TS pytanie odnoszące się do patentów oczekujących na przyznanie w dniu, kiedy TRIPS weszło w życie, sąd krajowy zadał dokładnie te same trzy pytania, które zostały już zadane wcześniej, w tym pytanie trzecie dotyczące patentów przyznanych, a nie oczekujących. W efekcie Trybunał po ogłoszeniu wyroku w sprawie Daichii skierował komunikat do sądu greckiego czy ten utrzymuje pytania zadane w dwóch kolejnych sprawach, zważywszy na fakt, że są one identyczne jak te, na które udzielono już odpowiedzi. Sąd grecki podtrzymał wszystkie pytania podnosząc, że Trybunał nie odpowiedział na część pytania niezbędną do rozstrzygnięcia kolejnych spraw. W komunikacie z 18 listopada 2013 r. stwierdził⁴²⁵:

„W związku z decyzją Trybunału w sprawie C-414/11, której przedmiot jest podobny do sprawy C-372/13 Warner – Lambert i Pfizer [...] informujemy, że nalegamy na rozpatrzenie naszego wniosku o wydanie wyroku w postępowaniu prejudycjalnym, ponieważ orzeczenie, które zostało wydane nie odnosi się do drugiej części drugiego pytania. Precyzując, podczas gdy Trybunał odpowiedział twierdząco na pytanie czy produkty chemiczne i farmaceutyczne, zgodnie z art. 27 TRIPS są przedmiotem podlegającym opatentowaniu pod warunkiem, że spełniają wymogi przyznawania patentów, nie odpowiedział jednak na pytanie o zakres tych patentów, który uregulowany jest w art. 28, 30 oraz 33 TRIPS. Odpowiedź na powyższe pytanie jest niezbędna do wydania rozstrzygnięcia w niniejszym sporze”.

Trybunał nie zdecydował się na udzielenie odpowiedzi, której domagał się sąd grecki. Zamiast tego w dniu 30 stycznia 2014 r. wydał dwa orzeczenia⁴²⁶, w których powtórzył

⁴²⁵ Zob. M. Montaña i Mora, *The practical Consequences of the CJEU Judgment of 18 July 2013 Changing Its Doctrine on the Respective Competences of the EU and its Member States to Apply the TRIPS Agreement: Have We Seen Tip of the Daiichi Iceberg Yet?*, Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich 2017, s. 17.

⁴²⁶ Wyrok Trybunału C-372/13 z dnia 30 stycznia 2014 r., Warner-Lambert Company LLC i Pfizer Ellas AE przeciwko Sieger Pharma Anonymi Farmakeftiki Etaireia, ECLI:EU:C:2014:61; Wyrok Trybunału

odpowiedzi przedstawione wcześniej w wyroku Daichii Sankyo. Ponieważ w pierwszej sprawie pytania zadane przez sąd grecki dotyczyły patentów uzyskanych przed wejściem w życie TRIPS, a dwie kolejne sprawy odnosiły się do patentów zgłoszonych (oczekujących na rejestrację), TS w swoich orzeczeniach pominął kwestię interpretacji art 70 ust 7 TRIPS.

4.2.2.4. Wpływ wyroku w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo na praktykę krajową w zakresie stosowania TRIPS – przykład Hiszpanii

Trybunał w swoim orzeczeniu nie odniósł się wprost do kwestii skutku bezpośredniego TRIPS, wskazując jedynie, że przepisy TRIPS odnoszące się do patentów wchodzą w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. Stanowisko to jest stanowisko zerwanie z retoryką przedstawioną w Opinii 1/94 oraz wyroku C-421/05 w sprawie Merck. Choć wydaje się, że celem orzeczenia C-414/11 w sprawie DaichiiSankyo było wskazanie, że postanowienia TRIPS w zakresie patentów wchodzą w zakres prawa UE to biorąc pod uwagę przedstawioną w niniejszym rozdziale analizę można dojść do wniosku, że Trybunał osiągnął efekt odwrotny do zamierzonego. Nowe brzmienie art. 207 ust 1 TFUE, które obowiązuje od 1 grudnia 2009 roku (będące źródłem uzasadniającym zmianę stanowiska TS) nie zmienia faktu, że w 1994 roku to państwa członkowskie były odpowiedzialne za zastosowanie postanowień TRIPS w zakresie patentów, a nie ówczesna Wspólnota. Dla przykładu 18 listopada 1997 roku Rada TRIPS prowadziła dialog dotyczący przestrzegania przez Hiszpanię zobowiązań TRIPS dotyczących patentów z delegatem Królestwa Hiszpanii, a nie Wspólnoty Europejskiej⁴²⁷, który wskazał, że zgodnie z prawem hiszpańskim postanowienia TRIPS w tym zakresie mają charakter samowystępujący i są stosowane bezpośrednio przez sądy. Gdyby zatem Trybunał w swoim orzeczeniu wskazał wprost, że jego dotychczasowe orzecznictwo odmawiające skutku bezpośredniego TRIPS pozostaje aktualne, hiszpańskie sądy stałyby przed problemem ewentualnej zmiany swoich dotychczasowych wyroków. Wydaje się zatem, że Trybunał

C-462/13 z dnia 30 stycznia 2014 r., Warner-Lambert Company LLC i Pfizer Ellas AE przeciwko Minerva Farmakeftiki AE, ECLI:EU:C:2014:62.

⁴²⁷ M. Montaña, Spanish Supreme Court clarifies that its case law on TRIPS is not affected by the ECJ Daiichi Judgement, Kluwer Patent Blog, 6.02.2014 r., <https://patentblog.kluweriplaw.com/2014/02/06/spanish-supreme-court-clarifies-that-its-case-law-on-trips-is-not-affected-by-the-ecj-daiichi-judgment/>, dostęp: 1 kwietnia 2024 r.

świadomie nie wziął na siebie odpowiedzialności za jednoznaczne wyjaśnienie kłopotliwego zagadnienia jakim jest skutek bezpośredni TRIPS.

W swoim orzeczeniu TS stwierdził, że „patentu uzyskanego w wyniku zgłoszenia zawierającego opis wynalazku w postaci zarówno do procesu wytworzenia produktu farmaceutycznego, jak i tego produktu jako takiego, który został jednak udzielony wyłącznie w odniesieniu do procesu wytworzenia, nie należy, z powodu zasad ustanowionych w art. 27 i 70 porozumienia TRIPS, uważać począwszy od dnia wejścia w życie tego postanowienia za obejmujący wynalazek w postaci tego produktu farmaceutycznego”⁴²⁸. Powyższy wniosek Trybunału zachęcił hiszpańskiego producenta leków generycznych do wniesienia skargi o nieważność wyroku z dnia 21 listopada 2011 roku Izby Administracyjnej Sądu Najwyższego, który uwzględnił apelację wniesioną przez właściciela patentu europejskiego na decyzję hiszpańskiego Urzędu Patentów i Znaków Towarowych, który odmówił opublikowania poprawionego tłumaczenia złożonego przez właściciela patentu. W szczególności posiadacz patentu złożył poprawione tłumaczenie, które obejmowało zastrzeżenia produktu przyznane przez Europejski Urząd Patentowy, który zostały wykluczone z pierwszego tłumaczenia w związku z komunikatem EPO z dnia 13 maja 1992 roku zalecającym wnioskodawcom wykluczenie roszczenia dotyczącego produktów w krajach, które dokonały rezerwacji na podstawie ówczesnego art. 167 Konwencji o patencie europejskim.

Hiszpański Sąd Najwyższy w swojej decyzji z dnia 17 stycznia 2014 roku odrzucił powyższą skargę o stwierdzenie nieważności. SN wskazał, że odpowiedź Trybunału Sprawiedliwości udzielona na pytanie zadane przez sąd grecki w sprawie Daichii Sankyo wynikała ze szczególnego stanu faktycznego i określonego prawa krajowego dotyczącego patentu. W szczególności Sąd Najwyższy zauważył, że wyrok w sprawie Daiichi Sankyo nie odnosił się do problemów związanych ze zmienionym tłumaczeniem art. 70.4 Konwencji o patencie europejskim. W tym miejscu należy poddać pod wątpliwość decyzję Trybunału o podjęciu się w tym orzeczeniu interpretacji art. 70.4 oraz 167 Konwencji, skoro kilka miesięcy później w orzeczeniu C-493/12 w sprawie Eli Lilly⁴²⁹ wskazał, że „Należy jednakże uściślić, co się tyczy wymogów wynikających z KPE, że Trybunał nie jest w żaden sposób właściwy w przedmiocie wykładni przepisów tej konwencji, jako że w odróżnieniu od państw

⁴²⁸ Pkt 83 wyroku.

⁴²⁹ Wyrok Trybunału C-493/12 z dnia 12 grudnia 2013 roku, Eli Lilly and Company Ltd przeciwko Human Genome Sciences Inc, ECLI:EU:C:2013:835.

członkowskich Unia do niej nie przystąpiła. Tym samym Trybunał nie może przedstawić sądowi odsyłającemu innych wskazówek co do sposobu, w jaki powinien on dokonać oceny zakresu zastrzeżeń patentu wydanego przez EPO”⁴³⁰.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić, odpowiedzi udzielone przez TS w orzeczeniu Daichii Sankyo nie mogą być bezpośrednio przeniesione na inne sprawy wykraczające poza ramy prawne oraz stan faktyczny do których odnosił się sąd grecki w swoich pytaniach prejudycjalnych. Tym samym kwestia uznania skutku bezpośredniego TRIPS pozostaje w zakresie sądów krajowych.

4.2.3. Charakter kompetencji UE do przyjmowania środków karnych dotyczących naruszeń praw własności intelektualnej

Kolejnym istotnym zagadnieniem, poruszonym przez Trybunał w orzeczeniu w sprawie Daiichi Sankyo jest charakter kompetencji Unii w odniesieniu do przyjmowania sankcji karnych odnoszących się do patentów zawartych w art. 61 TRIPS, który stanowi:

„Członkowie ustanowią procedury karne i kary, które będą stosowane przynajmniej w przypadkach umyślnego podrabiania znaku towarowego lub piractwa praw autorskich, dokonanego na skalę handlową. Dostępne środki zaradcze będą obejmowały uwięzienie albo kary pieniężne wystarczające dla odstraszenia zgodnie z wymiarem kar stosowanych za przestępstwa o odpowiadającym im ciężarze. W stosownych przypadkach, dostępne środki zaradcze będą obejmowały także konfiskatę, przepadek i zniszczenie towarów stanowiących naruszenie oraz wszelkich materiałów i narzędzi, które były głównie stosowane dla popełnienia przestępstwa. Członkowie mogą ustanowić procedury karne i kary, które będą stosowane w innych przypadkach naruszania praw własności intelektualnej w szczególności, jeżeli naruszenia dokonywane są umyślnie i na skalę handlową”.

⁴³⁰ Pkt. 41 wyroku.

Natomiast w opinii z dnia 26 marca 2009 roku Rzecznik Generalna⁴³¹ przedstawiła stanowisko mówiące, że wymogi art. 61 TRIPS przy obecnym stanie prawa wspólnotowego przekraczają wewnętrzne kompetencje Wspólnoty⁴³².

Należy zauważyć, że art. 83 ust 2 TFUE stanowi:

„Jeżeli zbliżenie przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich w sprawach karnych okaże się niezbędne w celu zapewnienia skutecznego wprowadzania w życie polityki Unii w dziedzinie, która stała się przedmiotem środków harmonizujących, dyrektywy mogą ustanowić normy minimalne odnoszące się do określania przestępstw oraz kar w danej dziedzinie.”

Powyższy przepis został uznany za podstawę prawną dla tzw. umowy ACTA, która zawierała postanowienia dotyczące egzekwowania praw własności intelektualnej za pomocą środków karnych, która została finalnie odrzucona przez Parlament Europejski m. in. dlatego, że zawierała przepisy wykonawcze wykraczające daleko poza zakres TRIPS. Przykładem może być art. 23 ust 1 ACTA, zawierający szeroką definicję podrabiania lub piractwa „na skalę handlową”:

„Każda Strona przewiduje przepisy dotyczące postępowań karnych i sankcji, które są stosowane przynajmniej w przypadkach umyślnego podrabiania znaku towarowego lub piractwa praw autorskich lub praw pokrewnych na skalę handlową. Na użytek niniejszej sekcji działania na skalę handlową obejmują przynajmniej działania prowadzone jako działalność handlowa w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści ekonomicznej lub handlowej. (...) Każda Strona traktuje umyślny przywóz lub wywóz towarów oznaczonych podrobionym znakiem towarowym lub pirackich towarów chronionych prawem autorskim na skalę handlową jako bezprawną działalność podlegającą sankcjom karnym na podstawie niniejszego artykułu. Strona może wywiązać się ze swojego zobowiązania w odniesieniu do przywozu lub wywozu towarów oznaczonych podrobionym znakiem towarowym lub pirackich towarów chronionych prawem autorskim przez uznanie dystrybucji, sprzedaży lub oferowania

⁴³¹ Opinia Rzecznik Generalnej Juliane Kokott przedstawiona w dniu 26 marca 2009 r., ECLI:EU:C:2009:190.

⁴³² Pkt 155 opinii.

do sprzedaży takich towarów na skalę handlową za bezprawną działalność podlegającą sankcjom karnym”.

Powyższa definicja mogłaby obejmować użytkowników Internetu pobierających pliki chronione prawem autorskim bez zgody posiadacza praw w celu uniknięcia uiszczenia opłaty za dostęp⁴³³. W dyskusji podnoszono również argument, że projekt dyrektywy w sprawie środków prawa karnego mających na celu zapewnienie egzekwowanie praw własności intelektualnej⁴³⁴ został odrzucony z powodu braku kompetencji Unii do przyjęcia wskazanych przepisów karnych w swoich działaniach zewnętrznych.

Z podobną krytyką spotkała się negocjowana w tym samym czasie, co ACTA umowa o wolnym handlu pomiędzy EU a Koreą Południową (ang. Korea Free Trade Agreement, KFTA). Umowa ta, mimo że nie zawierała tak szerokiej definicji „skali handlowej” co ACTA, zawierała jednak przepisy dotyczące egzekwowania prawa karnego wykraczające poza ramy prawa UE⁴³⁵. Nierozstrzygnięta pozostaje kwestia odniesienia przepisów dotyczących egzekwowania sankcji karnych do art. 83 ust 2 TFUE, Trybunał nie odniósł się do tego problemu w orzeczeniu w sprawie Daichii Sankyo. W sprawie organizacji nadawczych opisanej szerzej w pkt 4.1 niniejszego rozdziału państwa członkowskie podniosły argument, że do jej zawarcia niezbędna jest kompetencja o charakterze mieszanym, ponieważ konwencja wprowadziłaby także przepisy dotyczące egzekwowania sankcji karnych. Trybunał nie odniósł się jednak do tej kwestii, ponieważ nie było wiadomo czy faktycznie takie przepisy znajdują się w ostatecznej wersji tekstu konwencji.

W sprawie dostępu warunkowego Trybunał uznał, że konwencja może zostać przyjęta na mocy art. 207 TFUE pomimo, że zawiera środki zajęcia i konfiskaty, ponieważ postanowienia

⁴³³ Więcej nt. ACTA zob.: H. G. Ruse-Khan, From TRIPS to ACTA: Towards a New „Gold Standard” in Criminal IP Enforcement? [w:] Ch. Geiger (red.), *Criminal Enforcement of Intellectual Property: A Blessing or a Curse? Handbook of Contemporary Research*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, 4 (2013); Ch. Eckes, E. Fahey, M. Kanetake, *International, European and US Perspectives on the Negotiation and Adoption of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA)*, International Trade Law Journal, 20 (2013).

⁴³⁴ COM/2006/0168.

⁴³⁵ Zob. B. M. Araujo, *Intellectual Property and the EU’s Deep Agenda*, Journal of International Economic Law, 16 (2013), s. 470-471.

konwencji nie wymagają, aby środki te miały charakter wyłącznie karny⁴³⁶. Biorąc pod uwagę powyższe, środki karne w postaci zajęcia i konfiskaty można uznać za wchodzące w zakres kompetencji w ramach WPH, ponieważ ułatwiają one handel poza granice Unii⁴³⁷. Pytaniem bez odpowiedzi pozostaje kwestia czy stopień harmonizacji w dziedzinie własności intelektualnej jest wystarczający, aby wchodzić w zakres art. 82 ust 2 TFUE.

Odnosząc się do zakresu wyłącznych kompetencji Unii w dziedzinie własności intelektualnej należy mieć na uwadze traktatowe granice Wspólnej Polityki Handlowej wyznaczone w art. 207 ust 6 TFUE, który stanowi:

„Wykonywanie uprawnień w dziedzinie wspólnej polityki handlowej, przyznanych niniejszym artykułem, nie narusza podziału kompetencji między Unią i Państwami Członkowskimi i nie prowadzi do harmonizacji przepisów ustawowych lub wykonawczych Państw Członkowskich, jeżeli Traktaty wykluczają taką harmonizację”.

Przepis ten stanowi potwierdzenie zasady przyznania i ma na celu ustanowienie paralelizmu pomiędzy kompetencjami zewnętrznymi i wewnętrznymi oraz zapobiegnięcie skrytej harmonizacji⁴³⁸. Jego treść wskazuje wyraźnie, że podział kompetencji zewnętrznych nie może wpływać na podział kompetencji wewnętrznych. Do powyższego odniósł się Rzecznik Generalny w opinii w sprawie Daichii Sankyo wskazując, że „(...) całkowite i natychmiastowe włączenie materii regulowanej przez porozumienie TRIPS do pojęcia „handlowe aspekty” zmierza do przeniesienia istoty prawa własności intelektualnej do sfery wyłącznej kompetencji Unii, stwarzając wręcz możliwość dokonania pewnego rodzaju harmonizacji „pośredniej” czy nawet „pozbawienia mocy” kompetencji dzielonych”⁴³⁹. Mogłoby do tego dojść, gdyby Unia skorzystała z wyłącznej kompetencji w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej do zawierania umów międzynarodowych, ponieważ umowy takie wiązałyby zarówno państwa członkowskie jak i instytucje UE. W efekcie zakres

⁴³⁶ Pkt 72 wyroku.

⁴³⁷ Zob. J. Larik, No Mixed Feelings: The Post-Lisbon Common Commercial Policy in Daichii Sankyo and Commision v. Council (Conditional Access Convention), *Common Market Law Review*, 52 (2015).

⁴³⁸ Zob. Ch. Pitschas, The Treaty of Lisbon and the „New” Common Commercial Policy of the European Union, *International Trade Law and Regulation* 37, s. 41-42.

⁴³⁹ Pkt. 60 opinii Rzecznika Generalnego.

możliwości działania państw członkowskich zostałyby ograniczone, a ich kompetencje wewnętrzne mogłyby zostać pośrednio ograniczone. W doktrynie mówi się o celu art. 207 ust 6 TFUE jakim jest wykluczenie tak zwanego odwróconego pierwszeństwa⁴⁴⁰. W tym kontekście wykonywanie kompetencji zewnętrznych Unii na mocy art. 207 ust 1 TFUE nie może prowadzić do zwiększenia kompetencji wewnętrznych Unii, a państwa członkowskie nie mogą mieć ograniczonej możliwości przyjmowania środków wewnętrznych, gdy Unia uregulowała dany obszar zewnętrznie⁴⁴¹. Pogląd ten jest zgodny z opinią Rzecznik Generalnej w sprawie przystąpienia Wietnamu do WTO⁴⁴², która stwierdziła, że „sensem i celem art. 133 ust 6 akapit pierwszy TWE jest bowiem, bardzo ogólnie rzecz ujmując, utworzenie równoległości pomiędzy wewnętrznymi i zewnętrznymi kompetencjami Wspólnoty oraz niedopuszczenie do tego, aby Wspólnota podejmowała na zewnątrz zobowiązania, których nie będzie mogła przenieść do wewnątrz ze względu na brak wystarczającego upoważnienia”⁴⁴³.

Z takim poglądem jednak trudno się zgodzić mając na uwadze sprawę Haegeman oraz treść art. 216 ust 2 TFUE, ponieważ postanowienia umów zawartych przez Unię stanowią integralną część prawa Unii i wiążą państwa członkowskie. W doktrynie można znaleźć pogląd mówiący, że efekt wiążący państwa członkowskie ma charakter automatyczny i odnosi się również do implementacji przepisów⁴⁴⁴. Zgodnie z tym poglądem art. 207 ust 6 TFUE należy postrzegać jako zabezpieczenie przed nadużywaniem szerokiej interpretacji zakresu WPH. Idąc dalej nie sposób się zgodzić z poglądem Rzecznik Generalnej mówiącym, że wyłączna kompetencja

⁴⁴⁰ Zob. M. Cremona, *Expanding the Internal Market: An External Regulatory Policy for the EU?* [w:] B. Van Voren, S. Blockmans, J. Wouters (red.), *The EU's Role in Global Governance: The Legal Dimension*, Oxford University Press 2013.

⁴⁴¹ Zob. R. Gosálbo Bono, *The Organisation of the External Relations of the European Union in the Treaty of Lisbon* [w:] P. Koutrakos (red.), *The European Union's External Relations a Year after Lisbon*, CLEER Working Papers 2011/3, s. 13-17.

⁴⁴² Opinia Rzecznik Generalnej Juliane Kokott przedstawiona w dniu 26 marca 2009 r., w sprawie C-13/07.

⁴⁴³ Pkt 142 opinii Rzecznik Generalnej.

⁴⁴⁴ Zob. P. Eeckhout, *Exclusive External Competences: Constructing the EU as an International Actor in CJEU*, *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case Law 2013*; F. Hoffmeister, *The European Union's Common Commercial Policy a Year after Lisbon – Sea Change of Business as Usual?* [w:] P. Koutrakos (red.), *The European Union's External Relations a Year after Lisbon*, CLEER Working Papers 2011/3, s. 83.

zewnętrzna Unii nie może istnieć paralelnie ze wspólną kompetencją wewnętrzną⁴⁴⁵. Zgodnie z art. 2 ust 2 TFUE państwa członkowskie mogą wykonywać swoje kompetencje dzielone w konkretnym obszarze w zakresie, w jakim Unia nie wykonała swoich kompetencji w tej dziedzinie. W związku z powyższym wewnętrzne kompetencje dzielone państw członkowskich zostaną zachowane, ale państwa członkowskie nie będą mogły z nich skorzystać, jeżeli Unia zawrze umowę międzynarodową, która skutkuje harmonizacją wewnętrzną.

Stosowanie art. 207 ust 1 TFUE podlega innym kryteriom niż stosowanie wewnętrznych norm w dziedzinie własności intelektualnej w związku z czym zakres kompetencji Unii w zakresie handlu zewnętrznego nie może zostać zmniejszony w wyniku nałożenia ograniczeń na kompetencje dzielone UE. Zabezpieczenia przewidziane w art. 207 ust 6 nie mogą powodować, że wewnętrzne kompetencje dzielone doprowadziłyby do podzielenia kompetencji w obszarze Wspólnej Polityki Handlowej⁴⁴⁶.

Druga część art. 207 ust 6 TFUE zawiera zakaz dla Unii regulacji zewnętrznych w dziedzinach, w których Traktaty uniemożliwiają przyjęcie przepisów UE. Wyjątek stanowią działania wspierające, koordynujące oraz uzupełniające aktywności państw członkowskich. Przepis ten dotyczy działań regulacyjnych Unii w odniesieniu do obszaru, który jest wyłączony z harmonizacji wewnętrznej UE, ponieważ wchodzi w zakres kompetencji państw członkowskich. Przykładami są dziedziny zdrowia, kultury oraz turystyki.

Art. 3 ust 2 TFUE nie zawiera wyraźnego zakazu analogicznego do tego z art. 207 ust 6 TFUE, który uniemożliwiłby samodzielne zawarcie przez Unię umowy zagrażającej wewnętrznemu podziałowi kompetencji lub pośrednio harmonizującej ramy prawne w sytuacjach, w których możliwość taką wyłączają traktaty. Ograniczenie dorozumianej kompetencji wyłącznej Unii jest jednak możliwe po spełnieniu kryteriów określonych w art. 3 ust 2 TFUE. Kryteria te wykluczają wyłączność Unii, jeżeli środek zewnętrzny nie dotyczy

⁴⁴⁵ Zob. Y. Tanghe, *The Borders of EU Competences with Regard to the International Regulation of Intellectual Property Rights: Constructing a Dam to Resist a River Bursting Its Banks.*, *Utrecht Journal of International and European Law*, vol 21, Issue 82 (2016), s. 38.

⁴⁴⁶ Zob. A. Dimopoulos, *The Common Commercial Policy after Lisbon: Establishing Parallelism between Internal and External Economic Policy*, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 101 (2008).

obszaru w znacznym stopniu objętego przepisami UE lub nie wpływa na wspólne przepisy UE, ani nie zmienia ich zakresu. Zastosowanie doktryny AETR nie zakłada, że obszary objęte zobowiązaniami międzynarodowymi należą do dziedziny objętej już w dużej mierze przepisami UE. Oceniając te kwestie TS musi wziąć pod uwagę zakres przedmiotowych przepisów oraz ich charakter i treść. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału w sytuacji, gdy umowa międzynarodowa ustanawia minimalne standardy na takim samym poziomie co przepisy unijne nie można uznać domniemanej wyłączności Unii, nawet jeżeli zarówno przepisy UE jak i te zawarte w umowie międzynarodowej dotyczą tego samego obszaru⁴⁴⁷.

Spełnienie wymogów przytoczonych powyżej wymaga pewnego stopnia harmonizacji wewnętrznej, jednakże dokładny jej zakres wymagany dla zastosowania doktryny ERTA jest trudny do określenia. Do kwestii tej odnosi się orzecznictwo TS dotyczące organizacji nadawczych. W wyroku C-279/13 z dnia 26 marca 2015 r. w sprawie C More⁴⁴⁸ Trybunał wskazał, że zgodnie z prawem wtórnym Unii prawo organizacji nadawczych do retransmisji swoich programów, które ogranicza się do retransmisji drogą satelitarną (zgodnie z art. 8 ust 3 dyrektywy 2006/115/WE⁴⁴⁹) stanowi minimalną harmonizację, pozostawiając państwom członkowskim możliwość rozszerzenia ochrony organizacji nadawczych w celu dodania możliwości retransmisji drogą kablową lub internetową. Trybunał wskazał na motyw 16 dyrektywy, stanowiący, że „Państwa Członkowskie powinny być w stanie ustanowić dalej sięgającą ochronę praw właścicieli praw pokrewnych niż określona w przepisach niniejszej dyrektywy w odniesieniu do nadawania oraz odtwarzania publicznego”. TS zaznaczył również, że prawodawstwo wtórne Unii ma na celu harmonizację w zakresie praw autorskich i pokrewnych jedynie, jeżeli jest to konieczne dla funkcjonowania rynku wewnętrznego. Biorąc pod uwagę powyższe Trybunał orzekł, że ponieważ państwa członkowskie miały możliwość rozszerzenia ochrony przewidzianej w art. 8 ust 3 dyrektywy 2006/115/WE nie nastąpiła pełna harmonizacja praw w tym zakresie.

⁴⁴⁷ Zob. Pkt 127 opinii 1/03.

⁴⁴⁸ Wyrok Trybunału C-279/13 z dnia 26 marca 2015 r., C More Entertainment AB przeciwko Linus Sandberg, ECLI:EU:C:2015:199.

⁴⁴⁹ Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r., w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej, OJ L 376, 27.12.2006, s. 28-35.

4.3. Sprecyzowanie kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w ramach WPH w świetle opinii Trybunału Sprawiedliwości 3/15 w sprawie Traktatu z Marrakeszu

4.3.1. Argumenty Komisji za wyłącznym charakterem kompetencji UE

Komisja przedstawiła Trybunałowi dwie drogi argumentacji na poparcie swojego stanowiska. Pierwsza skupiona była na uznaniu Traktatu z Marrakeszu za wchodzący w zakres wyłącznej kompetencji Unii do prowadzenia Wspólnej Polityki Handlowej na mocy art. 207 TFUE w związku z art. 3 ust. 1 TFUE. Druga argumentacja podnosiła, że Traktat z Marrakeszu objęty jest tzw. doktryną ERTA tzn., że UE dysponuje wyłączną kompetencją zewnętrzną do zawarcia Traktatu z Marrakeszu jako umowy międzynarodowej mogącej „mieć wpływ na wspólne zasady lub zmienić ich zakres” w rozumieniu art. 3 ust. 2 TFUE

W pierwszej kolejności Komisja podjęła próbę „zmieszczenia” Traktatu w definicji Wspólnej Polityki Handlowej sformułowanej przez TS w orzeczeniu w sprawie Daiichi Sankyo, w którym wskazał on, że „unijny akt prawny wchodzi w zakres wspólnej polityki handlowej, gdy dotyczy konkretnie wymiany międzynarodowej, to znaczy jego głównym zadaniem jest wspieranie, ułatwianie lub regulowanie wymiany handlowej oraz gdy wywiera on bezpośredni wpływ na obrót określonymi towarami”⁴⁵⁰. Według Komisji Traktat z Marrakeszu realizuje ten cel ułatwiając dostęp osobom niepełnosprawnym pomiędzy Umawiającymi się Stronami, w tym także pomiędzy Unią a państwami trzecimi. Jest to osiągnięte poprzez harmonizację systemu prawnego zapewniającego transgraniczną wymianę kopii utworów w formacie umożliwiającym.

W odniesieniu do doktryny ERTA Komisja argumentowała, że ponieważ prawa autorskie i prawa pokrewne zostały zharmonizowane na poziomie UE dyrektywą 2001/29, obszar objęty Traktatem z Marrakeszu jest objęty doktryną ERTA, co oznacza, że państwa członkowskie nie mogą być stroną tej umowy. Komisja podniosła, że wyjątki oraz ograniczenia przewidziane w Traktacie z Marrakeszu należy rozumieć jako upoważnienie przez prawo UE dla państw członkowskich do wprowadzenia takich wyjątków lub ograniczeń. Komisja argumentowała, że podejmując takie działania państwa członkowskie działały na podstawie prawa UE, a nie na podstawie swoich kompetencji.

⁴⁵⁰ Pkt 51 wyroku.

4.3.2. Argumenty państw członkowskich przeciwko wyłącznemu charakterowi kompetencji UE

Państwa członkowskie zakwestionowały stanowisko przedstawione przez Komisję podnosząc, iż Traktat z Marrakeszu przynajmniej częściowo nie podlega wyłącznej kompetencji UE, a co za tym idzie, powinien on zostać zawarty w formule mieszanej. Odnosząc się do argumentacji dotyczącej WPH państwa członkowskie twierdziły, że przedmiotem bądź celem Traktatu z Marrakeszu nie jest liberalizacja czy promocja handlu w rozumieniu argumentacji z wyroku w sprawie Daiichi Sankyo lecz promowanie równych szans i integracji społecznej osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do treści umowy większość państw członkowskich podniosła, że wymiana objęta Traktatem ma charakter niekomercyjny, a więc nie wchodzi w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. Odnosząc się do zastosowania doktryny ERTA państwa członkowskie powołując się między innymi na opinię TS 1/03 twierdziły, że Traktat z Marrakeszu nie jest nią objęty. Trybunał w opinii 1/03 stwierdził, że „analiza ERTA musi opierać się na wszechstronnej i szczegółowej analizie umowy i prawa Unii”. Kilka państw członkowskich przedstawiło pogląd, że przepisy zobowiązujące państwa członkowskie do ustanowienia wyjątków i ograniczeń w zakresie praw autorskich należy rozumieć jako formę „zachowanych” kompetencji państw członkowskich, co do których doktryna ERTA nie ma zastosowania. Na poparcie tego twierdzenia przywołały dyrektywę 2001/29, która nie wprowadza takich wyjątków i ograniczeń, lecz przewiduje możliwość wprowadzenia ich przez państwa członkowskie. Rząd Zjednoczonego Królestwa argumentował brak zastosowania doktryny ERTA niewystępowaniem niezgodności Traktatu z Marrakeszu z prawem Unii.

4.3.3. Opinia Rzecznika Generalnego

Rzecznik Generalny Nils Wahl przedstawił Trybunałowi argumentację za uznaniem wyłącznego charakteru kompetencji UE do zawarcia Traktatu z Marrakeszu. Rzecznik rozdzielił fakt istnienia kompetencji Unii od jej charakteru stwierdzając, że:

„W swoim wniosku Komisja zwraca się do Trybunału jedynie o wydanie opinii czy Unia ma wyłączne kompetencje do zawarcia Traktatu z Marrakeszu. Jednakże, żeby udzielić odpowiedzi na to pytanie, konieczne jest ustalenie właściwej materialnej podstawy prawnej (lub właściwych materialnych podstaw prawnych) dla przedmiotowej decyzji. W systemie

stworzonym przez Traktaty Unii, opartym na zasadzie przyznania kompetencji, wybór prawidłowej podstawy prawnej dla aktu proponowanego przez instytucje ma znaczenie konstytucyjne. Tenże wybór determinuje, czy Unia ma prawo działać, w jakim celu może działać i na podstawie jakiej procedury może działać⁴⁵¹.”

Następnie Rzecznik Generalny przeprowadził ocenę zaproponowanych przez strony postępowania materialnych podstaw prawnych, szczególnie art. 207 TFUE (Wspólna Polityka Handlowa), art. 19 ust. 1 TFUE (zwalczanie dyskryminacji), art. 114 TFUE (rynek wewnętrzny), art. 153 TFUE (polityka społeczna) oraz art. 209 TFUE (polityka rozwoju). Rzecznik Generalny jako właściwą podstawę prawną do zawarcia Traktatu z Marrakeszu wskazał art. 207 TFUE oraz art. 19 ust. 1 TFUE. Następnie zbadał, czy kompetencje Unii w tych obszarach mają charakter wyłączny, a także uznał zastosowanie doktryny ERTA w odniesieniu do postanowień Traktatu z Marrakeszu, które nie wchodzą w zakres wyłącznej kompetencji Unii wynikającej z art. 207 TFUE.

4.3.3.1. Charakter kompetencji Unii do zawarcia traktatu z Marrakeszu

Zgodnie z argumentacją Rzecznika Generalnego Traktat z Marrakeszu stanowił umowę międzynarodową wchodzącą w zakres WPH Unii. Rzecznik Generalny wskazał, że Traktat ten związany jest z handlem międzynarodowym zarówno pod względem celu jak i treści, a więc przynajmniej w określonym zakresie powinien zostać zawarty na podstawie art. 207 TFUE:

„Zatem Traktat z Marrakeszu, w dużej i ważnej części, nie ma zaledwie ograniczonego wpływu na międzynarodową wymianę handlową, lecz jest z nią konkretnie związany. Jego przepisy mają na celu wspieranie, ułatwianie i regulację wymiany handlowej szczególnego rodzaju towarów: kopii utworów w formacie umożliwiającym dostęp osobom niepełnosprawnym. W systemie Traktatu z Marrakeszu otwarcie rynków krajowych dla kopii utworów w formacie umożliwiającym dostęp osobom niepełnosprawnym pochodzących z innych krajów jest jednym z podstawowych sposobów osiągnięcia celów, jakie stawiają przed sobą Umawiające się Strony⁴⁵²”.

⁴⁵¹ Pkt. 30 i 31 opinii Rzecznika Generalnego.

⁴⁵² Pkt 48 opinii Rzecznika Generalnego.

Jednakże przyjmując argumenty państw członkowskich w dalszej części swojej opinii Rzecznik stwierdza, że „art. 207 TFUE nie może stanowić jedynej podstawy przedmiotowej decyzji”⁴⁵³. Z uwagi na zawarty w Traktacie z Marrakeszu cel zwalczania dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność oraz istotne postanowienia antydyskryminacyjne jako drugą podstawę prawną do zawarcia Traktatu z Marrakeszu Rzecznik Generalny wskazał art. 19 ust. 1 TFUE, zgodnie z którym „Bez uszczerbku dla innych postanowień Traktatów i w granicach kompetencji, które Traktaty powierzają Unii, Rada, stanowiąc jednomyślnie zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą i po uzyskaniu zgody Parlamentu Europejskiego, może podjąć środki niezbędne w celu zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”.

Przyjęcie jako podstawy prawnej do zawarcia Traktatu z Marrakeszu art. 207 TFUE i art. 19 ust. 1 TFUE powoduje konieczność zbadania zgodności procedur zawierania umów wynikających z obu tych przepisów. Zgodnie z art. 207 TFUE zawarcie umowy międzynarodowej wymaga zgody Parlamentu Europejskiego oraz kwalifikowanej większości głosów w Radzie. Natomiast zawarcie umowy na podstawie art. 19 ust. 1 TFUE wymaga zgody Parlamentu Europejskiego oraz jednomyślności w Radzie. Rzecznik Generalny posługując się przykładem spraw C-166/07⁴⁵⁴ w sprawie Międzynarodowego Funduszu na rzecz Irlandii oraz C-338/01⁴⁵⁵ w sprawie Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji stwierdził, że „Ustalenie, czy ze względu na handlową część art.207 TFUE konieczne byłoby, aby Rada głosowała jednomyślnie czy kwalifikowaną większością głosów, nie jest jednak dla celów niniejszego postępowania niezbędne. Nieuchronnie przeważa surowsze wymaganie określone

⁴⁵³ Pkt 76 opinii Rzecznika Generalnego.

⁴⁵⁴ Wyrok Trybunału z dnia 3 września 2009 r., C-166/07 Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej, Skarga o stwierdzenie nieważności – Rozporządzenie (WE) nr 1968/2006 – Wkłady finansowe Wspólnoty do Międzynarodowego Funduszu na rzecz Irlandii – wybór podstawy prawnej, ECLI:EU:C:2009:499. Więcej nt. wyroku zob.: T. Corthaut, case C-166/07, European Parliament v. Council of the European Union, Judgment of the Court of Justice (Forth Chamber) of 3 September 2009, [2009] ECR I-7135, Common Market Law Review 2001 vol. 48, nr 4, s. 1271 – 1296.

⁴⁵⁵ Wyrok Trybunału z dnia 29 kwietnia 2004 r., C-338/01 Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2004:253.

w art. 19 TFUE⁴⁵⁶”. W związku z powyższym Rzecznik Generalny uznał oba te przepisy za materialne podstawy prawne do zawarcia Traktatu z Marrakeszu.

W odniesieniu do doktryny ERTA, Rzecznik Generalny uznał za słuszne zastosowanie jej do Traktatu z Marrakeszu. Na poparcie tego wniosku Rzecznik Generalny przywołał argumentację Trybunału przedstawioną w sprawie C-114/12 Organizacje Nadawcze⁴⁵⁷:

„Trybunał zauważył, że w odniesieniu do umowy międzynarodowej będącej przedmiotem tamtej sprawy elementy dotyczące między innymi ograniczeń i wyjątków od praw pokrewnych prawom autorskim wchodzą w zakres wspólnych zasad Unii oraz że negocjacje dotyczące tych elementów będą mogły naruszać lub zmieniać zakres tych wspólnych zasad⁴⁵⁸”.

Rzecznik Generalny wskazał, że „pełna harmonizacja nie jest niezbędna dla powstania wyłącznej kompetencji Unii. Znaczenie ma w tym względzie, czy obszar, którego dotyczy umowa międzynarodowa, jest już w znacznie mierze objęty przepisami prawa Unii, co przy jakiegokolwiek kompetencji do działania zewnętrznego po stronie państw członkowskich w odniesieniu do tego obszaru mogłoby powodować ryzyko wpływu na te przepisy⁴⁵⁹”. Odpowiadając na argumenty Zjednoczonego Królestwa podnoszącego, że doktryna ERTA nie ma zastosowania, ponieważ nie ma niezgodności pomiędzy Traktatem z Marrakeszu a prawem UE, Rzecznik Generalny wskazał, że „Jak wielokrotnie stwierdzał Trybunał, wpływ zobowiązań międzynarodowych na zasady Unii może mieć miejsce również wtedy, gdy między tymi zobowiązaniami i zasadami brak jest sprzeczności⁴⁶⁰”.

Podsumowując Rzecznik Generalny doradził Trybunałowi uznanie wyłącznego charakteru kompetencji Unii do zawarcia Traktatu z Marrakeszu. W efekcie Traktat ten nie mógłby być zawarty w formule mieszanej.

⁴⁵⁶ Pkt 116 opinii Rzecznika Generalnego.

⁴⁵⁸ Pkt 142 opinii Rzecznika Generalnego.

⁴⁵⁹ Pkt 140 opinii Rzecznika Generalnego.

⁴⁶⁰ Pkt 149 opinii Rzecznika Generalnego oraz pkt 86 Opinii Trybunału 1/13 z dnia 14 października 2014 r., ECLI:EU:C:2014:2303.

4.3.4. Argumentacja Trybunału

Trybunał skupił się na określeniu charakteru kompetencji Unii do zawarcia Traktatu z Marrakeszu wskazując, że Unia nie dysponuje wyłączną kompetencją w tym zakresie, ponieważ Traktat z Marrakeszu nie wchodzi w zakres kompetencji Unii w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej. Wykluczając możliwość uznania Traktatu z Marrakeszu jako umowy wchodzącej w WPH Trybunał wykluczył możliwość zawarcia go na podstawie art. 207 TFUE, nie odniósł się natomiast do możliwości uznania za podstawę prawną do zawarcia umowy art. 19 ust. 1 TFUE. Trybunał nie zgodził się z twierdzeniem Rzecznika Generalnego, który określił Traktat z Marrakeszu jako umowę dotyczącą handlu międzynarodowego, a zatem wchodzącą w zakres WPH. Według Trybunału ani cel, ani treść Traktatu z Marrakeszu nie uzasadniają uznania, że wchodzi on w zakres WPH. W odniesieniu do celu Traktatu Trybunał stwierdził, że: „Traktat z Marrakeszu ma zasadniczo na celu poprawę sytuacji beneficjentów poprzez ułatwianie za pomocą różnych środków, do których zalicza się ułatwiony przepływ kopii utworów w przystępnym formacie, dostępu tych osób do opublikowanych utworów⁴⁶¹.”

Oceniając treść Traktatu z Marrakeszu Trybunał ograniczył się do tekstu umowy, rezygnując ze zbadania kontekstu, w którym umowa powstała. Trybunał poddał osobnej analizie postanowienia dotyczące wyjątków i ograniczeń praw do zwielokrotniania, rozpowszechniania i publicznego udostępniania oraz postanowienia dotyczące obowiązków związanych z transgraniczną wymianą kopii w dostępnym formacie.

Co do pierwszej kategorii Trybunał przyznał, że podobne zasady dotyczące warunkowego dostępu do utworów chronionych prawem autorskim były w przeszłości uznawane za mające szczególnie związek z handlem międzynarodowym. Jednakże niekomercyjny cel Traktatu z Marrakeszu odróżnia według Trybunału analizowany przypadek od spraw analizowanych w przeszłości⁴⁶².

W odniesieniu do drugiej kategorii Trybunał wskazał, że analizując treść przepisów regulujących przywóz i wywóz kopii w dostępnym formacie „należy uwzględnić cel realizowany przez takie normy po to, aby dokonać oceny powiązania ze Wspólną Polityką Handlową⁴⁶³”. Z powodu niekomercyjnego celu Traktatu z Marrakeszu przepisy te nie mogą

⁴⁶¹ Pkt 70 Opinii Trybunału 3/15.

⁴⁶² Pkt 90 – 91 Opinii Trybunału.

⁴⁶³ Pkt 88 Opinii Trybunału.

być traktowane jako „szczególnie ukierunkowane na promowanie, ułatwianie lub regulowanie handlu międzynarodowego kopiami utworów w formie umożliwiającym dostęp osobom niepełnosprawnym, lecz raczej na poprawę sytuacji beneficjentów poprzez ułatwienie im dostępu do kopii utworów w przystępnej formie, powielonych w innych umawiających się stronach⁴⁶⁴”. Trybunał zauważył, że wymiana przewidziana przez Traktat z Marrakeszu nie może być zrównana z wymianą międzynarodową prowadzoną w celach komercyjnych.

W odniesieniu do uznania wyłącznej kompetencji Unii do zawarcia Traktatu z Marrakeszu w oparciu o doktrynę ERTA Trybunał przychylił się do wniosku Komisji oraz argumentacji Rzecznika Generalnego i uznał, że w przypadku Traktatu z Marrakeszu doktryna ERTA ma zastosowanie, a zatem umowa ta wchodzi w zakres wyłącznej kompetencji Unii. Trybunał odrzucił argumentację państw członkowskich, które twierdziły, że wyjątki i ograniczenia należy postrzegać jako formę „minimalnej harmonizacji”, co miałyby skutkować odrzuceniem doktryny ERTA.

Podsumowując Trybunał nie odniósł się do wyboru podstawy prawnej zawarcia Traktatu z Marrakeszu oraz nie zgodził się z argumentacją Komisji oraz Rzecznika Generalnego uznając, że Traktat z Marrakeszu nie wchodzi w zakres wyłącznej kompetencji Unii w obszarze Wspólnej Polityki Handlowej. Trybunał zgodził się jednak z argumentacją Komisji zgodnie z którą Traktat z Marrakeszu nie wchodzi w zakres WPH, jednakże objęty jest doktryną ERTA, co skutkuje uznaniem wyłącznej kompetencji Unii do jego zawarcia. W efekcie Traktat z Marrakeszu nie może zostać zawarty jako umowa mieszana. Trybunał nie zgodził się również z twierdzeniem państw członkowskich, które podnosiły, że zachowały kompetencję, ponieważ Unia wprowadziła jedynie swojego rodzaju „minimalną harmonizację”.

Argumentacja przedstawiona przez Trybunał jest logiczna, bowiem potraktowanie transgranicznej wymiany utworów pomiędzy placówkami publicznymi nie powinno być traktowane jako wymiana handlowa, a jedynym jej beneficjentami są osoby niepełnosprawne. W efekcie należy zgodzić się z nieuznaniem Traktatu z Marrakeszu jako wchodzącego w zakres WPH. Natomiast określenie przez państwa członkowskie, że Unia dokonała jedynie „minimalnej harmonizacji” wydaje się bezzasadne, w świetle objęcia przez dyrektywę

⁴⁶⁴ Pkt 89 Opinii Trybunału.

o prawie autorskim (a zatem „wspólnymi zasadami Unii”) obowiązków wynikających z Traktatu z Marrakeszu.

4.3.5. „Handlowe aspekty własności intelektualnej” – kompetencje do działań zewnętrznych a kompetencje wewnętrzne UE

Omówione w poprzednim punkcie orzeczenie w sprawie Daichii Sankyo prowadzi również do rozważań w zakresie poszerzenia przez Traktat z Lizbony zakresu kompetencji zewnętrznych Unii na pozostałe umowy dotyczące obszaru własności intelektualnej, które zawierają postanowienia zbliżone do postanowień TRIPS⁴⁶⁵. Przykładem takiej umowy może być konwencja paryska, która przepisami będącymi odpowiednikiem postanowienia TRIPS⁴⁶⁶. Należy poddać pod rozważanie kwestię, czy omawiany wyrok TS oznacza, że kompetencja do negocjowania w przyszłości nowych standardów ochrony praw własności intelektualnej będzie należała do Unii, jeżeli będzie ona związana umową handlową, ale utraci ją, jeżeli będzie to samodzielna, osobna umowa⁴⁶⁷. Jeżeli przyjąć taką tezę, to konsekwencją art. 207 ust. 1 TFUE jest możliwość ominięcia przez Unię dzielonego charakteru kompetencji w zakresie harmonizacji prawa własności intelektualnej opartego na art. 114 TFUE oraz art. 4 ust. 2 TFUE poprzez dołączenie tych samych postanowień do umowy międzynarodowej i powołanie się na jej wyłączną kompetencję wynikającą z art. 207 ust. 1 TFUE i art. 3 ust. 1 TFUE⁴⁶⁸. Jednakże zgodnie z opinią Rzecznika Generalnego w sprawie Daichii Sankyo wydaje się, że rozszerzenie zewnętrznej kompetencji Unii byłoby sprzeczne z art. 207 ust. 6 TFUE⁴⁶⁹.

⁴⁶⁵ Zob. Y. Tanghe, *The Borders of EU Competences with Regard to the International Regulation of Intellectual Property Rights: Constructing a Dam to Resist a River Bursting Its Banks.*, *Utrecht Journal of International and European Law*, vol 21, Issue 82 (2016), s. 27-43.

⁴⁶⁶ Np. art. 2 konwencji paryskiej i art. 3 TRIPS.

⁴⁶⁷ Zob. H. Hestermeyer, *The notion of „trade-related” aspects of intellectual property rights: from world trade to EU law – and back again*, *The International Review of Intellectual Property and Competition Law* 44(925), s. 930.

⁴⁶⁸ Zob. H. Hestermeyer, *The notion of „trade-related” aspects of intellectual property rights: from world trade to EU law – and back again*, *The International Review of Intellectual Property and Competition Law* 44(925), s. 930.

⁴⁶⁹ Pkt. 60 Opinii Rzecznika Generalnego Pedra Cruza Villalóna przedstawionej w dniu 31 stycznia 2013 r., ECLI:EU:C2013:49.

Warto również przytoczyć opinię Rzecznik Generalnej w sprawie kompetencji do zawarcia umowy o wolnym handlu pomiędzy Unią a Singapurem (postępowanie w sprawie wydania opinii 2/15), która wskazała, że:

„(...) wykonanie przez Unię Europejską jej wyłącznej kompetencji na gruncie art. 207 ust. 1 TFUE w odniesieniu do całego porozumienia TRIPS nie oznacza, że Unia ma kompetencję do wprowadzenia regulacji w przedmiocie każdej kwestii objętej zakresem tego porozumienia w ramach rynku wewnętrznego. Wykonanie tej kompetencji nie może także powodować zmiany podziału kompetencji zewnętrznych między państwami członkowskimi a Unią Europejską odnośnie do praw własności intelektualnej w ujęciu ogólnym”⁴⁷⁰.

oraz

„(...) dla celów art. 207 ust. 1 TFUE istotne jest, czy umowa zawierająca postanowienia dotyczące ochrony własności intelektualnej odnosi się w szczególności do handlu międzynarodowego. Ustalenie powyższego powinno polegać na zbadaniu, czy jej głównym zadaniem jest wspieranie, ułatwianie lub regulowanie wymiany handlowej (a nie harmonizacja ustawodawstw państw członkowskich)”⁴⁷¹.

Gdyby jednak zastosować kryteria wskazane przez Rzecznik Generalną okazałoby się, że TRIPS ich nie spełnia w przypadku, gdy analizie poddane zostanie TRIPS samodzielnie bez załącznika 1c do Porozumienia ustanawiającego WTO⁴⁷².

⁴⁷⁰ Pkt 108 Opinii Rzecznik Generalnej Eleanor Sharpston przedstawionej w dniu 21 grudnia 2016 r. w postępowaniu w sprawie wydania opinii 2/15, ECLI:EU:C:2016:992.

⁴⁷¹ Pkt 435 Opinii Rzecznik Generalnej Eleanor Sharpston przedstawionej w dniu 21 grudnia 2016 r. w postępowaniu w sprawie wydania opinii 2/15, ECLI:EU:C:2016:992.

⁴⁷² Zob. M. Montaña i Mora, *The practical Consequences of the CJEU Judgment of 18 July 2013 Changing Its Doctrine on the Respective Competences of the EU and its Member States to Apply the TRIPS Agreement: Have We Seen Tip of the Daiichi Iceberg Yet?* Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich 2017, s. 24.

Komisja próbowała rozszerzyć argumentację z wyroku Daichii Sankyo we wniosku o opinię Trybunału dotyczącym kompetencji Unii do zawarcia Traktatu z Marrakeszu o ułatwieniu dostępu do opublikowanych utworów osobom niewidomym, słabowidzącym i osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznanie się z drukiem⁴⁷³. KE opierając swoją argumentację na orzeczeniu Daichii Sankyo broniła wyłączności kompetencji UE na podstawie art. 207 TFUE i art. 3 TFUE.

Trybunał wydając opinię 3/15 z dnia 14 lutego 2017 r.⁴⁷⁴ przyjął bardziej analityczne podejście niż w wyroku Daichii Sankyo wskazując, że: „Celem ustalenia czy Traktat z Marrakeszu wchodzi w zakres omawianej polityki, konieczne jest zbadanie zarówno jego celów, jak i treści”⁴⁷⁵. Następnie przywołał wyrok w sprawie Daichii Sankyo: „Trybunał tym samym stwierdził, że niektóre zasady międzynarodowe ustanawiające normy, jakie należy stosować w każdej z głównych kategorii praw własności intelektualnej mają konkretny związek z międzynarodową wymianą handlową, ponieważ normy te wpisują się w ramy liberalizacji tej wymiany, jako że stanowią integralną część systemu WTO i mają na celu ułatwienie wspomnianej wymiany, ograniczając wypaczenia w handlu międzynarodowym”⁴⁷⁶.

Następnie TS wskazał, że rozumowania tego „nie można w przeciwieństwie do tego, co podnosi Komisja, zastosować do norm Traktatu z Marrakeszu dotyczących wprowadzenia wyjątków lub ograniczeń w zakresie do rozpowszechniania i do publicznego udostępniania”⁴⁷⁷. Istotnym jest również stwierdzenie Trybunału, że: „nie można uwzględnić argumentu Komisji, zgodnie z którym spośród norm regulujących własność intelektualną w zakres pojęcia „handlowych aspektów własności intelektualnej”, o którym mowa w art. 207 TFUE, nie wchodzi jedynie te normy, które dotyczą autorskich praw osobistych, ponieważ prowadziłby on do nadmiernego rozszerzenia zakresu wspólnej polityki handlowej, wiążąc tę politykę z normami, które nie mają konkretnego związku z międzynarodową wymianą handlową”⁴⁷⁸.

⁴⁷³ OJ L 48, 21.2.2018, s. 3-11.

⁴⁷⁴ Opinia Trybunału 3/15 z dnia 14 lutego 2017 r., ECLI:EU:C:2016:657.

⁴⁷⁵ Pkt 62 opinii.

⁴⁷⁶ Pkt 79 opinii.

⁴⁷⁷ Pkt 81 opinii

⁴⁷⁸ Pkt 85 opinii.

4.4. Sprezycowanie zakresu kompetencji UE do zawierania umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej w ramach WPH w świetle innych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości

4.4.1. Wyrok w sprawie C-114/12 Organizacje nadawcze – potwierdzenie kompetencji UE do negocjowania umów międzynarodowych

Kolejnym orzeczeniem TS dotyczącym kompetencji Unii w odniesieniu do własności intelektualnej jest wyrok C-114/12 z dnia 4 września 2014 r.⁴⁷⁹ w sprawie organizacji nadawczych. Sprawa dotyczyła sporu o charakter kompetencji UE do prowadzenia negocjacji w sprawie Konwencji o prawach pokrewnych organizacji nadawczych w ramach Rady Europy. Rada oraz przedstawiciele rządów państw członkowskich zebrani w Radzie przyjęli decyzję upoważniającą zarówno Komisję jak i państwa członkowskie do udziału w negocjacjach w odniesieniu do tych aspektów, które wchodzą w zakres ich kompetencji. Komisja sprzeciwiła się tej decyzji podnosząc, że Unia na podstawie doktryny ERTA wynikającej z art. 3 ust 2 TFUE ma wyłączne kompetencje do prowadzenia negocjacji w tym zakresie. Trybunał przyjął argumentację Komisji i stwierdził, że Unia ma dorozumianą kompetencję wyłączną w dziedzinie praw autorskich i pokrewnych, ponieważ treść negocjacji dotyczących konwencji mieści się w obszarze objętym w dużej mierze przepisami unijnymi, a także ponieważ negocjacje mogą mieć wpływ na przepisy UE lub zmieniać ich zakres⁴⁸⁰.

Sporna decyzja o charakterze hybrydowym została podjęta na podstawie art. 218 ust 3 i 4 TFUE. Zważywszy, że prawa pokrewne należą do kategorii praw własności intelektualnej warto zauważyć, że Trybunał nie odniósł się w tym orzeczeniu do sprawy Daichii Sankyo, aby uznać konwencję za objętą Wspólną Politykę Handlową. Miałoby to uzasadnienie, tym bardziej że art. 14 TRIPS przewiduje także ochronę organizacji nadawczych. W związku z powyższym można założyć, że skoro konwencja będąca przedmiotem sporu była negocjowana w ramach Rady Europy, brak międzynarodowego kontekstu handlowego jest istotną kwestią przy

⁴⁷⁹ Wyrok Trybunału C-114/12 z dnia 4 września 2014 r., Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2014:2151. Więcej nt. wyroku zob.: H. P. Hillig, EU Participation in Negotiations on European Council Agreement on the Protection of Rights of Broadcasting Companies: external competence, *Journal of Intellectual Property Law and Practice* 2015, s. 133-134.

⁴⁸⁰ Pkt 102 wyroku.

rozważaniu objęcia jest zakresem Wspólnej Polityki Handlowej. W takim wypadku art. 207 ust 1 TFUE obejmowałby zarówno umowy dotyczące zakresu WTO, jak i dwustronne umowy o wolnym handlu negocjowane przez UE. Takie założenie znajduje odzwierciedlenie w decyzji Rady w sprawie podpisania umowy o wolnym handlu z Koreą Południową, odnoszącej się do art. 207 TFUE jako jednej z podstaw prawnych do jej zawarcia.

Warto zauważyć, że argumentacja Trybunału jest zgodna z najnowszą linią orzecniczą, w której TS dokonuje szerokiej interpretacji zakresu wyłącznych kompetencji zewnętrznych Unii oraz tendencją do dążenia do harmonizacji regulacji dotyczących własności intelektualnej. Trybunał nie podzielił stanowiska Rady stanowiącego, że obszar, którego dotyczy konwencja wykracza poza dorobek prawny UE, a więc nie jest objęty jej regulacjami⁴⁸¹. Istotnym jest fakt, że ostateczne brzmienie konwencji nie było jeszcze znane, a co za tym idzie zastosowanie doktryny AETR polegającej na ocenie czy konwencja należy do obszaru objętego w dużej mierze przepisami UE lub może wpływać bądź zmieniać przepisy unijne byłoby skomplikowane. Trybunał zaznaczył, że mając na uwadze zasadę przyznania to na KE spoczywa obowiązek wykazania zakresu oraz charakteru treści planowanej konwencji w celu uznania wyłącznej kompetencji Unii. Mimo to Trybunał uznał, że Rada nie podważyła wystarczająco argumentów Komisji i wykazał się elastycznością w odniesieniu do stosowania doktryny AETR. W opinii 1/03 Trybunał również uznał dorozumianą wyłączność Unii, w sytuacji, gdy nie było jeszcze znane ostateczne brzmienie konwencji. Jednakże w tym przypadku cel konwencji oraz jej prawdopodobne brzmienie wynikało z wcześniejszych konwencji oraz przebiegu negocjacji. W sprawie C-114/12 Trybunał zauważył, że zaskarżona decyzja hybrydowa nie zawierała szczegółów dotyczących przebiegu negocjacji⁴⁸². Należy zauważyć, że inaczej niż w opinii 1/94 Trybunał uznał harmonizację osiągniętą w dziedzinie własności intelektualnej za niewystarczającą dla zastosowania doktryny AETR. TS wskazał, że „(...) rzeczony prawa są w prawie Unii objęte zharmonizowanymi ramami prawnymi, które mają na celu między innymi zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego i które, poprzez wchłonięcie pewnej liczby zmian związanych z wyzwaniami technologicznymi, nowym środowiskiem cyfrowym i rozwojem społeczeństwa

⁴⁸¹ Pkt 85 wyroku.

⁴⁸² Pkt 76 i 77 wyroku.

informacyjnego, wprowadziły system oferujący organizacjom nadawczym, w odniesieniu do ich nadań, jednolitą ochronę na wysokim poziomie”⁴⁸³.

4.4.2. Wyrok C-137/12 CAS – szeroka interpretacja zakresu WPH

Orzeczenie Trybunału C-137/12 z dnia 22 października 2013 r.⁴⁸⁴, w sprawie dostępu warunkowego (CAS, ang. Conditional Access System) wskazało wyraźnie, że oprócz ograniczenia kompetencji zewnętrznych Unii, na Wspólną Politykę Handlową ma również wpływ ograniczenie kompetencji UE w zakresie rynku wewnętrznego. W orzeczeniu tym Trybunał dokonał rozważań, który z artykułów TFUE (207 czy 114) powinien posłużyć za podstawę prawną dla Europejskiej konwencji o prawnej ochronie usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym⁴⁸⁵. Trybunał zastosował tzw. test środka ciężkości, który zgodnie z wcześniejszym orzecnictwem⁴⁸⁶ może być stosowany w sytuacji, gdy środek Unii ma dwojaki składnik lub cel, a jeden z nich można zidentyfikować jako główny lub dominujący. W takiej sytuacji środek ten musi opierać się na jednej podstawie prawnej, tej której wymaga składnik dominujący. Trybunał rozpatrywał czy główny cel konwencji o dostępie warunkowym odnosi się do Wspólnej Polityki Handlowej, skupiając się na kryterium szczególnego związku z handlem międzynarodowym. TS uznał, że związek ten istnieje, ponieważ podpisanie Konwencji o dostępie warunkowym ma na celu rozszerzenie stosowania przepisów wewnętrznych dotyczących usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym na kraje trzecie⁴⁸⁷.

⁴⁸³ Pkt 79 wyroku.

⁴⁸⁴ Wyrok Trybunału C-137/12 z dnia 22 października 2013 r., Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2013:675. Więcej nt. wyroku zob.: L. Ankersmit, *The Scope of the Common Commercial Policy after Lisbon: The Daiichi Sankyo and Conditional Access Services Grand Chamber Judgments*, *Legal Issues of Economic Integration* 2014, s. 193-209; Y. Tanghe, *The Border of EU Competences with Regard to the International Regulation of Intellectual Property Rights: Constructing a Dam to Resist a River Bursting Its Banks*, *Utrecht Journal of International and European Law* 27, s. 36-39.

⁴⁸⁵ Europejska konwencja o prawnej ochronie usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym (konwencja o dostępie warunkowym), przyjęta przez Radę Europy w dniu 24 stycznia 2001 r., weszła w życie 1 lipca 2003 r., Dz.U. 2011, L 336, s. 2.

⁴⁸⁶ Zob. wyroki Trybunału C-155/91; C-36/98; C338/01; C-91/05.

⁴⁸⁷ Pkt 63 wyroku.

Pomimo, że Trybunał uznał, że Konwencja o dostępie warunkowym może wpłynąć na politykę rynku wewnętrznego poprzez zbliżanie ustawodawstw krajowych jej członków, stwierdził, że głównym powodem podpisania Konwencji jest promowanie świadczenia usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym przez dostawców z krajów członkowskich poza granicami UE. W związku z powyższym podpisanie Konwencji wchodzi w zakres art. 207 ust 1 TFUE, a „szczególny związek z handlem międzynarodowym” przejawia się w nacisku Konwencji na zaangażowanie państw trzecich oraz zamierzeniu odnoszenia skutku poza granicami Unii⁴⁸⁸.

Argumentacja Trybunału wydaje się słuszna biorąc pod uwagę, że zakres Konwencji w dużej mierze pokrywał się z regulacjami wynikającymi z dyrektywy. W tej sytuacji państwa członkowskie zobowiązane są do stosowania przepisów prawa UE, a zatem potencjalne ułatwienia w handlu zależą od działań podejmowanych przez UE.

4.4.3. Wyrok C-66/13 Green Network – zawarcie umowy przez państwo członkowskie z państwem trzecim

W wyroku C-66/13 z dnia 26 listopada 2014 r., w sprawie Green Network⁴⁸⁹ Trybunał odniósł się do pytań strony włoskiej dotyczących interpretacji kompetencji zewnętrznych Unii Europejskiej w odniesieniu do obowiązujących w tamtym czasie regulacji dotyczących gwarancji pochodzenia energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych zawartymi w art. 5 obowiązującej ówczesnie dyrektywy w sprawie odnawialnych źródeł energii

⁴⁸⁸ Pkt 63-66 wyroku.

⁴⁸⁹ Wyrok Trybunału C-66/13 z dnia 26 listopada 2014 r., Green Network SpA przeciwko Autorità per l'energia elettrica e il gas, ECLI:EU:C:2014:2399. Więcej nt. wyroku zob.: D. Fouquet, J. V. Nysten, The Legal Helpdesk, Support Schemes and Free Movement Law. An overview over the last developments, , dostęp: 25.03.2024 r.

elektrycznej⁴⁹⁰, a także w umowie o wolnym handlu ze Szwajcarią⁴⁹¹. Pytania dotyczyły grzywny administracyjnej nałożonej na spółkę Green Network za odmowę zakupu zielonych certyfikatów za kwotę odpowiadającą ilości energii elektrycznej zaimportowanej ze Szwajcarii do Włoch. Green Network podniosła, że dostarczyła gwarancje pochodzenia potwierdzające charakterystykę energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych, a zatem uznała, że obowiązek wynikający z prawa włoskiego polegający na zapewnieniu określonej ilości energii odnawialnej w ich łańcuchu dostaw został spełniony. Prawo włoskie przewidywało, że gwarancje pochodzenia z państw trzecich będą zakwalifikowane jako spełnienie tego obowiązku pod warunkiem istnienia umowy międzynarodowej w tym zakresie, którą to umowę Włochy zawarły ze Szwajcarią. Jednakże w tym przypadku spółka Green Network chciała skorzystać z gwarancji pochodzenia sprzed zawarcia umowy. Pojawiła się wątpliwość czy Włochy mogły zawrzeć ważną umowę dotyczącą obszaru podlegającego regulacji UE.

Trybunał orzekł, że Unia posiada wyłączną kompetencję zewnętrzną w zakresie wspierania produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii na rynku wewnętrznym. TS wskazał również, że kompetencje te wyłączają zastosowanie przepisów prawa włoskiego, pozwalającego na stosowanie gwarancji pochodzenia i wpieranie produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych do krajów trzecich takich jak Szwajcaria. Trybunał odpowiadając na pytania prejudycjalne odnoszące się do kwestii czy Traktat należy interpretować w taki sposób, że w kontekście dyrektywy 2001/11/WE, Unia korzysta z wyłącznej kompetencji zewnętrznej, wskazał, że znaczenie i funkcja gwarancji pochodzenia mają na celu „gwarancje pochodzenia służące poświadczeniu, że energia elektryczna została wytworzona z odnawialnych źródeł, których wystawianie przez właściwe organy państw członkowskich przewidziano we wspomnianym artykule, dotyczą wyłącznie energii elektrycznej wytworzonej w miejscach objętych ich jurysdykcją, a nie energii wytworzonej w państwach trzecich”⁴⁹².

⁴⁹⁰ Dyrektywa 2001/77/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie wspierania produkcji na rynku wewnętrznym energii elektrycznej wytwarzanej ze źródeł odnawialnych, OJ L 283, 27.10.2001, s. 33-40. Zastąpiona przez dyrektywę Parlamentu europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r., w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych, OJ L 140, 5.6.2009, s. 16-62.

⁴⁹¹ Umową pomiędzy Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Konfederacją Szwajcarską z dnia 22 lipca 1972 r., Dz. U. L 300, s. 188.

⁴⁹² Pkt. 41 wyroku.

Trybunał wskazał również, że „gwarancje pochodzenia wydane przez organy państwa trzeciego zgodnie z umową taką jak umowa, której zawarcie przewidziano w pierwszym spornym przepisie krajowym, mają w szczególności być uznane w kontekście krajowego systemu wsparcia zużycia zielonej energii, umożliwiając zwolnienie ich posiadacza z obowiązku nabycia zielonych certyfikatów”⁴⁹³. Następnie TS doszedł do wniosków, że „zawarcie takich umów przez państwa członkowskie w braku jakiegokolwiek upoważnienia w tym celu dyrektywą 2001/70 może zagrozić funkcjonowaniu systemu ustanowionego tą dyrektywą oraz jej celom”⁴⁹⁴. Trybunał zaznaczył również, że mimo, iż nie ma zharmonizowanych ram dotyczących krajowych systemów wsparcia dla energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych, obowiązujące przepisy wyraźnie zobowiązują Komisję do przedstawiania sprawozdania na temat aktualnego stanu krajowych mechanizmów wsparcia w tym zakresie. Włoskie prawo krajowe zostało przyjęte w okresie, w którym Komisja „była wezwana do zbadania wspomnianego doświadczenia w celu przedstawienia takiego sprawozdania i ewentualnego ustanowienia przez prawodawcę wspólnotowego takich ram wspólnotowych”⁴⁹⁵. Biorąc pod uwagę powyższe TS przywołując doktrynę AETR doszedł do wniosku, że Wspólnota ma wyłączną kompetencję zewnętrzną, która stoi na przeszkodzie przepisowi takiemu jak sporny przepis krajowy.

Odpowiadając na pytania dotyczące kwestii czy umowa zawarta pomiędzy włoskim operatorem a agencją szwajcarską lub niepisana umowa między rządami włoskim i szwajcarskim byłaby wystarczająca do oparcia na nich działalności Green Network poddał pod wątpliwość czy taka umowa „może wyrażać zamiar zainteresowanych państw zobowiązania się zgodnie z prawem międzynarodowym”⁴⁹⁶. Trybunał uznał, że przepis prawa włoskiego „dotyczy wprowadzania transgranicznych mechanizmów służących poświadczeniu zielonego charakteru energii elektrycznej importowanej z państwa trzeciego i wprowadzonej na włoski rynek zużycia energii”⁴⁹⁷, a zatem ma ten sam cel, co mechanizm zawarty w umowie.

⁴⁹³ Pkt. 50 wyroku.

⁴⁹⁴ Pkt 60 wyroku.

⁴⁹⁵ Pkt 63 wyroku.

⁴⁹⁶ Pkt 69 wyroku.

⁴⁹⁷ Pkt 71 wyroku.

Trybunał uznał, że zastosowanie tego przepisu byłoby sprzeczne z zasadą współpracy w dobrej wierze, a sam przepis jest sprzeczny z prawem Unii.

Tym samym prawo włoskie w ówczesnym czasie było sprzeczne z wyłączną, wewnętrzną kompetencją UE, która obecnie zawarta jest w art. 3 ust 2 i art. 216 TFUE.

4.5. Wnioski

Wyrok C-414/11 w sprawie Daichii Sankyo zerwał z retoryką przedstawioną przez Trybunał w Opinii 1/94 uznając, że ze względu na podobne sformułowanie użyte w art. 207 ust 1 TFUE oraz w tytule TRIPS, TRIPS wchodzi w całości w obszar Wspólnej Polityki Handlowej. W efekcie państwa członkowskie nie mają kompetencji w kwestiach uregulowanych przez TRIPS. Ma to istotne znaczenie praktyczne w sytuacji, gdy zachodzi potrzeba spełnienia obowiązków ochrony patentowej wynikających m.in. z art. 70 ust 7 TRIPS, którego nie ma kto spełnić.

Trybunał w swoim orzecznictwie po wejściu w życie Traktatu z Lizbony nie odniósł się wprost do kwestii skutku bezpośredniego TRIPS, pozostawiając swobodę w tym zakresie państwom członkowskim. Jak pokazał wyrok Sądu Najwyższego Hiszpanii orzeczenie C-414/11 nie musi mieć wpływu na orzecznictwo krajowe.

Biorąc pod uwagę wzrost znaczenia praw własności intelektualnej w ostatnich latach, w odniesieniu do handlu międzynarodowego, oddzielenie zakresu WPH od WTO byłoby nieskuteczne i nieodpowiadające realiom. Mając na uwadze wyraźne wskazanie w preambule TRIPS ochrony praw własności intelektualnej w celu zmniejszenia przeszkód w handlu międzynarodowym, argumentacja Trybunału w orzeczeniu Daichii Sankyo znajduje swoje uzasadnienie w źródle zakresu WPH.

Na mocy art. 207 ust 1 TFUE Unia ma wyłączne kompetencje do regulowania wszystkich dziedzin własności intelektualnej, o ile dotyczą one minimalnych wymogów zawartych w TRIPS. Przepisy dotyczące własności intelektualnej zawarte w umowie o wolnym handlu wchodzi w zakres Wspólnej Polityki Handlowej, ponieważ mają „specyficzny związek z handlem międzynarodowym”.

Jeżeli brak jest wystarczającego powiązania przepisów dotyczących własności intelektualnej z handlem międzynarodowym, źródła wyłącznej kompetencji UE w tym zakresie można dopatrywać w art. 3 ust 2 TFUE. Połączenie dorozumianej kompetencji z kompetencją wyłączną wprowadzoną w Traktacie z Lizbony zwiększa rolę Unii w międzynarodowym obrocie prawami własności intelektualnej.

Granice wyłączności zewnętrznej Unii w dziedzinie własności intelektualnej wynikają z gwarancji przewidzianej w art. 207 ust 6 TFUE, który zabezpiecza wewnętrzny podział kompetencji i zapewnia zgodność z postanowieniami Traktatu uniemożliwiającą wewnętrzną harmonizację. Na tym tle mogą się jednak pojawić problemy opisane w niniejszym rozdziale, do których Trybunał nie zdecydował się odnieść w orzeczeniu *Daichii Sankyo*, w tym przede wszystkim nie rozstrzygnął, czy TRIPS odnosi skutek bezpośredni. Taką postawę Trybunału należy ocenić krytycznie, ponieważ jest to celowe unikanie odpowiedzi na wprost zadane przez sąd krajowy pytanie. Tego rodzaju praktyka wprowadza brak pewności, co do obowiązujących ram prawnych dla uczestników rynku, co z pewnością nie jest korzystne dla wzmocnienia pozycji handlowej Unii.

Wydaje się, że kompetencje zewnętrzne UE powinny w określonych przypadkach umożliwiać zastosowanie pozostałych kompetencji, jak np. kompetencje w dziedzinie rynku wewnętrznego przewidziane w art. 114 TFUE. Artykuł ten ma pierwszeństwo⁴⁹⁸ przed art. 207 TFUE jako podstawa prawna, gdy środek zewnętrzny ma na celu ułatwienie handlu wewnętrznego.

⁴⁹⁸ Zgodnie z orzecnictwem TS wybór podstawy prawnej aktu Unii musi opierać się na obiektywnych czynnikach takich jak cel i treść aktu. Zastosowanie ma przepis, którego akt dotyczy w przeważającym zakresie, a w przypadku braku zidentyfikowania materii wiodącej zastosowanie ma przepis stawiający najdalej idące wymogi proceduralne. Zob. pkt. 42-45 wyroku Trybunału C-130/10 z dnia 19 lipca 2012 r., *Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej*, ECLI:EU:C:2012:472.

5. Zawieranie przez Unię Europejską umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w dziedzinie bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

5.1. Uwagi wstępne

Niniejszy rozdział stanowi kontynuację rozważań dotyczących kompetencji do zawierania przez UE umów handlowych wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej skupiając się na drugim, nowym obszarze objętym WPH w wyniku wejścia w życie Traktatu z Lizbony – bezpośrednich inwestycjach zagranicznych.

Włączenie do zakresu Wspólnej Polityki Handlowej Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych (BIZ) stanowiło duży krok naprzód wykonany poprzez przyjęcie Traktatu z Lizbony, ponieważ po raz pierwszy WPH objęła zarówno handel jak również inwestycje. Jednocześnie, przyjęcie przez Unię w 2006 r. strategii handlowej⁴⁹⁹ rozpoczęło szereg dwustronnych negocjacji umów handlowych. Rozdział ten ukazuje zmianę w praktyce zawierania umów handlowych przez Unię. W pierwszej kolejności opisano umowę handlową z Kanadą (CETA), która została zawarta zgodnie z dotychczasową praktyką, tj. w formule mieszanej.

Następnie omówiono umowę z Koreą (EUSKFTA), która zainicjowała dyskusję nad dopuszczeniem do tymczasowego stosowania przed wyrażeniem Parlamentu zgody na jej stosowanie. Kompleksowy zakres umowy wykraczał poza ramy wyłącznych kompetencji UE, w związku z tym pojawił się problem czy umowa może być stosowana tymczasowo przed ratyfikowaniem jej przez państwa członkowskie⁵⁰⁰.

Następnie, w najbardziej rozbudowanej części rozdziału omówiono umowę z Singapurem (EUSFTA) oraz wydaną w związku z nią opinię Trybunału 2/15. Trybunał, podobnie jak

⁴⁹⁹ Global Europe: Competing in the World, 4.10.2006 COM (2006) 567, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0567:FIN:en:PDF>, dostęp: 11.04.2024 r.

⁵⁰⁰ Warto nadmienić, że takie rozwiązanie może mieć miejsce i miało zastosowanie w przypadku tzw. Umowy z Samoa, będącej umową o partnerstwie określającej ogólne ramy stosunków UE z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku; 20 lipca 2023 r. Rada wyraziła zgodę na podpisanie i tymczasowe stosowanie umowy do czasu ratyfikowania jej przez wszystkie państwa członkowskie.

Rzecznik Generalna, uznał, że EUSFTA nie wchodzi w całości w zakres wyłącznych kompetencji Unii rozrzedzając przy tym swoje stanowisko przedstawione w opinii 3/15, która została poddana analizie w poprzednim rozdziale.

Efektom opinii 2/15 oraz zawartej w niej argumentacji Trybunału była zmiana praktyki zawierania przez UE umów handlowych, które nie są już zawierane jako umowy mieszane. Ostatnia część rozdziału opisuje przykłady umów zawieranych jako umowy „nowej generacji”

Niniejszy rozdział dopełnia rozważania przedstawione w całości rozprawy, co pozwala na sformułowanie wniosków końcowych oraz odpowiedzenie na pytania sformułowane w odniesieniu do tezy badawczej.

5.2. Umowa z Kanadą (CETA)

Kompleksowa Umowa Gospodarczo-Handlowa UE-Kanada (*ang. Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA*) jest pierwszą umową wynegocjowaną po wejściu w życie Traktatu z Lizbony o tak szerokim zakresie. Negocjacje rozpoczęły się w 2009 r., a finalny tekst umowy został opublikowany w 2016 r. Komisja przedłożyła Radzie propozycje podpisania, tymczasowego zawarcia oraz podpisania umowy, w których CETA traktowana była jako umowa wchodząca w zakres wyłącznych kompetencji Unii, mimo że państwa członkowskie podnosiły argumenty za uznaniem CETA za umowę o charakterze mieszanym⁵⁰¹. Rada nie zgodziła się z uznaniem CETA za wchodzącą w zakres kompetencji wyłącznych UE, co doprowadziło do skomplikowanych negocjacji w tym zakresie pomiędzy Radą, Komisją oraz państwami członkowskimi. Finalnie CETA została podpisana 30 października 2016 r.

⁵⁰¹ Zob. list skierowany do Komisarza ds. Handlu przez przedstawicieli państw członkowskich: Letter in the framework of the political dialogue: the role of national parliaments in free trade agreements, 20.06.2014,

https://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/relations/relations_other/npo/docs/hungary/own_initiative/oi_role_of_national_parliaments_in_free_trade_agreements/oi_role_of_national_parliaments_in_free_trade_agreements_assembly_opinion_en.pdf, dostęp: 7.04.2024 r.

podczas szczytu UE-Kanada i jest tymczasowo stosowana od 21 września 2017 r. jako umowa mieszana⁵⁰².

5.2.1. Skutek bezpośredni CETA

Artykuł 30.6 CETA wprost stanowi, że umowa ta nie odnosi skutku bezpośredniego:

1. „Żadnego z postanowień niniejszej Umowy nie należy interpretować jako przyznania praw osobom lub nałożenia na nie obowiązków, innych niż prawa i obowiązki powstałe między Stronami na mocy prawa międzynarodowego publicznego ani jako dopuszczenia powoływania się niniejszą Umową w krajowych systemach prawnych Stron.
2. Strona nie wprowadza w swoim prawie krajowym prawa do wniesienia skargi przeciwko drugiej Stronie na tej podstawie, że środek zastosowany przez drugą Stronę jest niezgodny z niniejszą Umową”.

Należy jednak zauważyć, że w umowie przewidziano system rozstrzygnięcia sporów, który w sposób równoległy do regulacji krajowych pozwala na bezpośrednie egzekwowanie postanowień umowy przez podmioty, które mogą wystąpić przeciwko państwu członkowskiemu w celu uzyskania potencjalnego odszkodowania.

5.2.2. System rozstrzygnięcia sporów. Opinia TS 1/17

W przeszłości Trybunał był krytyczny wobec poddania się przez Unię mechanizmowi rozstrzygnięcia sporów (ang. Dispute Settlement Mechanism, DSU), co prowadziło do braku poparcia dla przystąpienia Unii m. in. do mechanizmu sądowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego⁵⁰³, Jednolitego Sądu Patentowego⁵⁰⁴ oraz europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wartości⁵⁰⁵ z powodu niezgodności z prawem UE. Zgodnie z art. 344 TFUE „Państwa Członkowskie zobowiązują się nie poddawać sporów dotyczących

⁵⁰² Umowa nie została jeszcze zatwierdzona przez wszystkie państwa członkowskie (stan na 7.04.2024 r.)

⁵⁰³ Zob. opinię Trybunału 1/91.

⁵⁰⁴ Zob. opinię Trybunału 1/09.

⁵⁰⁵ Zob. opinię Trybunału 2/13.

wykładni lub stosowania Traktatów procedurze rozstrzygania innej niż w nich przewidziana”. Zwłaszcza brak poparcia na przystąpienie do EKPC był kontrowersyjny, ze względu na wyraźne upoważnienie w tym zakresie zawarte w art. 6 ust. 2 TUE. Trybunał zastosował w tym przypadku zasadę autonomii w celu zabezpieczenia swojej jurysdykcji przed ingerencją innych sądów międzynarodowych zachowując monopol na dokonywanie interpretacji przepisów UE⁵⁰⁶. Stanowisko to spotkało się z krytyką, zgodnie z którą Trybunał wykazał się nadmiernym protekcjonizmem wobec swojej jurysdykcji⁵⁰⁷. Gdyby każdy sąd konstytucyjny przyjął taką postawę jak TS, stanowiłoby to istotną przeszkodę dla tworzenia sądów międzynarodowych cechujących się legitymacją procesową dla jednostek, co byłoby negatywne z punktu widzenia wartości UE.

W Opinii 1/17 Trybunał zaakceptował jurysdykcję systemu sądów inwestycyjnych CETA, stwierdzając, że „nie narusza autonomii porządku prawnego Unii”⁵⁰⁸. Trybunał zgodził się tym samym z opinią Rzecznika Generalnego, który wskazał, że „Trybunał powinien nadać zasadzie autonomii prawa Unii Treść pozwalającą nie tylko na utrzymanie szczególnych cech prawa Unii, ale także na udział Unii w rozwoju prawa międzynarodowego i międzynarodowego porządku prawnego opartego na zasadach”⁵⁰⁹. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału umowa międzynarodowa przewidująca utworzenie sądu odpowiedzialnego za interpretację jej postanowień, którego orzeczenia są wiążące dla Unii Europejskiej, jest co do zasady zgodna z prawem UE⁵¹⁰. Wynika to z art. 3 ust. 5 TUE, który wzywa Unię do

⁵⁰⁶ Ch. Riffel, *The CETA Opinion of the European Court of Justice and its Implications – Not that Selfish After All*, *Journal of International Economic Law*, Oxford University Press 2019, s. 1-19.

⁵⁰⁷ Zob. m. in.: J. Odermatt, *The Principle of Autonomy: An Adolescent Disease of EU External Relations Law?* [w:] M. Cremona (red.), *Structural Principles in EU External Relations Law*, Oxford 2018, s. 316; G. De Burca, *After the EU Character of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator?*, *Maastricht Journal of European Comparative Law* 168 (2013), s. 183; B. de Witte, *A Selfish Court? The Court of Justice and the Design of International Dispute Settlement Beyond the European Union* [w:] M. Cremona, A. Thies (red.), *The European Court of Justice and External Relations Law: Constitutional Challenges*, Oxford 2014, s. 39; E. Spaventa, *A Very Fearful Court? The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 35 (2015), s. 47.

⁵⁰⁸ Pkt 161 opinii.

⁵⁰⁹ Pkt 174 opinii Rzecznika Generalnego Yves’a Bota.

⁵¹⁰ Zob. pkt 106 opinii 1/17, pkt 40 opinii 1/91, pkt 74 opinii 1/09, pkt 181 opinii 2/13.

przestrzegania i rozwijania prawa międzynarodowego. Natomiast art. 21 ust. 1 TUE zobowiązuje UE do przestrzegania zasad Karty Narodów Zjednoczonych oraz prawa międzynarodowego, a także „sprzyja wielostronnym rozwiązaniom wspólnych problemów”. Jeden z argumentów podniesionych w opinii CETA dotyczył faktu, że jedynie inwestorzy zagraniczni będą mieli dostęp do sądów inwestycyjnych, a nie obywatele danego państwa⁵¹¹. Trybunał odniósł się do tej kwestii wskazując na brak porównywalności, która jest niezbędna do rozważania dyskryminacji: „o ile inwestujące w Unii przedsiębiorstwa i osoby fizyczne z Kanady, znajdują się – w świetle przedmiotu i celu CETA – w sytuacji porównywalnej z sytuacją przedsiębiorstw i osób fizycznych z państw członkowskich inwestujących w Kanadzie, ich sytuacja nie jest natomiast porównywalna z sytuacją przedsiębiorstw i osób fizycznych z państw członkowskich inwestujących w Unii⁵¹²”. Tym samym Trybunał odrzucił argument dotyczący naruszenia zasady równości wobec prawa.

Ponieważ, jak zostało wskazane w pkt 3.3.2. niniejszej rozprawy, Trybunał dysponuje kompetencjami w zakresie interpretowania postanowień umów międzynarodowych zawartych przez UE, umowy te (w tym środki wykonawcze) podlegają procedurze prejudycjalnej. Przed wydaniem opinii 1/17 kwestia procedury prejudycjalnej była problematyczna. W sytuacji, gdy osoby fizyczne mogą inicjować procedurę prywatnego arbitrażu (ang. *Investor-state dispute settlement*, ISDS), międzynarodowy sąd inwestycyjny mógłby wyłączyć spory spod jurysdykcji sądów krajowych oraz Trybunału Sprawiedliwości⁵¹³. Przed zainicjowaniem postępowania zgodnie z CETA inwestor musiałby najpierw „wycofać lub umorzyć wszelkie postępowania aktualnie prowadzone przez trybunał lub sąd na mocy prawa krajowego lub międzynarodowego⁵¹⁴” oraz „zrezygnuje z prawa do wniesienia skargi do trybunału lub sądu albo wszczęcia postępowania przed trybunałem lub sądem na mocy prawa krajowego lub międzynarodowego, w odniesieniu do środka rzekomo stanowiącego naruszenie⁵¹⁵”. Należy zauważyć, że jurysdykcja sądu inwestycyjnego nie ma charakteru wyłącznego, ponieważ

⁵¹¹ Pkt 179 opinii.

⁵¹² Pkt 180 opinii.

⁵¹³ Zob. X. Fernandez-Pons, R. Polanco, R. Torrent, CETA on Investment: The Definitive Surrender of EU Law to GATS and NAFTA/BITS’, *Common Market Law Review* 1319 (2017), s. 1355-1358.

⁵¹⁴ Art. 8.22 pkt 1 f) CETA.

⁵¹⁵ Art. 8.22 pkt 1 g) CETA.

powód ma wybór, a nie obowiązek skorzystania z niego⁵¹⁶. Również jurysdykcja TS nie ma charakteru wyłącznego w zakresie umów międzynarodowych, ponieważ nie ma ona „pierwszeństwa ani przed sądami państw trzecich, z którymi takie umowy zostały zawarte, ani przed sądami międzynarodowymi, które takie umowy ustanawiają”⁵¹⁷. Co więcej, Trybunał wyraźnie podkreślił niezależność sądu inwestycyjnego: „sąd nie jest związany wykładnią dokonywaną przez sądy państw – stron umowy”⁵¹⁸. Takie podejście Trybunału jest zrozumiałe – w przeciwnym wypadku Trybunał dążyłby do monopolu do interpretacji prawa międzynarodowego.

5.3. Umowa z Koreą (EUSKFTA)

Umowa o wolnym handlu z Republiką Korei (*European Union-South Korea Free Trade Agreement*, EUSKFTA) została podpisana 6 października 2010 r., zaczęła tymczasowo obowiązywać 1 lipca 2011 r., natomiast ratyfikowana została w grudniu 2015 r. EUSKFTA jest pierwszą z umów nowej generacji zawartych przez Unię Europejską. Jest to najważniejsza umowa handlowa podpisana przez Unię Europejską od czasu przystąpienia przez nią do Traktatu z Marrakeszu ustanawiającego WTO w 1994 r.⁵¹⁹ Decyzja o podjęciu negocjacji w sprawie umowy o wolnym handlu z Koreą nastąpiła po przyjęciu przez UE nowej strategii handlowej w 2006 r., która stanowiła odpowiedź na trudności napotkane w ramach negocjacji WTO rundy dauhańskiej. W ramach Strategii Globalnej Europy wskazano także partnerów strategicznych, z którymi powinny zostać zawarte umowy nowej generacji dotyczące wolnego handlu. Wśród wyróżnionych kluczowych partnerów gospodarczych wymieniono m.in. Koreę oraz kraje ASEAN. Jako argument przemawiający za rozwojem handlu Unii Europejskiej z Koreą wskazano, że w 2005 r. stanowił on 2,4% handlu UE⁵²⁰. Rada UE upoważniła Komisję do rozpoczęcia negocjacji z Koreą 23 kwietnia 2007 r., a oficjalne rozpoczęcie negocjacji miało miejsce w Seulu, w maju 2007 r. Negocjacje zakończyły się w marcu 2009 r., tekst umowy został parafowany 15 października 2009 r. przez obie strony, a podpisany 6 października 2010 r.

⁵¹⁶ Art. 8.18 CETA: “inwestor Strony może skierować do Trybunału...” (ang.: investor od a Party may submit to the Tribunal...).

⁵¹⁷ Pkt 116 opinii 1/17

⁵¹⁸ Art. 117 opinii 1/17.

⁵¹⁹ C. M. Brown, J. Record, *EU-Korea Free Trade Agreement*, Cambridge University Press 2015, s. 39.

⁵²⁰ Tamże.

EUSKFTA jest kompleksową umową mającą na celu znoszenie barier handlowych. Umowa reguluje dostęp do rynku dla towarów, handlowe środki zaradcze, środki sanitarne i fitosanitarne, bariery techniczne w handlu, handlu usługami, przepływ kapitału, własność intelektualną, konkurencję, przejrzystość oraz zrównoważony rozwój. Umowa jest krokiem naprzód w stosunku do istniejących zobowiązań w ramach WTO i ma na celu dalszą liberalizację handlu pomiędzy Unią Europejską a Koreą. EUSKFTA jest pierwszą umową nowej generacji zawartą przez Unię po wejściu w życie Traktatu z Lizbony. Pomimo że negocjacje w sprawie zawarcia umowy zakończyły się przed 1 grudnia 2009 r., to jest przed wejściem w życie TL, jej podpisanie oraz zawarcie nastąpiło po tej dacie, dlatego zmiany wynikające z TL wpłynęły na sposób ratyfikacji oraz stosowanie umowy. W związku z powyższym EUSKFTA jest pierwszą umową handlową podlegającą nowym procedurom legislacyjnym przewidzianym w TL⁵²¹. Parlament Europejski wyraził formalną zgodę na zawarcie umowy 17 lutego 2011 r. W tym samym dniu PE zatwierdził również rozporządzenie o wdrożeniu dwustronnej klauzuli ochronnej przewidzianej w umowie określającej procedury i warunki, które muszą zostać spełnione, aby Unia mogła wprowadzić środki ochronne zgodnie z postanowieniami umowy.

5.3.1. Struktura umowy

EUSKFTA zawiera 15 rozdziałów, a także 24 załączniki, 3 protokoły oraz 4 uzgodnienia. Umowa dotyczy obszarów, które podlegają także regulacjom przyjętym w ramach WTO, takich jak handel towarami, handel usługami oraz ochrona praw własności intelektualnej. Umowa potwierdza zobowiązania przyjęte przez strony w ramach WTO oraz rozszerza je w celu liberalizacji handlu pomiędzy stronami. Umowa odnosi się również do obszarów nieuwzględnionych przez porozumienia wielostronne, takich jak bariery pozataryfowe, które stanowiły jedne z najpoważniejszych przeszkód w handlu pomiędzy Unią Europejską a Koreą⁵²². W celu zapewnienia odpowiedniego wdrożenia umowy powołano wyspecjalizowane komitety, w tym komitet ds. handlu towarami.

⁵²¹ Procedury te zostały opisane w pkt 2.3.1. Rozdziału 2 niniejszej pracy.

⁵²² C. M. Brown, J. Record, EU-Korea Free Trade Agreement, Cambridge University Press 2015, s. 44.

Rozdział 2 umowy dotyczy handlu towarami i przewiduje stopniową eliminację taryf celnych. Harmonogramy zawarte w umowie określają okresy przejściowe dla określonych towarów. Większość taryf mały zostać zniesione w ciągu 5 lat od wejścia w życie umowy, jednakże w przypadku niektórych towarów jak np. produkty rolne, okresy te były dłuższe.

Rozdział 3 umowy zawiera postanowienia dotyczące środków zaradczych w handlu, które przewidują wprowadzenie systemu ochronnego mającego zastosowanie, jeśli jedna ze stron chciała wprowadzić środek ochronny w sytuacji, gdyby powstała szkoda spowodowana stosowaniem umowy.

Rozdział 4 EUSKFTA dotyczy środków pozataryfowych, a jego postanowienia mają na celu zwiększenie wzajemnego uznawania ocen zgodności z różnymi rodzajami norm, w tym normami bezpieczeństwa. Ma to na celu wyeliminowanie konieczności powielania kosztownych i długotrwałych procedur certyfikacji zarówno w UE jak i w Korei. Ma to istotne znaczenie szczególnie dla przemysłu motoryzacyjnego.

Rozdział 5 umowy odnosi się do środków sanitarnych i fitosanitarnych, które mają na celu podniesienie standardów wpływających na dobrostan zwierząt.

Rozdział 7 umowy odnosi się do usług oraz przedsiębiorczości i zawiera szczegółowe ramy liberalizacji handlu w tym zakresie. Rozdział obejmuje transgraniczne świadczenie usług, zakładania przedsiębiorstw oraz czasową obecność osób fizycznych w celach biznesowych. Postanowienia tego rozdziału, w tym definicje w dużej mierze odzwierciedlają postanowienia GATS.

Rozdział 9 EUSKFTA regulujący materię zamówień publicznych również w dużej mierze potwierdza zobowiązania stron wynikające z Porozumień WTO.

Rozdział 10 umowy dotyczy własności intelektualnej, a jego zakres jest bardzo szeroki i obejmuje m.in. prawa autorskie, patenty, znaki towarowe, wzory oraz oznaczenia geograficzne. Jego celem jest uzupełnienie praw i obowiązków stron wynikających z TRIPS. Zawiera także szereg postanowień w odniesieniu do egzekwowania praw własności intelektualnej, w tym sankcji karnych. Postanowienia dotyczące praw autorskich oparte zostały na normach międzynarodowych, np. prawa autorskie podlegają ochronie przez 70 lat od śmierci

autora, a prawa organizacji nadawczych wygasają po 50 latach od pierwszej transmisji programu. Postanowienia dotyczące oznaczeń geograficznych obejmują ochroną ok. 160 głównych oznaczeń geograficznych UE, w tym szampana, szynkę parmeńską oraz parmezan. Wśród koreańskich oznaczeń geograficznych jedną z najistotniejszych jest zielona herbata Boseong. Umowa przewiduje także system, za pomocą którego można aktualizować katalog oznaczeń geograficznych podlegających ochronie.

Rozdział 11 umowy stanowi, że zarówno Unia jak i Korea ustanowią ramy prawne dotyczące porozumień ograniczających konkurencję, nadużywania pozycji dominującej oraz zapewniające skuteczną kontrolę koncentracji między przedsiębiorstwami. Postanowienia te mają na celu niedopuszczenie do zaszkodzenia liberalizacji handlu osiągniętej dzięki umowie w wyniku działań antykonkurencyjnych podjętych przez podmioty prywatne.

Rozdział 13 EUSKFTA dotyczący zrównoważonego rozwoju zawiera zobowiązania stron dotyczące kwestii pracowniczych i środowiskowych. Strony zobowiązują się do wdrożenia norm konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz egzekwowania wielostronnych porozumień, do których strony przystąpiły. Rozdział ten przewiduje również utworzenie Wewnętrznej Grupy Doradczej, w skład której wchodzi niezależne reprezentatywne organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentujące w sposób wyważony organizacje z zakresu ochrony środowiska, pracy oraz przedsiębiorczości, jak również inne zainteresowane strony.

Umowa zawiera mechanizm rozstrzygnięcia sporów między państwami wzorowany na systemie rozstrzygnięcia sporów WTO, bez stałego organu odwoławczego. Istotną różnicą w stosunku do WTO jest spis arbitrów, którzy włączają się, jeżeli strony nie są w stanie osiągnąć porozumienia. Co więcej, zgodnie z art. 14.19 EUSKFTA strony umowy nie mogą jednocześnie występować przed WTO oraz w ramach dwustronnego rozstrzygnięcia sporów. Umowa przewiduje również zastosowanie mechanizmu mediacji.

W postanowieniach ogólnych i końcowych określono związek EUSKFTA z umową ramową pomiędzy Unią Europejską a Koreą wskazując, że umowa o wolnym handlu jest szczególną umową nadająca skuteczność postanowieniom handlowym w rozumieniu umowy ramowej. W określonych okolicznościach istnieje możliwość zawieszenia części EUSKFTA w przypadku naruszenia postanowień umowy ramowej.

5.3.2. Tymczasowe stosowanie

Jednym z istotnych zagadnień, które pojawiło się po wejściu w życie TL, było pytanie, czy EUSKFTA będzie stosowana tymczasowo zanim Parlament nad nią zagłosuje. Unia Europejska wprowadza tymczasowe stosowanie w sytuacji, kiedy umowa ma charakter mieszany. Ponieważ ratyfikacja przez wszystkie państwa członkowskie Unii jest czasochłonna, podczas gdy zgodnie z art. 218 ust. 5 TFUE tymczasowe stosowanie może nastąpić w stosunkowo krótkim czasie, PE obawiał się, że jeśli umowa będzie tymczasowo stosowana przed wyrażeniem zgody przez Parlament, zwiększy to presję akceptacji umowy, ponieważ zacznie ona być już wdrażana przez odpowiednie organy, jak również podmioty gospodarcze zaczną dostosowywać swoją działalność do nowych realiów. Ostatecznie Rada przedstawiła pogląd, że umowa nie może być tymczasowo stosowana przed wprowadzeniem rozporządzenia w sprawie środków ochronnych⁵²³. Rozporządzenie to zgodnie z procedurą współdecydowania musiało zostać zatwierdzone przez Radę i Parlament. Warto zauważyć, że od tego czasu praktyką stało się, że żadna istotna umowa handlowa nie jest tymczasowo stosowana przed wyrażeniem zgody przez Parlament⁵²⁴.

5.3.3. Zakres kompetencji i tymczasowego stosowania

Składając wniosek o podpisanie i zawarcie EUSKFTA Komisja nie podniosła wyłącznych kompetencji Unii przyjmując, że część obszarów, których dotyczy umowa, pozostaje w zakresie kompetencji państw członkowskich. Doprowadziło to do pytania, jakie będą granice tymczasowego stosowania umowy w sytuacji, gdy tymczasowe stosowanie będzie miało miejsce przed ratyfikowaniem umowy przez państwa członkowskie. EUSKFTA stanowi zerwanie z dotychczasową praktyką, ponieważ w art. 15.10 lit. b) wyraźnie wymaga określenia, które z części umowy nie będą stosowane tymczasowo. Jest to pierwsza umowa handlowa zawarta przez UE, która zawiera taki wymóg. Większość obszarów które reguluje umowa, wchodzi w zakres wyłącznych kompetencji UE lub kompetencji dzielonych, a jedynie postanowienia protokołu w sprawie współpracy kulturalnej wchodzi w zakres kompetencji zastrzeżonych dla państw członkowskich. W związku z powyższym Unia mogłaby stosować

⁵²³ C. M. Brown, J. Record, *EU-Korea Free Trade Agreement*, Cambridge University Press 2015, s. 55.

⁵²⁴ Tamże.

tymczasowo praktycznie całą umowę bez wskazywania, które jej obszary wchodzą w zakres kompetencji wyłącznych Unii lub dzielonych z państwami członkowskimi.

5.3.3.1. Rola Parlamentu w implementacji EUSKFTA

Zgodnie z art. 218 ust. 6 TFUE rola Parlamentu w procesie ratyfikacji ogranicza się do wyrażenia lub niewyrażenia zgody na zawarcie umowy⁵²⁵. W związku z tym pojawia się pytanie, czy, a jeśli tak to w jaki sposób Parlament może wykorzystać to uprawnienie w celu wpłynięcia na wdrożenie umowy. W czasie procedury wyrażania zgody odbyły się liczne rozmowy między przedstawicielami Parlamentu oraz Komisji⁵²⁶. W ich rezultacie Komisja wydała oświadczenie, które zostało zapisane w rezolucji Parlamentu w sprawie EUSKFTA oraz we wspólnej deklaracji w sprawie umowy EUSKFTA. Oba dokumenty zostały opublikowane jako aneksy do rozporządzenia w sprawie klauzuli środków ochronnych⁵²⁷. W swoim oświadczeniu Komisja nakreśliła szereg działań, które podejmie oraz przyjmuje interpretację szeregu postanowień EUSKFTA oraz rozporządzenia w sprawie środków ochronnych. Natomiast zgodnie ze wspólnym oświadczeniem Komisji i Parlamentu „w przypadku, gdy Parlament Europejski przyjmie zalecenie dotyczące wszczęcia dochodzenia w sprawie środków ochronnych, Komisja zbada uważnie, czy spełnione zostały określone w rozporządzeniu warunki wszczynania dochodzenia z urzędu. Jeżeli Komisja uzna, że warunki te nie zostały spełnione, przedstawi ona właściwej Komisji Parlamentu Europejskiego sprawozdanie zawierające wyjaśnienie wszystkich czynników istotnych dla wszczęcia takiego dochodzenia” oraz „na wniosek właściwej Komisji Parlamentu Europejskiego Komisja przedstawia jej sprawozdanie na temat wszelkich konkretnych aspektów związanych z realizacją przez Koreę jej zobowiązań dotyczących środków pozataryfowych lub w sprawie handlu i zrównoważonego rozwoju”. W obu tych oświadczeniach Parlament włącza się we wdrażanie umowy o wolnym

⁵²⁵ Zgodnie z art. 218 ust 10 TFUE Parlament jest również „natychmiast i w pełni informowany na wszystkich etapach procedury”

⁵²⁶ C. M. Brown, J. Record, EU-Korea Free Trade Agreement, Cambridge University Press 2015, s. 57.

⁵²⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr. 511/2011 z dnia 11 maja 2011 r. W sprawie wprowadzenia w życie dwustronnej klauzuli ochronnej zawartej w umowie o wolnym handlu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi a Republiką Korei, OJ L 145, 31.5.2011, s. 19-27.

handlu między UE a Koreą w przyszłości, do czego zwykle nie jest powołany jako organ ustawodawczy. W efekcie Parlament uzyskał możliwość nadzoru nad przyszłym wdrażaniem EUSKFTA, co stanowi precedens dla przyszłych umów o wolnym handlu⁵²⁸.

5.3.4. Skutek bezpośredni EUSKFTA

Decyzja Rady z dnia 16 września 2010 r.⁵²⁹ jest pierwszą po decyzji w sprawie porozumień WTO, w której poruszono kwestię skutku bezpośredniego w prawie UE. Ponieważ EUSKFTA zawiera wiele zobowiązań w ramach WTO, instytucje UE musiały zdecydować czy podjąć działania w celu niedopuszczenia do uznania skutku bezpośredniego umowy. W sytuacji, gdyby uznano skutek bezpośredni EUSKFTA, podmioty koreańskie oraz podmioty dostarczające towary koreańskie znalazłyby się w korzystniejszej pozycji niż podmioty z Unii Europejskiej handlujące towarami innymi niż koreańskie. Finalnie Komisja zaproponowała, a Rada przyjęła, że decyzja Rady w sprawie podpisania powinna stwierdzać brak skutku bezpośredniego umowy. W efekcie zgodnie z art. 8 decyzji Rady „umowy nie można interpretować jako przyznającej prawa lub nakładającej obowiązki, na które można bezpośrednio powoływać się w sądach lub trybunałach Unii lub państw członkowskich”.

5.4. Umowa z Singapurem (EUSFTA)

Pierwotna zgoda na negocjacje, udzielona przez Radę w 2006 r., przewidywała zawarcie przez Unię Europejską porozumienia z grupą regionów ASEAN (*Association of South East Asian Nations*) w skład której wchodziły Brunei, Mjanma, Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Filipiny, Singapur, Tajlandia oraz Wietnam. Jednakże zdecydowano się na przystąpienie do umów dwustronnych z poszczególnymi państwami regionu, na co również zgodę wyraziła Rada. Tym samym negocjacje zostały wstrzymane, a 22 grudnia 2009 r, a zatem po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, Rada upoważniła Komisję do negocjacji zawarcia umowy in. z Singapurem. Uzgodniony tekst umowy został parafowany w czerwcu 2015 r. i zakładał podpisanie go przez Unię, jako umowy wchodzącej w zakres jej kompetencji

⁵²⁸ C. M. Brown, J. Record, *EU-Korea Free Trade Agreement*, Cambridge University Press 2015, s. 57.

⁵²⁹ Decyzja Rady z dnia 16 września 2010 r. w sprawie podpisania, w imieniu Unii Europejskiej, i tymczasowego stosowania Umowy o wolnym handlu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Korei, z drugiej strony, OJ L 127, 14.5.2011, s. 1-3.

wyłącznych, a więc bez udziału państw członkowskich. W takiej sytuacji procedura ratyfikacyjna wymaga jedynie kwalifikowanej większości głosów w Radzie oraz zwykłej większości głosów w Parlamencie Europejskim. Zgodnie z art. 218 TFUE państwa członkowskie nie mają wtedy prawa weta. Państwa członkowskie nie podzielały poglądu Komisji mówiącego, że cała umowa wchodzi w zakres wyłącznych kompetencji Unii i wskazywały, że umowa powinna zostać zawarta w formule mieszanej. Komisja zdecydowała się skierować do Trybunału pytania dotyczące kompetencji Unii do zawarcia umowy o wolnym handlu z Singapurem.

Podobne dyskusje toczyły się w odniesieniu do innych negocjacji dotyczących zawarcia umów nowej generacji, w tym m.in. z USA i Kanadą. Umowa z Singapurem jest przykładem kompleksowej umowy handlowej stanowiącej trzon polityki handlowej Unii. Szereg negocjacji handlowych jest efektem przyjęcia w 2006 r. strategii „Globalna Europa”⁵³⁰, w której Unia Europejska zdecydowała ożywić swój program liberalizacji handlu w oparciu o umowy dwustronne zawierane z najważniejszymi partnerami handlowymi. Była to reakcja na brak postępów w wielostronnych negocjacjach w ramach WTO, a także na decyzję USA o dążeniu do zawarcia znaczących regularnych umów o wolnym handlu, szczególnie w rejonie Azji i Pacyfiku⁵³¹.

Od wejścia w życie Traktatu z Lizbony Unia zyskała kompetencje w zakresie inwestycji zarówno w odniesieniu do rynku jak również ochrony inwestorów, a także, jak w przypadku umowy z Singapurem, o rozstrzyganie sporów między inwestorów. Potencjalny wpływ ochrony inwestorów oraz ISDS okazał się być kontrowersyjnym, co doprowadziło do szerokiej debaty publicznej⁵³². Równoległe toczyły się również dyskusje na temat zgodności z prawem Unii przepisów zawartych w umowach dotyczących ISDS: arbitrażu (w przypadku umowy z Singapurem) oraz ustanowienia sądu inwestycyjnego (w przypadku umów z Kanadą

⁵³⁰ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - Globalny wymiar Europy – Konkurowanie na światowym rynku – Wkład w strategię wzrostu gospodarczego i zatrudnienia UE, COM/2006/0567.

⁵³¹ Od 2006 roku umowy o wolnym handlu negocjowano z Singapurem, Wietnamem, Japonią, Koreą Południową, Ukrainą, Gruzją, Mołdawią, Peru, Kolumbią i Ekwadorem.

⁵³² Zob. M. Bronckers, Is Investor-State Dispute Settlement (ISDS) superior to litigation before domestic courts? An EU view on bilateral trade agreements, *International Economic Law*, No. 3, 2015, s. 655.

i Wietnamem). Debata, koncentrowała się wokół podziału kompetencji do zawierania kompleksowych umów handlowych.

5.4.1. Struktura umowy

EUSFTA składa się z 17 rozdziałów, które obejmują kilka załączników, dodatków i uzgodnień. Rozdziały 2-7 poświęcone są handlowi towarami regulując dostęp do rynku dla towarów, środki zaradcze w handlu, bariery techniczne w handlu, środki sanitarne i fitosanitarne, cła i ułatwienia w handlu, bariery pozataryfowe w handlu i inwestycjach w zakresie wytwarzania energii odnawialnej. Rozdziały 8 i 9 odnoszą się do usług, zakładaniu przedsiębiorstw, handlu elektronicznemu oraz ochrony inwestycji. Rozdziały 10-14 dotyczą zasad związanych z handlem takich jak zamówienia publiczne, własność intelektualna, konkurencyjność, oraz zrównoważony rozwój. Rozdziały 15-17 poświęcone są mechanizmom rozstrzygania sporów, postanowieniom instytucjonalnym oraz ogólnym. EUSFTA ma na celu wyeliminowanie barier handlowych wykraczających poza regulacje GATT oraz GATS.

Zgodnie z uregulowaniami zawartymi w rozdziale drugim umowy Singapur zobowiązuje się do zniesienia wszystkich taryf celnych z chwilą wejścia w życie umowy o wolnym handlu, a UE przyjmuje na siebie obowiązek zniesienia wszystkich ceł najpóźniej 5 lat po tej samej dacie. Tym samym Singapur zgodził się na pełną liberalizację handlu towarami od momentu wejścia w życie umowy. Wynika to z faktu, że Singapur jest bardzo otwartą gospodarką i zdecydował się stosować zerowe klauzule najwyższego uprzywilejowania na większość swojego importu. Mimo to Unia uznała, że umowa o wolnym handlu jest korzystna w szczególności dla tych sektorów produkcyjnych Unii, które nastawione są na eksport. Dzięki EUSFTA Singapur zobowiązuje się do utrzymania obowiązującego poziomu otwartego dostępu z korzyścią dla eksporterów z Unii, a także znosi cła rezydualne na niektóre napoje alkoholowe. Natomiast UE poprzez zawarcie EUSFTA zobowiązuje się do natychmiastowego zniesienia 75 procent ceł importowych mających zastosowanie dla towarów singapurskich oraz wobec większości pozostałych towarów w ramach okresu przejściowego⁵³³. Rozdział 2 EUSFTA zawiera postanowienia dotyczące barier pozataryfowych uwzględniające postanowienia artykułów XII i XX GATT, jednakże z dodatkowym ustanowieniem

⁵³³ A. S. Serrano [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 494.

postanowień sektorowych odnoszących się do określonych kwestii pozataryfowych. Rozdział 4 dotyczący barier technicznych ma na celu dążenie do osiągnięcia celu, jakim jest identyfikacja i eliminacja zbędnych barier handlowych. EUSFTA zawiera kilka załączników sektorowych dotyczących towarów uznanych za kluczowe dla UE w celu zapewnienia, że normy UE będą akceptowane przez Singapur. Rozdział 7 EUSFTA odnosi się do barier pozataryfowych w handlu i inwestycjach w zakresie wytwarzania energii odnawialnej. W celu ułatwienia handlu w tej dziedzinie umowa przewiduje równe traktowanie wszystkich każdego dostawcy z obu stron, zabraniając przyznawania dostawcom preferencyjnych warunków w wyniku przyjęcia regulacji lokalnych.

Rozdział 3 umowy reguluje wdrożenie przez strony środków zaradczych w handlu. Potwierdza obowiązywanie porozumienia antydumpingowego, porozumienia w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych, porozumienia w sprawie środków ochronnych oraz porozumienia w sprawie rolnictwa wynikających z GATT.

Rozdział 5 EUSFTA przewiduje stopniowe wprowadzanie przez Singapur systemu, w którym kraj ten będzie dokonywał oceny systemów kontroli i certyfikacji wprowadzonych przez odpowiednie organy państw członkowskich. Umowa przewiduje także, że wszyscy eksporterzy mięsa z państw członkowskich są uprawnieni do wywozu produktów mięsnych do Singapuru. Jednakże Singapur zachowuje prawo do przeprowadzania w dowolnym momencie weryfikacji na miejscu w celu zapewnienia skuteczności wdrażania restrykcyjnych, singapurskich środków fitosanitarnych, a także do przeprowadzania kontroli na granicy.

Rozdział 6 EUSFTA reguluje standardy procedur celnych oraz przewiduje współpracę między organami celnymi w celu uproszczenia, harmonizacji oraz modernizacji procedur handlowych pomiędzy administracją celną.

Rozdział 8 umowy dotyczy wzajemnej liberalizacji handlu usługami, przedsiębiorczości oraz handlu elektronicznego. EUSFTA zawiera postanowienia odnoszące się do trzech rodzajów świadczenia usług: transgranicznego świadczenia usług, prowadzenia działalności gospodarczej oraz czasowej obecności osób fizycznych w celach biznesowych. Ma to istotne znaczenia dla handlu usługami UE, ponieważ Singapur stanowi centrum handlu w Azji Południowo-Wschodniej i może pełnić rolę centrum operacyjnego dla handlu z państwami całego regionu.

Rozdział 9 poświęcony jest ochronie inwestycji, co stanowi nowość w praktyce handlowej Unii, ponieważ obejmuje on wszystkie istotne zagadania międzynarodowego prawa gospodarczego. Rozdział ten podzielony został na dwie sekcje. Pierwsza sekcja określa standardy ochrony inwestycji, w tym zasadę traktowania narodowego, sprawiedliwe i równe traktowanie oraz zakaz wyłączenia. Druga sekcja dotyczy alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów między inwestorem a państwem, w tym arbitraż, mediacje oraz polubowne rozwiązywanie sporów.

EUSFTA zawiera również rozdziały regulacyjne, które kształtują środowisko biznesowe, co ma na celu zapewnienie równych szans firmom z państw członkowskich UE, Singapuru oraz państw trzecich. Dotyczą one w szczególności ochrony własności intelektualnej, ochrony konkurencji, zamówień publicznych oraz przejrzystości regulacyjnej⁵³⁴.

Rozdział 11 umowy reguluje ochronę praw własności intelektualnej, która wykracza poza ochronę własności intelektualnej przewidzianą w TRIPS. Przede wszystkim EUSFTA przewiduje szeroką ochronę praw autorskich w postaci prawa wykonawców i producentów fonogramów do wynagrodzenia za nadawanie i publiczne udostępnianie⁵³⁵. EUSFTA wprowadza również ochronę znaków towarowych, patentów, oznaczeń geograficznych, a także odmian roślin (Singapur zgodził się na utworzenie krajowego rejestru w celu ochrony napojów alkoholowych, produktów rolnych i spożywczych, co wykracza poza postanowienia TRIPS). Umowa ustanawia środki egzekwowania praw własności intelektualnej na drodze cywilnej, nie implementuje natomiast przepisów karnych. Postanowienia umowy w tym zakresie odzwierciedlają w dużej mierze przepisy unijne regulujące egzekwowanie praw własności intelektualnej w ramach rynku wewnętrznego⁵³⁶.

⁵³⁴ A. S. Serrano [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 500.

⁵³⁵ Ochrony takiej nie zapewniała singapurska ustawa o prawie autorskim. Zob. A. S. Serrano [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 501.

⁵³⁶ M. in. Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 2 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, OJ L 167, 22.6.2001, s. 10-19 oraz Dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29

W rozdziale 12 umowy umieszczono postanowienia dotyczące konkurencji. Pierwsza sekcja odnosi się do przeciwdziałania praktykom monopolistycznym. Druga sekcja zawiera postanowienia mające gwarantować, że przedsiębiorstwa publiczne oraz przedsiębiorstwa, któremu powierzono prawa specjalne lub wyłączne, nie wykorzystają tych praw do zaangażowania w praktyki antykonkurencyjne. Trzecia sekcja rozdziału 12 odnosi się do subsydiów i środków wykonawczych. Umowa ma zastosowanie do subsydiów przyznawanych zarówno w związku z produkcją towarów jak również usług, nie ma jednakże zastosowania do subsydiów w obszarze rolnictwa i rybołówstwa.

W rozdziale 13 umieszczono regulacje w zakresie handlu i zrównoważonego rozwoju. Umowa wprowadza zobowiązanie stron do zapewnienia na poziomie krajowym ochrony pracy oraz środowiska zgodnie z międzynarodowymi normami w celu przyciągnięcia handlu i inwestycji. W odniesieniu do ochrony pracy strony zobowiązują się do ratyfikacji oraz wdrożenia konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Rozdział 14 umowy odnosi się do wpływu krajowego otoczenia regulacyjnego na handel i inwestycje. Strony zobowiązują się do przestrzegania szeregu zasad przejrzystości, w tym do publikowania z wyprzedzeniem wszelkich wniosków legislacyjnych.

Rozdział 15 EUSFTA dotyczy systemu rozstrzygania sporów, który wzorowany jest na systemie rozstrzygania sporów WTO. System ten działa w oparciu o stałą listę 10 arbitrów (WTO przewiduje panelistów *ad hoc*). Kolejną różnicą w stosunku do systemu WTO jest brak procedury odwoławczej.

Mediacje zostały uregulowane w rozdziale 16 umowy. Mechanizm mediacji ma zastosowanie do wszelkich środków objętych umową. Mediator jest losowany spośród listy arbitrów lub wyznaczany za zgodą obu stron.

kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej, OJ L 157, 30.4.2004, s. 45-86.

Rozdział 17 umowy zawiera postanowienia instytucjonalne, ogólne i końcowe. Artykuł 17.1 ustanawia Komitet art. Handlu, któremu współprzewodniczą minister handlu i przemysłu Singapuru oraz Komisarz art. Handlu UE.

5.4.2. Opinia Trybunału Sprawiedliwości 2/15

Trybunał Sprawiedliwości wydał opinię 2/15⁵³⁷ w odpowiedzi na skargę Komisji zgłoszoną zgodnie z art. 218 ust. 11 TFUE, który stanowi, że „państwo członkowskie, Parlament Europejski, Rada lub Komisja mogą uzyskać opinię Trybunału Sprawiedliwości w sprawie zgodności przewidywanej umowy z Traktatami, w przypadku, gdy opinia Trybunału jest niekorzystna, przewidywana umowa nie może wejść w życie, chyba że nastąpi jej zmiana lub rewizja Traktatów”.

Zadano pytania o następującym brzmieniu:

- 1) Które postanowienia umowy wchodzą w zakres wyłącznej kompetencji UE?
- 2) Które postanowienia umowy wchodzą w zakres kompetencji dzielonych Unii i państw członkowskich?
- 3) Które postanowienia umowy wchodzą w zakres wyłącznych kompetencji państw członkowskich?

Pytania te są istotne nie tylko w kontekście umowy z Singapurem, ale również dla wszystkich innych umów handlowych, będących tzw. Umowami nowej generacji. Istotę problemu oddaje fakt, że aż 25 państw członkowskich zgłosiło swoje uwagi. Komisja popierana przez Parlament Europejski podnosiła argument, że wszystkie postanowienia umowy wchodzą w zakres wyłącznych kompetencji Unii i powinny zostać zawarte przez nią samodzielnie. Rada i państwa członkowskie przedstawiły odmienny pogląd stanowiący, że umowa powinna zostać zawarta w formule mieszanej, ponieważ nie dotyczy jedynie kompetencji wyłącznych UE.

⁵³⁷ Opinia Trybunału 2/15 z dnia 16 maja 2017 r., ECLI:EU:C:2017:376.

5.4.2.1. Opinia Rzecznik Generalnej

Opinia Rzecznik Generalnej Eleanor Sharpston z dnia 21 grudnia 2016 r. częściowo przychyliła się do argumentów Komisji w zakresie kompetencji Unii i zawiera obszerne rozważania na temat podziału kompetencji pomiędzy państwami członkowskimi a Unią, a także szczegółową analizą konkretnych aspektów umowy, w tym usług transportowych, ochrony inwestycji, zrównoważonego rozwoju, a także rozstrzygnięcia sporów. W swojej opinii Rzecznik Generalna podjęła próbę zdefiniowania pojęcia „bezpośrednich inwestycji zagranicznych”, do którego odnosi się art. 207 TFUE, a które nie było wcześniej interpretowane przez Trybunał. Rzecznik generalna przyjęła kontekstowe podejście do znaczenia BIZ wykorzystując pojęcie „inwestycji bezpośredniej” z orzecznictwa Trybunału odnoszącego się do swobodnego przepływu kapitału. Zgodnie z nim przez bezpośrednie inwestycje zgarniacze należy rozumieć inwestycje „dokonane w Unii Europejskiej przez osoby fizyczne lub prawne z państwa trzeciego lub inwestycje dokonane w państwie trzecim przez osoby fizyczne lub prawne z Unii, które mają na celu utworzenie lub utrzymanie trwałych i bezpośrednich powiązań w formie skutecznego uczestniczenia w zarządzaniu przedsiębiorstwem lub sprawowania w nim kierowniczej roli, pomiędzy osobą dokonującą inwestycji a przedsiębiorstwem, na rzecz którego środki z tytułu tej inwestycji zostały udostępnione w celu prowadzenia działalności gospodarczej”⁵³⁸. Następnie Rzecznik Generalna zaproponowała uznanie faktu, że inwestor bezpośredni posiada przynajmniej 10 procent głosów w przedsiębiorstwie bezpośredniego inwestowania jako wytycznej o wartości dowodowej, choć niemającego charakteru decydującego.

Odnosząc się do zakresu art. 207 TFUE i „bezpośrednich inwestycji zagranicznych” Rzecznik Generalna zgodziła się z Komisją uznając, że termin ten obejmuje również fazę inwestycji po dopuszczeniu jej do rynku, a nie jedynie samo dopuszczenie jej do rynku. Stosując test Daichii Sankyo Rzecznik Generalna doszła do wniosku, że Wspólna Polityka Handlowa „obejmuje także uregulowanie ochrony bezpośrednich inwestycji zagranicznych w zakresie, w jakim dostępność tej ochrony ma bezpośredni wpływ na ewentualne dokonanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych i czerpania korzyści z tych inwestycji”⁵³⁹.

⁵³⁸ Pkt 322 opinii RG.

⁵³⁹ Pkt 336 opinii RG.

Następnie Rzecznik Generalna odniosła się do kwestii dorozumianych kompetencji wyłącznych w zakresie inwestycji portfelowych nie zgadzając się z argumentami Komisji, która choć nie uznała inwestycji portfelowych za wchodzące w zakres art. 207 TFUE, dokonała wykładni art. 3 ust. 2 TFUE, zgodnie z którą wobec braku „wspólnych zasad” w odniesieniu do inwestycji portfelowych zasady dotyczące swobodnego przepływu kapitału można uznać za „wspólne zasady” w rozumieniu art. 3 ust. 2 TFUE. Rzecznik Generalna odrzuciła taką interpretację, ponieważ groziłaby ona przyznaniem wyłącznych kompetencji Unii jedynie z powodu samego faktu istnienia postanowień Traktatu. Według Rzecznik Generalnej art. 3 ust. 2 TFUE ustanawia dodatkowe podstawy wyłącznych kompetencji Unii, inne niż wyraźne kompetencje wyłączne z art. 3 ust. 1 TFUE, a zatem „kompetencja ta musi być przyznana na innej podstawie niż same traktaty”⁵⁴⁰. Ponadto Rzecznik Generalna zauważyła, że przyznanie Unii wyłącznych kompetencji traktatowych w dziedzinie swobodnego przepływu kapitału stanowiłoby zezwolenie Unii na zmianę traktatów w wyniku zawarcia umowy międzynarodowej. Według Rzecznik Generalnej celem art. 3 ust. 2 TFUE „nie może być przyznanie Unii Europejskiej uprawnień do „wpływania” na zasady prawa pierwotnego Unii czy do „zmiany ich zakresu” poprzez zawarcie umowy międzynarodowej. Do zmiany prawa pierwotnego może wyjść wyłącznie w drodze zmiany traktatów zgodnie z art. 48 TUE”⁵⁴¹. Finalnie Rzecznik Generalna uznała istnienie dorozumianych kompetencji dzielonych pomiędzy Unią a państwami członkowskimi w dziedzinie inwestycji portfelowych na podstawie przypisów regulujących swobodny przepływ kapitału (co stanowiło przychylenie do stanowiska Komisji) w oparciu na fakcie, że jest to niezbędne do osiągnięcia jednego z celów Traktatów⁵⁴².

Trzecim zagadnieniem, do którego odniosła się Rzecznik Generalna, było pytanie, czy Unia ma prawo wypowiedzieć wcześniejsze umowy inwestycyjne państw członkowskich z Singapurem. Pomimo że to państwa członkowskie, a nie Unia, zawarły te umowy, według Komisji to Unia dysponuje takimi kompetencjami na zasadzie sukcesji prawa UE, zgodnie z którą Unia przejmuje odpowiedzialność państw członkowskich za zawarte przez nie umowy międzynarodowe, które obecnie wchodzą w zakres wyłącznych kompetencji Unii. Rzecznik Generalna uznała, że jedynie państwa członkowskie dysponują uprawnieniem do

⁵⁴⁰ Pkt 353 opinii RG.

⁵⁴¹ Pkt 354 opinii RG.

⁵⁴² Pkt 363-370 opinii RG.

wypowiedzenia wcześniejszych umów dwustronnych dotyczących ochrony inwestycji i w związku z tym umowa z Singapurem powinna mieć charakter mieszany. Odnosząc się do prawa Unii przywołała art. 351 TFUE, który wymaga od państw członkowskich podjęcia wszelkich właściwych środków w celu wyeliminowania wszelkich niezgodności między umowami przedakcesyjnym a Traktatami. Według Rzecznik Generalnej art. 351 TFUE potwierdza, że państwa członkowskie pozostają stronami takich umów i to na nich ciąży obowiązek wyeliminowania wszelkich niezgodności. W odniesieniu do prawa międzynarodowego Rzecznik Generalna dokonała analizy postanowień Konwencji Wiedeńskiej dochodząc do wniosku, że nie ma podstawy prawnej pozwalającej uznać, że Unia Europejska staje się automatycznie stroną umów międzynarodowych zawartych przez poszczególne państwa członkowskie.

5.4.2.2. Argumentacja Trybunału Sprawiedliwości

5.4.2.2.1. Podział Kompetencji

Trybunał zidentyfikował jedynie dwa obszary merytoryczne umowy z Singapurem, które wchodziły w zakres kompetencji dzielonych: niebezpośrednie formy inwestycji oraz rozstrzyganie sporów pomiędzy inwestorem a państwem. Zarówno Rzecznik Generalna⁵⁴³ jak i Trybunał doszli do tego samego wniosku, mówiącego, że umowa o wolnym handlu z Singapurem nie wchodzi w całości w zakres wyłącznych kompetencji Unii. Uznali również, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne, w tym inwestycje portfelowe wykraczają poza zakres Wspólnej Polityki Handlowej i wchodzi w zakres kompetencji dzielonych. Trybunał wskazał (inaczej niż Rzecznik Generalna), że wszystkie aspekty umowy wchodzi w zakres wyłącznych kompetencji Unii z wyjątkiem postanowień dotyczących ochrony inwestycji bezpośrednich oraz rozstrzygania sporów. Trybunał przywołując swoje wcześniejsze orzecznictwo odnoszące się do zakresu WPH doszukał się związku umowy z aspektami handlowymi, a co za tym idzie uznania poszczególnych klauzul za wchodzące w zakres WPH. Trybunał zastosował szerokie kryterium wyłączności wynikające z art. 3 ust. 2 TFUE uznając, że umowa o szerokim zakresie regulacji obszaru handlu i inwestycji, z wyjątkiem postanowień dotyczących ochrony

⁵⁴³ Opinia Rzecznik Generalnej Eleanor Sharpston przedstawiona w dniu 12 grudnia 2016 r., ECLI:EU:C:2016:992.

inwestycji i rozstrzygnięcia sporów, wchodzi w zakres wyłącznych kompetencji UE. Decyzja ta wywołała komentarze mówiące, że w ten sposób Trybunał chce zmusić Komisję do wyłączenia tych przepisów i procedowania ich w ramach osobnych umów⁵⁴⁴.

Istotą sprawy był zakres WPH po wejściu w życie Traktatu z Lizbony oraz jak szeroko przepisy te mogą obejmować postanowienia umowy nowej generacji. Trybunał w orzeczeniach w sprawach *Daichii Sankyo* oraz *CAS* określił charakter środków Wspólnej Polityki Handlowej oraz wskazał, że harmonizacja ustawodawstw państw członkowskich nie podlega WPH, jednakże może ona zostać wykorzystana w celu rozszerzenia określonych standardów na kraje trzecie w wyniku regulacji z zakresu rynku wewnętrznego. Opinia 2/15 rozszerza to stanowisko, a sam Trybunał przywołuje w niej swoje wcześniejsze argumenty:

„Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sama tylko okoliczność, iż akt Unii, taki jak zawarta przez nią umowa, może wywoływać pewne skutki dla wymiany handlowej z jednym lub wieloma państwami trzecimi, nie jest wystarczająca, by stwierdzić, że akt ten należy zakwalifikować do kategorii porozumień z zakresu wspólnej polityki handlowej. Akt prawny Unii wchodzi natomiast w zakres tej polityki, gdy dotyczy konkretnie tej wymiany, to znaczy jego głównym zadaniem jest jej wspieranie, ułatwianie lub regulowanie oraz gdy wywiera on na nią bezpośredni i natychmiastowy wpływ⁵⁴⁵. Z powyższego wynika, że jedynie te elementy przewidywanej umowy, które mają konkretny związek - we wskazanym powyżej rozumieniu - z wymianą handlową pomiędzy Unią a Republiką Singapuru, wchodzi w zakres wspólnej polityki handlowej⁵⁴⁶”.

Stosując powyższe kryteria, TS doszedł do wniosku, że rozdziały 2-6 umowy, które dotyczyły handlu towarami, oraz rozdział 7 odnoszący się do barier pozataryfowych w handlu i inwestycji w energię odnawialną, a także rozdział 10 dotyczący zamówień publicznych wchodzi w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. Rozdział 8 umowy dotyczący handlu usługami TS uznał za objęty zakresem WPH we wszystkich obszarach z wyjątkiem dziedziny transportu, która zgodnie z art. 207 ust. 5 TFUE stanowi zakres wspólnej polityki transportowej.

⁵⁴⁴ Zob. M. Cremona, *Shaping EU Trade post-Lisbon: Opinion 2/15 of 16 May 2017*, *European Constitutional Law Review*, vol. 14 Issue 1 (2018).

⁵⁴⁵ Pkt 36 opinii.

⁵⁴⁶ Pkt 37 opinii.

Analizując rozdział umowy poświęcony własności intelektualnej Trybunał wskazał, że „aspekty handlowe” własności intelektualnej, do których odwołanie znajduje się w art. 207 ust. 1 TFUE, odnoszą się do aspektów charakteryzujących się istotnym związkiem z handlem międzynarodowym. Celem postanowień dotyczących egzekwowania praw własności intelektualnej, towarów podrobionych oraz pirackich jest „przyczynianie się do udziału przedsiębiorców na równych warunkach w swobodnym handlu towarami i usługami⁵⁴⁷” oraz „zapewnienie pewnej jednolitości pomiędzy poziomami ochrony prawnej przysługującej uprawnionym z tytułu praw własności intelektualnej⁵⁴⁸”. Cechy te są dla Trybunału podstawą do uznania, że przepisy te zarówno „zwiększają korzyści płynące z handlu i inwestycji”⁵⁴⁹, jak również rozdział je zawierający „w żaden sposób nie mieści się w ramach harmonizacji przepisów państw członkowskich Unii, lecz jego przedmiotem jest uregulowanie liberalizacji handlu między Unią a Republiką Singapuru⁵⁵⁰”.

Rozdział 9 umowy z Singapurem był pierwszą okazją od wejścia w życie Traktatu z Lizbony, aby Trybunał rozpatrzył kwestię zastosowania WPH do bezpośrednich inwestycji zagranicznych⁵⁵¹. Trybunał rozróżnił bezpośrednio inwestycje zagraniczne od innych form inwestycji zagranicznych oraz zastosował kryterium bezpośredniego wpływu na handel. Zaznaczył przy tym, że wyraźne wskazanie w Traktatach bezpośredniości inwestycji oznacza, że ich celem było wykluczenie pozostałych, niebezpośrednich form inwestycji zagranicznych. TS przywołał również wcześniejsze orzecznictwo z tego zakresu:

„Co się tyczy inwestycji bezpośrednich, z utrwalonego orzecznictwa wynika, że stanowią one wszelkiego rodzaju inwestycje dokonywane przez osoby fizyczne lub prawne, które służą ustanowieniu lub utrzymaniu trwałych i bezpośrednich powiązań między osobą, która wniosła kapitał, a przedsiębiorcą, któremu udostępnia ona kapitał w celu prowadzenia działalności gospodarczej. Objęcie udziałów w przedsiębiorstwie działającym w formie spółki akcyjnej stanowi inwestycję bezpośrednią, jeżeli akcje znajdujące się w posiadaniu akcjonariusza

⁵⁴⁷ Pkt 122 opinii.

⁵⁴⁸ Pkt 123 opinii.

⁵⁴⁹ Pkt 125 opinii.

⁵⁵⁰ Pkt 126 opinii.

⁵⁵¹ Zob. M. Cremona, *Shaping EU Trade post-Lisbon: Opinion 2/15 of 16 May 2017*, *European Constitutional Law Review*, vol 14 Issue 1 (2018), s. 240.

umożliwiają mu aktywny udział w zarządzaniu tą spółką lub w sprawowaniu nad nią kontroli⁵⁵²”.

Trybunał zauważył również, że:

„rozgraniczenie zakresu stosowania wspólnej polityki handlowej w zakresie dotyczącym inwestycji zagranicznych odzwierciedla fakt, że każde działanie Unii wspierające, ułatwiające lub regulujące udział osoby fizycznej lub prawnej pochodzącej z danego państwa trzeciego na terytorium Unii i vice versa w zarządzaniu spółką prowadzącą działalność gospodarczą lub sprawowaniu nad nią kontroli może wywierać bezpośredni i natychmiastowy wpływ na wymianę handlową między tym państwem trzecim a Unią, podczas gdy brak jest takiego konkretnego związku z ową wymianą w wypadku inwestycji, które nie prowadzą do tego rodzaju udziału⁵⁵³”.

Te same kryteria Trybunał stosuje do argumentowania, że Wspólna Polityka Handlowa może obejmować wszelkie środki, które mają wpływ na bezpośrednie inwestycje zagraniczne, tzn. nie tylko te, które odnoszą się do dostępu do rynku, ale również te dotyczące ochrony inwestycji, w tym sprawiedliwego i równego traktowania. Zdaniem TS postanowienia umowy „w zakresie, w jakim dotyczą inwestycji bezpośrednich, mogą wywierać bezpośredni i natychmiastowy wpływ na wymianę handlową, ponieważ dotyczą one traktowania udziałów przedsiębiorców pochodzących z jednej ze stron w zarządzaniu lub kontrolowaniu spółek wykonujących działalność gospodarczą na terytorium drugiej strony”. Tym samym opinia Trybunału odnosi się do szeregu kwestii związanych z zakresem Wspólnej Polityki Handlowej, które mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań w przyszłości. Wydaje się, że zastosowanie przez Trybunał kryterium „bezpośredniego i natychmiastowego wpływu na handel” jest wszechstronne i pozwoli na ocenę przepisów pod kątem „specyficznego powiązania” z handlem.

⁵⁵²Pkt 80 opinii.

⁵⁵³Pkt 84 opinii.

5.4.2.2.2. Ochrona inwestycji

Ustalenia dotyczące wpływu rozdziału umowy regulują ego inwestycje na dostępność rynku Trybunał rozpoczął od analizy ochrony inwestycji bezpośrednich oraz wszelkich innych rodzajów inwestycji⁵⁵⁴. TS utrzymał wcześniej sformułowaną definicję bezpośrednich inwestycji zagranicznych mówiącą, że „stanowią one wszelkiego rodzaju inwestycje dokonywane przez osoby fizyczne lub prawne, które służą ustanowieniu lub utrzymaniu trwałych i bezpośrednich powiązań między osobą, która wniosła kapitał, a przedsiębiorcą, któremu udostępnia ona kapitał w celu prowadzenia działalności gospodarczej. Objęcie udziałów w przedsiębiorstwie działającym w formie spółki akcyjnej stanowi inwestycję bezpośrednią, jeżeli akcje znajdujące się w posiadaniu akcjonariusza umożliwiają mu aktywny udział w zarządzaniu tą spółką lub w sprawowaniu nad nią kontroli⁵⁵⁵”. Następnie TS przełożył tę definicję na zastosowanie art. 207 TFUE dochodząc do spodziewanych wniosków, że Unia posiada wyłączne kompetencje w tym zakresie. Co istotne, Trybunał wskazał, że kompetencje do zawierania umów w zakresie bezpośrednich inwestycji zagranicznych obejmują zasady ochrony inwestycji już istniejących⁵⁵⁶. Następnie TS omówił klauzule zawarte w rozdziale dotyczącym inwestycji i wskazał, że mają one na celu „wspieranie, ułatwianie lub regulowanie wymiany handlowej między Unią a Republiką Singapuru⁵⁵⁷”, wskazując, że definicja ta odnosi się do orzeczenia w sprawie Daichii Sankyo.

W odniesieniu do inwestycji innych niż bezpośrednio inwestycje zagraniczne Trybunał wskazał, że użycie tego terminu w treści art. 207 TFUE wskazuje, że autorzy tekstu Traktatu nie mieli intencji, aby włączyć inne rodzaje inwestycji w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. Tym samym zobowiązania względem państw trzecich dotyczące innych inwestycji zagranicznych nie wchodzą w obszar wyłącznej kompetencji Unii wynikającej z art. 3 ust. 1 lit. e) TFUE⁵⁵⁸. Pojawia się zatem pytanie, czy tego rodzaju inwestycja mogłaby podlegać wyłącznej kompetencji UE na mocy doktryny ERTA. Komisja podniosła argument stanowiący, że art. 63 TFUE należy do wspólnych zasad, na które wpłynęła umowa z Singapurem. W związku z powyższym wg stanowiska Komisji doktryna ERTA odnosząca się do art. 3 ust.

⁵⁵⁴ Pkt 79 opinii.

⁵⁵⁵ Pkt 80 opinii oraz wyroki C-446/04, C-326/07 i C-464/14.

⁵⁵⁶ Pkt 87 opinii.

⁵⁵⁷ Pkt 94 opinii.

⁵⁵⁸ Pkt 83 opinii.

2 TFUE wskazuje, że Unia dysponuje kompetencją wyłączną również w odniesieniu do inwestycji pośrednich. Rada przedstawiła natomiast pogląd, że gdyby postanowienia TFUE należały do wspólnych zasad, w rozumieniu art. 3 ust. 2 TFUE, to autorzy tekstu Traktatu wpisaliby w nim bezpośrednio wyłączne kompetencje Unii w zakresie przepływu kapitału, czego nie zrobili. Co więcej, art. 64 ust. 2 TFUE stanowi podstawę prawną dla prawodawstwa UE jedynie w zakresie przepływu kapitału w ramach inwestycji bezpośrednich. Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału „inwestycje zagraniczne inne niż bezpośrednie mogą być dokonywane w szczególności w formie nabycia papierów wartościowych w celu lokaty kapitału, bez zamiaru uczestniczenia w zarządzaniu przedsiębiorstwem lub sprawowania nad nim kontroli (tzw. inwestycje portfelowe) i że tego rodzaju inwestycje stanowią przepływ kapitału w rozumieniu art. 63 TFUE⁵⁵⁹”. Ponadto Trybunał wskazał, że nadrzędny charakter Traktatów nie pozwala, alby akt prawa wtórnego miał wpływ na znaczenie lub zakres postanowień Traktatów. Tym samym umowa międzynarodowa nie może wpływać na zasady prawa pierwotnego Unii lub zmieniać ich zakresu w myśl art. 3 ust. 3 TFUE⁵⁶⁰. Ponieważ żadne inne przesłanki z tego przepisu nie zostały spełnione, Trybunał stwierdził, że Unia nie dysponuje wyłączną kompetencją do zawarcia umowy dotyczącej ochrony pośrednich inwestycji zagranicznych.

5.4.2.2.3. Zrównoważony rozwój

W odniesieniu do rozdziału umowy poświęconego zrównoważonemu rozwojowi pojawiło się pytanie, czy rozdział ten może zostać przyjęty w ramach wyłącznej kompetencji Unii dotyczącej Wspólnej Polityki Handlowej. Trybunał przedstawił swoje rozważania rozpoczynając od wskazania, że umowa z Singapurem jest umową „nowej generacji”, która zawiera „poza elementami klasycznymi dla tego rodzaju umów, takimi jak zmniejszenie barier taryfowych i pozataryfowych w handlu towarami i usługami, również inne istotne lub wręcz nieodzowne aspekty dla handlu⁵⁶¹”. Następnie Trybunał zaznaczył, że Traktat z Lizbony znacząco zmienił WPH podkreślając przy tym zdanie drugie art. 207 ust. 1 TFUE: „Wspólna polityka handlowa prowadzona jest zgodnie z zasadami i celami działań zewnętrznych Unii”. Owe zasady i cele zostały sprecyzowane w art. 21 ust. 1 i 2 TUE i dotyczą między innymi, jak

⁵⁵⁹ Pkt 227 opinii.

⁵⁶⁰ Pkt 235 opinii.

⁵⁶¹ Pkt 140 opinii.

wskazano w art. 21 ust. 2 lit. f) TUE, „przyczyniania się do opracowywania międzynarodowych środków służących ochronie i poprawi stanu środowiska oraz zrównoważonego zarządzania światowymi zasobami naturalnymi”. Następnie TS powołując się na art. 21 ust. 3 TUE, 205 TFUE oraz 207 ust. 1 TFUE stwierdził, że Unia jest zobowiązana do włączenia tych celów i zasad do prowadzenia WPH⁵⁶². Trybunał stwierdził również wprost, że „cel zrównoważonego rozwoju stanowi obecnie integralną część Wspólnej Polityki Handlowej⁵⁶³”.

Trybunał wyjaśnił także, że chociaż kompetencje wewnętrzne w kwestiach środowiskowych i społecznych są dzielone, rozdziały umowy dotyczące zrównoważonego rozwoju mają zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia celów WPH, a osiągnięcie tych celów zgodnie z wartościami UE należy do jej wyłącznych kompetencji. W tym względzie kompetencje dzielone obejmują jedynie kwestie związane z inwestycjami portfelowymi oraz mechanizmami rozstrzygnięcia sporów między inwestorem a państwem⁵⁶⁴.

5.4.3. Konsekwencje dla umów UE z Singapurem

22 maja 2018 r. Rada przyjęła konkluzje w sprawie negocjowania i zawierania unijnych umów handlowych, które przedstawiały nowe podejście będące efektem opinii Trybunału Sprawiedliwości dotyczącej umowy o wolnym handlu z Singapurem. Jest to także nawiązanie do komunikatu Komisji „Zrównoważona i postępową polityka handlowa w celu wykorzystania możliwości płynących z globalizacji⁵⁶⁵”. Komunikat ten zaznaczał potrzebę zapewnienia legitymacji całościowego charakteru procesu negocjacji i przyjmowania przepisów w ramach WPH niezależnie od tego, czy finalna decyzja o podpisaniu umowy zapada na szczeblu Unii, czy państw członkowskich. W swoich konkluzjach KE zaleca rozdzielenie w formie odrębnych umów postanowień dotyczących inwestycji wymagających zgody Unii i jej wszystkich państw członkowskich od tych, które należą do wyłącznych kompetencji Unii.

⁵⁶² Pkt 143 opinii.

⁵⁶³ Pkt 147 opinii.

⁵⁶⁴ Zob. C. Lopez-Jurado, R. de la Cruz, R. Martin Ais, *The rule of law in the reform of the European Union's common commercial policy* [w:] L. M. Hinojosa-Martinez, C. Perez-Bernardez (red.), Cheltenham 2023, s. 233.

⁵⁶⁵ Komunikat z 13 września 2017 r., COM(2017) 492.

Negocjacje handlowe pomiędzy UE a Singapurem odbywały się w latach 2010 - 2014. W następstwie opinii Trybunału Sprawiedliwości Komisja zaproponowała zawarcie dwóch osobnych umów. Pierwsza to umowa o wolnym handlu obejmująca obszary wchodzące w zakres wyłącznych kompetencji Unii, a zatem do jej wejścia w życie potrzebne jest zatwierdzenie przez Radę oraz przyjęcie przez Parlament Europejski. Druga to umowa o ochronie inwestycji, która obejmuje obszary objęte kompetencjami dzielonymi, a zatem aby wejść w życie, musi zostać ratyfikowana przez wszystkie państwa członkowskie zgodnie z ich procedurami krajowymi. Umowa o wolnym handlu weszła w życie 21 listopada 2019 r., natomiast umowa o ochronie inwestycji wejdzie w życie po ratyfikowaniu przez wszystkie państwa członkowskie zgodnie z ich procedurami krajowymi, co jeszcze nie nastąpiło⁵⁶⁶.

5.5. Nowa praktyka zawierania umów handlowych nowej generacji

Opinia Trybunału 2/15 odnosi się do umowy UE z Singapurem, jednakże argumentacja w niej zawarta ma również istotny wpływ na pozostałe umowy o wolnym handlu będące umowami „nowej generacji”. Przykładem mogą być podpisane 30 czerwca 2019 r. umowy (o wolnym handlu oraz o ochronie inwestycji) z Wietnamem, będące częścią umowy ramowej o partnerstwie i współpracy oraz podpisana 17 lipca 2018 r. umowa z Japonią, która weszła w życie 1 lutego 2019 r.

Planując zakres umów o wolnym handlu prawodawcy powinni wziąć pod uwagę cel oraz kontekst, w ramach którego prowadzone są negocjacje umowy. Rządy państw powinny ustalić swoje priorytety i mieć oczekiwania, które są realne do spełnienia w odniesieniu do polityk, które są wynikiem negocjacji. Ewoluujący handel światowy a także często powiązane z nim inwestycje doprowadziły do ściślejszego powiązania tych dwóch dziedzin, co przełożyło się na negocjacje umów handlowych⁵⁶⁷. Szacuje się, że obecnie przepisy inwestycyjne są częścią 450

⁵⁶⁶ Stan na 19.04.2024 r.

⁵⁶⁷ O. Svoboda, *The Common Commercial Policy after Opinion 2/15: No Simple Way to make Life Easier for Free Trade Agreements in the EU*, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* vol 15 (2019), s. 202.

obowiązujących umów o wolnym handlu⁵⁶⁸, a tendencja do włączania rozdziałów inwestycyjnych do umów o wolnym handlu cały czas rośnie⁵⁶⁹. Jednocześnie Unia musi być wiarygodnym partnerem do negocjacji, a jej proces decyzyjny musi być jasny, przewidywalny i dostosowany do celu⁵⁷⁰. Kontynuując ten tok rozumowania podział umów o wolnym handlu został przyjęty w konkluzjach Rady w sprawie negocjacji i zawarcia umów o wolnym handlu w maju 2018 r.⁵⁷¹, a nowa praktyka ma zastosowanie w obecnych i przyszłych negocjacjach umów, w których postanowienia dotyczące inwestycji zostaną wyłączone z reszty przepisów umowy. W Konkluzjach tych określono również główne zasady dotyczące negocjacji z zakresu handlu i inwestycji ze wskazaniem konieczności rozróżnienia przepisów dotyczących poszczególnych dziedzin. Tym samym Unia zawierać będzie główną umowę handlową, a odrębna umowa inwestycyjna podlegać będzie ratyfikacji przez państwa członkowskie. Dzięki takiemu rozwiązaniu udało się uniknąć ryzyka utraty wiarygodności Unii wobec swoich partnerów, do czego mogłoby dojść, gdyby Unia utraciła praktyczną zdolność zawierania umów o wolnym handlu. Biorąc pod uwagę powyższe należy uznać, że przytaczane konkluzje Rady mają istotny wpływ na Wspólną Politykę Handlową.

Umowa EUSFTA będąca przedmiotem opinii 2/15 po raz pierwszy odzwierciedliła nową praktykę w zawieraniu umów handlowych. 18 kwietnia 2018 r. Komisja przedstawiła Radzie dwie umowy: EU-Singapore Trade Agreement oraz EU-Singapore Investment Protection Agreement⁵⁷². Również wstępnie wynegocjowany tekst umowy o wolnym handlu

⁵⁶⁸ L. Prete, Some Thoughts on Facultative and Obligatory Mixity after Singapore and COTIF, and before CETA, 13.10.2018, <https://verfassungsblog.de/some-thoughts-on-facultative-and-obligatory-mixity-after-singapore-and-cotif-and-before-ceta>, dostęp: 27.04.2024 r.

⁵⁶⁹ Zob. W. Alschner, The Investment Component in Trade Agreements [w:] R. Looney (red.), Routledge Handbook in. International Trade Agreements, Routledge 2019, s. 79; M. Usynim, S. Gáspár-Szilágyi, The Growing Tendency of Including Investment Chapters in PTA [w:] F. Amtenbrink (red.), Netherlands Yearbook of International Law 2017, s. 288.

⁵⁷⁰ Zrównoważona i postępową polityka handlowa w celu wykorzystania możliwości płynących z globalizacji, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, 29.01.2018, s. 6.

⁵⁷¹ Council of the European Union, Outcome of the Outcome Meeting, 3618th Council Meeting (22 May 2018), <https://www.consilium.europa.eu/media/34837/st09102-en18.pdf>, dostęp: 27.04.24 r.

⁵⁷² Key elements of the EU-Singapore trade and investment agreements, notatka prasowa KE, , dostęp 11.04.2024 r.

z Wietnamem został rozdzielony na dwie osobne umowy: umowę o wolnym handlu podlegającą wyłącznej kompetencji UE oraz umowę o ochronie inwestycji wchodzącą w zakres kompetencji mieszanych UE i państw członkowskich⁵⁷³. Podobne zmiany miały miejsce w odniesieniu do umowy z Japonią pomimo braku poparcia ze strony Japonii do nowego podejścia. Jednak, aby nie opóźnić wejścia w życie umowy o wolnym handlu, część dotycząca ochrony inwestycji i rozwiązywania sporów inwestycyjnych została wyodrębniona do osobnej umowy, dzięki czemu umowa handlowa weszła w życie 1 lutego 2019 r.⁵⁷⁴

W odniesieniu do umowy z Australią oraz Nową Zelandią Komisja przedłożyła Radzie projekty umów we wrześniu 2019 r. Zawierają one jedynie postanowienia podlegające wyłącznej kompetencji Unii z pominięciem części inwestycyjnej⁵⁷⁵. Warto zaznaczyć, że Parlament Europejski wyraził pełne poparcie w tym zakresie:

„(Parlament) wzywa Komisję i Radę do przedstawienia w możliwie najkrótszym terminie wniosku dotyczącego przyszłej ogólnej struktury umów handlowych, przy uwzględnieniu opinii 2/15 TSUE w sprawie umowy o wolnym handlu między UE a Singapurem, oraz do wyraźnego rozróżnienia umowy o handlu i liberalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) zawierającej wyłącznie kwestie, które wchodzą w zakres wyłącznych kompetencji UE, i ewentualnie drugiej umowy obejmującej dziedzinę, w których kompetencje są dzielone z państwami członkowskimi; podkreśla, że takie rozróżnienie miałyby konsekwencje dla procesu ratyfikacji parlamentarnej oraz że nie ma na celu obejścia krajowych procesów demokratycznych, ale jest kwestią demokratycznego delegowania uprawnień na podstawie traktatów europejskich; wzywa do ścisłego zaangażowania Parlamentu we wszystkie

⁵⁷³ Commission presents EU-Vietnam trade and investment agreements for signature and conclusion, notkatka prasowa KE, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6127, dostęp 12.04.2024 r.

⁵⁷⁴ Zob. A. Roberts, UNCITRAL and ISDS Reform: Pluralism and the Plurilateral Investment Court, *European Journal of European Law*.

⁵⁷⁵ Zob. Zalecenie, Decyzja Rady upoważniająca do rozpoczęcia rokowań w sprawie umowy o wolnym handlu z Australią, 13.09.2017 r., COM(2017) 472; Zalecenie, Decyzja Rady upoważniająca do rozpoczęcia rokowań w sprawie umowy o wolnym handlu z Nową Zelandią, 13.09.2017 r., COM(2017) 469; Wytyczne negocjacyjne dotyczące umowy o wolnym handlu z Australią, 8.05.2018 r., 7633/18 ADD; Wytyczne negocjacyjne dotyczące umowy o wolnym handlu z Nową Zelandią, 8.05.2018 r., 7661/18 ADD.

toczące się i przyszłe negocjacje dotyczące umów o wolnym handlu na wszystkich etapach tego procesu”⁵⁷⁶.

5.6. Legitymacja procesowa i odpowiedzialność finansowa w sporze o wykonanie postanowień BIT.

W związku z tym, że UE wraz z państwami członkowskimi jest nową stroną umów o ochronie inwestycji należy ocenić kto w przypadku sporu powinien być stroną pozwaną z tytułu niewykonania umowy: UE czy państwo członkowskie. Co do zasady spory pomiędzy inwestorami a państwami rozstrzygane są w drodze arbitrażu w ramach Konwencji z 18.03.1965 r. o rozstrzygnięciu sporów inwestycyjnych między państwami a obywatelami innych państw⁵⁷⁷. Jednakże Konwencja ta nie przewiduje przystąpienia do niej organizacji międzynarodowej, a zatem UE nie jest jej stroną. Komisja Europejska może natomiast interweniować na mocy art. 37 ust. 2 regulaminu Konwencji jako *amicus curiae* – strona niesporna w celu ochrony interesów UE w zakresie właściwej interpretacji i stosowania prawa UE w sprawach arbitrażowych wniesionych przeciwko państwu członkowskiemu⁵⁷⁸.

Należy również rozważyć kto ponosi odpowiedzialność finansową związaną z arbitrażem inwestycyjnym – UE czy państwo członkowskie. To tego zagadnienia odnosi się rozporządzenie 912/2014⁵⁷⁹ ustanawiającego ramy zarządzania odpowiedzialnością finansową związaną z trybunałami do spraw rozstrzygnięcia sporów między inwestorem a państwem, utworzonymi na mocy umów międzynarodowych, których stroną jest Unia Europejska.

⁵⁷⁶ Pkt 10 Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 26 października 2017 r. zawierająca zalecenie Parlamentu Europejskiego dla Rady w sprawie proponowanego mandatu negocjacyjnego do negocjacji handlowych z Australią, 2017/2192(INI).

⁵⁷⁷ Konwencja o rozstrzygnięciu sporów inwestycyjnych między państwami a obywatelami innych państw sporządzona w Waszyngtonie 18 marca 1965 r.;

⁵⁷⁸ Zob. F. Cristani, Concluding International Investment-Related Agreements with Non-EU Countries: Roles of the EU and Its Member States, *Central European Journal of Comparative Law*, vol. 3 No. 1 (2022), s. 48.

⁵⁷⁹ Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 912/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. ustanawiające ramy zarządzania odpowiedzialnością finansową związaną z trybunałami do spraw rozstrzygnięcia sporów między inwestorem a państwem, utworzonymi na mocy umów międzynarodowych, których stroną jest Unia Europejska, OJ L 257, 28.8.2014, s. 121-134.

Zgodnie z pkt 3 preambuły rozporządzenia 912/2014 odpowiedzialność UE określana jest na podstawie kompetencji w danej dziedzinie:

„Międzynarodowa odpowiedzialność za traktowanie stanowiące przedmiot toczącego się sporu odpowiada podziałowi kompetencji między Unią a państwami członkowskimi. W konsekwencji Unia będzie co do zasady odpowiedzialna za odniesienie się do wszelkich roszczeń dotyczących zarzutu naruszenia zasad zawartych przez samą Unię, czy przez państwo członkowskie.”

Rozporządzenie opiera się na trzech głównych zasadach:

- 1) Alokacja odpowiedzialności finansowej musi być neutralna dla budżetu UE co oznacza, że Unia powinna ponosić jedynie koszty wywołane przez działalność jej instytucji;
- 2) Inwestor z państwa trzeciego nie powinien ponosić kosztów związanych z koniecznością zarządzania odpowiedzialnością finansową w ramach UE;
- 3) Mechanizm zarządzania odpowiedzialnością finansową musi być zgodny z zasadami regulującymi działania zewnętrzne UE wynikającymi z traktatów o orzecznictwa TS.

Artykuł 3 rozporządzenia 912/2014 wiąże odpowiedzialność finansową z tym, czy to państwo członkowskie czy UE podejmuje działania skutkujące roszczeniem inwestora zagranicznego. Oznacza to, że jeżeli środki podejmowane są przez instytucje UE to odpowiedzialność finansowa spoczywa na tych instytucjach. Natomiast jeżeli środki zostały pojęte przez państwo członkowskie to na nim spoczywa odpowiedzialność finansowa. Jeżeli działania państwa członkowskiego wymagane są przez prawo Unii to Unia ponosi także odpowiedzialność finansową, a akt prawny UE jest transponowany do systemu prawnego państwa członkowskiego. Analogiczne kryteria mają zastosowanie w przypadku ustalenia, kto powinien być stroną pozwaną w sporze. Należy zauważyć, że inaczej niż w przypadku rozstrzygania sporów przed organami WTO, rozporządzenie nie przywiduje wspólnej odpowiedzialności UE i jej państw członkowskich w powyższym zakresie.

5.7. Wnioski

Objęcie kompetencjami wyłącznymi Wspólnej Polityki Handlowej w wyniku wejścia w życie Traktatu z Lizbony ma istotne znaczenie dla umów handlowych zawieranych przez UE, które przed wejściem w życie TL były zawierane w formule mieszanej. Szeroki zakres

współczesnych umów handlowych spowodował konieczność rozdzielenia ich postanowień na osobne umowy (tzw. umowy „nowej generacji”), odpowiednio wedle zakresu kompetencji Unii oraz państw członkowskich.

Umowa handlowa zawarta przez UE z Republiką Korei (EUSKFTA) jest pierwszą umową o wolnym handlu nowej generacji zawartą przez Unię na mocy przypisów Traktatu z Lizbony z zaangażowaniem Parlamentu Europejskiego. Umowa ta zawiera znaczącą liczbę innowacji w obszarze handlu i inwestycji, które Unia realizuje w ramach Globalnej Strategii, które dotyczą handlu usługami, inwestycji, barier pozataryfowych, zamówień publicznych oraz ochrony własności intelektualnej. Ponieważ EUSKFTA została zawarta po wejściu w życie Traktatu z Lizbony zastosowanie miały wobec niej nowe procedury legislacyjne przewidujące wyrażenie lub niewyrażenie zgody PE na zawarcie umowy. Wzmocniło to dotychczasową pozycję Parlamentu Europejskiego w odniesieniu do procedury zawierania przez UE umów handlowych.

Umowa handlowa UE z Singapurem (EUSFTA) w swoim pierwotnym brzmieniu obejmowała regulacje z zakresu handlu oraz ochrony inwestycji. Szeroki zakres umowy spowodował wątpliwości w zakresie charakteru kompetencji UE do jej zawarcia, pomimo objęcia wraz z wejściem w życie Traktatu z Lizbony Wspólnej Polityki Handlowej wyłączną kompetencją UE. W rezultacie, w odpowiedzi na skargę KE, Trybunał wydał opinię 2/15, w której poddał analizie poszczególne postanowienia EUSFTA rozstrzygając, które wchodzą w zakres kompetencji wyłącznych UE, a które kompetencjom mieszanym.

W efekcie opinii Trybunału 2/15 umowa handlowa z Singapurem została podzielona na dwie odrębne umowy: umowę o wolnym handlu obejmującą postanowienia wchodzące w zakres wyłącznych kompetencji UE oraz umowę o ochronie inwestycji, której postanowienia wchodzą w zakres kompetencji dzielonych Unii oraz państw członkowskich. Zapoczątkowało to nową praktykę zawierania umów handlowych przez Unię Europejską, która znalazła zastosowanie w kolejnych umowach handlowych m. in. z Wietnamem i Australią, które zostały podzielone zgodnie z charakterem kompetencji UE oraz państw członkowskich.

Podsumowanie

Niniejsza rozprawa ma na celu odpowiedzenie na następujące pytania badawcze:

- 1) Jaki jest zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej?
- 2) Jakimi kompetencjami do zawierania umów dysponuje Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Handlowej?
- 3) Jaka jest praktyka zawierania umów wchodzący w zakres Wspólnej Polityki Handlowej?
- 4) Czy umowy z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej odnoszą skutek bezpośredni?
- 5) Czy umowy z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych odnoszą skutek bezpośredni?

Poniżej sformułowano odpowiedzi oparte na rozważaniach zawartych w rozprawie:

1) Jaki jest zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej?

Zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej podlegał istotnej ewolucji wraz z wchodzeniem w życie kolejnych Traktatów. Traktat z Amsterdamu rozszerzył kompetencje Rady o rokowania w zakresie umów międzynarodowych z dziedziny handlu usługami i ochrony własności intelektualnej, co umożliwiło negocjowanie umów w tych obszarach przez Wspólnotę (Unię) w oparciu o większość kwalifikowaną. Następnie Traktat z Nicei rozszerzył zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej na umowy dotyczące handlu usługami oraz handlowych aspektów własności intelektualnej. Zmiana ta umocniła Unię Europejską jako globalnego gracza w dziedzinie handlu międzynarodowego, umożliwiając prowadzenie bardziej kompleksowej polityki handlowej. Kolejne zmiany wniósł Traktat z Lizbony, który skutkowało objęciem handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych w całości przez Wspólną Politykę Handlową. Aktualnie zgodnie z art. 207 TFUE Wspólna Polityka Handlowa obejmuje w szczególności zmianę stawek celnych, zawieranie umów celnych i handlowych dotyczących handlu towarami i usługami, handlowych aspektów własności intelektualnej, bezpośrednich inwestycji zagranicznych, ujednoczenie środków liberalizacyjnych, a także środków ochronnych. Obecny zakres WPH zawarty w art. 207 TFUE jest efektem procesu integracji i rozwoju UE, od początków EWG poprzez wprowadzenie jednolitych zasad handlu i polityki, aż do

ukształtowania Unii Europejskiej. Rosnący zakres przedmiotowy WPH odzwierciedla potrzebę pełnienia coraz istotniejszej roli Unii w handlu światowym.

2) Jakim kompetencjami do zawierania umów międzynarodowych dysponuje Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Handlowej?

Kompetencja Wspólnoty, a następnie Unii Europejskiej, zwiększała się wraz z zawieraniem kolejnych Traktatów. W istocie była to kodyfikacja orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, którego wykładnia była przychylna uznaniu coraz szerszych kompetencji Unii w tym zakresie. Istotnym powodem dla określenia granic kompetencji UE była konieczność zawarcia Porozumienia ustanawiającego WTO wraz z załącznikami GATS oraz TRIPS. Traktat z Lizbony wprowadził zmiany, aby umożliwić ich skuteczne negocjowanie i wdrażanie.

Po pierwsze, Wspólna Polityka Handlowa została na mocy art. 3 ust. 1 lit. e TFUE objęta wyłączną kompetencją Unii Europejskiej. Po drugie kompetencje UE do zawierania umów międzynarodowych zostały dookreślone w oparciu przed wszystkim o art. 3 ust. 2 TFUE w powiązaniu z art. 216 TFUE. Jednakże szeroki zakres przedmiotowy umów międzynarodowych z obszaru handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych sprawił, że w wielu przypadkach wykraczały one poza granice wyłącznych kompetencji UE.

Istotnym powodem dla rozszerzenia kompetencji Unii w zakresie Wspólnej Polityki Handlowej było również zapewnienie większej integracji i spójności polityki zewnętrznej UE. Rozszerzenie kompetencji UE pozwoliło na lepsze dopasowanie WPH do ogólnych celów i zasad działań zewnętrznych Unii takich jak promowanie zrównoważonego rozwoju oraz praw człowieka.

3) Jaka jest praktyka zawierania umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej?

Praktyka zawierania przez Unię umów handlowych zmieniała się z czasem. Przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony umowy międzynarodowe były zawierane w formule mieszanej. Zawierane obecnie tzw. umowy handlowe nowej generacji dzielone są na dwie odrębne kategorie: pierwszą zawieraną przez Unię w ramach jej wyłącznych kompetencji oraz drugą

zawieraną przez Unię przy udziale państw członkowskich jako wchodzącą w zakres kompetencji mieszanych.

W praktyce ten podział oznacza, że każda umowa poddawana jest odrębnym procedurom legislacyjnym. Umowa o wolnym handlu, będąca w granicach wyłącznych kompetencji UE, wymaga zatwierdzenia przez Radę i przyjęcia przez Parlament Europejski. Natomiast umowa o ochronie inwestycji, będąca w zakresie kompetencji mieszanych, wymaga ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie zgodnie z ich wymogami krajowymi.

4) Czy umowy z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej odnoszą skutek bezpośredni?

Przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony Trybunał konsekwentnie nie uznawał odnoszenia skutku bezpośredniego przez TRIPS pozostawiając decyzję w tej kwestii państwom członkowskim w odniesieniu postanowień, które objęte były zakresem ich kompetencji. W Polsce na przykład, skutek bezpośredni TRIPS został uznany m. in. przez Sąd Najwyższy oraz Naczelny Sąd Administracyjny. Kwestia skutku bezpośredniego TRIPS po wejściu w życie Traktatu z Lizbony została poruszona w formie pytań prejudycjalnych skierowanych do Trybunału w sprawie C-414/11 Daiichi Sankyo. Trybunał nie udzielił jednak bezpośredniej odpowiedzi na to pytanie, nie stwierdził również wprost, czy jego dotychczasowe orzecznictwo w tym zakresie pozostaje aktualne. Niemniej Trybunał wskazał, że umowy dotyczące handlowych aspektów własności intelektualnej są częścią Wspólnej Polityki Handlowej Unii, co implikuje konieczność ich implementacji i stosowania przez państwa członkowskie. Należy również pamiętać, że zgodnie z zasadą autonomicznego charakteru prawa Unii, ma ono pierwszeństwo przed prawem krajowym.

5) Czy umowy z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych odnoszą skutek bezpośredni?

Praktyka zawierania umów z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych przewiduje wskazanie wprost w treści umowy, że umowa wywołuje skutek bezpośredni (np. umowa z Kanadą) lub stwierdzenie jego braku w formie oświadczenia Rady przy zawarciu umowy. Należy jednak zauważyć, że zawarcie w umowie mechanizmu rozstrzygania sporów, który zgodnie z opinią Trybunału „nie narusza autonomii porządku prawnego Unii” sprawia,

że w praktyce jednostka ma możliwość dochodzenia swoich praw w oparciu o postanowienia umowy. Tym samym można mówić o *quasi* skutku bezpośrednim takiej umowy. Oznacza to, że pomimo braku możliwości powołania się na postanowienia umowy przed sądem krajowym, jednostka nadal może wyegzekwować wobec siebie zastosowanie postanowień umowy.

W celu odpowiedzenia na tezę główną rozprawy, tj. czy umowy międzynarodowe zawierane przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej powinny być uznawane za odnoszące skutek bezpośredni, należy odnieść się do kilku kwestii, które zostały nakreślone w rozprawie.

Po pierwsze, zasada skutku bezpośredniego została zdekodowana z Traktatu w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości. Po raz pierwszy TS odniósł się do niej w orzeczeniu w sprawie van 26/62 Gend en Loos, w którym stwierdził, że uprawnienia jednostek mogą mieć źródło nie tylko w treści Traktatu. Natomiast w orzeczeniu w sprawie 6/64 Costa przeciwko ENEL Trybunał uznał wprowadzony przez Traktat porządek prawny, w którym podmiotowość mają nie tylko państwa członkowskie, lecz wszyscy obywatele. W odniesieniu do umów międzynarodowych niezbędne dla stwierdzenia czy daną umowę można stosować bezpośrednio, jest ustalenie, jakimi kompetencjami dysponuje Wspólnota w odniesieniu do materii, której dotyczy umowa. Aby postanowienia zawarte w umowie mogły być stosowane bezpośrednio w państwach członkowskich, muszą spełniać kryteria jasności, bezwarunkowości oraz możliwości bycia zastosowanymi przez sądy krajowe bez przyjmowania dodatkowych norm.

Po drugie, mimo stwierdzenia w orzeczeniu C-414/11 Daiichi Sankyo, że TRIPS jest (po wejściu w życie Traktatu z Lizbony) w całości objęty Wspólną Polityką Handlową, która należy do wyłącznych kompetencji Unii, Trybunał nie zdecydował się udzielić odpowiedzi na zadane w trybie prejudycjalnym pytania o skutek bezpośredni TRIPS. Nie ma pewności, dlaczego Trybunał zdecydował się uniknąć odpowiedzi na to pytanie, nie odniósł się również do aktualności swojego wcześniejszego orzecznictwa tym zakresie. Wydaje się, że można nakreślić kilka potencjalnych argumentów, którymi mógł się posłużyć Trybunał.

Skoro Unia dysponuje wyłączną kompetencją w dziedzinie Wspólnej Polityki Handlowej, a Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do interpretacji postanowień zawartych w międzynarodowych umowach handlowych, to jeżeli Trybunał w orzeczeniu

C-414/11 wprost wskazałby, że jego dotychczasowe orzecznictwo odmawiające skutku bezpośredniego TRIPS pozostaje aktualne, sady krajowe w państwach, które uznały skutek bezpośredni TRIPS (np. w Hiszpanii), stanęłyby przed problemem utraty aktualności swoich dotychczasowych wyroków. Nie dziwi zatem, że TS nie zdecydował się na wzięcie na siebie takiej odpowiedzialności.

Na przykładzie umowy CETA można uznać, że Trybunał opowiada się za przyznaniem skutku bezpośredniego umowom wchodzącym w zakres WPH. Pomimo wyraźnego stwierdzenia w treści umowy, że nie odnosi ona skutku bezpośredniego, Trybunał zdecydował się zaakceptować zawarty w CETA mechanizm rozstrzygnięcia sporów. Tym samym dopuścił w praktyce możliwość powoływania się na postanowienia umowy przez jednostki przed sądem inwestycyjnym. Decyzja ta pokazuje, jak UE może integrować międzynarodowe mechanizmy rozstrzygnięcia sporów inwestycyjnych z własnym systemem prawnym. Należy jednak pamiętać, że mechanizmy te nie mogą naruszać autonomii systemu prawnego UE oraz wyłącznej jurysdykcji TSUE w zakresie interpretacji prawa UE.

Na powyższe kwestie należy spojrzeć z szerszej perspektywy, jaką jest realizowanie Wspólnej Polityki Handlowej przez Unię Europejską. Z jednej strony można uznać, że utrzymywanie przejrzystości i pewności otoczenia prawnego jest korzystne dla zachęcenia inwestorów do podejmowania działalności na terenie UE. Z drugiej strony pozostawienie pewnej swobody interpretacyjnej w tym zakresie daje elastyczność, która może być korzystna na etapie negocjacji umowy i wykonywania zobowiązań. Trybunał może przecież, zgodnie z art. 218 ust. 11 TUE wydać opinię odnoszącą się do konkretnej umowy mając na uwadze (w ramach obowiązujących przepisów) konsekwencje polityczne i biznesowe. Jeżeli potraktować Unię jako organizację, która w celu zwiększenia swojej konkurencyjności na globalnym rynku powinna cechować się pro-biznesowym podejściem do swojej działalności, to tego rodzaju elastyczność może być uznana za zaletę. Zdaniem autora takie podejście jest jednak sprzeczne z pożądaną przewidywalnością oraz stabilnością otoczenia prawnego, w którym inwestor prowadzi działalność. Nie bez znaczenia jest również długość procesów związanych z zawarciem umowy handlowej, które wydłużają się, jeżeli konieczne jest wydanie opinii przez Trybunał. Przyjmując takie rozumowanie, należałoby uznać, że Trybunał nie powinien zostawiać niedomówień i jasno określić, jaki jest obowiązujący stan prawny. Byłoby to również korzystne z punktu widzenia jednostek, które mogłyby bez przeszkód powoływać się na postanowienia umów przed sądami krajowymi.

Powyższe rozważania pokazują, jak skomplikowaną materią jest zagadnienie skutku bezpośredniego umów handlowych wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej. W świetle wnioskowań przeprowadzonych w niniejszej rozprawie odpowiedź na postawioną tezę badawczą brzmi: skutek bezpośredni poszczególnych postanowień umów międzynarodowych zawieranych przez UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej jest możliwy przy spełnieniu określonych przesłanek. W opinii autora uznanie skutku bezpośredniego umów handlowych zawieranych w ramach WPH powinno przede wszystkim być uzależnione od woli wszystkich stron, które umowę zawarły. Natomiast nadal zastosowanie powinny mieć kryteria określone przez Trybunał, aby postanowienia zawarte w umowie mogły odnosić skutek bezpośredni. W efekcie Trybunał, dokonując interpretowania postanowień umownych, powinien jedynie określić, czy spełniają one wymogi odnoszenia skutku bezpośredniego, a decyzję co do samego zastosowania umowy w tym zakresie pozostawić jej stronom. W takiej sytuacji UE mogłaby elastycznie realizować Wspólną Politykę Handlową uznając lub nie skutek bezpośredni poszczególnych umów handlowych. W przypadku braku zgody stron co do skutku bezpośredniego danej umowy, TSUE ma możliwość dokonania interpretacji umowy pod kątem skutku bezpośredniego, zwłaszcza że WPH należy obecnie w całości do wyłącznych kompetencji Unii, a Trybunał wielokrotnie uznawał się za właściwy do interpretowania postanowień umownych, nawet jeżeli nie wchodziły one w całości w zakres kompetencji wyłącznych Unii. Zdaniem autora Trybunał powinien korzystać z tej kompetencji w sposób niepozostawiający wątpliwości co do skutku bezpośredniego umów handlowych zawieranych przez Unię.

6. Bibliografia

- Albi, A., Ziller, Z., *The European Constitution and National Constitutions: Ratification and Beyond*.
Albors-Llorens, A., *Common Market Law Review* 1998, s. 227-245;
- Alemanno, A., *International Decision: 1/08, Community Competence to Conclude with Certain Member States of the WTO Agreements Modifying Schedules of Specific Commitments of the Community and its Member States Under the GATS*, *American Journal of International Law*, Vol. 104, No. 3, 2012, s. 466-476;
- Alemanno, A., *Judicial Enforcement of the WTO Hormones Ruling within the European Community: Toward EC Liability for Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions*, *Harvard International Law Journal* 2004, s. 547-561;
- Allot, P., *Adherence and Withdrawal from Mixed Agreements* [w:] D. O'Keeffe, H. Schermers, *Mixed Agreements*, 1983, s. 118;
- Alschner, W., *The Investment Component in Trade Agreements* [w:] R. Looney (red.), *Routledge Handbook in. International Trade Agreements*, Routledge 2019, s. 79;
- Anderer, C. E., *Bilateral Investment Treaties and the EU Legal Order: Implications of the Lisbon Treaty*, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol 35, Issue 3 (2010), s. 851-882;
- Ankersmit, L., *The Scope of the Common Commercial Policy after Lisbon: The Daiichi Sankyo and Conditional Access Services Grand Chamber Judgments*, *Legal Issues of Economic Integration* 2014, s. 193-209;
- Apostolidis, N., *The New Instrument of Commercial Policy: The Judgment in Fediol*, *Current Trends and Developments in the Case-Law of the Court of Justice of the European Communities: Annual Review* 1994 vol 1, s. 23-33;
- Araujo, B. M., *Intellectual Property and the EU's Deep Agenda*, *Journal of International Economic Law*, 16 (2013), s. 470-471;
- Arena, A., *The Doctrine of Union Preemption in the EU Single Market: Between "Sein" and "Sollen"*, *Jean Monnet Working Papers* 2010, nr 3;
- Aschenbrenner, G., *After Kupferberg – The Direct Effect of the Provisions of the Free Trade Agreements between EFTA Countries and the EC*, *EFTA Buletin* 1983, s. 14-18;
- Barcz J., (red.), *Przyszły Traktat konstytucyjny. Zagadnienia prawno-polityczne, instytucjonalne i proces decyzyjny w UE*, Warszawa 2004;
- Barcz, J., Górka, M., Wyrzycka, A., *Instytucje i Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2020, s. 23.
- Barcz, J., *Jednolity Akt Europejski*, *Sprawy Międzynarodowe*, 1989, nr 6;
- Barcz, J., Kawecka-Wyrzykowska, E., Michałowska-Gorywoda, K., *Integracja Europejska*, Warszawa 2015, s. 206;

Barcz, J., Koliński, A., *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991;

Barcz, J., Nowak-Far, A., *Ocena Traktatu Konstytucyjnego: wyzwania dla Polski*, Warszawa 2003;

Barcz, J., *Od lizbońskiej do postlizbońskiej Unii Europejskiej. Główne kierunki reformy ustrojowej procesu integracji europejskiej*, Warszawa 2020, s.397-399;

Barcz, J., *Przewodnik po Traktacie Konstytucyjnym*, Warszawa 2005;

Barcz, J., *Przewodnik po Traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską. Stan obecny oraz teksty skonsolidowane w brzmieniu Traktatu z Lizbony*, Warszawa 2008, s. 390;

Barcz, J., *Przystąpienie Unii Europejskiej do EKPCz, [w:] Traktat z Lizbony. Wybrane aspekty działań implementacyjnych*, Warszawa 2012;

Barcz, J., *Traktat z Nicei. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2003;

Barcz, J., *W sprawie bezpośredniego skutku przepisów Porozumienia TRIPS w świetle prawa wspólnotowego (I)*, Europejski Przegląd Sądowy, Luty 2006 r., s. 28;

Barcz, J., *Zakres kompetencji UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej po wejściu w życie Traktatu z Lizbony a skutek bezpośredni TRIPS [w:] E. Gwardzińska,*

Barczewski, M., *Prawa własności intelektualnej w Światowej Organizacji Handlu a dostęp do produktów leczniczych*, Warszawa 2013, s. 26;

Barkowski, S., *Wspólna polityka handlowa w traktacie konstytucyjnym (I)*, Wspólnoty Europejskie, nr 9 (154), 2004, s.11;

Barta, J., Markiewicz, M., *Prawo autorskie*; Warszawa 2010, s. 371;

Bartosiewicz, A., *Koncepcja skutku bezpośredniego prawa wspólnotowego na gruncie przepisów o podatku od towarów i usług*, Europejski Przegląd Sądowy, styczeń 2006, s. 13;

Basedow, R., *A legal history of the EU's international investment policy*, *Journal of World Investment and Trade*, 17(5), s.13-17;

Bebr, G., *Agreements Concluded by the Community and their Possible Direct Effect: from International Fruit Company to Kupferberg (1983)*, *Common Market Law Review*, #35;

Bebr, G., *Common Market Law Review* 1996, sl 795-809; S. Peers, *W.T.O. dispute settlement and Community law*, *European Law Review* 2001, s. 605-615;

Bellis, J-F., *The Interpretation of the Free Trade Agreements between the EFTA Countries and the European Community*, *Swiss Review of International Competition Law* 1985, s. 21-30;

Bellis, J. F., *The Interpretation of the Free Trade Agreements between the EFTA Countries and the European Community*, *Swiss Review of International Competition Law* 1985, n 23, s. 21-30;

Bělohávek, A. J., *Ochrona bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej*, Gliwice 2010;

Biernat, S., *Prawo Unii Europejskiej a prawo państw członkowskich, [w:] J. Barcz (red.) Prawo Unii Europejskiej, zagadnienia systemowe*, Warszawa 2006, s. I-276-277;

Bond, M., Feus, K., *The Treaty of Nice*, London 2001;

Bourgeois, J. H. J., Effects of International Agreements in European Community Law: Are the Dice Cast? *Michigan Law Review*, 1984;

Bourgeois, J. H. J., The EC in the WTO and Advisory Opinion 1/94: An Echter Nach Proclamation, *Common Market Law Review* 1995/32, s. 763;

Bourgeois, J., The EC in the WTO and Advisory Opinion 1/94: An Echter Nach Proclamation, *Common Market Law Review*, 32:1995, s. 763;

Brabant, J., Wittich, C., Implications of the Single European Act for Non-Member Countries. Part I, *Journal of Development Planning* 1992, no. 21;

Brinkhorst, L. J., *Common Market Law Review* 1974, s. 206-210, J. Tinnion, Parafiscal Charges in the National Courts, *European Law Review* 1977, s. 359-363;

Bronckers, M. C. E. J., *American Journal of International Law* 1982, s. 857-862; J. F. Bellis, After Polydor. The Territoriality of the Community Doctrine of Exhaustion of Industrial Property Rights, *World Competition*, Issue 3, s. 17-28; E. Freeman, Polydor v. Harlequin: A Cautious Approach by the European Court, *The Cambridge Law Journal* 1982, s. 219-222;

Bronckers, M., Is Investor-State Dispute Settlement (ISDS) superior to litigation before domestic courts? An EU view on bilateral trade agreements, *International Economic Law*, No. 3, 2015, s. 655.

Brown, C. M., Record, J., *EU-Korea Free Trade Agreement*, Cambridge University Press 2015, s. 39.

Bungenberg, M., Herrmann Ch., (red.), *Common Commercial Policy after Lisbon*, Berlin 2013;

M. Hahn, G. Van der Loo (red.), *Law and Practice of the Common Commercial Policy. The first 10 years after the Treaty of Lisbon*, Boston 2020;

Bungenberg, M., The Division of Competences Between the EU and Its Member States in the Area of Investment Politics, *European Yearbook of International Economic Law*, L. 29, 2011;

Burtenshaw, C., O'Meara, N., Banana Wars, N. – ECJ will not make good damage resulting from EC's failure to comply with WTO agreements, *Bulletin of international legal developments* 2008 vol 20, s. 229-231;

Busche, J., Stoll, P., Arend, K., Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, *Max Planck Commentaries on World Trade Law*, Vol 7 (2009);

Buxbaum, R. M. Riesenfeld, S. A., *American Journal of International Law* 1964, s. 152-159;

A. Oppenheimer, The Relationship between Community Law and National Law: The Cases 1994, s. 48-49; N. Fritz, The Dangerous Idea of Europe? Van Gend en Loos (1963), *Leading Cases of the Twentieth Century* 2000, s. 220-236;

Cardwell, P. J., Adjudicating on the Origin of Products from Israel and the West Bank: *Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen (C-386/08)*, *European Public Law* 201, Vol. 17 Issue 1, s. 37-50;

Castillo de la Torre, F., Anti-dumping Policy and Private Interest, *European Law Review* 1992, s. 346-348;

Castillo de la Torre, F., The Status of GATT in EC Law, Revisited. The Consequences of the Judgement on the Banana Import Regime for the Enforcement of the Uruguay Round Agreements, *Journal of World Trade* 1995 vol 29, s. 53-68;

Clark, B., The Limitation on Benefits Clause Under an Open Sky, *European Taxation* 2003, s. 22-26;

Correa, C. M., *Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (2nd Edition): A Commentary on the TRIPS Agreement*, Oxford 2020;

Corthaut, T., case C-166/07, *European Parliament v. Council of the European Union*, Judgment of the Court of Justice (Forth Chamber) of 3 September 2009, [2009] ECR I-7135, *Common Market Law Review* 2001 vol. 48, nr 4, s. 1271 – 1296;

Craig, P., De Burca, G., *EU Law. Text, Cases and Materials*, Oxford 2020, s. 387;

Craig, P., De Burca, G., *EU LAW. Text, Cases, and Materials*, Oxford 2020;

Cremona, M., *Common Market Law Review* 1996, s.125-132;

Cremona, M., *Defining Competence in EU External Relations: Lessons from the Treaty Reform Process* [w:] A. Dashwood, M.Maresceau (red.), *Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape*, Cambridge University Press 2009, s.46;

Cremona, M., *EU External Competence – Rationales for Exclusivity* [w:] S. Garben, I Govaere (red.), *The Division of Competences between the EU and the Member States: Reflections on the Past, the Present and the Future*, Oxford, 2017, s. 140-141;

Cremona, M., *Expanding the Internal Market: An External Regulatory Policy for the EU?* [w:] B. Van Voren, S. Blockmans, J. Wouters (red.), *The EU's Role in Global Governance: The Legal Dimension*, Oxford University Press 2013;

Cremona, M., *Shaping EU Trade post-Lisbon: Opinion 2/15 of 16 May 2017*, *European Constitutional Law Review*, vol 14 Issue 1 (2018);

Cristani, F., *Concluding International Investment-Related Agreements with Non-EU Countries: Roles of the EU and Its Member States*, *Central European Journal of Comparative Law*, vol. 3 No. 1 (2022), s. 48.

Czachór, Z. (red.), *Unia Europejska po Traktacie Nicejskim: praca zbiorowa*, Warszawa 2002;

Czapliński, W., Wyrozumska, A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 547;

Czapliński, W., *Znaczenie Orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Procesie Rozwoju Prawa Europejskiego*, Warszawa 2021, s. 517-519;

Czerwińska, M., *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Znaczenie dla ochrony jednolitego rynku wewnętrznego i międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego*, Toruń 2019;

D. S. Collinson, *The foreign Relations Powers of the European Communities: A Comment on Commission v. Council*, *Stanford Law Review* 1971, s. 956-972;

Damen, M., Przetacznik, J., *The EU and its trade partners Fact Sheets of the EU*, 2017;

De Burca, G., *After the EU Character of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator?* *Maastricht Journal of European Comparative Law* 168 (2013), s. 183;

De Ceulaer, S., *Community Most-Favoured-Nation Treatment: One Step Closer to the Multilateralization of Income Tax Treaties in the European Union?* *Bulletin for International Fiscal Documentation* 2003, s. 493-502;

De Fiumel, H., *The Competence of the European Economic Community to Conclude International Agreements*, *Polish Yearbook of International Law*, vol XII, 1983;

de Mestral, A., *The Lisbon Treaty and the Expansion of EU Competence Over Foreign Direct Investment and the Implications for Investor-State Arbitration*, *Yearbook on International Investment Law & Policy*, 2009-2010;

de Witte, B., *A Selfish Court? The Court of Justice and the Design of International Dispute Settlement Beyond the European Union* [w:] M. Cremona, A. Thies (red.), *The European Court of Justice and External Relations Law: Constitutional Challenges*, Oxford 2014, s. 39;

de Witte, B., Craig, P., *Direct Effect, Primacy, and the Nature of the Legal Order. The Evolution of EU Law*, Oxford University Press 2011, s. 328;

de Witte, B., *The Continuous Significance of Van Gend en Loos, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 9-15;

Desmedt, A., *European Court of Justice on the Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order*, *Legal Issues of Economic Integration* 2000, s. 93-101;

Desmedt, A., *European Court Rules On TRIPS Agreement*, *Journal of International Economic Law* 1998 Vol 1, s. 679-682; F. Wooldridge, *Provisional Measures and Article 50 of TRIPs: The ECJ's Decision in Hermès International*, *Intellectual Property Quarterly* 1999, s. 124-131;

Dimopoulos, A., *The Common Commercial Policy after Lisbon: Establishing Parallelism between Internal and External Economic Policy*, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 101 (2008);

Dimopoulos, A., Vantsiouri, P., *Of TRIPS and traps: the interpretative jurisdiction of the Court of Justice of the EU over patent law*, *Tilburg Law and Economics Center (TILEC) Law and Economics Research Paper Series*, Discussion Paper 2012-025;

Dolzer, R., Schreuer, Ch., *Principles of International Investment Law*, Oxford 2008, s. 60;

Dörr, O., Schmalenbach K., (red.), *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary*, Berlin 2012, s. 453;

du Vall, M., Kostański, P., Ożegalska-Trybalska, J., Podrecki, P., Traple E., (red.), *Prawo patentowe*, Warszawa 2017, s. 164;

Dubowski, T., *Wysoki Przedstawiciel Unii ds. Zagranicznych i polityki bezpieczeństwa – między Radą Europejską, Radą i Komisją. Wybrane aspekty* [w:] E. Cała-Wacinkiewicz (red.), *W jakiej Unii Europejskiej Polska – jaka Polska w Unii Europejskiej. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej*, Warszawa 2019;

Eckes, Ch., Fahey, E., Kanetake, M., International, European and US Perspectives on the Negotiation and Adoption of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA), *International Trade Law Journal*, 20 (2013).;

Eeckhout, P., *Bold Constitutionalism and Beyond, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty 2010*, s. 218-223;

Eeckhout, P., *Exclusive External Competences: Constructing the EU as an International Actor in CJEU, The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case Law 2013*;

Eeckhout, P., Lopez-Escudero M., (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 501;

Egli, P., *American Journal of International Law* 2005, s. 230-235;

Erlbacher, F., [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1660;

Erlbacher, F., *Recent Case Law: External Competences of European Union: How Members States Can Embrace Their Own Treaty*, Centre for the Law of EU External Relations, Papers 2017/2;

Erlbacher, F., Rusche, T. M., [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1602.;

Everling, U., *Will Europe Slip on Bananas? The Bananas Judgment of the Court and National Courts*, *Common Market Law Review* 1996, s. 401-437;

Fernandez-Pons, X., Polanco, R., Torrent, R., *CETA on Investment: The Definitive Surrender of EU Law to GATS and NAFTA/BITS'*, *Common Market Law Review* 1319 (2017), s. 1355-1358;

Folz, H. P., Nakajima, *European Journal of International Law* 1993 vol 4 np. 3, s. 430-432;

Forwood, N., Clough, M., *The Single European Act and Free Movement. Legal Implications of the Provisions for the Competition of the Internal Market*, *European Law Review*, 1986, vol. 11;

Foubert, P., *The Columbia Journal of European Law* 1995, s. 312-319;

Foubert, P., *The Columbia Journal of European Law* 1997, s. 125-132;

Franklin, C. N. K., *Flexibility vs. Legal Certainty: Article 307 EC and Other Issues in the Aftermath of the Open Skies Cases*, *European Affairs Review* 2005, s. 79-115;

G.R. Winham, *The Evolution of the World Trading System-The Economic and Policy Context* [w:] D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, L van Damme (red.), *The Oxford Handbook of International Trade Law*, Oxford University Press 2009, s.9;

Gadkowski, A., *Direct Effect of the European Union's Mixed Agreements and the Rights of Individuals*, *Przegląd Prawa i Administracji CVII*, Wrocław 2016, s. 5;

Gagliardi, A. F., *The right of individuals to invoke the provisions of mixed agreements before the national courts: a new message from Luxembourg?* *European Law Review* 1999, s. 276-292;

Galloway, D., *The Treaty of Nice and Beyond: Realities and Illusions of Power in the Eu*, Sheffield 2001;

Garben, S., Govaere I., (red.), *The Division of Competences between the EU and the Member States. Reflections on the Past, the Present and the Future*, Oxford 2017; P. Daranowski, Norma samow wykonalna w krajowym porządku prawnym, *Przegląd Stosunków Międzynarodowych* 1987, nr 2, s. 47;

Garlicki, L., *Przystąpienie UE do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – przygotowania i problemy*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2011, nr 1, s. 14-19;

Gatti, M., Manzini, P., *External representation of the European Union in conclusion of international agreements*, *Common Market Law Review* 2012, nr 5, s. 1703-1734;

Gattinara, G., *European banana importers and WTO dispute settlement decisions: is the door closed?* *European Law Reporter* 2005, s. 104-107;

Gerbet, P., *The Intergovernmental Conference (IGC) on Political Union*, University of Luxembourg 2016;

Glasner, H. J., *The Single European Act*, *Yearbook of European Law* 1986, vol. 6, nr 1, s. 283-312;

Góralczyk, W., Sawicki, S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 35;

Górski, M., *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej. Aspekty prawne i instytucjonalne*, Warszawa 2012;

Gosalbo Bono, R., *The Organisation of the External Relations of the European Union in the Treaty of Lisbon* [w:] P. Koutrakos (red.), *The European Union's External Relations a Year after Lisbon*, *CLEER Working Papers* 2011/3, s. 13-17;

Gotsova, B., *The Gordian Knot of European Union Competence: Commercial Aspects of Intellectual Property After the Judgment in Case C-414/11 Daiichi Sankyo*, *German Law Journal*, 15(3), s. 511-528;

Halberstam, D., *Pluralism in Marbury and Van Gend, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 26-36;

Hambura, S., Muszyński, M., *Traktat z Nicei z komentarzem*, Bielsko-Biała 2001;

Harpaz, G., Rubinson, E., *The Interface between Trade, Law and Politics and the Erosion of Normative Power Europe: Comment on Brita*, *European Law Review* 2010, s. 551-570;

Hartley, T. C., *The Foundation of European Union Law*, Oxford University Press 2014, s. 210;

Hay, P., *American Journal of Comparative Law* 1963, s. 404-408; N. Marsh, *Some Reflections on Legal Integration in Europe*, *International and Comparative Law Quarterly* 1963, s. 1411-1416;

Heliskoski, J., *Mixed Agreements as a Technique for Organizing the International Relations of the European Community and its Member States*, *Kluwer Law International, The Hague* 2001, s. 249;

Herrmann, C., *The Treaty of Lisbon Expands the EU's External Trade and Investments Powers*, *American Society of International Law*, 3, 2010;

Hestermeyer, H. P., *The Notion of „Trade-related” Aspects of Intellectual Property Rights: From World Trade to EU Law – and Back Again.* [w:] *International Review of Intellectual Property and Competition Law* 44 (2013), s. 926;

Hestermeyer, H., The notion of „trade-related” aspects of intellectualpropertyrights: from world trade to EU law – and backagain, *The International Review of IntellectualProperty and Competition Law* 44 (925), s. 930;

Hilf, M., The ECJ’s Opinion 1/94 on the WTO, No surprise but Wise? *European Journal of International Law*, 6:1995, s. 245;

Hillig, H. P., EU Participation in Negotiations on European Council Agreement on the Protection of Rights of Broadcasting Companies: external competence, *Journal of Intellectual Property Law and Practice* 2015, s. 133-134;

Hindelang, S., Maydell, N., The EU’s Common Investment Policy – Connecting the Dots [w:] M. Bungenberg, J. Griebel, S. Hindelang (red.), *European Yearbook of International Economic Law; International Investment Law and EU Law*, s. 15;

Hoffmeister, F., The European Union’s Common Commercial Policy a YearafterLisbon– Sea Change of Business as Usual? [w:] P. Koutrakos (red.), *The European Union’s External Relations a Year after Lisbon*, *CLEER Working Papers* 2011/3, s. 83;

Holdgaard, R., *Common Market Law Review* 2008, s. 1233-1250;

Holdgaard, R., Spiermann, O., Case C-386/08, Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen, Judgment of the Court of Justice (Fourth Chamber) of 25 February 2010, *Common Market Law Review* 2011 Vol. 48 No. 5, s. 1667-1685;

Hoops, B., The Interpretation of Mixed Agreements in the EU after Lesoochranárske zoskupene, *Hanse Law Review* vol 10 no. 1, s. 3-22;

Huala, A., Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights and Developing Countries, *The Developing Economies*, XXXIX-1 (March 2001), s. 49-84;

Irwin, D. A., Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective [w:] K. Anderson, B. Hoekman (red.), *The WTO Core Rules and Disciplines*, Edward Elgar Publishing 2006, s. 150;

Jeżewski M., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222)*, red. K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 207;

Jeżewski M., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222)*., K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 206;

Kaddous, C., The Biret Cases: an open door to EC liability for non-implementation of a WTO dispute settlement decision? *European Law Reporter* 2004, s. 58-60;

Kaddous, Ch., [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union’s External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 431-434;

Kalmert, M., Maydell, N., Lost in Exclusivity: Implied Non-exclusive External Competences in Community Law, *European Foreign Affairs Review*, 3(4) 2008, s. 493-513;

Kampf, R., Does Intellectual Property Belongs to the Trade Family? [w:] Ch. Herrmann, Krajewski, M., Terhechte Ph., (red.), *European Yearbook of International Economic Law*, 2015;

Kapteyn, P. J. G., The „Domestic” Law Effect of Rules of International Law within the European Community System of Law and the Question of the Self-Executing Character of GATT Rules, *The International Lawyer* 1974, s. 74-82;

Kellerbauer, M., Klamert, M., Tomkin, J., *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 1646;

Kenig Witkowska M. (red.), A. Łazowski, Ostrihansky, R., *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, Warszawa 2017, s. 26;

Klabbers, J., *The Purpose of International Agreements and their Direct Effect: Polydor* [w:] G. Butler, R. A. Wessel, *EU External Relations law: The Cases in Context*, Bloomsbury 2022;

Klabbers, J., *Volkerrechtfreundlich? International law and the Union legal order* [w:] P. Koutrakos (red.), *European Foreign Policy, Legal and Political Perspectives*, s. 99-100;

Klamert, M., [w:] M. Kellerbauer, M. Klamert, J. Tomkin, *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Oxford 2019, s. 360;

Klamert, M., *Dark Matter – Competence, Jurisdiction and „the Area Largely Covered by EU Law”*: Comment on *Lesoochranárske*, *European Law Review* 2012, s. 340-350;

Koers, A. W., *The External Authority of the EEC in regard to Marine Fisheries*, *Common Market Law Review* 1977, s. 269-301;

Kokott, J., *American Journal of International Law* 2000, s. 740-745;

Kourakos, P., *EU International Relations Law*, Oxford 2016, s. 256;

Koutrakos, P., *Interpretation of mixed agreements* [w:] H. Hillion, P. Koutrakos (red.), *Mixed agreements revisited. The EU and its members in the world*. Oxford 2010, s. 116-137;

Kowalik-Bańczyk, K., *Stosowanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka jako umowy UE*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2014, nr 1, s. 40-47;

Kowalski, J., Ślusarczyk, Z., *Unia Europejska. Proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*, Poznań 2006, s. 225;

Koźuch, M., *Konwencja singapurska a rozwiązywanie sporów inwestycyjnych*, *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny* 2021, nr 3 (10), s. 91-106;

Krawczyk, D., *The Slovak Brown Bear Case: The ECJ hunts for jurisdiction and environmental plaintiffs gain the trophy*, *Environmental Law Review* 2013, s. 53-66;

Krenzler, H. G., Pitschas, C., *Progress or Stagnation? The Common Commercial Policy After Niece*, *European Foreign Affairs Review* 6, 2001, s. 291-313;

Krimsky, S., *Nauka skorumpowana?* Warszawa 2006 r., s. 59;

Kuijper, *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500;

Kuijper, P. J., *Brita GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Hafen Judgment of the European Court of Justice of 25 February 2010*, *Legal Issues of Economic Integration* 2010, s. 241-251;

Kuijper, P. J., *Common Market Law Review* 2005, s. 1491-1500;

Kuś, A., *Kompetencje Wyłączne Unii Europejskiej w Zakresie Wspólnej Polityki Handlowej Unii Celnej*, Lublin 2012; M. Claes, B. de Witte, *Competences: codification and contestation*, [w:] A. Łazowski, S. Blockmans (red.), *Research Handbook on EU Institutional Law*, Cheltenham 2016; S. Garben, I. Govaere, *The Division of Competences between the EU and the Member States. Reflections on the Past, the Present and the Future*, Oxford 2017;

Kuźniak, B., Capik, A., *Traktat Nicejski: komentarz*, Warszawa 2002;

Kwiecień, R., *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000, s. 138;

Larik, J., *No Mixed Feelings: The Post-Lisbon Common Commercial Policy in Daichii Sankyo and Commision v. Council (Conditional Access Convention)*, *Common Market Law Review*, 52 (2015);

Laursen, F., Vanhoonacker, S., *The ratification of the Maastricht Treaty: issues, debates, and future implications*, Boston 1994; M. Griveaud, *Why is the Maastricht Treaty considered to be so significant?*, University of London 2010, , dostęp: 10 kwietnia 2024;

Lavranos, N., *European Court of Justice, 13 September 2001, Case C-89/99, Schieving-Nijstad vof et al. v. Robert Groeneveld*, *Legal Issues of Economic Integration* 2003, s. 323-333;

Lavranos, N., *The Chiquita and Van Parys Judgments: An Exception to the Rule of Law*, *Legal Issues of Economic Integration* 2005, s. 449-460;

Leal-Arcas, R., *Exclusive or Shared Competence in the Common Commercial Policy: From Amsterdam to Niece*, *Legal Issues of Economic Integration* 30 (1), 2003, s. 7;

Leal-Arcas, R., *The European Community and Mixed Agreements*, *European Foreign Affaire Review* 6, 2001, s. 485;

Llaveró, M. V., *The Possible Direct Effect of the Provisions on Competition in the EEC-EFTA Free Trade Agreements in the Light of the Kupferberg Decision*, *Legal Issues of European Integration* 1984/2, s. 83-101;

Llaveró, M. V., *The Possible Direct Effect of the Provisions on Competition in the EEC-EFTA Free Trade Agreements in the Light of the Kupferberg Decision*, *Legal Issues of European Integration* 1984/2, s. 83-101;

Lopez-Jurado, C., de la Cruz, R., Martín Ais, R., *The rule of law in the reform of the European Union's common commercial policy* [w:] L. M. Hinojosa-Martinez, C. Perez-Bernardez (red.), Cheltenham 2023, s. 233-243.

Lowe, V., *Unrecognised States and the European Court*, *The Cambridge Law Journal* 1996, s.4-6;

Lykotrafiti, A., *European Commision v The Netherland: a Reminder of the 2002 Open Skies Judgments in the Light of the Firs EU-US Air Transport Agreement*, *European Competition Law Review* 2007, s. 578-583;

Malbon, J., Lawson, Ch., Davision, M., *The WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. A Commentary*, 2014;

March Hunnings, N., Enforceability of the EEC-EFTA Free Trade Agreements, *European Law Review*, 163 (1977);

Maresceau, M., *The Court of Justice and Bilateral Agreements* [w:] *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law*, Luxembourg 2013, s. 695-696;

Mastellone, C., *Common Market Review* 1983, s. 568-580;

Maunu, A., *The Implied External Competence of the European Community After the ECJ Opinion 1/94 – Towards Coherence or Diversity? Legal Issues of European Integration* 1995/22, s. 115;

T. Tridimas, *The WTO and OECD Opinions* [w:] A. Dashwood, C. Hillion (red.), *The general law of EC external relations*, London 2003;

Mayer, F. C., *Van Gend en Loos: The Foundation of a Community Law, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 16-25;

Mazur, G., *Wspólna Polityka Handlowa Unii Europejskiej*, Warszawa 2017;

McAuliffe, C., *External relations in the air transport sector: the Court of Justice and the open skies agreements*, *European Law Review* 2003, s. 601-619;

Meinhard, H., *Costa v. ENEL case* [w:] W. Rudiger (red.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press 2012, s. 824;

Mendes de Leon, P., *Liberalising International Aviation with the ECJ Judgment re Open Skies and the Community Clause, Project 2001 Plus: global and European challenges for air and space law at the edge of the 21st century: proceedings of an International Symposium, Cologne 8-10 June 2005, to concluded „Project 2001 Plus” a joint project* 2006, s. 119-127;

Mengozzi, P., *The EC External Competencies: From the ERTA Case to the Opinion in the Lugano Convention, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 213-217;

Menkes, M., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w prawie UE wobec wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego*, *Polski Przegląd Dyplomatyczny* nr 3 (2011); T. Eilmansberger, *Bilateral Investment Treaties and EU Law, Investment Arbitration Decisions*, 2012;

Meunier, S., *Integration by Stealth How the European Union Gained Competence over Foreign Direct Investment*, *EUI working papers* 2014/66, European University Institute, 2014;

Meunier, S., K. Nicolaidis, *Who Speaks for Europe? The Delegation of Trade Authority in the EU*, *Journal of Common Market Studies* Vol 37, 1999, s. 478;

Meunier, S., K. Nicolaidis, *The European Union as a Trade Power* [w:] C. Hill, M. Smith (red.), *The International Relations of the European Union*, 2005;

Meunier, S., *What Single Voice? European Institutions and EU-U.S. Trade Negotiations*, *International Organization* 54/2000, s. 103-105;

Miąsik, D., Półtorak, N., Wróbel, A., (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii europejskiej. Komentarz.*, Warszawa 2012;

Mik, C., Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki. T. 1, s. 562;

Mik, C., Prawo Światowej Organizacji Handlu (WTO), a Prawo Wspólnot Europejskich, [w:] J. Kolasa, A. Kozłowski (red.) Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie, Konferencja Katedr Prawa Międzynarodowego Karpacz, 15-18 maja 2002, Wrocław 2003 r., s. 76;

Mik, C., Zakres stosowania art. 207 TFUE w sferze międzynarodowego prawa inwestycyjnego – koncepcja zagranicznych inwestycji bezpośrednich, [w:] A. Tarwacka (red.) Iura et negotia, Księga Jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2015;

Minn, M., Patenting in Europe: The Jurisdiction of the CJEU over European Patent Law, Perspectives on Federalism, Vol 7, Issue 2, 2016;

Montañá i Mora, M., The practical Consequences of the CJEU Judgment of 18 July 2013 Changing Its Doctrine on the Respective Competences of the EU and its Member States to Apply the TRIPS Agreement: Have We Seen Tip of the Daiichi Iceberg Yet? Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich 2017, s. 14;

Moravcsik, A., The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht, Cornell University Press 1998, s. 236;

N. Neuwahl, P. J., Social Security under the EEC-Morocco Cooperation Agreement, European Law Review 1991, s. 326-331;

Neframi, E. Mixed Agreements as a Source of European Union Law [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, R. A. Wessel (red.), International Law as Law of the European Union, Leiden 2012, s. 325;

Neframi, E., Mixed Agreements as a Source of European Union Law, [w:] E. Cannizzaro, P. Palchetti, W. A. Wessel, International Law as Law of European Union, Leide, 2012, s. 335;

Neframi, E., The duty of loyalty: rethinking its scope through its application in the field of EU external relations. Common Market Law Review 47 (2010), s. 323-359;

Neuwahl, N., Freedom of Movement for Workers under the EEC-Treaty Association Agreement, European Law Review 1988, s. 360-366;

Neville Brown L., Common Market Law Review 1986, s. 901-907;

Niedźwiedź M., [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222), K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 218;

Niedźwiedź, M., Umowy międzynarodowe w systemie źródeł prawa unijnego [w:] S. Biernat (red.), Podstawy i źródła prawa Unii Europejskiej, Warszawa 2020;

Niedźwiedź, M. Kilka uwag na temat znaczenia orzeczeń Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z 5 listopada 2002 r. dotyczących tzw. umów „otwartego nieba”, Przegląd prawa europejskiego 2004, s. 28-41;

Niemann, A., Conceptualizing Common Commercial Policy Treaty revision: explaining stagnancy and dynamics from the Amsterdam IGC to the Treaty of Lisbon, European Integration online Papers (EIoP), Vol. 15, s. 15;

Nolte, G., Freedom of Movement for Workers and EEC-Turkey Association Agreement, *Common Market Law Review* 1988, s. 403-415;

Norman, P., *Accidental Constitution: The Making of Europe's Constitutional Treaty*, Bruxelles 2003;

Nowak-Far (red.), A., *Prawo Światowej Organizacji Handlu a Unia Europejska*, Warszawa 2008, s. 19;

Nowak-Far, A., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90-222)*, K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), Warszawa 2012, art. 219;

O'Keeffe, D., Schermers, H. G., *Introduction [w:] Mixed Agreements*, Deveter 1983;

Odermatt, J., *The Principle of Autonomy: An Adolescent Disease of EU External Relations Law?* [w:] M. Cremona (red.), *Structural Principles in EU External Relations Law*, Oxford 2018, s. 316;

Ostrihansky R., [w:] A. Wróbel (red.), *Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz. tom II*, Warszawa 2008, s. 982;

Paemen, H., Bensch, A., *From the GATT to the WTO: The European Community in the Uruguay Round*, Leuven University Press 1955/56;

Parol, A., *Zasady ustrojowe UE [w:] E. Krzysztofik (red.), Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2023, s. 36;

Peers, S., *Taking Supremacy Seriously*, *European Law Review* 1998, s. 146-156;

Peers, S., *W.T.O. dispute settlement and Community law*, *European Law Review* 2001, s. 605-615;

Pescatore, P., *The Doctrine of „Direct Effect”: An Infant Disease of Community Law*, *European Law Review* 1983, n 2, s. 155;

Pescatore, P., *Van Gend en Loos, 3 February 1963 – A View from Within, The Past and Future of EU Law. The Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty* 2010, s. 3-8;

Pires de Carvalho, N., *The TRIPS Regime of Patent Rights*, Hague 2005, s. 40-43. Rozważania nt. celu TRIPS (ochrona własności intelektualnej czy promowanie wolnego handlu) zostały przedstawione w Rozdziale 6 niniejszej pracy;

Pitschas, Ch., *The Treaty of Lisbon and the „New” Common Commercial Policy of the European Union*, *International Trade Law and Regulation* 37, s. 41-42;

Płeszka, M., *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy – Analysis of the Lisbon Treaty Provisions*, *Yearbook of Polish European Studies*, 2010, nr 13, s. 81-106;

Półtorak, N., *Przystąpienie Unii Europejskiej do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka – projekt umowy akcesyjnej a prawo UE*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2012, nr 9, s. 4-12;

Popescu, R. M., *The Interpretation of International Agreements by the Court of Justice of the European Union*, Nicolae Titulescu University, Bukareszt 2015;

Popescu, R. M., *The Interpretation of International Agreements by the Court of Justice of the European Union*, Nicolae Titulescu University, Bukareszt 2015;

Popowicz, K., *Historia integracji europejskiej*, Warszawa 2006, s. 289-291;

Prechal, S., Direct Effect Reconsidered, Redefined and Rejected [w:] Direct Effect. Rethinking a Classic of EC Legal Doctrine, red. J. M. Prinszen, A. Schrauwen, Europa Law 2002, s. 21;

Prechal, S., Does Direct Effect Still Matter? Common Market Law Review 2000, n 37, s. 1062;

T. Koncewicz, Wspólnotowa zasada odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za działalność sądów krajowych [w:] Stosowanie prawa wspólnotowego w prawie wewnętrznym z uwzględnieniem prawa polskiego, red. D. Kornobis-Romanowska, Warszawa 2004, s. 197;

Puccio, L. Understanding EU Practice in Bilateral Free-Trade Agreements: Brita and Preferential Rules of Origin in International Law, European Law Review 2011, s. 124-134;

Quick, R., What is a Countervailable Subsidy under EEC Trade Law?, Journal of World Trade 1989 no 6, s. 5-31; A. E. Appleton, American Journal of International Law 1990, s. 258-262;

Riesenfeld, S. A., The Doctrine of Self-executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Communities, American Journal of International Law 1973, s. 504-508;

Riesenfeld, S. A., The Doctrine of Self-executing Treaties and Community Law: A Pioneer Decision of the Court of Justice of the European Communities, American Journal of International Law 1973, s. 504-508;

Riffel, Ch., The CETA Opinion of the European Court of Justice and its Implications – Not that Selfish After All, Journal of International Economic Law, Oxford University Press 2019, s. 1-19;

Roberts, A., UNCITRAL and ISDS Reform: Pluralism and the Plurilateral Investment Court, European Journal of European Law;

Rosas, A., Mixed Union-Mixed Agreements [w:] M. Koskenniemi (red.), International Law Aspects of the European Union, 1998. s. 131;

Rosas, A., The Status in EU Law of International Agreements Concluded by EU Member States, Fordham International Law Journal, Vol. 34, Issue 5, 2011, 1304-1345;

Rosas, The European Union and Mixed Agreements, [w:] The General Law of the E.C. External Relations, 2000, s. 200;

Ruse-Khan, H. G., From TRIPS to ACTA: Towards a New „Gold Standard” in Criminal IP Enforcement? [w:] Ch. Geiger (red.), Criminal Enforcement of Intellectual Property: A Blessing or a Curse? Handbook of Contemporary Research, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, 4 (2013);

Saganek, P., Nowe reguły dotyczące podziału kompetencji między Unią Europejską a państwa członkowskie w świetle Traktatu z Lizbony, Przegląd Sądowy 2010, nr 4, s. 83-106;

Sasse, Ch., The Common Market: Between International and Municipal Law, Yale Law Journal 1965, s. 695-753; N. Ostroff, Texas International Law Forum 1965, s. 121-145;

Schermers, H. G., A Typology of Mixed Agreements [w:] D. O’Keffe, H. Schermers, Mixed Agreements, Kluwer Law and Taxation Publishers 1983, s. 22-33;

Schermers, H. G., Common Market Law Review 1991, s. 183-189;

Schermers, H. G., *Community Law and International Law*, *Common Market Law Review* 1975, s. 77-90;

Schermers, H. G., Waelbroeck, D. F., *Judicial Protection in the European Union*, The Hague 1992, s. 611;

Schick, K. G., *American Journal of International Law* 2001, s. 661-666; J. Heliskoski, *Common Market Law Review* 2992, 159-174;

Schildhaus, A., 1992 and the Single European Act, *The International Lawyer* vo. 23, No. 2 (Summer 1989), s. 549-555;

Schmauch, M., At the end of the tunnel there is... darkness: The ECJ denies EC liability for WTO non-compliance *European Law Reporter* 2008, s. 347-355;

Schütze, R., Parallel External Powers in the European Community: From Cubist Perspectives Towards Naturalist Constitutional Principles?, *Yearbook of European Law*, Volume 23, Issue 1, 2004, s. 225-274;

Sell, K., *Private power, public law. The globalization of intellectual property rights*, Cambridge University Press 2003, s. 55;

Serrano, A. S., [w:] P. Eeckhout, M. Lopez-Escudero (red.), *The European Union's External Action in Times of Crisis*, Oxford 2016, s. 494;

Simmonds, K. R., External Relations Power of the EEC. A Recent Ruling of the European Court, *International and Comparative Law Quarterly* 1977, s. 208-210;

Simmonds, K. R., The Fisheries Cases Ruling of the European Court and the External Legal Capacity of the EEC, *Internationales Recht und Wirtschaftsordnung. Festschrift für F.A. Mann zum 70. Geburtstag am 11. August 1977* 1977, s.399-407;

Skrzydło-Tefelska, E., Skubisz, R., Skuteczność wewnętrzna prawa międzynarodowego. Układ Europejski a wybrane kwestie spółek z udziałem podmiotów zagranicznych, „Rejent”, 1994 nr 10;

Skrzydło-Tefelska, E., Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej, [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, red. Jan Barcz, Warszawa 2003, s. 409;

Skubisz, R., Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 lutego 2006 r. (sygn. akt II GSK 54/05), *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, 6/2006, s. 152-162;

Słok-Wódkowska, M., Śledziewska, K., Umowy inwestycyjne Unii Europejskiej i jej państw członkowskich – porównanie BIT i RTA, *Biznes międzynarodowy w gospodarce globalnej*, nr 33, s 33-46, Gdańsk 2014;

Slot, B. J., *Common Market Law Review* 2003, s. 697-713;

Sołtys, A., Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jako instrument zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej, Warszawa 2015, s. 103;

Spaventa, E., A Very Fearful Court? The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 35 (2015), s. 47;

Stein, E., Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case, *Michigan Law Review* 1965, s. 491-518;

Stoll, P. T., Busche, J., Arend, K., *WTO – Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*, Boston 2009;

Strik, P., *Shaping the Single European Market in the Field of Foreign Direct Investment*, s. 176.

Sutton, A., *Fiscal State Aids: ECJ Order for Interim Measures in the Belgian Coordination Centres Case*, *European State Aid Law Quarterly* 2003, s. 463-466;

Svoboda, O., *The Common Commercial Policy after Opinion 2/15: No Simple Way to make Life Easier for Free Trade Agreements in the EU*, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* vol 15 (2019), s. 202;

Szmigielski, A., *System prawny WPZiB – wspólnotowość tylko w nazwie?* [w:] J.Galster, A Szczerba-Zawada (red.), *Polityka Zagraniczna Unii Europejskiej. Prawo i Praktyka*, Warszawa 2016, s. 113-148;

Szpunar, M., *Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego*, Warszawa 2008, s. 72;

Szwarc-Kuczer, M., *Bezpośrednia skuteczność przepisów prawa wspólnotowego – wprowadzenie i wyrok ETS z 5.02.1963 r. w sprawie 26/62 NV Algemene Transport – ex Expeditie Onderneming van Gend en Loos przeciwko holenderskiej administracji celnej*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2006, nr 12, s. 62;

Szwarc-Kuczer, M., *Zasada bezpośredniej skuteczności prawa wspólnotowego*, *Europejski Przegląd Sądowy*, sierpień 2007, s. 60;

Tanghe, Y., *The Border of EU Competences with Regard to the International Regulation of Intellectual Property Rights: Constructing a Dam to Resist a River Bursting Its Banks*, *Utrecht Journal of International and European Law* 27, s. 36-39;

Teubal de Alhadeff, E., *Comments on Self Executing Treaties* [w:] M. Brother, R. E. Vinuesa, *International Law and Municipal Law*, Berlin 1982, s. 161;

Thies, A., *Common Market Law Review* 2004, s. 1661-1682;

Tietje, C., *The status of international law in the European Legal Order: the case of international treaties and non-binding international agreements* [w:] J. Wouters, J. Nollkaemper, A. de Wet (red.), *The Europeanisation of international law. The status of international law in the EU and its Member States*, 2008, s. 55-69;

Timmermans, Ch. W. A., *The Court of Justice and Mixed Agreements* [w:] *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law*, The Hague 2013, s. 667;

Tkachuk, A., *Common Commercial Policy of the European Union and its significance to the world trade. Transatlantic Trade and Investment Partnership case study*, *Rocznik Integracji Europejskiej* nr 10 (2016), s. 483;

Trachtman, J. P., Bananas, Direct Effect and Compliance, *European Journal of International Law*, 1999, vol 10 no. 4, s. 661;

Tridimas, T., The WTO and OECD Opinions, [w:] A. Dashwood, Hiltod (red.), *The general law of E.C. external relations*, Sweet & Maxwell, 2002, s. 48;

Usynim, M., Gáspár-Szilágyi, S., The Growing Tendency of Including Investment Chapters in PTA' [w:] F. Amtenbrink (red.), *Netherlands Yearbook of International Law* 2017, s. 288;

Velluti, S., The Legal Framework of the Common Commercial Policy After the Entry into force of the Treaty of Lisbon [w:] S. Velluti, *The Role of the EU in the Promotion of Human Rights and International Labour Standards in Its External Trade Relations*, Springer 2020, s. 39-95.

Van Bogdandy, A., *Common Market Law Review* 1999, s. 663-672;

Van Damme, I., Case C-414/11 Daiichi: the impact of the Lisbon Treaty on the competence of the European Union over the TRIPS Agreement, *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 4(1), 2015, s. 73-87;

Van den Bossche, P., Zdouc, W., *Intellectual Property Rights, The Law and Policy of the World Trade Organization*, Cambridge 2018, s. 993-1056;

Van Eeckhoutte, D., *The Columbia Journal of European Law* 2001, s. 280-291;

Van Kraay, F. G. A., *Law Teacher* 1984 vol 18, s. 220-222;

van Son, P. B., The Treaty Power of the European Economic Community, *12 Denver Journal of International Law & Policy*, Vol12, no. 2 (1983), s. 187;

Van Thiel, S., Free Trade Agreements – Interpretation and Direct Effect of Tax Discrimination Clauses (Kupferberg Case), *European Taxation* 1984, s. 118-123;

Van Vooren, B., Wessel, R. A., *EU External Relations Law, Text, Cases and Materials*, Cambridge 2014, s. 55;

Vatsov, M., The Complicated Simplicity of DEMO Case: Side Effects of Developments in the Law – Daiichi Sankyo and Sanofi-Aventis Deutschland v DEMO (C-414/11), *European Intellectual Property Review* 2014, s. 202-206;

Vedder, C., A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994, *European Journal of International Law* 1996, s. 120-123;

Vermulst, E. A., *Common Market Law Review* 1992, s. 380-404;

Völker, E. L. M., The direct effect of international agreements in the Community's legal order, *Legal Issues of Economic Integration*, no 131 (1982/83);

Waelbroeck, M., Effect of GATT within the Legal Order of the EEC, *Journal of World Trade Law* 1974, s. 614-632.; P. J. G. Kapteyn, The „Domestic” Law Effect of Rules of International Law within the European Community System of Law and the Question of the Self-Executing Charakter of GATT Rules, *The International Lawyer* 1974, s. 74-82;

Waibel, M., *Competence Review: Trade and Investment*, s. 4;

Weber, A., *Common Market Law Review* 1991, s. 959-963;

Weil, G. L., (red.), *A Handbook on the European Economic Community*, London 1965, s. 101

Weiler, H., *Thou Shalt Not Oppress a Stranger: On the Judicial Protection of the Human Rights of Non-EC Nationals – A Critique*, *European Journal of International Law* 1992, vol 3, n 1, s. 65-91;

Weiler, J., *The External Legal Relations of non-Unitary Actors: Mixity and federal Principle*, [w:] D. O’Keeffe, H. G. Schermers, *Mixed Agreements*, Dordrecht 1983;

Weresa (red.), *M. A. Własność Intelektualna. Wybrane aspekty ekonomiczne*, Warszawa 2009;

R. D. Ryder, N. S. Sreenivasulu, *The Economics of Intellectual Property and Economic Entrepreneurship of Copyrights* [w:] M. K. Sinha, V. Mahalwar, *Copyright Law in the Digital World. Challenges and Opportunities*, Singapore 2017, s. 45-60;

Werner, A., Wierzbicki J., (red.), *Polityka Celna. Ekonomia. Prawo. Praktyka*, Szczecin 2014, s. 183-194;

Wessel, R. A., *International Agreements as an Integral Part of EU Law: Haegeman*, [w:] G. Butler, R. A. Wessel, *EU External Relations Law: The Cases in Context*, Oxford 2022;

White, G., *Effects of International Treaties within the Community Order*, *European Law Review* 1976, s. 402-406;

White, H., *Effects of International Treaties within the Community Order*, *European Law Review* 1976, s. 402-406;

Wilińska-Zelek, A., W., Malaga, M., *EU Competence and Intellectual Property Rights. Internally Shared, Externally Exclusive? Środkowoeuropejskie Studia Polityczne 1/2017*, s. 27-46;

Winter, J. A., *Common Market Law Review* 1971, s. 550-556; J. Temple Lang, *The ERTA Judgment and the Court’s Case-law on Competence and Conflict*, *Yearbook of European Law* 1986, s. 183-218;

Witkowska, J., *Screening bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej: konsekwencje dla stosunków zewnętrznych*, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 23(1), s. 19-36;

Wójtowicz, K., *Zasady stosowania prawa wspólnotowego w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa – Natolin 2003, s. 11;

Wróbel, A., *Zasady ogólne (podstawowe) prawa Unii Europejskiej* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, T. 1, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s.90;

Wyatt, D., *Competence of the Community: Internal and External*, *European Law Review* 1977, s. 41-45; D. Wyatt, *Fisheries Conservation Measures and Article 30 EEC*, *European Law Review* 1977, s. 47-50;

Wyrozumka, A., *Formy zapewnienia skuteczności prawa międzynarodowego w porządku krajowym* [w:] M. Kruk, *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, Warszawa 1997 r., s. 60;

Wyrozumka, A., *Konwencja wiedeńska o prawie traktatów – „traktat o traktatach”* [w:] *100 lat polskiej praktyki traktatowej. Tom II. Studia. dokumenty*, Publikacja z okazji 50 rocznicy sporządzenia

Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Prawno-Traktatowy, 2020;

Wyrozumka, A., Umowy Międzynarodowe. Teoria i Praktyka, Warszawa 2006, s.31-38.

Zonnekeyn, G. A., Direct Effect of WTO LAW, London, 2008, s. 18;

Zonnekeyn, G. A., Mixed Feelings About the Hermès Judgment, International Trade Law & Regulation 1999, s. 20-25;

Zonnekeyn, G. A., The ECJ's Petrotub Judgment: towards a Revival of the „Nakajima Doctrine”? Legal Issues of Economic Integration 2003, s. 249-266;

Zonnekeyn, G. A., The Status of the WTO Agreements in the E.C. Legal Order After the Portuguese Textiles Case, International Trade Law & Regulation 2000, s. 42-47;

Zonnekeyn, G. A., The status of WTO law in the Community legal order: some comments in the light of the Portuguese Textiles case, European Law Review 2000, s. 293-302;

Zonnekeyn, G. A., The Status of WTO Law in the EC Legal Order The Final Curtain? Journal of World Trade 2000 no 3, s. 111-125.

7. Wykaz aktów prawnych

7.1. Akty prawa pierwotnego UE

Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą podpisany 25.03.1957 r., wszedł w życie 1.01.1958 r., OJ C 224, 21.10.1992;

Jednolity Akt Europejski podpisany 28.02.1986 r., wszedł w życie 1.07.1987 r., Dz.U. L 29.06.1987;

Traktat o Unii Europejskiej podpisany 7.02.1992 r., wszedł w życie 1.11.1993 r., Dz.U. C 191, 29.07.1992;

Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej podpisany 2.10.1997 r., wszedł w życie 1.05.1999 r., Dz.U. C 340, 10.11.1997;

Traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty podpisany 26.02.2001 r., wszedł w życie 1.02.2003 r., Dz.U. C 80, 10.03.2001;

Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany 29.10.2004 r., nie wszedł w życie;

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany 13 grudnia 2007 r., wszedł w życie 1 grudnia 2009 r., Dz. U. C 308, 17.12.2007.

7.2. Umowy międzynarodowe

Konwencja o rozstrzyganiu sporów inwestycyjnych między państwami a obywatelami innych państw sporządzona w Waszyngtonie 18 marca 1965 r.;

Konwencja wiedeńska o prawie traktatów sporządzona w Wiedniu 23 maja 1969 r., Dz. U. 90.74.439;

Umową pomiędzy Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Konfederacją Szwajcarską z dnia 22 lipca 1972 r., Dz. U. L 300, s. 188;

Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r. ze zm., Dz. U. 04.79.737;

Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej, TRIPS, Dz. U. 1994, L 336, s.1;

Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską, z jednej strony a Wspólnotami Europejskimi ich Państwami Członkowskimi, z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r., Dz. U. z 1994 r., Nr 11, poz. 38;

Europejska konwencja o prawnej ochronie usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym (konwencja o dostępie warunkowym), przyjęta przez Radę Europy w dniu 24 stycznia 2001 r., weszła w życie 1 lipca 2003 r., Dz.U. 2011, L 336, s. 2;

Kompleksowa Umowa Gospodarczo-Handlowa (CETA) zawarta pomiędzy Kanadą oraz UE i jej państwami członkowskimi, podpisana 30 października 2016 roku.

7.3. Dyrektywy

Dyrektywa 89/104/EWG z dnia 21 grudnia 1988 r., mająca na celu zbliżenie ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do znaków towarowych, Dz.U. L 040, 11/02/1989 P. 0001 – 0007;

Dyrektywę 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 2 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, OJ L 167, 22.6.2001;

Dyrektywa 2001/77/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie wspierania produkcji na rynku wewnętrznym energii elektrycznej wytwarzanej ze źródeł odnawialnych, OJ L 283, 27.10.2001, s. 33-40. Zastąpiona przez dyrektywę Parlamentu europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r., w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych, OJ L 140, 5.6.2009, s. 16-62;

Dyrektywę 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej, OJ L 157, 30.4.2004, s. 45-86;

Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r., w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej, OJ L 376, 27.12.2006, s. 28-35.

7.4. Rozporządzenia

Rozporządzenie Rady nr 459 z 5 kwietnia 1968 r. w sprawie obrony przeciw stosowaniu dumpingu, premii lub subwencji przez państwa niebędące członkami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej;

Rozporządzenie Rady nr 2041 z 10 grudnia 1968 r. w sprawie ustanowienia wspólnej listy liberalizacji importu do Wspólnoty, na podstawie którego wyłączono z tej listy kraje socjalistyczne (z wyjątkiem Jugosławii);

Rozporządzenie Rady nr 2043 z 10 grudnia 1968 r. w sprawie stopniowego ustanowienia wspólnej procedury zarządzania kontyngentami ilościowymi dotyczącymi importu do Wspólnoty;

Rozporządzenie Rady nr 2045 z 10 grudnia 1968 r. w sprawie ustanowienia specjalnej procedury przy imporcie określonych towarów z określonych krajów trzecich;

Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 459/70 z dnia 11 marca 1970 r. przyjmujące środki ochronne stosowane względem przywozu jabłek konsumpcyjnych, OJ L 57, 12.3.1970, s. 20-22;

Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 565/70 z dnia 25 marca 1970 r. w sprawie zarządzania systemem pozwoleń na przywóz jabłek stołowych oraz zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 459/70, OJ L 69, 26.3.1970, s.33-35;

Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 686/70 z dnia 15 kwietnia 1970 . zmieniające po raz trzeci rozporządzenie (EWG) nr 565/70 w sprawie zarządzania systemem pozwoleń na przywóz jabłek stołowych oraz zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 459/70, OJ L 84, 15.4.1970, s. 21-23;

Rozporządzenie Rady nr 2777/74 z dnia 29 października 1975 t. w sprawie organizacji rynku mięsa drobiowego, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Wydanie specjalne 2004, 03.Rolnictwo, Tom 02;

Rozporządzenie Rady nr 2641/84 z dnia 17 września 1984 r., w sprawie wzmocnienia wspólnej polityki handlowej w szczególności w odniesieniu do obrony przed nielegalnymi praktykami handlowymi, Dz.U. L 252, s. 1;

Rozporządzenie Rady 3651/88 z dnia 23 listopada 1988 r.;

Rozporządzenie Rady (WE) nr 40/94 z dnia 20 grudnia 1993 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego;

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1637/98 z dnia 20 lipca 1998 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 404/93 w sprawie wspólnej organizacji rynku bananów, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Wydanie specjalne 2004, 3.Rolnictwo, Tom 23;

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 228/2006 z dnia 9 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2257/94 ustanawiające normy jakości bananów, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 39, 10 luty 2006;

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr. 511/2011 z dnia 11 maja 2011 r. W sprawie wprowadzenia w życie dwustronnej klauzuli ochronnej zawartej w umowie o wolnym handlu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi a Republiką Korei, OJ L 145, 31.5.2011, S. 19-27.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 912/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. ustanawiające ramy zarządzania odpowiedzialnością finansową związaną z trybunałami do spraw rozstrzygania sporów między inwestorem a państwem, utworzonymi na mocy umów międzynarodowych, których stroną jest Unia Europejska, OJ L 257, 28.8.2014, s. 121-134.

7.5. Decyzje

Decyzja Rady 96/386/WE z dnia 26 lutego 1996 r., dotycząca zawarcia protokołów ustaleń między Wspólnotą Europejską a Islamską Republiką Pakistanu oraz między Wspólnotą Europejską a Republiką Indii w sprawie uzgodnień w dziedzinie dostępu do rynku wyrobów włókienniczych, Dz.U. L 153, s. 47;

Decyzji Rady 2010/427/UE z dnia 26 lipca 2012 r. określającej organizację i zasady funkcjonowania Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, OJ L 201, 3.8.2010;

Decyzja Rady 2016/1841 z dnia 5 października 2016 r. w sprawie zawarcia, w umieniu Unii Europejskiej, porozumienia paryskiego przyjętego na mocy Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, OJ L 282, 19.10.2016 s. 1-3;

Zalecenie, Decyzja Rady upoważniająca do rozpoczęcia rokowań w sprawie umowy o wolnym handlu z Australią, 13.09.2017 r., COM (2017) 472;

Zalecenie, Decyzja Rady upoważniająca do rozpoczęcia rokowań w sprawie umowy o wolnym handlu z Nową Zelandią, 13.09.2017 r., COM (2017).

8. Wykaz orzeczeń

8.1. Orzeczenia TS

Wyrok Trybunału w sprawie 30/59 z dnia 18 lutego 1960 r., De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v High Authority of the European Coal and Steel Community, ECLI:EU:C:1961:2;

Wyrok Trybunału 26/62 z dnia 5 lutego 1963 r., NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos przeciwko Nederlandse administratie der belastingen, ECLI:EU:C:1963:1;

Wyrok Trybunału w sprawie 6/64 z dnia 15 lipca 1964 r., Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L., ECLI:EU:C:1964:66;

Wyrok Trybunału 22/70 z dnia 31 marca 1971 r., Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Wspólnot europejskich, ECLI:EU:C:1971:32;

Wyrok Trybunału w 21/72 z dnia 12 grudnia 1972 r., International Fruit Company NV i inni przeciwko Produktschapvoor Groenten en Fruit, ECLI:EU:C:1972:115;

Wyrok Trybunału 40/72 z dnia 7 lutego 1973 r. I. Schroeder KG przeciwko Republice Federalnej Niemiec, ECLI:EU:C:1973:14;

Wyrok Trybunału 77/72 z dnia 19 czerwca 1973 r., Carmine Capolongo przeciwko Azienda Agricola Maya, ECLI:EU:C:1973:65;

Wyrok Trybunału 8/73 z dnia 12 lipca 1973 r., Hauptzollamt Bremerhaven przeciwko Massey-Ferguson, Zb. Orz. 1973, s. 897;

Wyrok Trybunału w sprawach połączonych 37/73 i 38/73 z dnia 13 grudnia 1973 r., Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders przeciwko NV Indiamex et Association de fait de Belder, Zb. Orz. 1973 s. 1609;

Wyrok Trybunału 181/73 z dnia 30 kwietnia 1974 r. R. & V. Haegeman przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1974:41;

Wyrok Trybunału 9/73 z dnia 24 października 1974 r., Carl Schlüter przeciwko Hauptzollamt Lörrach, ECLI:EU:C:1973:110;

Wyrok Trybunału 38/75 z dnia 19 listopada 1975 r. Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen przeciwko Inspecteur der invoerrechten en accijnzen, ECLI:EU:C:1975:154;

Wyrok Trybunału 87/75 z dnia 5 lutego 1976 r., Conceria Daniele Bresciani przeciwko Amministrazione Italiana delle Finanze, ECLI:EU:C:1976:18;

Wyrok Trybunału 6/76 z dnia 14 lipca 1976 r., Cornelis Kramer, ECLI:EU:C:1976:114;

Wyrok Trybunału 41/76 z dnia 16 grudnia 1976 r., w sprawie Suzanne Criel, née Donckerwolcke, Henri Schou przeciwko Prokuratorowi Republiki Lille oraz Dyrektorowi Generalnemu ds. Celnych, ECLI:EU:C:1976:182;

Wyrok Trybunału 112/80 z dnia 5 maja 1981 r. Firma Anton Dürbeck przeciwko Hauptzollamt Frankfurt am Main-Flughafen, ECLI:EU:C:1981:94;

Wyrok Trybunału 270/80 z dnia 9 lutego 1982 r., Polydor Limited i RSO Records Inc. przeciwko Harlequin Records Shops Limited i Simons Records Limited, ECLI:EU:C:1982:43;

Wyrok Trybunału w sprawie 17/81 z dnia 29 kwietnia 1982 r. Pabst & Richarz KG przeciwko Hauptzollamt Oldenburg, ECLI:EU:C:1982:129;

Wyrok Trybunału w sprawie 104/81 z dnia 26 października 1982 r., Hauptzollamt Mainz przeciwko C.A. Kupferberg & Cie KG a.A., ECLI:EU:C:1982:362;

Wyrok Trybunału w sprawie 266/81 z dnia 16 marca 1983 r. Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) przeciwko Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circonscrizione doganale di Trieste i Ente autonomo del porto di Trieste, ECLI:EU:C:1983:77;

Wyrok Trybunału 267/81 z dnia 16 marca 1983 r., Administration des finances de l'État przeciwko Società petrolifera italiana SpA (SPI) i SpA Michelin italiana (SAMI), ECLI:EU:C:1983:78;

Wyrok Trybunału 44/84 z dnia 15 stycznia 1986 r., Derrick Guy Edmund Hurd przeciwko Kenneth Jones (Her Majesty's Inspector of Taxes), ECLI:EU:C:1986:2;

Wyrok Trybunału 12/86 z dnia 30 września 1987 r. Meryem Demirel przeciwko Stadt, ECLI:EU:C:1987:400;

Wyrok Trybunału 70/87 z dnia 22 czerwca 1989 r., Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1989:254;

Wyrok Trybunału C-192/89 z dnia 20 września 1990 r., S. Z. Sevince przeciwko Staatssecretaris van Justitie, ECLI:EU:C:1990:322;

Wyrok Trybunału C-18/90 z dnia 31 stycznia 1991 r. Office national de l'emploi przeciwko Bahia Kziber, ECLI:EU:C:1991:36;

Wyrok Trybunału C-69/89 z dnia 7 maja 1991 r., Nakajima ALL PRECISION Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1991:186;

Wyrok Trybunału C-105/90 z dnia 13 lutego 1992 r., Gold Star Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1992:69;

Wyrok Trybunału 175/87 z dnia 10 marca 1992 r., Matsushita Electric Industrial Co. Ltd i Matsushita Electric Trading Co. Ltd przeciwko Radzie Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1992:109;

Wyrok Trybunału C-58/93 z dnia 20 kwietnia 1994 r. Zoubir Yousfi przeciwko państwu belgijskiemu, ECLI:EU:C:1994:160;

Wyrok Trybunału C-432/92 z dnia 5 lipca 1994 r. The Queen przeciwko Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd i innym, ECLI:EU:C:1994:277;

Wyrok Trybunału C-18/90 z dnia 31 stycznia 1991 r., Office national de l'emploi przeciwko Bahia Kziber, ECLI:EU:C:1991:36;

Wyrok Trybunału C-327/91 z dnia 9 sierpnia 1994 r. w sprawie Republika Francuska przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1994:305;

Wyrok Trybunału C-280/93, z dnia 5 października 1994 r., Republika Federalna Niemiec przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:1994:367;

Wyrok Trybunału C-103/94 z dnia 5 kwietnia 1995 r. Zoulika Krid przeciwko Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés (CNAVTS), ECLI:EU:C:1995:97;

Wyrok Trybunału C-466/93 z dnia 9 listopada 1995 r., Atlanta Fruchthandelsgesellschaft mbH i inni przeciwko Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, ECLI:EU:C:1995:370;

Wyrok Trybunału C-68/95 z dnia 26 listopada 1996 r., T. Port GmbH & Co. KG przeciwko Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung, ECLI:EU:C:1996:452;

Wyrok Trybunału w sprawie C-149/96 z dnia 23 listopada 1999 r., Republika Portugalska przeciwko Rada Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:1999:574;

Wyrok Trybunał w sprawie C-300/98 z dnia 14 grudnia 2000 r., Parfums Christian Dior SA przeciwko TUK Consultancy BV i Assco Gerüste GmbH i Rob van Dijk przeciwko Wilhelm Layher GmbH & Co. KG i Layher BV, ECLI:EU:C:2000:688;

Wyrok Trybunału C-89/99 z dnia 13 września 2001 r., Schieving-Nijstad vof i inni przeciwko Robert Groeneveld, ECLI:EU:C:2001:438;

Wyrok Trybunału w sprawie C-317/99 z dnia 13 grudnia 2001 r. Kloosterboer Rotterdam BV przeciwko Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, ECLI:EU:C:2001:681;

Wyrok Trybunału C-13/00 z dnia 19 marca 2002 r., Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Irlandii, ECLI:EU:C:2002:184;

Wyrok Trybunału C-476/98 z dnia 5 listopada 2002 r., Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Republice Federalnej Niemiec, ECLI:EU:C:2002:631;

Wyrok Trybunału C-76/00 z dnia 9 stycznia 2003 r., Petrotub SA i Republica SA przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2004:4;

Wyrok Trybunału C-93/02 z dnia 30 września 2003 r. Biret International SA przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2003:517;

Wyrok Trybunału z dnia 29 kwietnia 2004 r., Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2004:253;

Wyrok Trybunału w sprawie C-239/03 z dnia 7 października 2004 r., Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Republice Francuskiej, ECLI:EU:C:2004:598;

Wyrok Trybunału C-245/02 z dnia 16 listopada 2004 r., Anheuser-Busch Inc. przeciwko Budějovický Budvar, národní podnik, ECLI:EU:C:2004:717;

Wyrok Trybunału C-377/02 z dnia 1 marca 2005 r., Léon Van Parys NV przeciwko Belgisch Interventie-en Restitutiebureau (BIRB), ECLI:EU:C:2005:121;

Wyrok Trybunału C-431/05 z dnia 11 września 2007 r., Merck Genéricos - Produtos Farmacêuticos Ld^a przeciwko Merck & Co. Inc. i Merck Sharp & Dohme Ld^a, ECLI:EU:C:2007:496;

Wyrok Trybunału C-308/06 z dnia 3 czerwca 2008 r., w sprawie The Queen, na wniosek International Association of Independent Tanker Owners (Intertanko) i inni przeciwko Secretary of State for Transport, ECLI:EU:C:2008:312;

Wyrok w połączonych sprawach C-120/06 P, C-121/06 P z dnia 9 września 2008 r., Fedon & Figli i Fedon America przeciwko Radzie i Komisji, ECLI:EU:C:2007:212;

Wyrok Trybunału z dnia 3 września 2009 r., Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej, Skarga o stwierdzenie nieważności – Rozporządzenie (WE) nr 1968/2006 – Wkłady finansowe Wspólnoty do Międzynarodowego Funduszu na rzecz Irlandii – wybór podstawy prawnej, ECLI:EU:C:2009:499;

Wyrok Trybunału C-386/08 z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie Brita GmbH przeciwko Hauptzollamt Hamburg-Hafen, ECLI:EU:C:2010:91;

Wyrok Trybunału C-240/09 z dnia 8 marca 2011 r. Lesoochránárske zoskupenie VLK przeciwko Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, ECLI:EU:C:2011:125;

Wyrok Trybunału C-194/09 P z dnia 21 lipca 2011 r., Alcoa Transformazioni Sri przeciwko Komisji Europejskiej, ECLI:EU:C:2011:497;

Wyrok Trybunału C-366/10 z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie Air Transport Association of America i inni przeciwko Secretary of State for Energy and Climate Changes, ECLI:EU:C:2011:864;

Wyroku Trybunału C-130/10 z dnia 19 lipca 2012 r., Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2012:472;

Wyrok Trybunału C-414/11 z dnia 18 lipca 2013 r. w sprawie DaiichiSankyo Co. Ltd., Sanofi-Aventis Deutschland GmbH przeciwko DEMO Anonymos Viomichanikikai Emporiki Etairia Farmakon, ECLI:EU:C:2013:520;

Wyrok Trybunału C-137/12 z dnia 22 października 2013 r., Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2013:675;

Wyrok Trybunału C-493/12 z dnia 12 grudnia 2013 r., Eli Lilly and Company Ltd przeciwko Human Genome Sciences Inc, ECLI:EU:C:2013:835;

Wyrok Trybunału C-372/13 z dnia 30 stycznia 2014 r., Warner-Lambert Company LLC i Pfizer Ellas AE przeciwko Sieger Pharma Anonymi Farmakeftiki Etaireia, ECLI:EU:C:2014:61;

Wyrok Trybunału C-462/13 z dnia 30 stycznia 2014 r., Warner-Lambert Company LLC i Pfizer Ellas AE przeciwko Minerva Farmakeftiki AE, ECLI:EU:C:2014:62;

Wyrok Trybunału C-114/12 z dnia 4 września 2014 r., Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2014:2151;

Wyrok Trybunału C-399/12 z dnia 7 października 2014 r., w sprawie Republika Federalna Niemiec przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2014:2258;

Wyrok Trybunału C-66/13 z dnia 26 listopada 2014 r., Green Network SpA przeciwko Autorità per l'energia elettrica e il gas, ECLI:EU:C:2014:2399;

Wyrok Trybunału C-279/13 z dnia 26 marca 2015 r., C More Entertainment AB przeciwko Linus Sandberg, ECLI:EU:C:2015:199;

Wyrok Trybunału C-425/13 z dnia 16 lipca 2015 r. w sprawie Komisja Europejska przeciwko Radzie Unii Europejskiej, ECLI:EU:C:2015:483;

Wyrok Trybunału C-73/14 z dnia 6 października 2015 r., w sprawie Rada Unii Europejskiej przeciwko Komisji Europejskiej, ECLI:EU:C:2015:663;

Wyrok Trybunału C-600/14 z dnia 5 grudnia 2017 r., Niemcy przeciwko Radzie Unii europejskiej. ECLI:EU:C:2017:935.

8.2. Opinie TS

Opinia Trybunału 1/78 z dnia 4 października 1979 r., ECLI:EU:C:1979:224;

Opinia Trybunału 1/75 z dnia 11 listopada 1975 r., ECLI:EU:C:1975:145;

Opinia Trybunału 1/94 z dnia 15 listopada 1994 r., ECLI:EU:C:1994:384;

Opinia Trybunału 1/08 z dnia 30 listopada 2009 r., ECLI:EU:C:2009:739;

Opinia Trybunału 1/13 z dnia 14 października 2014 r., ECLI:EU:C:2014:2303;

Opinia Trybunału 2/13 z dnia 18 grudnia 2014 r., ECLI:EU:C:2014:2454;

Opinia Trybunału z dnia 7 lutego 2006 r., ECLI:EU:C:2006:81;

Opinia Trybunału 2/15 z dnia 16 maja 2017 r., ECLI:EU:C:2017:376.

8.3. Orzeczenia sądów krajowych

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 listopada 2004 r., 6 II SA 3598;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 lutego 2006 r. (Sygn. Akt II GSK 54/05);

Wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych w sprawie Foster & Elam v. Neilson, 27 U.S. 2 Pet. 253 (1829), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/27/253/>;

Wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych w sprawie Head Money Cases, 112 U.S. 580 (1884), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/112/580/>;

Wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych w sprawie Się Fujii v. State of California, 38 Cal.2d 718;

Wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych (US Supreme Court), 447 U.S. 303 (1980).

9. Wykaz źródeł internetowych

Fouquet, D., Nysten, J. V., The Legal Helpdesk, Support Schemes and Free Movement Law. An overview over the last developments, <http://www.keepontrack.eu/contents/virtualhelpdeskdocuments/green-network.pdf>, dostęp: 25 marca 2024 r.;

Griveaud, M. Why is the Maastricht Treaty considered to be so significant? University of London 2010, <https://www.e-ir.info/pdf/8928>, dostęp: 10 kwietnia 2024 r.;

Montaña, M., Spanish Supreme Court clarifies that its case law on TRIPS is not affected by the ECJ Daiichi Judgement, Kluwer Patent Blog, 6.02.2014 r., <http://patentblog.kluweriplaw.com/2014/02/06/spanish-supreme-court-clarifies-that-its-case-law-on-trips-is-not-affected-by-the-ecj-daiichi-judgment/>, dostęp: 1 kwietnia 2024 r.;

Prete, L., Some Thoughts on Facultative and Obligatory Mixity after Singapore and COTIF, and before CETA, 13.10.2018, <https://verfassungsblog.de/some-thoughts-on-facultative-and-obligatory-mixity-after-singapore-and-cotif-and-before-ceta/>, dostęp: 27 kwietnia 2024 r.;

<http://blogs.worldbank.org/prospects/global-weekly-how-do-new-generation-trade-agreements-such-tp-differ-traditional-free-trade>, dostęp: 30 kwietnia 2024 r.;

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0033>, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.;

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1827>, dostęp: 12 kwietnia 2024 r.;

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603269/EPRS_BRI\(2017\)603269_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603269/EPRS_BRI(2017)603269_EN.pdf), dostęp: 30 kwietnia 2024 r.;

<http://www.worldbank.org>, dostęp: 30 kwietnia 2024 r.;

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6127, dostęp: 12 kwietnia 2024 r.;

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_17_188, dostęp: 19 kwietnia 2024 r.;

https://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/relations/relations_other/npo/docs/hungary/own_initiative/oi_role_of_national_parliaments_in_free_trade_agreements/oi_role_of_national_parliaments_in_free_trade_agreements_assembly_opinion_en.pdf, dostęp: 7 kwietnia 2024 r.;

https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_pl.pdf, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.;

<https://investmentpolicy.unctad.org/country-navigator/171/poland>, dostęp: 20 kwietnia 2024 r.;

<https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230&title=EU-negotiating-texts-in-TTIP>, dostęp: 11 kwietnia 2024 r.;

<https://www.consilium.europa.eu/media/34837/st09102-en18.pdf>, dostęp: 27 kwietnia 2024r.;

<https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/trade-policy-committee/#> dostęp:
11 kwietnia 2024 r.;

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, dostęp: 27 kwietnia 2024 r.